

Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije

Varstvo spomenikov
Poročila 48

Varstvo spomenikov
Poročila 48

© Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije

Izdal in založil: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Metelkova 6, 1000 Ljubljana

Zanj: dr. Jelka Pirkovič

Urednica: Biserka Ribnikar

Uredniški odbor: Mateja Kavčič, dr. Robert Peskar, Biserka Ribnikar, mag. Marko Stokin, Suzana Vešligaj

Lektoriranje: Alenka Kobler

Oblikovanje: Nuit d.o.o.

Tisk: Littera picta d.o.o.

Naklada: 600

Cena: 28,00 eur

Distribucija in prodaja: Buča d.o.o., Kolarjeva 47, 1000 Ljubljana, T: +386(0)1 230 65 80, E: buca@siol.net

Ljubljana 2013

ISSN 1580-5166

Varstvo spomenikov
Poročila 48

Vsebinska navodila avtorjem za pisanje poročil

1. Kratek uvod z opisom spomenika ali dediščine, naselja, lokacije, objekta, predmeta, krajine.
2. Kratek opis stanja obravnavanega objekta: razlogi in predvideni cilji, zaradi katerih je prišlo do posega, ki ga predstavljate.
3. Opis konservatorskih postopkov:
 - program,
 - metodologija dela,
 - dokumentacija in raziskave,
 - prikaz rezultatov in nova spoznanja oziroma ugotovitve in sklepi,
 - interpretacija in prezentacija,
 - rezultate in zaključke lahko združite.
4. Pri konservatorsko-restavratorskih posegih je pomembna natančna navedba tehnologije in uporabljenih materialov, večja pozornost naj se posveti novim tehnikam, metodologiji ali novim postopkom raziskav.
5. Ocena uspešnosti konservatorskih posegov z navedbo posameznih strokovnjakov in izvajalcev.
6. Z zaporednimi številkami označite natančne podnapise k slikovnim prilogam (kratek podnapis in avtor fotografije ali risbe). V mapo z imenom naselja, spomenika in EŠDja nato s pripadajočimi številkami shranite slikovne priloge (glej tehnična navodila).
7. Podpis konservatorja (ime in priimek).

Literaturo navedite med besedilom, s polnim citatom v oklepaju.
Opombe naj ne bodo vsebinske.

Tehnično navodilo

Prosimo, da dosledno izpolnite glavo poročila iz registra nepremične kulturne dediščine (Ministrstvo za kulturo)

EŠD:

Naselje:

Občina:

Ime:

Naslov:

Področje:

Obdobje:

Sledi naj poročilo, zapisano v Wordu, v pisavi Ariel velikosti 12; besedila ne oblikujte. Ker so v knjigi poročila razvrščena po abecednem redu, naj bo vsako poročilo shranjeno v svojem Wordovem dokumentu. Besedilo naj bi praviloma obsegalo največ dve strani (60 vrstic), le v primerih, ko gre za pomembnejše najdbe in nova odkritja, so dopustne tri strani (90 vrstic). Pri tehtnejših poročilih so priloge priporočljive in zaželene.

Slikovne priloge

K slikovnemu gradivu spadajo poleg slik in fotografij tudi tabele, grafi, načrti, zemljevidi in table. Črte na tabelah naj ne bodo tanjše od 0,2 mm, če pa je treba original pomanjšati, naj bo debelina črt vsaj 0,3 mm. Risbe, skice in tabele opremite z narisano merilno skalo (ne M = 1 : 1). Table naj imajo robove debeline 0,5 mm, zunaj robov jasno zapišite ime avtorja in številko table (avtor, številka table, slike). Slikovno in drugo gradivo (diaposnetki, črno-bele fotografije) ne sme presegati velikosti 13 x 18 cm. Vsako sliko opremite s podnapisom in imenom fotografa. Slikovno gradivo v digitalni obliki je treba poslati v velikosti formata A5 z resolucijo 350 DPI, v formatu datoteke JPEG (v najvišji kvaliteti) ali TIFF.

Slikovnega gradiva v elektronski obliki ne dodajajte med besedilo.

Slikovnega gradiva ne pošiljajte po e-pošti, ampak ga zapišite na zgoščenko.

Zgoščenci priložite iztis datotek s slikami in/ali tablam. Pod iztisom jasno zapišite tudi ime datoteke.

Omejite se le na slikovno gradivo izjemnih najdb ali slikovne priloge, ki bistveno dopolnjujejo vsebino poročila. Pri spomenikih državnega pomena in strokovno izredno zahtevnih posegih priložite slikovno gradivo pred posegom in po njem; priporočljivo je, da prikazete celoten potek posega.

Objavljena bodo le poročila, ki bodo sledila tem navodilom.

Za vsebino posameznih prispevkov v publikaciji so odgovorni izključno avtorji.

Kazalo posameznih spomenikov po naseljih

	EŠD	Naselje	Ime	Stran
1	1562	Ajdovščina	Ajdovščina – mestno jedro	13
2	9462	Ajdovščina	Ajdovščina – vilška četrť Putrhe	13
3	3555	Avče	Avče – cerkev sv. Marije Snežne	13
4	10901	Babno Polje	Babno Polje – gradišče Farjevka	17
5	1302	Bertoki	Bertoki – arheološko najdišče Sermin	18
6	29741	Bohova	Bohova – arheološko najdišče Za križem	23
7	1085	Brengova	Brengova – domačija Brengova 20	24
8	49	Brežice	Brežice – grad	26
9	2450	Butajnova	Butajnova – cerkev sv. Ane	37
10	4310	Celje	Celje – magistrat	40
11	10911	Cerknica	Cerknica – grobišče Svinja gorica	40
12	15572	Cerov Log	Cerov Log – arheološko najdišče Camberk	41
13	12788	Cerovec pod Bočem	Cerovec pod Bočem – Calska gorca	42
14	21725	Čepovan	Čepovan – spominsko znamenje iz prve svetovne vojne	46
15	28912	Čikečka vas	Čikečka vas – domačija Čikečka vas 32	47
16	29027	Črni Potok	Črni Potok pri Litiji – arheološko najdišče grad Črni Potok	50
17	87	Črnomelj	Črnomelj – mestno jedro	51
18	26616	Dolnje Prapreče	Dolnje Prapreče – arheološko najdišče Kazinar	54
19	982	Dragotinci	Dragotinci – domačija Dragotinci 21	55
20	12786	Erzelj	Erzelj – zaselki Mesesneli, Miški in Vovki	57
21	3435	Gaberke	Gaberke – cerkev sv. Urha	57
22	6882	Gladomes	Gladomes – villa rustica	60
23	157	Goče	Goče – vas	61
24	2219	Godešič	Godešič – cerkev sv. Nikolaja	63
25	27123	Goreljek	Goreljek – Knoflov stan	66
26	5045	Gorenja Trebuša	Gorenja Trebuša – domačija Gorenja Trebuša 112, 113	68
27	9764	Gorenja Trebuša	Gorenja Trebuša – kašča s kovačijo Gorenja Trebuša 89	70
28	6674	Gornja Radgona	Gornja Radgona – prazgodovinska naselbina Grajski grič	70
29	1218	Grabe pri Ljutomeru	Grabe pri Ljutomeru – domačija Grabe 16	72
30	10094	Griblje	Griblje – arheološko najdišče ob Kolpi	74
31	25066	Grobišče	Grobišče – vas	77
32	8617	Hmeljčič	Hmeljčič – gradišče Karlin	78
33	195, 535, 10036	Izola, Jagodje, Podkraj Mošnje	Izola – arheološko najdišče Simonov zaliv, Podkraj arheološko najdišče Hrušica – Ad Pirum, Mošnje – arheološko najdišče Pod cesto	79
34	11449	Jezero	Jezero – arheološko najdišče Sv. Lovrenc	82
35	2178	Jezero	Jezero – cerkev sv. Lovrenca	86
36	27968	Jezero pri Trebnjem	Jezero pri Trebnjem – arheološko območje Nad kamnolomom Vrhpeč	88
37	4492	Juvanje	Juvanje – kašča na domačiji Juvanje 11	89
38	28955	Kambreško	Kambreško – zaselek Brdo	90
39	6064	Kamnica	Kamnica ob Dravi – vas	90
40	218	Kanal	Kanal – trško jedro	91
41	15128	Klanec	Klanec – prazgodovinska naselbina	92
42	29137	Koračice	Koračice – Brumnova klet	93
43	5144	Kranj	Kranj – arheološko najdišče Pungart	97
44	274	Kranj	Kranj – mestno jedro	100
45	274	Kranj	Kranj – mestno jedro	105
46	5131	Kranj	Kranj – srednjeveško mestno obzidje	109

47	5131	Kranj	Kranj – srednjeveško mestno obzidje	111	97	9155, 9277	Ptuj	Ptuj – arheološko najdišče Levi breg, Ptuj – arheološko najdišče Panorama	216
48	8061	Legen	Legen – Plesnikov kozolec	112	98	583	Ptuj	Ptuj – grad	221
49	29056	Leskovec	Leskovec pri Celju – gospodarsko poslopje na domačiji Leskovec 25	112	99	3296	Ptujska Gora	Ptujska Gora – cerkev sv. Lenarta	224
50	16521	Leskovec pri Krškem	Leskovec pri Krškem – arheološko najdišče Leskovec	114	100	3296	Ptujska Gora	Ptujska Gora – cerkev sv. Lenarta	227
51	329	Ljubljana	Ljubljana – arheološko najdišče Ljubljana	116	101	29645	Radlje ob Dravi	Radlje ob Dravi – arheološko najdišče Ob obvoznici	227
52	11242	Ljubljana	Ljubljana – hiša Pot sodarjev 2	118	102	11260	Repuš	Repuš – hiša Repuš 8	230
53	328	Ljubljana	Ljubljana – mestno jedro (del)	120	103	20825	Ribnica na Pohorju	Ribnica na Pohorju – Vicmanova vila	232
54	379	Ljubljana	Ljubljana – palača Kolizej	121	104	1487, 4603, 7482, 10397, 10403, 10404, 10405, 10406, 14615, 20936		1. faza predhodnih raziskav na trasi plinovoda Rogaška Slatina–Trojane (izvedba ETP)	233
55	5618	Ljubljana	Ljubljana – palača Novi trg 4	126	105	7482, 10406, 20936	Kačji dol, Mala Pristava, Dvor, Podgaj, Primož pri Šentjurju, Preloge, Goričica, Feldin, Žepina, Začret, Govče, Gotovlje, Ločica pri Savinji, Trnava, Gomilsko, Gorjakovo, Kapla, Čeplje, Vransko, Lom, Šaurovo, Šentgotard	2. faza predhodnih raziskav na trasi plinovoda Rogaška Slatina–Trojane (izvedba ITP, TS in TJ)	236
56	370	Ljubljana	Ljubljana – predel Levstikova ulica (del)	128	106	12168	Selo	Selo pri Batujah – rimska cesta Aquileia–Emona	238
57	8797	Ljubljana	Ljubljana – Prešernova cesta (del)	131	107	29461	Sežana	Sežana – Mahorčičeva domačija	240
58	9743	Ljubljana	Ljubljana – stanovanjska četrta med Slovensko cesto in Prežihovo ulico	133	108	16109	Slap	Slap pri Vipavi – vas	243
59	24018	Lokavec	Lokavec – kapelica pred zaselkom Čohi	136	109	9087	Slivnica pri Celju	Slivnica pri Celju – hiša Slivnica pri Celju 31	244
60	414	Lokev	Lokev – domačija Lokev 138	136	110	7978	Slovenj Gradec	Slovenj Gradec – hiša Glavni trg 24	245
61	8997	Malečnik	Malečnik – župnišče Malečnik 32 in 34	139	111	7990	Slovenj Gradec	Slovenj Gradec – hiša Glavni trg 40	247
62	426	Maribor	Maribor – arheološko najdišče Piramida	142	112	693	Slovenj Gradec	Stari trg pri Slovenj Gradcu – arheološko najdišče Colatio	249
63	6070	Maribor	Maribor – frančiškanski samostan	147	113	6891	Slovenska Bistrica	Slovenska Bistrica – rimska cesta Celeia–Poetovio	250
64	431	Maribor	Maribor – grad	150	114		Solčava, Rečica ob Savinji, Mozirje, Luče, Nazarje, Ljubno ob Savinji in Gornji Grad		250
65	6257	Maribor	Maribor – hiša Židovska ulica 9	152	115	22889	Solkan	Solkan – naselje	252
66	7524	Maribor	Maribor – mestna in meščanska šola	153	116	581	Spodnja Hajdina	Spodnja Hajdina – arheološko najdišče Hajdina	253
67	15447	Maribor	Maribor – spomenik NOB	157	117	8204	Spodnja Vižinga	Spodnja Vižinga – Gavgarjeva hiša	257
68	9122	Matavun	Matavun – domačija Matavun 8	159	118	6304	Središče ob Dravi	Središče ob Dravi – vas	257
69	8097	Mestni Vrh	Mestni Vrh – viničarija Mestni Vrh 90	162	119	2523	Sv. Ožbolt	Sv. Ožbolt – cerkev sv. Ožbolta	259
70	458	Mihovo	Mihovo – arheološko območje	164	120	13400	Sveta Trojica v Slovenskih goricah	Sveta Trojica v Slovenskih goricah – samostan Sv. trojice	262
71	24989	Miklavž pri Ormožu	Miklavž pri Ormožu – vaško jedro	164	121	15557	Šikole	Šikole – arheološko najdišče Med cestami	265
72	25719	Miren	Miren – arheološko območje Japnišče	166	122	7920	Šmarje pri Jelšah	Predenca – kapelice križevega pota	266
73	17713	Miren	Miren – hiša Miren 137	167	123	755	Šmartno na Pohorju	Šmartno na Pohorju – hiša Šmartno 17	267
74	9455	Naklo	Naklo pri Divači – hiša Naklo 14	168	124	3415	Šmartno ob Paki	Šmartno ob Paki – cerkev sv. Martina	270
75	27758	Nazarje	Nazarje – Bohačeva gostilna	172	125	692	Špitalič pri Slovenskih Goricah	Stare Slemene – zgornji samostan Žičke kartuzije	271
76	8710	Novo mesto	Novo mesto – arheološko najdišče Marof	173	126	759	Špitalič pri Slovenskih Goricah	Špitalič pri Slovenskih Konjicah – cerkev Marijinega obiskanja	272
77	6288	Ormož	Ormož – grad	176	127	9979	Tolmin	Tolmin – hiša Gradnikova 24	275
78	1090	Osek	Osek v Slovenskih goricah – domačija Bunderla	178	128	7710	Topla	Topla – domačija Topla 3	275
79	22387	Otočec	Otočec – prazgodovinsko gomilno grobišče	179	129	1719	Trebanjski Vrh	Trebanjski Vrh – cerkev sv. Jerneja	277
80	11115	Otok	Otok – arheološko najdišče Otoško polje	179	130	15738, 23107	Trebnja Gorica	Trebnja Gorica – arheološko najdišče Koščakov vrt, 279	279
81	513, 24978	Piran	Piran – mestno jedro, Piran – arheološko najdišče Piran mesto	180				Trebnja Gorica – kulturna krajina izviri Krke	
82	513	Piran	Piran – mestno jedro	183					
83	513	Piran	pod Adamičevo ulico, zeleni pas in terase pod cerkvenim kompleksom sv. Jurija	185					
84	26863	Pivka	Pivka – trško jedro	188					
85	2109	Planina	Planinska gora – cerkev Marije Pribezališče grešnikov	189					
86	15987	Pliskovica	Pliskovica – vas (občinski vodnjak)	196					
87	26652	Podboč	Podboč – Črnogov kozolec	198					
88	6651	Podlehnik	Podlehnik – domačija Podlehnik 14	200					
89	545	Podraga	Podraga – domačija Podraga 51	201					
90	11118	Podzemelj	Podzemelj – arheološko najdišče Kučar	202					
91	552	Podzemelj	Podzemelj – arheološko najdišče Podzemelj	203					
92	16269	Polhov Gradec	Polhov Gradec – arheološko najdišče	203					
93	2126	Polhov Gradec	Polhov Gradec – cerkev Marijinega rojstva	205					
94	12996	Preddvor	Preddvor – Layerjeva kapela	210					
95	9677	Pristava pri Trebnjem	Trebnje – arheološko najdišče Pristava	213					
96	9155	Ptuj	Ptuj – arheološko najdišče Levi breg	214					

131	140	Velika Planina	Velika Planina – pastirsko naselje	280
132	24237	Veliki Vrh	Veliki Vrh pri Cirkulanah – Veseličeva zidanica	281
133	1837	Veliko Lipje	Veliko Lipje – cerkev sv. Martina	281
134	15022	Verpete	Verpete – hiša Verpete 14	283
135	9350	Vešter	Trnje pri Škofja Loki – arheološko najdišče Puštal	285
136	815, 10872, 14262	Vinji Vrh, Gradenje, Bela Cerkev, Družinska vas	Vinji Vrh pri Beli Cerkvi – arheološko območje Vinji Vrh, Vinji Vrh pri Beli Cerkvi – arheološko najdišče Strmec, Gradenje – arheološko najdišče Gradenjska hosta	285
137	815	Vinji Vrh	Vinji Vrh pri Beli Cerkvi – arheološko območje Bela Cerkev	286
138	815	Vinji Vrh	Vinji Vrh pri Beli Cerkvi – arheološko območje Vinji Vrh	287
139	4103	Vipavski Križ	Vipavski Križ – cerkev Sv. križa	288
140	3495	Vitanje	Brezen – cerkev sv. Antona	294
141	7359	Voglje	Voglje na Krasu – Pil na Klancu	297
142	4765	Vojsko	Vojsko pri Idriji – domačija Škratovše	298
143	12412	Vrhnika	Vrhnika – domačija Ljubljanska cesta 16	299
144	18302	Vuhred	Vuhred – župnišče	301
145	15642, 28714	Zalog	Zalog pri Prečni – arheološko območje Zalog, Zalog pri Prečni – lokacija dvorca Brajtenav	302
146	5903	Zavrh pod Šmarno goro	Zavrh pod Šmarno goro – arheološko območje Gradišče nad Zavrhom	304
147	8111	Zgornje Hoče	Zgornje Hoče – domačija Sinič	305
148	12039	Železniki	Železniki – domačija Česnjica 15	307
149	9588	Železniki	Železniki – hiša Na Plavžu 12	308
150	5995	Železniki	Železniki – hiša Na Plavžu 39	310
151	5998	Železniki	Železniki – hiša Na Plavžu 57	312
152	6003	Železniki	Železniki – hiša Na Plavžu 69	314
153	5985	Železniki	Železniki – hiša Trnje 33	315
154	27283	Železno	Železno pri Žalcu – zidanica Železno 18	317
155	17552	Žihlava	Žihlava – domačija Vočin	318
156	903	Žužemberk	Žužemberk – grad	320
157	8676	Žužemberk, Jama pri Dvoru, Hinje	Žužemberk – območje bojev med NOB	322

Varstvo spomenikov Poročila 48

1

EŠD: 1562

Naselje: **Ajdovščina**

Občina: Ajdovščina

Ime: **Ajdovščina – mestno jedro**

Naslov: parc. št. 626, k. o. Ajdovščina

Področje: E

Obdobje: 18., 19. stoletje

Na vzhodno obzidje poznoantične trdnjave Castra se je po letu 1500 inkorporiral grad oziroma dvorec plemiške družine Edllingov. Na severni in vzhodni strani dvorca, desnem bregu Hublja in Lokavščka so Edllingi imeli baročne vrtove, ki so bili do druge polovice 20. stoletja v večji meri odstranjeni.

Parc. št. 626, k. o. Ajdovščina, ki je danes obkrožena z visokim zidom, zidanim iz kamna, najverjetneje baročne starosti (17. stoletje), je danes edini še ohranjeni del omenjenih vrtov nekdanjega dvorca. Maja 2006 je bil del zida porušen. Preboj je v dolžini okrog 4 metre in višini 2,6 metra porušilo podjetje M. Nagode, s. p., po naročilu Marjana Poljšaka, župana Občine Ajdovščina, zaradi vzpostavitve novega servisnega vhoda. Na podlagi inšpekcijskega ukrepa so bila dela ustavljena. Izdana je bila odločba, da se zid ponovno pozida. Skladno s pogoji je bil porušeni del zida ponovno pozidan šele v marcu 2011. Pozidalo pa ga je isto gradbeno podjetje, kot ga je porušilo!

Andrejka Ščukovt

Ajdovščina, porušeni del zida v dolžini okrog 4 m (foto: A. Ščukovt, maj 2006)

Ajdovščina, nekdanji grajski vrt s ponovno pozidanim kamnitim zidom (foto: A. Ščukovt, marec 2011)

2

EŠD: 9462

Naselje: **Ajdovščina**

Občina: Ajdovščina

Ime: **Ajdovščina – vilška četrt Putrhe**

Naslov: Cesta 5. maja 5

Področje: E

Obdobje: 18., 19. stoletje

Na zahodnem delu mesta Ajdovščina stojijo vile premožnih meščanov, ki so bile zgrajene od prve polovice 20. stoletja, v času, ko je Ajdovščina doživela največji razcvet na družbenem in ekonomskem področju. Po končani prvi svetovni vojni, od okrog leta 1921, je bilo to območje delno urejeno tudi po regulacijskem načrtu Maksa Fabianija.

Na robu mestnega parka in drevoreda stoji ena izmed enonadstropnih vil. Pokriva jo korčna večkapna streha. Fasade objekta, predvsem na vhodnem pročelju in okrog okenskih odprtih, so okrašene z dekoracijo in profilacijo, izdelano v ometu. Na podlagi kulturnovarstvenih pogojev so bile fasade objekta sanirane. Na severni fasadi pa so bili odstranjeni recentni dodatki, kot so vetrolov, reklamni napisi in nadstrešek. Objekt je slikan na podlagi barvne študije.

Andrejka Ščukovt

Ajdovščina, obnovljeno pročelje vile na Cesti 5. maja 5 (foto: A. Ščukovt, marec 2012)

3

EŠD: 3555

Naselje: **Avče**

Občina: Kanal

Ime: **Avče – cerkev sv. Marije Snežne**

Področje: R

Obdobje: 1693

Restavratorska dela na lesenem oltarju sv. Roka iz cerkve sv. Marije Snežne nad Avčami, postav-

Avče, cerkev sv. Marije Snežne, oltar sv. Roka, spodnja predela, detajl pred posegom (foto: M. Bensa)

ljenem na kamniti menzi na desni strani pred prezbiterijem, so se začela v juniju 2011. Oltar sv. Roka je podoben oltarju Sv. trojice, ki stoji zrcalno na levi menzi pred prezbiterijem. Glavni del oltarja sestavljajo tri niše, srednja je večja od stranskih z dvema rezljanima stebroma. Predela ima ob straneh polžasti voluti. Preklada z rozetami nosi atiko z nišo in dvema manjšima zavitim stebroma ter zgoraj zarezanim zaključkom z volutama. Na notranji strani predele se je pokazal prvotni datum 1693. Po postavitvi delovnega odra je bil oltar demontiran po kosih in transportiran z ustrežno zaščito v delavnico v Solkan (OE Nova Gorica).

Površino oltarja sta prekrivali temnordeča oljnata preslikava z grobimi belimi madeži in bronza, ki sta podobni barvam na levem oltarju Sv. trojice. Na inkarnatu angelčkov je bila ohranjena originalna barvna plast. Prejšnje analize oltarja Sv. trojice so pokazale, da sta posrebitev in pozlatitev sestavljeni iz grunda, bolusa in srebra/zlata. Poleg

tega so analize pokazale, da je na srebrnih bisernikih originalna rdeča lazura narejena iz krap laka in sušечеge se olja in da je prekrita z rdečo preslikavo, ki vsebuje barijev sulfat. Z enako sestavo je bila narejena temnordeča preslikava na vseh ravnih delih oltarja. Originalna modra barva niš in arhitekturnih elementov je bila sestavljena iz dveh plasti grunda in razbarvanega smalta. Zaradi velike podobnosti v sestavi obeh oltarjev, sv. Roka in Sv. trojice, sklepamo, da so bile barvne plasti oltarjev izdelane na enak način.

Restavratorski postopki so se začeli s čiščenjem prahu in umazanije s hrbtišča lesenega nosilca vseh elementov, nato se je z bazično vodno solucijo odstranila trdovratnejša plast umazanije. Sledil je preventiven nanos Borosolove zaščite pred lesnimi insekti. Ves oltar se je nato premazal z insekticidom Permetrin v Shellsoll bencinu in za 30 dni izoliral s PVC-folijo. Večje poškodbe lesa so bile utrjene z nanosom tekoče smole Paraloid B72, raztopljene v acetonu in etil acetatu (razmer-

Avče, cerkev sv. Marije Snežne, oltar sv. Roka, spodnja predela, detajl po posegu (foto: M. Vidmar)

Avče, cerkev sv. Marije Snežne, oltar sv. Roka po posegu (foto: M. Bensa)

je 80 : 20 %), ter akrilne smole Sokrat 2804, razredčene z vodo. Manjkajoči deli lesenega nosilca so bili sanirani z vstavljanjem novega lesa in dvokomponentne epoksismole Araldit SV in HV 427. Odstranjevanje vseh preslikav in bronze je bilo izvedeno z acetonovim alkoholnim gelom, z Ekolavo in mehansko s skalpeli. Leseni nosilec in grund smo utrjevali z akrilnimi emulzijami (Sokrat in Primal E330 FM) in termično lopatico. V manjkajoče dele polikromacije, pozlate/posrebrtve, smo dodali nov akrilni grund, toniran s pigmenti (Bolonjska kreda, Primal E330 FM, Las-coux akrilni grund). Po brušenju in modeliranju smo jih premazali z bolusom ter na oljni mikstion nanесли zlate in srebrne lističe. Za retušo smo uporabili kot podlago Kremerjeve pigmente v prahu z akrilno emulzijo, zaključili pa smo s smolnatimi Restauro barvami. Za manjkajoče lesene dele (arhitekturne profile itd.) smo naredili kalupe po originalih, jih odlili z dvokomponentno Neostik ep-101 smolo in jih obdelali. Polikromirane dele smo zaščitili z dvema nanosoma svilnatega akrilnega laka, pozlato in posrebritev pa z enim nanosom alifatskega laka; oboje je reverzibilno. Oltar smo vrnili v cerkev decembra 2011. Pri montaži so se dodali novi leseni ojačitveni kosi in kovinski L-profile.

S konservatorsko-restavratorskim posegom smo s spoštovanjem do originalnega materiala zagotovili umetnini nadaljnjo trajnost ter ponovno pridobili njeno sakralno in estetsko funkcijo.

Vodja posega: Marta Bensa; sodelavci v okviru OE Nova Gorica: Andrej Jazbec, Anton Naglost, Miran Cencič; zunanji sodelavci: Katarina Brezigar, Nataša Lapanja Jazbec, Marjeta Hvala, Polona Paglovec.

Odgovorni konservator: Simona Menoni, ZVKDS, OE Nova Gorica.

Marta Bensa

4

EŠD: 10901

Naselje: **Babno Polje**

Občina: Loška dolina

Ime: **Babno Polje – gradišče Farjevka**

Naslov: Cesta Notranjskega odreda 2

Področje: A

Obdobje: prazgodovina

Na lokaciji Babno Polje, na območju, zaščitenem kot arheološka dediščina (EŠD 10901), je bila 21. aprila 2010 izvedena predhodna arheološka raziskava v obliki intenzivnega terenskega pregleda zaprtih površin in ročnega izkopa štirih testnih

jam v izmeri 1 x 1 m. Raziskava je bila omejena izključno na parc. št. 281/2, k. o. Babno Polje, veliko 2718 m². Njen namen je bil ovrednotiti arheološki potencial parcele pred morebitno gradnjo montažnega senika, ki ga je želel postaviti lastnik parcele. Sama parc. št. 281/2, k. o. Babno Polje, sicer leži na vrhu manjšega griča, ki se dviga nad zahodnim zaključkom kraja Babno Polje, ter tudi nad samo planoto, ob katere južnem robu pod hribom Smrekovec leži kraj Babno Polje. Grič, s parc. št. 281/2 na vrhu, je na zahodnem delu zaradi kamnoloma deloma že odstranjen.

Predhodna arheološka raziskava je bila izvedena na podlagi podanih kulturnovarstvenih pogojev (1066/2009-MP), ki jih je izdala območna enota ZVKDS iz Ljubljane, ter na podlagi pridobljenega kulturnovarstvenega soglasja za raziskavo in odstranitev dediščine, ki ga je izdalo Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije (62240-2/2010). Arheološke raziskave je izvajalo podjetje Arheološke raziskave Otmar Kovač, s. p., vodja raziskav je bil Otmar Kovač, strokovni nadzor arheoloških del je izvajal kons. svet. Boris Vičič, univ. dipl. arheolog iz ZVKDS, OE Ljubljana, investitor predhodnih arheoloških raziskav pa je bil lastnik parcele in naročnik arheoloških del, g. Ivan Šoštarčič.

Raziskava je bila izvedena v enem dnevu in je zajemala intenzivni terenski pregled zaprtih travnatih površin v mreži 10 x 10 m s kopanjem testnih jam v izmeri 0,4 x 0,4 x 0,4 m.

V okviru intenzivnega terenskega pregleda nismo določili arheoloških najdb, vse najdbe so bile novodobnega izvora in posledica smetenja okolice. V nadaljevanju smo nato na ožjem območju predvidene gradnje montažnega senika ročno izkopali še štiri testne jarke, vsakega v izmeri 1 x 1 m do kamnite geološke osnove. V dveh testnih jarkih smo z ročnim kopanjem po odstranitvi površinskega nivoja ornice z rušo nato določili tudi dokaj jasno opredeljivo arheološko plast z arheološkimi najdbami. Skupaj smo v dveh testnih jarkih (2 in 3) v arheološki plasti določili 49 odlomkov keramike, ki jih preliminarno datiramo v pozno bronasto dobo. V enem od testnih jarkov (3) pa smo v zahodnem preseku plasti določili tudi jasno viden vkop s polnilom za lesen steber (stojko), ki je v geološki osnovi pod določeno arheološko plastjo.

Najdba keramike in določeni sledovi gradbene dejavnosti potrjujejo prisotnost arheoloških ostalin tudi na območju parc. št. 281/2, k. o. Babno Polje, ki je sicer na območju EŠD 10901 Babno Polje – Gradišče Farjevka.

Otmar Kovač

Babno Polje, stojka v profilu testnega jarka 3, 2010 (foto: O. Kovač)

5

EŠD: 1302

Naselje: **Bertoki**

Občina: Koper

Ime: **Bertoki – arheološko najdišče Sermin**

Področje: A

Obdobje: bronasta doba, rimsko obdobje, novi vek

Predhodne arheološke raziskave na območju, predvidenem za rekonstrukcijo železniške tovarne postaje Sermin v Občini Koper, so potekale od 28. maja do 13. junija 2010.

V skladu z izdanimi kulturnovarstvenimi pogoji, ki jih je izdal ZVKDS, OE Piran, so predhodne arheološke raziskave obsegale intenzivni arheološki pregled s pod površinskimi testnimi jamami velikosti 2 x 2 m in pregled z vrtnami. Raziskave na južnem pobočju griča Sermin so izvedli arheologi podjetja MAGELAN Skupina, d. o. o., pod vodstvom Špele Tomažinčič.

Celoten prostor raziskav je bil razdeljen na tri območja, od katerih je bilo le območje 2 pre-

poznano kot arheološko pozitivno, zato je ekipa v začetku avgusta istega leta pričela arheološka izkopavanja. Raziskave območja so potekale v treh etapah, in sicer v času od 9. avgusta 2010 do 29. septembra 2011. Arheološka izkopavanja je izvedla ekipa arheologov podjetja MAGELAN Skupina, d. o. o., pod vodstvom mag. Draška Josipoviča.

Obseg izkopavanja je bil omejen na južno območje Sermina, kjer nekoliko dvignjena lega ponuja panoramski pogled na Koprski zaliv. Geološke raziskave kažejo, da je morje v antičnem času segalo čisto do vznožja Sermina (Verbič, T. 2010, Poročilo o geološkem pregledu jedrnih vrtin pod Sminom. Neobjavljeno poročilo, 4).

Izkopavanja vzhodnega dela območja (sektor 1), kjer je bila odkrita naselbina iz zgodnje bronaste dobe (cetinska kultura), so pokazala, da je bil grič poseljen že zelo zgodaj. Obravnavano najdišče je posebnost, saj je prva znana lokacija z zgodnjebro-nastodobno poselitvijo na območju Sermina. V širšem prostoru slovenske obale in tržaškega kraja

je to območje edinstven primer, kjer se cetinska keramika pojavi na odprtem najdišču in ne v jami. Prazgodovinski naselbinski ostanki so bili odkriti tudi na zahodnem delu območja raziskav (sektor 2). Jama s prazgodovinsko keramiko in druge posamične najdbe sodijo domnevno v bronasto dobo; to se ujema s poselitveno sliko, po kateri se je težišče poselitve širilo po ravnici ob južnem in zahodnem vznožju griča (Horvat, J. 1997, Arheološka topografija. v: Sermin. Prazgodovinska in zgodnjericimska naselbina v severozahodni Istri, 15).

Najbolje zastopano je bilo rimsko obdobje. Prvo antično fazo je predstavljalo antično grobišče s tremi izropanimi grobnicami s severnojadransko kuhinjsko keramiko, ki je lahko služila tudi kot žara in je okvirno datirana v 1. stoletje. Na istem nivoju so bila vkopana tudi ognjišča vzdolž rimske ceste.

Gospodarski objekt je uničil že opuščeno grobišče, vendar ni nujno, da je vmes preteklo daljše časovno obdobje. To so redki ostanki rimskih objektov, ki kažejo, da je bilo območje današnje železniške proge verjetno intenzivno poseljeno v rimskem času. Verjetno je bil večji del uničen v času gradnje železniške infrastrukture v prvi polovici šestdesetih let prejšnjega stoletja (Petru, P. 1965, Sermin pri Koprju. Varstvo spomenikov 9, 196).

Delovni oziroma hodni nivo druge antične faze se ni ohranil. Ostanki gospodarske zgradbe (villa fructuaria) so bili uničeni do temeljev že v novoveškem času in kasneje še pri gradnji ceste Ankaran–Bertoki. Temelji, široki od 53 do 88 cm, in visoki do 50 cm, so tvorili pet prostorov. V prostoru, ki je bil delno podkleten, se je ohranil del maltnega estriha. Ohranil se je temelj vznožja (forum), ki je skupaj z ostanki vkopanega mehanizma za spuščanje grede tvoril stiskalnico za olje, torkljo (torcularium). Gre za najpogostejšo in najbolj razprostranjeno obliko stiskalnice za olje (Matijašič, R. 1998, Gospodarstvo antične Istre: arheološki ostaci kao izvori za poznavanje društveno-gospodarskih odnosa u Istri u antici: (I. st. pr. Kr. - III. st. posl. Kr.), 147); konstrukcija teh stiskalnic se je skozi čas malo spreminjala (Bojanovski, I. 1969, Antička uljara na Mogorjelu i rekonstrukcija njenog torkulara, Naše starine, 12).

Arheološki ostanki, ki kažejo na ureditev za stiskanje olja (mlini, stiskalnice, bazeni za sedimentacijo), so na nekaterih lokacijah v Istri dobro znani in raziskani (Brijuni: Val Madona, Kolci; Banjole, Barbariga, Červar (Matijašič 1998, 145), Školarice (Trenz, A. A., Novšak, M.

2004, Villa rustica na lokaliteti Školarice na trasi Klanec – Ankaran, *Histria Antiqua*, 12/2004, 77 – 84; Žerjal, T. 2008, Rimska vila rustika v luči drobnih najdb: Primer najdišča Školarice pri Spodnjih Škofijah, doktorska disertacija).

Že antični avtorji so govorili, da je bila Istra močno proizvodno središče olja, ti podatki pa to še dodatno potrjujejo. Večina vil na tržaškem in istrskem prostoru je bila zgrajena v drugi polovici 1. stoletja pr. n. š. in v 1. stoletju n. š., v večini pa naj bi življenje potekalo nepretrgoma do 4. in 5. stoletja ali celo dlje (za podrobnejši pregled literature glej Žerjal 2008, 208).

Zaradi slabe ohranjenosti arheoloških plasti je drobno gradivo ohranjeno le delno in razpršeno. Med najdbami je bilo največ antičnega gradbenega materiala (med njimi tudi tegule z žigi), kamnitih in keramičnih mozaičnih kock, amfor ter redko fino namizno posodje in kuhinjska keramika lokalne proizvodnje. Med najdbami so bili zastopani še redki odlomki steklenega posodja in kovinski predmeti (fibula tipa Almgreen 265 in čebuličasta fibula tipa Keller 4B, utež v obliki želoda) ter keramične uteži za mreže, ki kažejo na še eno gospodarsko dejavnost, ribolov. Preliminarno sodijo te najdbe v čas od druge polovice 1. stoletja pr. n. š. pa do 5. stoletja, s težiščem v 1. stoletju n. š.

Med izkopavanji sta se pokazali dve komunikacijski osi. Cesta, ki je potekala v smeri vzhod-zahod, se je ohranila v 77 m dolgem odseku, v celotni širini (2,8 m) pa se je ohranila le v osrednjem delu. Kamnito tlakovanje debeline do 50 cm je bilo sestavljeno iz manjših in večjih lomljencev in antičnega gradbenega materiala (največ tegul, imbreksi). Ob južnem robu je bil rob cestišča utrjen z večjimi lomljenci. Ohranile so se tudi kolesnice. Širok razpon kovinskih in novčnih najdb kaže, da je bila cesta dolgo v uporabi. Med zgodnje najdbe sodi bronast as iz leta 16 pr. n. š. oziroma iz časa cesarja Avgusta, bronast novic iz časa med letoma 388 in 403 pa govori, da je bila cesta v uporabi morda še v začetku 5. stoletja. Cesta se je na skrajnem zahodnem delu verjetno navezovala na drugo komunikacijsko os, ki je potekala v smeri od severa proti jugu.

V novem veku je bil velik del antičnih plasti uničen zaradi intenzivne kmetijske obdelave in izdelave teras. Novoveško fazo tako zaznamujejo suhozidni zidovi, podporni zidovi za terase, kamnita tlakovanja, poti in novoveški sedimenti z antičnimi najdbami. Glede na slabo zastopanost zaprtih antičnih kontekstov so bile novoveške ruševinske plasti ključne za datacijo najdišča.

Maruša Urek, Špela Tomažinčič, Anja Sagadin

Bertoki, arheološko najdišče Sermin, tloris izropanega groba 1 (foto: D. Češarek)

Bertoki, arheološko najdišče Sermin, ostanki rimske ceste (foto: L. Rozman)

Bertoki, arheološko najdišče Sermin, pogled na temelje antičnega objekta (foto: L. Rozman)

6

EŠD: 29741

Naselje: **Bobova**

Občina: Hoče – Slivnica

Ime: **Bobova – arheološko najdišče Za križem**

Področje: A

Obdobje: bronasta doba, rimsko obdobje

Med arheološkim konservatorskim nadzorom nad zemeljskimi deli v zvezi z novo gradnjo poslovno trgovskega centra Harvey Norman Maribor, ki sta ga 21. aprila 2011 na podlagi 55. člena Zakona o varstvu kulturne dediščine (ZVKD-1) opravili pooblaščenici osebi Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije, OE Maribor (spodaj podpisana pristojna konservatorica in Stanko Gojkovič), smo nedvomno ugotovili, da je gradbeni izvajalec na parc. št. 1/3, 1/4, 2/3, vse k. o. Bobova, med delom naletel na ostaline doslej še neznanega arheološkega najdišča. Nemudoma smo se povezali z odgovornim izvajalcem del in predstavnikom investitorja, ju seznanili z novonastalo situacijo, jima območje z arheološkimi ostalinami na terenu pokazali in obrazložili ter ga zamejili in označili. Dogovorili smo se za začasno ustavitve del na območju

ogroženega dela arheološkega najdišča. Skladno z določili 27. člena ZVKD-1 smo investitorju takoj izdali tudi Odločbo o arheološkem najdišču, v kateri je bil natančno naveden nadaljnji kulturnovarstveni postopek. Investitor gradnje se je hitro dogovoril z ustreznim izvajalcem potrebnih predhodnih arheoloških raziskav, zato se mu na tem mestu posebej zahvaljujemo za korektno in zgljedno sodelovanje.

Reševalne arheološke raziskave je za podjetje PJP, d. o. o., iz Slovenske Bistrice vodil Miha Murko, univ. dipl. arheol. Potekale so maja 2011 ob pomoči tehnikov Monike Arh in Mateja Straška ter študentov. Zajele so pribl. 1200 m² površine na jugozahodnem vogalu gradbišča. Ko smo začeli raziskovati, so bile vrhnje zemeljske plasti (SE 001 – ruša, SE 002 – stara ornica) že strojno odstranjene, ponekod pa so bili vidni odlomki keramike ter drobci ožgane gline in oglja. To plast smo interpretirali kot kulturno plast (SE 003) in jo nato ročno odstranili. Kulturni plasti smo sledili po vsej površini izkopnega polja v povprečni debelini 15 cm. Najizrazitejša je bila na jugozahodnem vogalu, medtem ko se je proti severu in vzhodu tanjšala. Med izkopavanji smo dokumentirali dve jami za stojko (SE 006/007

in SE 016/017) ter tri nekoliko večje jame (SE 009/010, SE 012/013 in SE 014/015). Vse jame so bile vkopane v mešano glineno prodnato geološko osnovo. Zaradi slabe ohranjenosti in razpršenosti jih v omejenem izkopnem polju ni moč povezati v smiselne arhitekturne celote. Med drobnimi najdbami so bili odkriti odlomki kamnitih žrnelj in več fragmentov prazgodovinskih, bronastodobnih keramičnih posod, ki pa ne omogočajo natančnejše datacije.

Vzporedno z zgoraj omenjenimi raziskavami smo nadzorovali tudi zemeljska dela na drugih delih gradbišča, še posebej pa ob izkopu gramozne jame severno od gradbiščne ograje (parc. št. 752/3 in 752/4, obe k. o. Razvanje). Tako smo v zahodnem profilu gramozne jame opazili sledove dveh nivojev kulturne plasti debeline pribl. 10–15 cm, ki pa jih zaradi že obstoječe jame pod njimi in nevarnosti osipa zemljin nismo mogli natančneje raziskati in dokumentirati. Kulturna plast se predvidoma širi pod cesto proti zahodu, v ostalih profilih gramozne jame pa je nismo zasledili. Med drobnimi najdbami iz kulturne plasti v zahodnem profilu lahko ločimo rims-kodobne in prazgodovinske odlomke keramičnih posod.

Mihaela Kajzer Cafnik, Miha Murko

7

EŠD: 1085

Naselje: Brengova

Občina: Cerkevjak

Ime: Brengova – domačija Brengova 20

Naslov: Brengova 20

Področje: E

Obdobje: zadnja četrtina 19. stoletja

V letu 2011 so v okviru projekta Evropskega kmetijskega sklada za razvoj podeželja potekala sanacijsko-obnovitvena dela na domačiji v Brengovi, ki je bila razglašena za kulturni spomenik. Lastnik je na podlagi javnega razpisa v okviru ukrepa 323 – Ohranjanje dediščine in razvoj podeželja – pridobil sredstva za obnovo stanovanjske hiše in gospodarskega poslopja. Obnovljena je bila zunanjščina hiše: fasada z okni ter vhodno stopnišče s kamnitim vhodnim portalom. Pri obnovi fasade je bilo treba odstraniti zaradi vlage poškodovane omete in tudi neustrezne omete, ki so jih v preteklosti nadomeščali z novimi, cementnimi. Vsi dotrajani in neustrezni novejši deli ometov so nadomeščeni z novimi apnenimi ometi, ohranjeni obstoječi pa so utrjeni. Poškodovani deli fasadne profilacije – oken-

ske obrobe, pilastri, venčni in podstrešni zidec ter šivani robovi – so bili dodelani s pomočjo šablon. Pri sondiranju fasadnih barvnih plasti je bila pod svetlooker barvnima plastema ohranjena primarna, svetlomodra barvna plast. Profilacija je v vseh treh barvnih plasteh bela. Za prezentacijo fasad smo določili svetlomodro osnovo z belo profilacijo. Barvne tone je na podlagi sondiranja potrdila tudi restavratorka Irena Čuk. Ker se lastnik nikakor ni strinjal s svetlomodrim tonom in je vztrajal pri oker tonu, smo ugodili njegovi želji. Obnovljen je kamnit talni zidec. Kamen je bilo treba očistiti barvnih plasti, odstraniti neustrezne cementne fuge ter zapolniti fuge z apneno malto. Pravokotno oblikovani kamniti vhodni portal z letnico 18 MJR 96 na prekladi je očiščen, odstranjena je neustrezna barvna plast na kamnu, ohranjena in obnovljena so masivna dvokrilna vrata z okovjem in kljukama. Obnovljena je lesena konstrukcija vhodnega stopnišča z lesenimi stebri in kovinsko ograjo. Dotrajana pločevina na dvokapni strehi stopniščnega nadstreška je bila odstranjena in streha je bila na novo prekrita z opečnim bobrovcem, enakim kritini na strehi hiše. Značilni vetrokaz z letnico 1897 je obnovljen in ponovno nameščen na sleme strešice. Dekorativna poslikava na stropu nadstreška bo restavrirana prihodnje leto. Obnovljena so vsa okna z okenskimi mrežami in polkni. Obnova oken, zamenjava okenskih kril in lesenih naoknic zaradi pasivne protihrupne zaščite (bližina avtoceste) je potekala v sklopu DARSA. Namesto prejšnjih neustreznih okenskih kril, ki so bila nameščena brez našega soglasja, so bila izdelana nova, deljena na polja. Narejene so bile tudi nove lesene naoknice, saj so bile stare dotrajane. Na zidanem gospodarskem poslopju z značilnimi dekorativnimi opečnimi prezračevalnimi mrežami in letnico 1889 je bila obnovljena streha. Zaradi dotrajane opečne kritine je bila streha v celoti na novo prekrita z opečnim zarezanim bobrovcem. Lesena ograja okoli zelenjavnega in cvetličnega vrta ob hiši, ki je bila dotrajana, je bila nadomeščena z novo leseno ograjo, narejeno po vzoru stare. Obnovitvena dela, ki sta jih za DARS izvajala Gradbeništvo Franc Kocmut, s. p., Cogetinci 63, 2236 Cerkevjak, in Štajerles-trade, d. o. o. Osluševci 49, 2273 Podgorci, so bila opravljena v skladu s smernicami in konservatorskim nadzorom ZVKDS, OE Maribor.

Jelka Skalický

Hiša v Brengovi 20 pred obnovo (foto: J. Skalický, 2010)

Obnovljena zunanjščina hiše v Brengovi 20 (foto: J. Skalický, 2011)

8

EŠD: 49

Naselje: **Brežice**

Občina Brežice

Ime: **Brežice – grad**Naslov: *Cesta prvih borcev 1*

Področje: UA, R

Obdobje: 16., 18. stoletje, druga polovica 20. stoletja

Kratek stavbnogodovinski opis gradu

Grad Brežice je dominantna mesta in stoji v jugovzhodnem delu mestnega jedra, nad levim bregom nekdanjega rokava reke Save. Sprva je bil zgrajen kot obmejna utrdba in je šele v drugi polovici 16. stoletja privzel lastnosti bivalnega gradu. Grajski kompleks sestavljajo grad, grajska kašča, park vzhodno od gradu ter drugi objekti (žitnica, hlevi).

Leta 1529 so stari grad odstranili in po zamisli cesarskega gradbenika Jurija Dispatia iz Merana začeli graditi novega. Temeljna tlorisna oblika gradu je nepravilen podolgovat pravokotnik s prostranim arkadnim notranjim dvoriščem, ki ga zamejuje troje dvonadstropnih stanovanjskih traktov in ki je na vogalih utrjen z mogočnimi okroglimi bastijami s poševnimi pritličji. V drugi polovici 16. stoletja so trdnjavo preoblikovali v dvorec in takrat so zahodnemu krilu na dvoriščni strani prizidali trietažne arkade. V letih 1554 in 1555 sta kot stavbenika brežiškega gradu omenjena znana renesančna arhitekta, brata Andrea in Domenico dell'Allio. Okoli leta 1700 je dal grof Ignacij Marija Attems grad preoblikovati v baročno rezidenco. Takrat so tudi preuredili vzhodni trakt in v njem uredili največjo slavnostno dvorano na Slovenskem, v zahodnem traktu pa reprezentančno stopnišče in kapelo. Strop stopnišča je poslikal Johann Caspar Waginger, ki je umrl okoli leta 1718, stene pa njegov naslednik Franz Ignaz Flurer (1688–1742), ki je tudi avtor poslikav v grajski kapeli iz časa okoli leta 1720.

Viteška dvorana je v celoti poslikana. Skupna površina poslikav znaša 1037,74 m², od tega samo na stropu 506,74 m². Arhivsko izpričan avtor poslikav iz let 1702 in 1703 je Francišek Karl Remb. Freske na stenah slavnostne dvorane prikazujejo antične krajine, na prehodu sten v strop so upodobitve iz antične mitologije in renesančne literature, ki hkrati predstavljajo štiri elemente, na stropu pa so upodobitve znanosti in umetnosti, ki jih pod okrilje jemlje kprostnosti in darežljivi naročnik Ignac Marija Attems. Na obeh ožjih straneh stropa sta grba naročnikov poslikave: Ignaca Marije Attemsa in njegove prve žene Marije

Regine Wurmbbrand. Ob freskah dvorano krasijo tudi oljna dela. Prvotno je na stenah viselo šest ovalnih slik, dve portretni in štiri alegorične. V viteški dvorani visijo tri, ostale tri pa nadomeščajo portreti članov plemiške rodbine Moškon iz bližnjega gradu Pišce. Od ostalih treh eno hranijo v ljubljanski Narodni galeriji, obe s portreti naročnikov z otroki pa sta v privatni lasti v avstrijskem Gradcu.

Attemsi so bili lastniki gradu vse do konca druge svetovne vojne, ko je leta 1945 vojaško sodišče v Mariboru izdalo sodbo, da zadnjima lastnikoma, grofu Ferdinandu Attemsu in njegovi ženi Wandi, zaradi veleizdaje zaplenijo premoženje. Od leta 1949 v gradu deluje Posavski muzej Brežice.

Kronologija sanacijskih in restavratorskih posegov v gradu po drugi svetovni vojni

Opis sanacijskih, konservatorskih in restavratorskih posegov v gradu po drugi svetovni vojni temelji na arhivu INDOK centra in Posavskega muzeja Brežice, vendar je treba hkrati omeniti tudi izredno pomajkljivo dokumentacijo o konservatorskih in restavratorskih posegih v gradu v petdesetih in osemdesetih letih prejšnjega stoletja, kar žal ni šlo v prid tudi zadnji prenovi vzhodnega grajskega trakta v letih 2010 in 2011.

Takoj po končani drugi svetovni vojni je bil grad zapor za vojne ujetnike. Dokumenti iz leta 1947 pričajo o izredno slabih odnosih med Mestnim ljudskim odborom in vojaško komando, ki ni spoštovala navodil Zavoda za zaščito kulturnih spomenikov Slovenije in Mestnega ljudskega odbora in je ujetnike namestila tudi v viteški dvorani in na podstrešju. Da bi zavod omejil škodo v kapeli in dvorani zaradi vandalizma ujetnikov, ko so med drugim kurili tudi pohodne plohe nad stropom viteške dvorane, je napovedal restavratorska dela in pod to pretvezo zaprl vse dohode do ključnih grajskih prostorov. Tega leta je bil tudi opravljen ogled poškodb v viteški dvorani, zlasti na južni predelni steni; poškodbe so bile še posledica potresa iz leta 1917. To je bil tudi čas, ko so bili prostori v prvem nadstropju gradu prenovljeni za potrebe stanovanj, grajske kleti pa je prevzelo podjetje Vino Brežice. Leta 1951 je zavod prvič komisijsko evidentiral resnejše poškodbe na leseni stropni konstrukciji viteške dvorane. Spodnji deli tramov so namreč v tolikšni meri strohneli, da so odstopili žebliji, ki nosijo deske, zaradi česar so se deske v jugovzhodnem in jugozahodnem delu dvorane upognile. Strokovno mnenje z ročnimi skicami sanacije stropa v viteški dvorani je avgusta tega leta izdelal arhitekt Anton Bitenc, dvorano pa so iz varnostnih razlogov za-

prli. V letu 1952 sta si poškodbe v gradu ogledala še akademski slikar profesor Maks Kavčič, ki je imel tovrstne izkušnje že iz mariborskega gradu, in gradbeni tehnik Jože Požauk, ki je tudi podal priporočila za sanacijo lesenega stropa v dvorani. Sredstva za restavratorska dela v dvorani je Okrajni ljudski odbor Krško odobril šele leta 1954 v višini takratnih 500.000 din. Še tega leta je zavod sklenil pogodbo s tesarskim mojstrom Janezom Markljem, sicer uslužbencem podjetja Tesar iz Ljubljane, za izdelavo načrtov, tehničnega poročila in predračuna za ojačanje stropne in strešne konstrukcije nad viteško dvorano za potrebe restavriranja stropne poslikave, premični leseni oder pa je izdelalo omenjeno podjetje Tesar. Dela v dvorani so se pričela septembra tega leta in iz poročila o službenem potovanju konservatorja Ivana Komelja iz decembra tega leta je razvidno, da so delavci obesili že več kot pet šestin stropa, sočasno zravljali mehurje, delno pa so tudi očistili stenske poslikave. Naslednje leto je Posavski muzej Brežice pri Mizarskem podjetju Dobova naročil izdelavo večjega števila oken iz borovega lesa za razstavne prostore in viteško dvorano, sočasno pa so podjetju Gradbenik naročili tudi izvedbo nujnih vzdrževalnih del na strehi vzhodnega trakta. Leta 1959 se je hudo zapletlo s podjetjem Vino Brežice, ki je nenehno izvajalo samovoljne posege v gradu. Tako so samovoljno odklesali spodnji del oboka nad vhodnim grajskim portalom, enako pa so nameravali storiti tudi z notranjim obokom. V naslednjih letih so brez soglasja tudi poglobili kletne prostore v vzhodnem delu severnega trakta ter v severovzhodnem in jugovzhodnem stolpu in v njih zgradili armiranobetonske cisterne za vino. Leta 1959 so bila restavratorska dela v dvorani zaključena in postavilo se je vprašanje njene prihodnje namembnosti. Muzej je predlagal, da bi v dvorani postavil galerijo slik slovenskih baročnih slikarjev, in opozoril na neustreznost obstoječega dostopa v dvorano; ta je tedaj potekal skozi zasebno stanovanje sodnika Martinoviča, ki je prebival v južnih prostorih prvega nadstropja vzhodnega trakta. Ker je Občinski ljudski odbor Brežice že leta 1957 obljubil, da bo vsako izpraznjeno stanovanje dodelil Posavskemu muzeju Brežice, so si v muzeju prizadevali tudi za pridobitev omenjenega stanovanja. Tega leta je Občinski ljudski odbor želel grad podeliti v upravljanje Posavskemu muzeju Brežice, vendar je temu glasno nasprotoval predstavnik Vina Brežice, saj potem ne bi mogli več samovoljno posegati v grad. Ne glede na zaplete z omenjenim podjetjem, ki je s svojo dejavnostjo ostalo v grajskih kletih vse do stečaja leta 2009, je Posavski muzej Brežice leta 1962 želel v

viteški dvorani zamenjati dotrajani, še v pečeno posteljico položeni opečni tlak, iz katerega se je nenehno dvigal prah in prekrival komaj restavrirane freske, ter obe baročni leseni stopnišči. Seveda se je ob tem takoj postavilo vprašanje, ali naj tla v dvorani obnovijo v dotedanji izvedbi, tj. z opečnimi tlakovci, ali naj položijo imitacijo opečnega tlakovca. Zavod je način tlakovanja pogojeval tudi s prihodnjo namembnostjo dvorane in sočasno predlagal razmislek o vgradnji kapucinskega ali klasičnega parketa po analogijah od drugod. Na koncu je konservator Ivan Komelj odločil, da se stari opečni tlakovec preloži in po potrebi dopolni z novim, izdelanim na način obstoječega, pri obeh lesenih stopniščih pa je zavrnil idejo rekonstrukcije ornamentov z obnovo srebra in predlagal zgolj poskus s čiščenjem brez rekonstrukcijskih posegov. Še istega leta sta nato restavratorja Kokalj in Pavlinec pregledala stopniščno ornamentiko in ugotovila, da je bilo stopnišče srebrno in obrobljeno s črno barvo, vendar je srebro oksidiral in postalo črno, ker ni bilo izolirano. Ugotovila sta tudi glavnega krivca stanja, pline žvepla iz grajske vinske kleti. Poskus je pokazal, da se da srebro čistiti z amonijakom, delno razredčenim v vodi, vendar ga je treba nato zaščititi bodisi z matriksom bodisi z olji za zaščito srebra in metala.

Iz poročila restavratorja Franca Kokalja poleti 1968 je mogoče razbrati, da so se v zavodu dogovorili za rekonstrukcijo stopniščne obloge. Ker je bilo originalno srebro popolnoma oksidirano, ne bi s čiščenjem ničesar pridobili, zato so se zato odločili, da posrebrene vložke nadomestijo z novimi. Sočasno so tudi preizkusili tedaj najboljša topila za čiščenje potemnelih lis na medokenskih stenah v viteški dvorani, ki so se pričele pojavljati kmalu po končanju restavratorskih del v dvorani in so bile posledica utrjevanja poslikav s sintetično smolo Calaton®. Interorganizme, ki so se na stenah in v okenskih nišah razvili zaradi vlage, so zastropili z 2-odstotno raztopino Pentola® brez negativnih vplivov na pigmente. Odmrle mikroorganizme so nato odstranili z ustreznimi kemikalijami. Leta 1973 je zidarski mojster Franc Čakš iz Šmarja pri Jelšah na podlagi konservatorskih referenc s Svete gore in iz romarske cerkve sv. Roka pridobil naročilo za obnovo grajskih fasad v tehniki baročnega apnenega ometa.

Prenova vzhodnega trakta gradu

Prenova vzhodnega trakta gradu Brežice je temeljila na obsežni projektni dokumentaciji za celovito prenovu gradu iz let 2006 in 2007 in konservatorskem programu novomeške enote zavoda, ki je

v sodelovanju z Geodetskim inštitutom Slovenije tudi izdelal arhitekturne načrte gradu, vključno s 3D-modelom gradu in fotogrametričnim posnetkom fasad. Projektna dokumentacija zajema načrta gradbenih konstrukcij in strojnih inštalacij, ki ju je izdelal Gradbeni inštitut ZRMK, d. d., načrt elektroinštalacij podjetja Savaprojekt, d. d., iz Krškega, načrt ureditve in kanalizacije podjetja KONO-B, d. o. o., iz Ljubljane, načrt novega tlaka na grajskem dvorišču arhitektke Maruše Zorec in načrt požarne varnosti podjetja Lozej, d. o. o., iz Ajdovčine. Načrti za slavnostno razsvetljavo viteške dvorane in obnovljenih razstavnih prostorov so delo inženirja Joška Ušaja iz Zagreba.

Občina je večji del potrebnih sredstev pridobila na Drugem javnem razpisu za razvojne investicije v javno kulturno infrastrukturo v okviru Evropskega sklada za regionalni razvoj leta 2009, razlika v višini 800.000,00 EUR do ocenjene skupne vsote investicije v višini 2.000.000,00 EUR pa je pokrila občinski proračun. Občina Brežice se je projekta prenove lotila predvsem zaradi izredno slabega stanja lesenega stropa v dvorani, zaradi česar so se pričele pojavljati poškodbe tudi na poslikanem ometu in povzročile tudi njegovo delno odpadanje. Žal pa se je pred podpisom pogodbe z Ministrstvom za kulturo, sofinancerjem investicije v višini 15 odstotkov sredstev, odobrenih iz strukturnih skladov, zapletlo zaradi nerešenega denacionalizacijskega postopka v zvezi z vračilom gradu družini Attems. Leta 1993 je namreč Temeljno sodišče v Mariboru izdalo sklep o razveljavitvi sodbe Vojaškega sodišča mesta Maribor iz leta 1945. Na podlagi tega sklepa so leta 1996 pravni nasledniki pokojnega Ferdinanda in Vande Attems vložili na Okrajno sodišče v Brežicah predlog za vrnitev odvzetega premoženja, ki ga morajo potomcem Attemsov vrniti Republika Slovenija oziroma Sklad kmetijskih zemljišč in gozdov RS, Ministrstvo za kulturo in Občina Brežice. Po dolgotrajnem postopku je sodišče avgusta 2009 izdalo delni sklep, s katerim je odločilo, da se premoženje potomcev Attemsov vrne. Občina Brežice še danes vztraja, da se brežiški grad zaradi izjemnega pomena tega državnega kulturnega spomenika nikakor ne more vrniti v naravi in da naj se prizadeta družina poplača v vrednostnih papirjih oziroma denarju, k čemur se vse bolj nagiba tudi denacionalizacijski upravičenec.

Investicija je tako postajala vse bolj negotova, še zlasti pa smo se vsi v projekt vključeni še kako zavedali vedno krajšega razpoložljivega časa za izvedbo izredno zahtevnih restavratorskih posegov na leseni stropni konstrukciji in poslikavi v viteški dvorani. Pogodba je bila po več kot polletni

negotovosti končno podpisana v zgodnji jeseni 2010 in na javnem razpisu je bilo za gradbeno-obrtniška dela izbrano podjetje Givo, d. o. o., iz Ljubljane, za izvedbo restavratorskih del pa Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Restavratorski center. Glede na omejena sredstva, kratek rok izvedbe in zahtevnost posegov z vrsto nepredvidenih del se lahko Občini Brežice zahvalimo za izvrstno vodenje investicije, usposobljenim izvajalcem in izkušnjam nadzornikov pa, da je bil projekt uspešno izveden v roku in v okviru pogodbene vrednosti. Rok za dokončanje del je kljub zapletom s podpisom pogodbe namreč ostal isti, jesen 2011.

V fazi same priprave na investicijo so bile za potrebe izdelave popisov del izvedene tudi dodatne raziskave, predvsem pa se je dopolnjevala potrebna dokumentacija. Projektivni atelje Studio A iz Ljubljane je izdelal natančen načrt in popis novega stavbnega pohištva v vzhodnem traktu gradu, podjetje DFG Consulting, d. o. o., iz Ljubljane je izvedlo terestrično 3D-skeniranje stopne konstrukcije v viteški dvorani, podjetje Terming, d. o. o., iz Ljubljane pa termografsko snemanje. Finančno, konservatorsko-restavratorsko in gradbenotehnično zahteven projekt je obsegal statično in protipotresno sanacijo vzhodnega trakta, zamenjavo stavbnega pohištva in tlakov, izvedbo novih električnih in strojnih inštalacij, odstranitev armiranobetonskih cistern in lesenih sodov propadlega Vina Brežice iz kletnih prostorov, obnovo fasad, restavratorske posege na leseni stropni konstrukciji in stropni poslikavi in na obeh lesenih baročnih stopniščih v viteški dvorani ter vzpostavitev primernejših pogojev za prenovljene zbirke Posavskega muzeja Brežice v razstavnih prostorih vzhodnega trakta. Pri prenovi se je izkazalo, da je bil grad v 16. stoletju kakovostno grajen, da pa so bile vse kasnejše baročne prizidave in predelave izvedene izredno neakakovostno.

Cilji konservatorskega pristopa prenove vzhodnega trakta gradu Brežice so bili naslednji:

1. izdelava in sprotno dopolnjevanje dokumentacije, potrebne za uspešno izvedbo projekta, in sicer tako v fazi načrtovanja prenove kot tudi med izvajanjem posegov in po prenovi. Ves čas prenove nas je namreč spremljala grenka izkušnja izredno pomanjkljive dokumentacije obnove gradu in viteške dvorane v petdesetih in šestdesetih letih prejšnjega stoletja;

2. s prenovo zagotoviti ustrežnejše fizične karakteristike grajenih konstrukcij v vzhodnem traktu gradu ob polnem upoštevanju mehanskih in kemičnih lastnosti vgrajenih materialov ter

spoštovanju arhitekturnih in umetnostnozgodovinskih kvalitet objekta. Stanje poslikav v viteški dvorani ni bilo zadovoljivo. V letih pred zadnjo prenovo so se ponovno pričele pojavljati poškodbe tako na stropni kot na stenski poslikavi, povrhu vsega pa še konstrukcijske poškodbe na južni steni dvorane in na celotni površini stropa. Upoštevajoč neprijetno dejstvo, da grad Brežice stoji na enem izmed potresno najbolj ogroženih območij Slovenije in da so potresi v zgodovini ves čas vplivali tudi na stavbno stanje gradu, grad pa je po drugi strani ravno zaradi svojih likovnih in arhitekturnih kvalitet razglašen za kulturni spomenik državnega pomena, je bila odločitev spomeniške službe in Občine Brežice za celostno prenovo vzhodnega trakta gradu več kot upravičena;

3. v viteški dvorani vzpostaviti stabilne mikroklimatske pogoje v vseh letnih časih, v ostalih muzejskih razstavnih prostorih pa minimalne standarde za obiskovalce. Razstavnih prostorov in viteška dvorana do zadnjega posega niso bili ogrevani in ustrezno prezračevani. V okviru projekta EUREKA EU 1383 Prevent, ki je potekal pred dobrim desetletjem, je Gradbeni inštitut ZRMK, d. o. o., spremljal in analiziral mikroklimatske razmere v viteški dvorani. Potreba po spremljanju mikroklimatskih parametrov v viteški dvorani se je pokazala zlasti po prirejanju poletnih koncertov klasične glasbe Festivala Brežice v viteški dvorani. Meritve so pokazale, da so mikroklimatske razmere med prireditvami nevarne za obiskovalce (visoka temperatura in relativna vlažnost, slab zrak) in da posledično vplivajo tudi na stanje stenskih poslikav in lesenega stropa. Uporabo viteške dvorane v zimskem in prehodnem obdobju (zlasti spomladi) pa so preprečevale prenizke temperature zraka v prostoru in podhlajenost stavbnega tkiva. Slednje je bil tudi razlog nezadostnega toplotnega ugodja v stavbi in potencialne ogroženosti stenskih poslikav zaradi nastopa površinske kondenzacije (Šijanec Zavrl, Marjana: Strokovno mnenje o načinu vzdrževanja primerne mikroklimatike v viteški dvorani gradu Brežice v času prireditev. Gradbeni inštitut ZRMK, d. o. o., 2002). Na podlagi pravil restavratorske stroke je Restavratorski center definiral splošne mikroklimatske pogoje za prostore s stenskimi poslikavami (RH: 50–65%, T: 15–28 °C, majhne hitrosti gibanja zraka ob stenah, postopno ogrevanje in ohlajevanje prostorov ter obvezno stalno merjenje zahtevanih parametrov), medtem ko se mora višina relativne vlage v razstavnih prostorih in depojih gibati med 45 in 55 odstotkov (zahteve so povzete po zborniku Raumklima in Museen und historischen Gebäuden: Dr. Andreas Burmester Wlche Klimaw-

erte sind die richtigen?, 2000, in G. S. Hilbert et al.: Vorschlagene und offenkundig bereits in vielen Häusern eingesetzte Sollwertprogramm für relative Feuchte, 1996).

Izvajalci in nadzor so se s prvim neprijetnim presenečenjem soočili pri odstranjevanju opečnega tlaka iz viteške dvorane. Originalne tlakovce dimenzij 23 x 23 x 5 cm iz časa Attemsov je sprejel v hrambo Posavski muzej Brežice, prav tako pa tudi nekaj primerkov novejših tlakovcev, ki so bili nabavljeni in vgrajeni ob obnovi dvorane v petdesetih letih. Po odstranitvi tlakovcev, položenih v tenki betonski estrih, in peščenega nasutja se je pokazalo, da ni zadostne višine nad temenom oboka za vgradnjo klasičnega toplotnega talnega ogrevanja. Na južni strani je bilo teme oboka le 8 cm nižje od nastopne površine lesenega praga vrat, na severni strani 10 cm, na sredini pa je bila razlika kar 25 cm, kar kaže na usločenost obočne konstrukcije. Po odstranitvi spodnjih delov lesenih baročnih stopnišč in njune dekorativne obloge pa smo na južni obodni steni zasledili sledove zazidane ločne odprtine, kar kaže na to, da je bil prvotni strop kleti, torej iz obdobja pred zgraditvijo viteške dvorane, precej višji od sedanjega. S prebojem vrat, ki danes vodijo v viteško dvorano z južne strani, pa so prebili tudi razbremenilni lok in tako konstrukcijsko oslabilo južno nosilno steno dvorane. Če ob tem omenimo še zazidane vratne odprtine ob Prešernovi cesti in razširitev kletnih vrat za potrebe Vina Brežice, smo poleg občasnih potresnih delovanj definirali glavne razloge za poškodbe stene, ki so se kazale tako v obliki razpok kot v njenem zamiku za kar nekaj centimetrov ob Prešernovi cesti. Še več, po odstranitvi peščenega nasutja v dvorani se je pokazala tudi razpoka v širini 4 cm na celotni dolžini stika med opečnim obokom in vzhodno obodno steno dvorane. Očitno je v preteklosti, vsekakor pa po zgraditvi oboka v začetku 18. stoletja, prišlo do premika obodne stene in le sistemu obočnih sosvodnic, ki so prenašale sile z oboka na steno, se lahko zahvalimo, da ni prišlo do zrušitve obočne konstrukcije. Poleg tega je treba omeniti še, da je opečni obok izredno tenek, njegova debelina je le 15 cm, kolikor je širok opečni zidak; dimenzije obočnih opečnih zidakov so sicer 27 x 15 x 5 cm. Novemu dejstvu je bilo treba prilagoditi tudi normative za gradnjo novega armiranobetonskega estriha in jeklenih vezi. Najprej so delavci z malto, ki je bila izdelana na osnovi hidravličnega apna (Röföx 675*), na novo zastučili in preplastili opečni obok ter vgradili v dveh nivojih, tj. v nivoju kleti in nad temenom oboka, prečne vezi; te so na dvoriščni strani sidrali podometno, ob Prešernovi ulici pa z

Stanje vitezke dvorane v gradu Brežice pred pričetkom del (foto: T. Golob, 2009)

Grad Brežice, dvoriščna fasada vzhodnega stanja pred obnovo (foto: T. Golob, 2010)

Grad Brežice, zazidana vrata v južni obodni steni vitezke dvorane in ogrevalni toplovodni sistem temperiranja zidov (foto: T. Golob, 2011)

Grad Brežice, selektivno injektiranje zidov v razstavnih prostorih in lesena stropna konstrukcija v nivoju drugega nadstropja (foto: T. Golob, 2011)

Grad Brežice, povezovanje lesenih stropnikov z izvedbo toplotne izolacije in vgradnjo inštalacij (foto: T. Golob, 2011)

Grad Brežice, opečna obočna konstrukcija kleti v nivoju viteške dvorane (foto: T. Golob, 2010)

Grad Brežice, sanacija dvoriščne fasade in zazidanih oken iz časa pred izgradnjo viteške dvorane v začetku 18. stoletja (foto: T. Golob, 2011)

Grad Brežice, detajl toplovodnega talnega ogrevanja in opečnih tlakov iz viteške dvorane, skupne višine 4,5 cm (foto: T. Golob, 2011)

Grad Brežice, viteška dvorana po obnovi (foto: T. Golob, 2012)

Grad Brežice, dvoriščna fasada po obnovi (foto: T. Golob, 2011)

vidnimi kovanimi ključi. Obok so nato zapolnili z lahkim in požarno varnim penobetonom, pred tem pa izvedli tudi razvode električnih in strojnih inštalacij ter zgradili potrebne elektroinštalacijske in strojnoinštalacijske jaške za potrebe osvetlitve in ogrevanja dvorane. Sledila je gradnja 4 do 8 cm debelega armiranobetonskega estriha, na katerega so nato položili 1,5 cm debel toplovodni ogrevalni sistem podjetja Uponsor, ki ga v Sloveniji zastopa podjetje TITAN, d. d., iz Kamnika. Nanj so nanесли izravnalno maso debeline 0,5 cm, na tako pripravljeno podlago pa so nalepili opečne tlakovce dimenzij 21 x 21 x 2 cm proizvajalca Tomaža Jerka iz Črnuč pri Ljubljani. Tlakovce so še pred polaganjem hidrofobirali in po polaganju še dodatno zaščitili s proizvodi podjetja TKK Srpenica, d. d. V razstavnih prostorih v prvem nadstropju vzhodnega trakta je bilo izvedeno klasično toplovodno talno ogrevanje.

Poleg zahtevnih restavratorskih, gradbenih in obrtniških del v viteški dvorani, ki je največji in najbogatejši poslikani profani prostor v Sloveniji z neprecenljivo umetniško vrednostjo, je drugo zahtevno poglavje celovite prenove vzhodnega trakta gradu predstavljala statična in protipotresna sanacija grajenih konstrukcij. Grad stoji na potresno ogroženem območju in mnoge konstrukcijske

poškodbe so posledica preteklih potresnih sunkov. Že v fazi izdelave projektne dokumentacije je Gradbeni inštitut ZRMK, d. o. o., izvedel vrsto raziskav in statičnih izračunov za potrebe projektiranja obsega in načina statične in protipotresne sanacije. Ker pa so projektanti gradbenih konstrukcij do podatkov prišli zgolj na podlagi nedestruktivne georadarske metode (georadarske preiskave so resda nedestruktivne, vendar so se pri preiskavi zidanih konstrukcij izkazale kot nezanesljive, saj je rezultat odvisen od izbrane frekvence in interpretacije podatkov s strani izvajalca preiskave), ki je pokazala solidno stanje zidov v območju viteške dvorane, so skladno s statičnimi izračuni v projektni dokumentaciji predvideli injektiranje zidov vzhodnega trakta gradu v celoti. Odgovorni konservator iz območne enote zavoda v Novem mestu je tovrstnemu pristopu ves čas nasprotoval tako zaradi poslikane viteške dvorane kot zaradi izkušenj iz drugih referenčnih objektov. Zaradi občutljivosti posega in da bi se izognili nepredvidenim posledicam za poslikave v viteški dvorani, je odgovorni konservator investitorju, Občini Brežice, predlagal, naj postavko injektiranje izvzame iz pogodbe »ključ v roke« in naj se injektiranje obračuna po dejansko vgrajenih količinah injekcijske mase; te naj se določijo na podlagi

poskusnega injektiranja zidov, ki pa je pogodbeno obveznost na javnem razpisu izbranega izvajalca. Podan je bil tudi predlog, naj Gradbeni inštitut ZRMK, d. o. o., na pogodbeno stroške izvajalca po končanih delih izvede kontrolo injektiranja z odvzemom valja premera 10 cm na naključno izbranih mestih. Predlog spomeniške službe so tako investitor kot projektanti soglasno sprejeli in v fazi izvedbe tudi realizirali. Projektant inž. Jože Kos iz Gradbenega inštituta ZRMK, d. o. o., je na podlagi rezultatov poskusnega injektiranja odredil, da je treba v celoti injektirati le hudo poškodovano južno obodno steno viteške dvorane, ostale zidove pa le selektivno. Jugovzhodni stolp so tako injektirali le v območju vgrajenih vezi in medetažnih konstrukcij, kletne zidove pa do višine enega metra v celoti za potrebe vgradnje horizontalne silikonske hidrofobne bariere, ostale površine pa le na kritičnih mestih. Znatno količino sredstev, ki je bila na ta način privarčevana, je investitor nato porabil za poplačilo vrste nepredvidenih del, ki so lastna prenovi tovrstnih objektov, ne da bi pri tem prekoračil pogodbeno vrednost projekta. Odgovorni konservator je že v primeru celovite prenove gradu Pišece s strokovnimi argumenti prepričal projektanta gradbenih konstrukcij, Gradbeni inštitut ZRMK, d. d., da je v laboratoriju razvil naslednjo injekcijsko maso (Gradbeni inštitut ZRMK, d. o. o., Center za materiale in tehnologije, Ocena vzorcev zidne malte za gradu Pišece z razlago sestave injekcijske mase za povečanje njene trdnosti, 11. november 2003) na osnovi pucolanov, ki je tako po mehanskih kot po kemičnih lastnostih kompatibilna z avtentično vgrajenimi materiali in ki je bila uporabljena tudi pri sanaciji gradu Brežice.

Sestava injekcijske mase za temelje in zidove do +1 m nad nivojem talnega odvodnjavanja

Utežni deleži
BELI PORTLANDSKI CEMENT CEM I 42,5 R ali izjemoma CEM III/(A-S)42,5 R 45 ut. %
NARAVNI PUCOLAN (na primer tuf ali podobno brez vodotopnih soli) 30 ut. %
APNO 10 ut. %
KREMENČEVA MOKA 100–300 µm 10 ut. %
HIDROCEM – dodatek za učinkom hidrofobiranja 4,8 ut. %
IKATON – dodatek za plinotvorno ekspanzijo in izboljšanje pretočnosti 0,2 ut. %

Sestava injekcijske mase za temelje in zidove nad +1 m nad nivojem talnega odvodnjavanja

Utežni deleži
BELI PORTLANDSKI CEMENT CEM I 42,5 R ali izjemoma CEM III/(A-S)42,5 R 49,8 ut. %
NARAVNI PUCOLAN (na primer tuf ali podobno brez vodotopnih soli) 30 ut. %
APNO 10 ut. %
KREMENČEVA MOKA 100–300 µm 10 ut. %
IKATON – dodatek za plinotvorno ekspanzijo in izboljšanje pretočnosti 0,2 – 0,3 ut. %
V sklepnem mnenju omenjenega elaborata je zapisano: »Predlagana sestava je kompromis, zaradi katerega smo načrtovali injekcijsko maso z zadostnim lepilnim učinkom in trdnostjo zmesi ter hkratno nizko vsebnostjo vodotopnih soli. V navedenih sestavah injekcijskih mas predvidena količina cementa še zagotavlja tlačno trdnost najmanj 8 MPa, ki jo na podlagi preliminarnih seizmičnih preiskav kamnitih zidov smatramo za referenčni minimum.«
Pri sanaciji zgodovinskih objektov, ki so grajeni v tehnologiji apna, je namreč treba paziti, da se uporabljajo materiali oziroma malte in veziva, ki imajo enake ali vsaj zelo podobne mehanske lastnosti (modul elastičnosti in trdnosti), kot jih imajo prvotno uporabljeni vezni materiali. V tem primeru v zidovih zvezana in strnjena injekcijska masa deluje negativno s sulfatnimi solmi in alkalnimi substancami (natrij, kalij), ki so prisotne v primarno uporabljenem vezivu, in ne sproži kemijsko povzročene fenomena nabrekanja (kemična kompatibilnost). Poleg tega morajo uporabljeni materiali imeti tudi visoko poroznost, ki omogoča odlaganje soli in izhlapevanje vode oziroma vlage v času suhega vremena. Zaradi končnega videza saniranega objekta pa je pomembno tudi zagotavljanje svetle barve veziv, ki omogoča estetsko nemoteč površinski nanos malte ali obnovo fug v primerjavi z izvornimi materiali.

Znano je, da uporaba veziv z vsebnostjo portlandskega cementa ni primerna za sanacijo zgodovinskih objektov. (Portlandski cement, poimenovan po zelenkastem apnencu v Angliji, je zmes kalcijevih, silicijevih in aluminijevih oksidov. Proizvaja se pretežno z žganjem apnenca (CaCO₃) in gline (alumosilikati), po potrebi pa se dodajata tudi glicina (Al₂O₃) in kremen (SiO₂). Beli cement pa se proizvaja iz krede in kaolina. Trdnost belega cementa je nekoliko nižja od običajnega portlandskega cementa. Uporaben je tako zaradi nizke vsebnosti vodotopnih soli kot zaradi svoje barvne podobnosti z apnom, in sicer tako pri raznih popravilih kot tudi pri novih ometih, kjer barva portlandskega cementa ne bi bila primerna. Vir: John Ashurst: Mortars, Plasters and Renders in Conservation, EASA 2002.) Tovrstna hidravlična veziva v stiku z izvorno uporabljenimi vezivi povzročajo kemijsko agresijo,

poleg tega pa so tudi nizko porozna, higroskopična (vežejo nase vlago) in s tem omejujejo prehajanje in izparevanje vode/vlage ter so zaradi previsokih modulov elastičnosti (tudi v primerjavi z moduli elastičnosti vgrajenega kamna in opeki) in visokih mehanskih trdnosti mehansko nekompatibilna z že vgrajenimi apnenimi vezivi. Čeprav je malte za zidanje in fugiranje le okoli 20 odstotkov zida, je v njej lahko precej več topnih soli kot na primer v opeki. Vsak cement ima namreč tudi dodan mavec (kalcijev sulfat CaSO₄) za regulacijo časa vezanja. V 1 m³ cementne malte je tako približno 15 kg mavca. Poleg tega vsebuje še druge agresivne vodotopne ali delno vodotopne materiale, kot je na primer natrijev sulfat (Na₂SO₄). Če injektirano cementno mleko prodre v vgrajeni porozni material (kar se lahko zgodi pri sanaciji starih zidanih konstrukcij), lahko soli, še zlasti kalcijev sulfat, v njih povzročijo s kristalizacijo v obdobjih izsuševanja zidov močne napetosti. Na to je treba še posebej opozoriti, ker so zidovi večine kulturnih spomenikov močno izpostavljeni destruktivnemu delovanju atmosferilij, torej mokrim in suhim ciklusom ter eolski eroziji. Z jeklenimi vezmi, ki so jih vgradili v fasadne ure pod podstrešnim vencem, so zvezali celotni vzhodni trakt in jugovzhodni stolp, prečne vezi pa so vgradili tudi v južni obodni zid viteške dvorane, pod tlake viteške dvorane in vidne v kleti pod obokom.

Novo stavbno pohištvo, učvrstitev lesene stropne konstrukcije v viteški dvorani kot tudi vseh ostalih lesenih stropov ter nov parket in kmečki pod je izvedlo Mizarstvo Mihael Dobrina, s. p., iz Polja pri Bistrici ob Sotli. Okna s termopansko zasteklitvijo in vrata so izdelana iz macesnovine in voskana v izbranem rjavem barvnem tonu. Okna v viteški dvorani so zastekljena z notranje strani s pihanim steklom S100 Seedy Spectrum®, z zunanje pa z infrardečim in UV-filtrom. Stilno stavbno okovje je iz mēdenine. Nasadila in okenske olive so proizvodi avstrijskega podjetja Schörghofer, kljuke pa je izdelal livar Janeza Kavar iz Tržiča. Osnovno konstrukcijo požarnih vrat je izdelalo podjetje Lip Bled, lesene vratne obloge pa omenjeno mizarstvo podjetje. Samostanski pod v poročni sobi in kmečki pod v razstavnih prostorih sta iz krtačene hrastovine. Za voskanje stavbnega pohištva in poda so bili uporabljeni izdelki nemškega podjetja Osmo®. Toplovodni sistem temperiranja sten, ki ga je razvil Gradbeni inštitut ZRMK, d. o. o., z evropskimi partnerji v okviru evropskega projekta EUREKA EU 1383 Prevent, je vgrajen tik nad opečnim tlakom v obeh daljših zidovih viteške dvorane in v spodnjih delih zidov razstavnih prostorov. Toplovodne cevi je bilo treba vgraditi največ pol centime-

tra pod ometom in jih ometati z malto na osnovi hidravličnega apna.

Fasadni ometi, ki jih je izvedel zidar Čakš iz Šmarja pri Jelšah v začetku sedemdesetih let, so apnenocementi. Da bi se izognili popravilu in pleskanju obstoječih fasadnih ometov s silikatnimi materiali, je Živko Ivanovski s svojimi delavci iz Ljubljane fasade po navodilih tehnologa podjetja Röfix na tenko preplastil z izravnalno maso iz hidravličnega apna (podlaga iz materiala Renoplus® in zaključni sloj z Röfix 380®) in jih prebelil z apnenim beležem istega proizvajalca. Izjema so le cokel dvoriščne fasade in fasade na terasi, ki so le prebeljene s silikatno fasadno barvo. Notranji ometi so bili na tenko obdelani z dvema rokama Röfix 380®) in prebeljeni z apnenim beležem omenjenega proizvajalca. Izjema je le prostor med viteško dvorano in teraso, ki je ometan z ometom iz podaljšane malte in so ga zato prebelili s silikatno barvo. Restavratorska dela na kamnitih arhitekturnih detajlih je opravilo podjetje Amoret, d. o. o., iz Loga pri Brezovici.

Tomaž Golob

9

EŠD: 2450

Naselje: Butajnova

Občina: Dobrova – Polhov Gradec

Ime: Butajnova – cerkev sv. Ane

Področje: R

Obdobje: 19. stoletje

Sliki sv. Frančiška in Tomaža se nahajata v atikah stranskih oltarjev cerkve sv. Ane v Butajnovi. Obnova slik je potekala sočasno z obnovo oltarjev, ki so jo izvedli v Podobarstvu Kavčič, d. o. o., iz Šentjošta.

Podokvirja slik sta bila lesena, brez zagod in črvjoda. Platno je tanjše in rahlo preperelo. Na obeh slikah je bilo nekaj manjših raztrganin. Večja raztrganina je bila že podlepljena s kosom blaga. Plast grunda je zelo tanka in enako kot barvna plast krhka, izsušena in močno razpokana. Ponekod so manjši kosci že odpadli, ponekod pa je bil grund z barvno plastjo tako oslabeled, da so kosci na dotik še odpadali. Plast laka ni bila vidna. Pred začetkom del smo zaradi krhkosti barvne plasti z grundom lice slike zaščitili z lističi riževega papirja (utrjevalec Plexisol). Po odstranjevanju nečistoč s hrbtišča smo barvno plast z grundom utrdili v podtalni mizi in hkrati zavrnlali platno ter banjasto razpokane krakelire. Sledili so odstranjevanje zaščite z lica slike, odstranjevanje nečistoč (blaga vodna raztopina amonijaka) in kitanje poškodb s klejnokrednim grundom. Slika

Butajnova, cerkev sv. Ane, slika sv. Tomaža pred posegi (foto: V. Klančar)

Butajnova, cerkev sv. Ane, slika sv. Tomaža po restavratskih posegih (foto: V. Klančar)

smo zatem zaradi oslabelega platna podlepili z novim platnom (Beva 371). Sledili so še napenjanje na obnovljen podokvir, lakiranje, retuša in končno lakiranje.

Vid Klančar

10

EŠD: 4310

Naselje: **Celje**

Občina: Celje

Ime: **Celje – magistrat**

Naslov: Prešernova ulica 17

Področje: UA

Obdobje: klasicizem, 1830

Leta 2011 je ZVKDS, OE Celje, na podlagi »Programa za konservatorsko-restavratorske posege na kamnitem portalu celjskega Muzeja novejšje zgodovine«, ki ga je izdelal ZVKDS, Restavratorski center, izdal kulturnovarstveno soglasje za čiščenje in sanacijo mehanskih poškodb portala z domodelacijo. Dela, ki jih je vodil Jože Drešar, so obsegala odstranjevanje površinskih nečistoč s peskanjem, odstranjevanje mlajših mehanskih poškodb in odstranjevanje neustreznih novejših domodelacij iz različnih materialov. Nato so sledili zapolnjevanje in domodelacija s pastami za kamen, površinske obdelave dopolnjenih mest in nanos hidrofobne zaščite. Zahteven konservatorsko-restavratorski poseg je bil kvalitetno izveden. Vse mlajše mehanske poškodbe so domodelirane do te mere, da niso moteče v celostnem kontekstu, a jih je ob pazljivem ogledu mogoče locirati. Starejše poškodbe na podstavkih in profilih baz so bile le površinsko zaščitene.

Bogdan Badovinac

Celje, magistrat, portal med posegom – rdeča: manjša mehanska poškodba; modra: neustrezno polnilo; zelena: starejše poškodbe (foto: B. Badovinac, 2011; obdelava: R. Krempuš, 2012)

Celje, magistrat, portal po končanem restavratorskem posegu (foto: B. Badovinac, 2011)

11

EŠD: 10911

Naselje: **Cerknica**

Občina: Cerknica

Ime: **Cerknica – grobišče Svinja gorica**

Naslov: Casermanova ulica 1

Področje: A

Obdobje: rimska doba

Zaradi predvidene novogradnje stanovanjskega objekta so bile na parc. št. *444, k. o. Cerknica, izvedene predhodne arheološke raziskave. Dvanajstega in 17. novembra 2010 jih je izvedla ekipa ZVKDS, CPA, pod vodstvom dr. Tine Žerjal, univ. dipl. arheologinje, s pomočjo strokovnih sodelavk Manje Balek Jurjavčič, abs. arheologije, in Diane Džidić, abs. arheologije.

Zemljišče leži znotraj strnjene naselja stanovanjskih hiš, jugovzhodno od centra naselja Cerknica, na levem bregu Cerkniščice. V času nastanka franciscejskega katastra je bilo obravnavano območje v uporabi kot kmetijsko zemljišče na samem južnem robu poseljenega dela Cerknice. Na parceli že stojita dva objekta, stanovanjska hiša in skedenj. Raziskave smo tako omejili na osrednji in južni del parcele, predvsem smo bili pozorni na območje predvidene rušitve in gradnje novega objekta. Izkopali smo osem testnih sond v velikosti 1 x 1 m. Sonde od 1 do 4 smo umestili na južno stran skednja, sondo 5 ob severozahodno stran skednja, sondo 6 pa smo umestili pod nadstrešek ob skednju.

Pod nekaj centimetrov debelo plastjo ruše smo v vseh sondah odkrili več recentnih antropogenih plasti. V večini sond so se pod recentnimi nasutji, na globini od 11 do 40 cm, pojavile zemljene plasti glinenega oziroma peščenega melja, domnevno ostanki nekdanje ornice, saj so bile na

tem območju pred gradnjo obstoječega objekta njive. V teh plasteh smo našli tudi na skromne recentne ali novoveške najdbe, predvsem gradbenega materiala. Na globini od 40 do 75 cm smo v sondah našli na večjo raznolikost plasti; pri nekaterih gre za plasti, povezane s starejšo obdelavo prostora, pri drugih za plasti naravnega nastanka: koluvije, naplavine ali prepereline spodnje geološke osnove. V sondi 1 smo dokumentirali dva domnevna vkopa brez najdb, ki sta zapolnjena s polnili iz večjih kamnov. Sterilno geološko osnovo v vseh sondah predstavljajo plasti drobljivega dolomita.

V vseh plasteh v testnih sondah smo odkrili predvsem recentne najdbe (gradbeni material, keramika in druge drobne najdbe). Med njimi smo v sondi 3 v plasti SE 002 našli na šest kosov ožgane gline, morda hišnega lepa; v sondi 4 v plasti SE 009 na en odlomek ostenja rimskodobne kuhinjske keramike in v sondi 5 v plasti SE 038 na en odlomek ustja srednjeveške posode.

Arheološka stratifikacija plasti in odkrite najdbe kažejo na močno premešane arheološke plasti v recentnem obdobju, ki so najverjetneje nastale ob gradnji obstoječega stanovanjskega objekta, skednja, pripadajočih obstoječih infrastrukturnih vodov in ob ureditvi okolice. S tem bi morda lahko povezali tudi nekatere vkope, ki po večini ne vsebujejo izpovednega materiala za datacijo.

Zaradi prisotnosti rimskodobne lončenine in odlomkov ožgane gline lahko domnevamo, da se lokacija novogradnje nahaja znotraj območja človekove dejavnosti v rimskem obdobju ali v njegovi bližini. Arheoloških kontekstov, ki bi jih lahko povezali z njimi, pa nismo odkrili.

Tina Žerjal, Manja Balek Jurjavčič

12

EŠD: 15572

Naselje: **Cerov Log**

Občina: Šentjernej

Ime: **Cerov Log – arheološko najdišče Camberk**

Področje: A

Obdobje: zgodnji srednji vek

Velik peskokop Camberk pri Cerovem Logu leži na severnem zaključku grebena, ki se zložno spušča od masiva Gorjancev proti Šentjernejskemu polju. V osrednjem delu leži raven hrbet, ki ga na južni strani proti višjim Gorjancem zapira grič, na katerem je stal kamnit stolp z jarkom, na severni strani pa manjša gomilna tvorba. Od nje se je teren spustil v dolino. Ta del je že v celoti uničil peskokop. Pri predhodnih raziskavah

je bilo na območju peskokopa delno izkopano zgodnjersrednjeveško grobišče, nad njim pa še stavbe iz bronaste in železne dobe, z množico drobnih najdb.

Enajstčlanska arheološka ekipa je 24. maja 2011 na najvišji točki območja, ob robu peskokopa Camberk, na parc. št. 3281/4, k. o. Gorenja Orehovica, izkopala dva testna jarka, saj so obstajale utemeljene domneve o prisotnosti arheoloških najdb v kulturnih plasteh, ki jih je že poškodovala dovorna pot, vrezana v pobočje za potrebe peskokopa. Testna sonda 1 je bila postavljena tik ob zemljeni gomilni tvorbi, merila je 445 x 150 cm, z orientacijo vzhod–zahod. Z ožjo stranico je segala do dovorne poti. Kulturna plast debeline 25–30 cm, gosto preprejena s koreninami, je ležala na dolomitni podlagi. Med koreninami so neurejeno ležali posamezni lončeni odlomki, ki sodijo v zgodnji srednji vek. V severovzhodnem vogalu sonde 1, na globini 5–10 cm, so se pojavili kovinski predmeti – dve poškodovani uhati sekiri, dleto in kovaške klešče. V neposredni bližini so ležali še odlomki lončne posode. V severozahodnem vogalu sonde 1 pa sta ležala še železen lemež pluga in v njegovi bližini še večja živalska kost. Vsi predmeti so ležali v zemljenem sloju in niso bili vkopani v kamnito osnovo. Na območju celotnega izkopa arhitekturnih, gradbenih ali drugih struktur, ki bi bile izkopane v dolomitno osnovo, nismo našli. Vsi najdeni arheološki predmeti so ležali nad njo. Skupina železnih predmetov je bila, kot kažejo najdiščne okoliščine, shranjena (skrita) dokaj na površju in ni bila vkopana.

Depo orodja so sestavljali:

1. železne kovaške klešče dolžine 33 cm, z odebelitvami na zaključku ročaja,
2. železna uhata sekira dolžine 22 cm, s poškodovanim ušesom,
3. železna uhata sekira ohranjene dolžine 16 cm, z manjkajočim večjim delom ušesa,
4. železno masivno dleto dolžine 26 cm.

Vsi predmeti so bili rahlo korodirani, a v dokaj dobrem stanju. V neposredni bližini so ležali tudi lončeni odlomki posode z izvihanim ustjem, ki je bila dokaj porozna, oranžno sivo žgana. Kaže, da gre za celotno posodo, ki pa je bila razbita.

Na nasprotnem delu sonde, v njenem jugozahodnem vogalu, pa je nad kamnito podlago, 10 cm pod površjem, v sivi zemlji, v kateri so prevladovale korenine, ležal manjši železen lemež pluga dolžine 14,5 cm. Tudi ta je bil rahlo korodiran, sicer pa je bil v dokaj dobrem stanju. Povezava lemeža z ostalimi deli depojske najdbe ni zanesljiva. Predmeti po prvi oceni sodijo v zgodnji srednji vek (9. stoletje n. š.).

Cerov Log, arheološko najdišče Camberk, zakladna najdba železnih predmetov *in situ* (foto: B. Križ)

Sonda 2 je bila izkopana na vrhu gomilne tvorbe, ki leži tik ob vozni poti. Tu smo pričakovali enako stanje kot na južni strani izravnane hriba, kjer so na sicer nekoliko višji vzpetini ohranjeni temelji stolpa, pred njim pa je bil izkopen jarek. Sonda je merila 200 x 100 cm. Na dnu se je pojavil terasasto preoblikovan grušč, ostankov kamnitega zida ali palisade, ki smo jih pričakovali, pa tu ni bilo, vendar na podlagi tega še ni mogoče oblikovati dokončne sodbe.

Borut Križ

13

EŠD: 12788

Naselje: **Cerovec pod Bočem**

Občina: Rogaška Slatina

Ime: **Cerovec pod Bočem – Calska gorca**

Naslov: *Cerovec pod Bočem 40c*

Področje: E

Obdobje: 19. stoletje, prva polovica 20. stoletja

Ko danes stojimo pred obnovljeno vinsko kletjo, kakršnih v sončnem vinorodnem zaledju Rogaške Slatine ni več, kar pozabimo, da segajo začetki prvih dogovorov in iskanja rešitev daleč nazaj v leto 1999.

Cerovec pod Bočem je razložena vas ob vnožju Jerinskega vrha in Colskega hriba ob Cerovškem potoku. Na severovzhodnem delu se je od osemdesetih let 20. stoletja razvijalo novo naselje, ki ga obrobajo sadovnjaki in vinogradi.

Zidanica, znana pod imenom Calska gorca, je ime dobila po omenjenem Colskem hribu. Žal so podatki o prvotnih lastnikih zidanice izredno skromni. Znano je, da so jo pozidali Ogrizkovi, ki so bili premožni Slatinčani. Poleg Calske gorce so severno od nje imeli v lasti še večjo vinsko klet, ki pa se ni ohranila. Imeli so svojega viničarja, ki je prebival v zidanici in skrbel za vinogradništvo in kletarstvo. O premožnosti Ogrizkovih gotovo pričajo sama ambiciozna zasnova zidanice in nekateri ohranjeni detajli: členjena fasada, obokana klet, predvsem pa bogata šablonska poslikava bivalnih prostorov z začetka 20. stoletja. Žal je bila zidanica že ob prvem konservatorskem obisku brez originalne opreme in tudi v slabšem gradbenem stanju, saj je bila zadnjih dvajset let opuščena in ni bila vzdrževana.

Zgodba o sodelovanju med lokalno skupnostjo in pristojno spomeniško službo ima razmeroma dolg uvod. Sedmega oktobra 1999 je Društvo vinogradnikov Občine Rogaška Slatina na ZVKDS, OE Celje, naslovalo vlogo za valorizacijo objekta

Calska gorca. Zavod je 10. novembra 1999 najprej opravil terenski ogled in osnovno fotodokumentacijo, nato pa izdelal strokovne podlage za razglasitev zidanice za kulturni spomenik lokalnega pomena ter pripravil predlog za vpis v Register nepremične kulturne dediščine. Zatem je izdelal še konservatorske smernice (januar, februar 2000). S pripravo osnovne dokumentacije so bili izpolnjeni pogoji, da se je Društvo vinogradnikov lahko prijavilo na razpis Ministrstva za kulturo za pridobitev finančnih sredstev za obnovo Calske gorce. Kandidatura se je klavrno končala z zavrnitvijo, zato so v društvu stvari vzeli v svoje roke. Ker smo se na zavodu zavedali slabega gradbenega stanja zidanice, smo opravljali redne monitoringe in stanje dokumentirali najprej 1. februarja 2000, nato pa še 6. junija 2000. Ob drugem pregledu smo naleteli na obnovljeno streho. Izveden je bil betonski venec, zamenjano je bilo ostrešje, ki ni ročno tesano, ter v celoti je bila zamenjana kritina – opečni bobrovec. Oba zatrepna dela sta bila ponovno pozidana s klasično opeko. Razveseljivo in pohvalno, če bi bili o delih predhodno obveščeni. Tako pa žal ne le, da ni bilo konservatorskega nadzora, ampak so bili ob obnovi strehe tudi poškodovani ali odstranjeni stropni motivi šablonske poslikave, tako da ni bilo mogoče zagotoviti niti ustrezne dokumentacije, kot je tehnični posnetek in izris šablone v merilu 1 : 1, niti natančnejše fotodokumentacije.

Sledilo je zatišje. Leta 2003 je Društvo vinogradnikov na zavod naslovalo vlogo s predlogom prizidave pokrite in vrhkletne zastekljene verande s predračuni. Stališče zavoda do takšne prizidave je bilo odklonilno, saj ni bilo nobenega materialnega dokaza o obstoju takšne verande. Nadaljnje sodelovanje je bilo tudi zaradi pomanjkanja finančnih sredstev prekinjeno, posegi se niso izvajali. Nastalo je še daljše zatišje. Osemindvajsetega junija 2007 smo ponovno prejeli vlogo za izdajo kulturnovarstvenih pogojev in idejni načrt, ki je vključeval prizidek, čeprav je bilo že v konservatorskih smernicah leta 2000 izrecno navedeno, da prizidovanje ni mogoče, saj za tovrstno izvedbo ni nikakršnih virov in dokazov. S prizidkom bi namreč v pritličju zakrili tudi kletne line in šivan fasadni rob jugozahodnega vogala; slednje ni nepomemben dokaz, da prizidka na tem mestu ni bilo, vsaj ne v obliki, kot si ga je zamislil projektant. Smernice so bile 5. julija 2007 preoblikovane in vsebinsko dopolnjene v konservatorski program s prilogami.

Calska gorca je vrhkletna zidana stavba, zgrajena delno iz kamna, delno iz opeke in postavljena s krajšo fasado v breg. Fasada je v kletnem delu gro-

bo ometana, v pritličnem oziroma nadstropnem pa je gladka in členjena s šivanimi robovi, okenškimi obrobi, mejnim zidcem in polkrožnim strešnim vencem. Na južni ožji fasadi je vhod v klet, ki ga obdaja lesen portal, vrata so dvokrilna in bogato izrezljana.

Klasično fasadno simetrijo okenskih odprtih okrog izpostavljenih treh fasad poleg kletnih vrat poudarjajo še vhodna vrata v bivalni del, obdana z lesenim portalom, ki so, tako kot kletna vrata, bogato izrezljana z različno motiviko v treh kastetiranih poljih. Vsa okna so izdelana kot »lesene škatle«, delno pa so bile ohranjene tudi naoknice s pomičnimi senčili, ki so jih lastniki čez zimo hranili na podstrešju. Na severni, zadnji fasadi, kjer je bila prešnica, ni odprtini. Na zahodni fasadi je bila pred obnovo na zunanji steni bivalne hiše ohranjena vratna odprtina, vidno preoblikovana v okno. Na podlagi ohranjenih fragmentov na fasadi lahko domnevamo, da so tu potekale tri faze:

1. najprej je bilo vgrajeno okno, s čimer je bila vzpostavljena klasična fasadna simetrija, kakršna je značilna za tovrstne objekte; ni pa to nujno in tudi ne potrjeno;
2. vgrajena so bila vrata in oblikovan je bil manjši »balkon« oziroma »gank« oziroma izidek; o tem je pričal tudi lesen podporni steber, ki je molel iz fasade v pritličnem delu, vendar oblika, velikost in namembnost tega stebra niso znane; domneva o obstoju »balkona« naj bi investitorju, ki je potreboval več prostora za druženje članov vinogradniškega društva, služila kot argument za prizidek z verando;

3. v zadnji fazi je bil »balkon« odstranjen in ponovno je bilo vgrajeno okno.

Kletni del osvetljujejo pravokotne line, ki so obrobene z lesenim okvirjem in zamrežene ter zaradi spremembe namembnosti z notranje strani zastekljene. Posebnost je bila zadnja, severna zatrepna fasada, ki je bila grajena skeletno in zapolnjena z opeko.

Ostrešje je bilo vidno v prostoru, imenovanem prešnica. Streha ima obliko dvokapnice z delnim čopom na južni strani, krita je z bobrovcem.

V osrednji osi bivalnega dela je vhod v prehodno lopo, okrog katere so razporejeni prostori: na desni je prešnica, naravnost kuhinja in na levi strani hiša.

Lopa je tlakovana z opeko navadnega formata, ki je položena vzporedno z zamikom, stene so beljene, strop je raven in beljen ter poslikan z borduro v kombinaciji debelejših obrobe in rastlinskega motiva temnoroznate barve.

Kuhinja ima po tleh položene lesene podnice v smeri od vhoda proti oknu, stene in strop so

Cerovec pod Bočem, Calska gorca, pred obnovo (foto: T. Hohnec)

Cerovec pod Bočem, Calska gorca, notranjost pred obnovo (foto: T. Hohnec)

Cerovec pod Bočem, Calska gorca, notranjost po obnovi (foto: T. Hohnec)

Cerovec pod Bočem, Calska gorca, tik pred odprtjem (foto: T. Hohnec)

beljeni in poslikani z borduro, ki je bila močno poškodovana in črna od saj. Na desni strani je bila polkrožna niša s policami in ohranjeno kurišče za peč, ki se ni ohranila.

Hiša ima po tleh lesene podnice, stene so ometane in beljene z oker barvno podlago in belimi cvetličnimi motivi. Posebej je dekorativen strop, ki je obrobjen z borduro svetlomodre in opečne barve, v sredini pa ima poslikan podolgovat stiliziran cvetlični motiv sivomodre barve. Na desni steni od vhoda je zidna omarica, ki ni imela ohranjenih vratc.

Prešnica je imela znižan talni nivo v primerjavi z vežo, tik ob zadnji (severni) steni je bila postavljena preša. Stropa ni bilo, ostrešje je bilo vidno, stene pa so bile ometane in beljene. Po tleh je bila zbita zemlja. Ohranjena so vrata, zbita iz pokončnih, prečno povezanih desk.

Klet, enovit prostor po celotni, delno vkopani dolžini stavbe, je imela neravna tla iz teptane zemlje. Strop je banjasto obokan s tremi poudarjenimi oprogami. Stene in strop so ometani in beljeni.

Zgodba Calske gorce je svoj vrh dosegla v letu 2009 s pričetkom obnove in s statično sanacijo, ojačitvijo sten z jeklenimi vezmi in injektiranjem zidov brez uporabe cementa ter z utrditvijo temeljev z betonskim pasom. Sledila je obnova notranjščine z izdelavo kopij stavbnega pohištva po vzoru opreme lokalnega okolja, novimi podnicami ter z opečnim tlakom. Nova so okna in glavna vhodna vrata, klet je prav tako tlakovana z opečnim tlakom. V prostoru nekdanje prešnice so urejene sanitarije in stopnice na podstrešje, ki za zdaj še ni izkoriščeno.

Lupini Calske gorce smo s »trmarjenjem« ohranili le kletna vrata – edini originalni element, vse ostalo je novo, izdelano kot kopija izvornih, a slabo ohranjenih elementov. Posebno poglavje v celotni zgodbi pa je bila rekonstrukcija šablonske poslikave sten in stropa, saj so bili zaradi statične sanacije in slabega stanja vsi ometi odstranjeni, stropni že pred tem.

Sodelavci zavoda, Ivo Gričar, Aleš Sotler in Aleš Plevčak, so na podlagi ohranjenih stenskih poslikav in fotografij stropnih poslikav izdelali tehnične posnetke v merilu 1 : 1, nato je restavrador izdelal šablone, ki so bile podlaga za izdelavo in uporabo pleskarskih šablon. Stropno šablono v prostoru hiše je ponovno narisal kar restavrador v okviru redne dejavnosti javne službe.

Zaključek zgodbe je zapovedal župan Občine Rogaška Slatina: Calska gorca mora biti obnovljena do občinskega praznika 15. julija 2010. Tako je bilo zapovedano, čeprav vsi vemo, da se fasadni sloj ne dela v najhujši vročini. Dogodka se zaradi

dopusta žal nisem mogla udeležiti. Morda pa je tudi bolje tako, saj bi bila nad nenadnim preobratom zgodbe najbrž razočarana. Župan in predsednik vinogradniškega društva sta namreč v govoru, objavljenem v njihovi publikaciji, med drugim povedala: »... Zavod ni dovolil ... zaradi Zavoda ni bilo mogoče ...« Mogoče kakšna zahvala temu zavodu? Znanstvena fantastika!

In še nauk te zgodbe? Se nadaljuje prihodnjič.

Izvajalci: IPI, d. o. o., Rogaška Slatina

Tanja Hohnec

14

EŠD: 21725

Naselje: Čepovan

Občina: Nova Gorica

Ime: Čepovan – spominsko znamenje iz prve svetovne vojne

Področje: Z

Obdobje: prva četrtina 20. stoletja, prva svetovna vojna

Na križišču poti Čepovan–Grudnica–Most na Soči so v času prve svetovne vojne avstro-ogrski vojaki ob novozgrajeni cesti, ki je povezovala železniško postajo na Mostu na Soči z bojnimi položaji na soški fronti, postavili znamenje Cesto so poimenovali po glavnem oficirju avstro-ogrške vojske na soški fronti Svetozarju Borojeviču – »Borojevic Strasse«. Avstro-ogrška vojska je številne poti, ki jih je izdelala za lažji dostop na bojne položaje in za izboljšanje stanja na bojišču, poimenovala po inženirjih in vojaških poveljnikih, ki so bodisi načrtovali gradnjo ali poveljevali na položajih.

Spominsko znamenje je zidano deloma iz oblikovanih kamnitih blokov, deloma pa iz betona z betonskimi napisnimi ploščami, zaključek pa je bil izdelan iz ostanka granate. S časom je znamenje nekoliko spremenilo svojo naravo. Okoliško prebivalstvo ga je poskušalo iz vojaškega spomenika, ki slavi delo vojaških enot in poveljnika, ustrezno spremeniti za svoje lastne duhovne potrebe – z njega so sneli granato in na vrh pritrtili križ. Takšno znamenje se je ohranilo do danes, vendar je že zelo zanemarjeno, beton se lušči in odpada, betonske napisne plošče so bile premazane s slojem betona.

Društvo soška fronta je dalo pobudo za prenovu znamenja in zaprosilo za kulturnovarstvene pogoje. Izdelana sta bila program in predračun restavratsko-konzervatorskih posegov. Z znamenja je treba odstraniti cementne dele, ki odstopajo in razpadajo. Celotno površino je treba očistiti s

peskanjem, utrditi in plombirati poškodbe. Z ustreznim cementno maso je treba rekonstruirati manjkajoče dele. Sledi še poskus odstranjevanja sige iz pravokotnih plošč, saj se upravičeno domneva, da se spodaj skrivajo napisi; to bo sicer zelo težavno in zamudno delo, če že ne nemogoče. Zadnja faza naj bi obsegala retuširanje in premazovanje z zaščitnim sredstvom. Z ureditvijo neposredne okolice spomenika bi bilo restavratsko-konzervatorsko delo tako zaključeno. Na znamenju naj se tudi pusti križ, ki je zgovorna priča dojetanja spomenika v različnih časovnih obdobjih.

Odgovorna konservatorica: Ernesta Drole, prof. zgod. in soc., restavrador: Anton Naglost Ernesta Drole

Čepovan, spominsko znamenje iz prve svetovne vojne (foto: E. Drole)

15

EŠD: 28912

Naselje: Čikečka vas

Občina: Moravske Toplice

Ime: Čikečka vas – domačija Čikečka vas 32

Naslov: Čikečka vas 32

Področje: E

Obdobje: prva četrtina 20. stoletja

V vzhodnem predelu samega vaškega jedra strnjene vasi Čikečka vas, ki se v pisanih virih prvič omenja leta 1208, stoji domačija Čikečka vas 32. Gre za tipičen primer stegnjenega doma, ki s pročeljem stanovanjske hiše gleda na lokalno cesto Selo–Dobrovnik. Domačija, ki datira iz prve četrtine 20. stoletja, je v večji meri ohranila tako notranjo tlorisno zasnovo kot zunanjo stavbno podobo. Ostenje stanovanjskega dela je sestavljeno iz pokončno postavljenih lesenih, ročno tesanih brun, le predel kuhinje je zidan iz klasične polne opeke. Gospodarska poslopja, klet in hlev, ki se stikajo s stanovanjsko hišo pod isto streho, so prav tako opečne gradnje. Ometi so ilovnati, prebeljeni z apnom. Temu nizu sledi skedenj s svinjskimi hlevi, ki je pretežno lesen, le vogali so zidani iz klasične polne opeke. Stegnjeni dom pokriva opečna dvokapnica s podaljšanim napuščem na dvoriščni strani, ki ga podpirajo leseni stebri z ročicami.

K domačijskemu kompleksu sodi tudi manjša drvarnica, ki stoji na južnem robu dvorišča in je dvoceličnega pravokotnega tlorisa. Pokriva jo opečna dvokapnica brez čopov. Vzhodna polovica drvarnice je grajena kot kladna konstrukcija, zaščitena z ilovnatimi ometi, prebeljenimi z apnom. Zahodni del je sestavljen iz pokončno pritrjenih desk.

Na vseh objektih se je ohranila večina prvotnega stavbnega pohištva z okovjem. Zaradi dotrajanosti je bilo treba del oken in okovja izdelati na novo, in sicer po vzoru obstoječega.

Lastniki domačije so v okviru javnega razpisa iz naslova ukrepa 323 – Ohranjanje in izboljševanje dediščine iz Programa razvoja podeželja 2007–2013 – pridobili sredstva za obnovo gospodarskih poslopij. Domačija Čikečka vas 32 je v Registru kulturne dediščine evidentirana kot enota dediščine, torej nima statusa kulturnega spomenika. Kljub temu je bilo mogoče v okviru omenjenega razpisa pridobiti subvencije za obnovo gospodarskih poslopij s statusom dediščine.

Vsa gospodarska poslopja so bila pred obnovitvenimi posegi v dokaj slabem stanju. Glede na dejstvo, da je bila v okviru razpisa mogoča samo obnova zunanosti, so sledili zamenjava strešne kritine, obnova in delna zamenjava dotrajanega lesenega ostenja, obnova zidanih delov skednja, obnova oziroma rekonstrukcija ilovnatih ometov, vključno z apnenimi oopleski, ter obnova oziroma izdelava stavbnega pohištva s pripadajočim okovjem.

Obnova gospodarskih poslopij se je začela aprila 2011. V prvi fazi je bilo treba ostrešje skednja na novo poletvati in prekriti z opečno kritino –

Domačija Čikečka vas 32, drvarnica pred obnovo, december 2009 (foto: S. Vešligaj)

Domačija Čikečka vas 32, drvarnica po obnovi, junij 2011 (foto: S. Vešligaj)

Domačija Čikečka vas 32, skedenj s svinjakom pred obnovo, marec 2011 (foto: S. Vešligaj)

Domačija Čikečka vas 32, skedenj s svinjakom po obnovi, junij 2011 (foto: S. Vešligaj)

zareznik. Zaradi dotrajanosti lesa je bilo treba na novo podeskati skedenj in del drvarnice. Večji del stavbnega pohištva je bil v izjemno slabem stanju, zato ga je bilo treba izdelati na novo, in sicer po vzoru obstoječega. Prav tako je bilo treba ustrezno sanirati zidane dele skednja. Ponekod so bili stiki med opekami skorajda brez veziva, zato jih je bilo treba zapolniti z novim, izdelanim z lokalno presejano ilovico, ki sta ji bila dodana večji delež apna in minimalna količina belega cementsa.

Na drvarnici je bilo treba obstoječi ilovnati omet v celoti odstraniti in vzhodni del ometati z novim ilovnatim ometom, izdelanim po lokalni recepturi. Temu je sledila zaščita z apnenim beležem. V naslednji fazi so se vsi leseni deli gospodarskih poslopj zaščitili z brezbarvnimi premazi Bondex. Vse staro in novo okovje pa se je zaščitilo s premazom za kovane dele TESSAROL ANTIK. Ob dvoriščni fasadi skednja se je del pohodnih poti tlakoval s staro opeko, položeno na »koruzo«. Vsa navedena dela so potekala in bila opravljena v skladu konservatorskimi izhodišči. Obnova je bila uspešno zaključena v juniju 2011. Uspeh pa je mogoče pripisati tudi izjemnemu posluhu lastnikov za strokovne nasvete in navodila strokovnih delavcev ZVKDS, OE Maribor.

Obnova gospodarskih poslopj je potekala pod nadzorom odgovorne konservatorke Suzane Vešligaj ter sodelavcev Branka Ramšaka in Mirana Ježovnika. Gradbena dela je izvajal Franc Fuks iz Rabelče vasi pri Ptujju, tesarska dela je opravljalo Tesarstvo Franc Kamenšek iz Dežnega pri Makolah, kleparska dela je izvajal Stavbno kleparstvo Lenart Franček iz Jiršovcev pri Destrniku, pleskarska dela je izvajalo Soboslikarstvo Demit fasade Andrej Murko s Trnovskega Vrha, stavbno pohištvo je obnovil in izdelal Ivan Pšajd iz Rogoške Slatine.

Suzana Vešligaj

16

EŠD: 29027

Naselje: Črni Potok

Občina: Šmartno pri Litiji

Ime: Črni Potok pri Litiji – arheološko najdišče grad Črni Potok

Naslov: Tomazinova ulica 2

Področje: A

Obdobje: prazgodovina

V obdobju med 22. in 29. julijem 2009 je bila na območju doma starostnikov »Dom Tisje« v Črnem Potoku v Občini Šmartno pri Litiji izvedena predhodna arheološka raziskava. Pred-

hodna arheološka raziskava je bila izvedena na vplivnem območju dvorca, zaščitenege v času raziskave kot dediščina (EŠD 29027), na parc. št. 1140/3, 1144/1, 1141/2, 1145, 1140/1 in 1143, vse k. o. Vintarjevec. Območje raziskave leži v neposredni bližini dvorca, ki je z novjšimi prizidki sicer v funkciji doma starostnikov. Do izvedbe predhodne arheološke raziskave v letu 2009 na območju parc. št. 1140/3, 1144/1, 1141/2, 1145, 1140/1 in 1143, vse k. o. Vintarjevec, ni bilo določene arheološke dediščine, torej raziskava v fazi terenskih del ni bila izvedena na območju, varovanem kot arheološka dediščina.

Predhodna arheološka raziskava je bila izvedena na podlagi smernic za pripravo OPPN za območje urejanja Doma Tisje, številka 35012-119/2008, ki ga je podalo Ministrstvo za kulturo, in v skladu s kulturnovarstvenim soglasjem, ki ga je izdala območna enota ZVKDS Ljubljana, številka 868/94-BV. V skladu z dogovorom z odgovornim konservatorjem smo raziskavo izvedli v obliki arheološkega dokumentiranja strojnih testnih jarkov, saj način izvedbe v smernicah ni bil opredeljen.

Predhodno arheološko raziskavo je izvedlo podjetje Arheološke raziskave Otmar Kovač, s. p., vodja raziskav je bil Otmar Kovač. Strokovni nadzor raziskav arheoloških del je izvajal Boris Vičič, ZVKDS, OE Ljubljana. Investitor predhodnih arheoloških raziskav je bilo Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve Republike Slovenije.

Samo območje dvorca s prizidanimi objekti sicer leži na prehodu jugozahodnega pobočja hriba Brkovina v dolino. Predhodna arheološka raziskava je bila deloma izvedena na območju parkovnih površin ob domu starostnikov, večji del pa na niže ležeči terasi s travnimi površinami ter manjšim potokom pod samim domom starostnikov in v bližini gospodarskih objektov. V presekih testnih jarkov je bil pod nivojem ornice dokaj jasno določen nivo koluvialnih pobočnih nanosov na območje raziskave. Terasa, na kateri stoji dom starostnikov, je bila po našem mnenju deloma tudi umetno preoblikovana, njen naravni del pa je najboljše definiran v delu, kjer stoji dvorec.

Raziskava, ki je v letu 2009 potekala na parc. št. 1140/3, 1144/1, 1141/2, 1145, 1140/1 in 1143, je zajemala izkop in arheološko dokumentiranje 12 strojnih testnih jarkov v skupni dolžini 631,4 m in širini posameznega testnega jarka do 1,65 m. Povprečna globina testnih jarkov je bila 1,48 m, dodatne testne poglobitve v jarkih pa so presegle tudi globino 1,8 m. Odrpta je bila torej površina 1041,8 m². Dela smo ustavili na nivoju geološke osnove ali na nivoju arheoloških najdb, ki smo jih

Črni Potok, Dom Tisje, 2009, območje raziskave z domom starostnikov na višji terasi (foto: O. Kovač)

določili na delu pregledanega območja in v posameznih testnih jarkih. Vsi testni jarki skupaj s profili so bili ročno očiščeni, prav tako smo na delih, kjer so bile določene arheološke najdbe, ponekod odstranili arheološko plast in tako poskušali določiti obseg prisotnosti arheoloških ostalin. Z arheološko metodo smo tako v posameznih testnih jarkih (testni jarek 1, 2, 3 in 10) določili nivo kulturne plasti na globini povprečno 1,2 m pod današnjo površino; v tej plasti smo določili skupaj 270 odlomkov prazgodovinske keramike, pogosto v večjih koncentracijah. Keramične najdbe preliminarno datiramo v pozno bronasto dobo. Z površinskim čiščenjem testnih jarkov z najdbami prazgodovinske keramike smo lahko deloma tudi zamejili območje, na katerem se na pregledanih parcelah pojavi arheološka dediščina.

Glede na preliminarne ugotovitve torej menimo, da smo z raziskavo odkrili novo arheološko najdišče, datirano v pozno bronasto dobo. V testnih jarkih nismo določili struktur, ki bi jih trenutno lahko povezovali s pokopi, distribucija najdb v plasteh pa nakazuje, da gre po vsej verjetnosti za naselbino. Na podlagi izvedene raziskave v letu 2009 je bil nato v letu 2010 razširjen režim varovanja na območju EŠD 29027, območje je bilo na podlagi pridobljenih podatkov tako opredeljeno kot arheološko najdišče.

Otmar Kovač

17

EŠD: 87

Naselje: Črnomelj

Občina: Črnomelj

Ime: Črnomelj – mestno jedro

Področje: A

Obdobje: konec 2. stoletja ali 3. stoletje

Iz Črnomlja je znanih sedemnajst lapidarnih spomenikov (Lovenjak, M., Rimski nagrobniki iz Črnomlja, Črnomaljski zbornik (2008), 75–97). Z odkritjem fotografij neznanega avtorja iz Črnomlja, ki sodijo v čas italijanske okupacije med aprilom 1941 in septembrom 1943, je mogoče podrobneje opisati usodo rimskega nagrobnika ILSI 161 (= CIL III 10825 = AIJ 490 = Črnomaljski zbornik št. 8) pred prihodom v lapidarij Belokranjskega muzeja v Metliki, kjer je shranjen z inv. št. 23.

Če na kratko povzamemo: nagrobnik, ki ga je Petronij Paulijan postavil za svojega umrlega petletnega sina Petronija Verijana in za (Petronija) Apuleja (?) in (Petronija) Rufina (?), umrla v starosti ... let, je bil vzdignjen na vogalu pod mlinjskim kolesom Flekovega mlina ob Lahinji sredi Črnomlja (Lovenjak, Rimski nagrobniki iz Črnomlja, Črnomaljski zbornik (2008), 85). Knez (ANSI 1975, 240, s.v. Črnomelj) sicer navaja, da je nagrobnik še vedno tam, čeprav je po

Črnomelj, 1942: kompozicija rimskih kamnov na trgu, pogled s Suhega mosta (arhiv ZVKDS, OE Novo mesto)

Črnomelj, 1942: kompozicija rimskih kamnov na trgu, pogled s trga pred gradom (arhiv ZVKDS, OE Novo mesto)

Črnomelj, 1942: kompozicija rimskih kamnov na trgu, pogled z vogalnega okna gradu v 1. nadstropju (arhiv ZVKDS, OE Novo mesto)

drugi svetovni vojni že pripadal arheološki zbirki Belokranjskega muzeja v Metliki in je bil shranjen v cerkvi sv. Martina (Lovenjak, ILSI 1, 309). Po drugi svetovni vojni je bil nagrobnik, razlomljen v dva dela, namreč najprej več let shranjen v tedanji črnomaljski gimnaziji, leta 1952 pa je bil prepeljan v Belokranjski muzej v Metliki, kjer je bil 25. maja 1952 v cerkvi sv. Martina odprt muzejski lapidarij. Lapidarij je bil nato leta 1961 preseljen iz Martinove cerkve v Metliki v dvoriščne arkade metliškega gradu, obravnavani nagrobnik pa je bil tja prenesen naknadno, šele leta 1998.

Iz treh ohranjenih fotografij lahko razberemo, da je bil obravnavani nagrobnik postavljen na parkovnem platoju nasproti črnomaljskega gradu tik nad mlinom. Stal je v kompoziciji s še nekaterimi kamnitimi bloki, katerih usode še ne poznamo in ki jih danes za zdaj še ne moremo identificirati. Kompozicija kamnov je naslednja: na kvadratnem, okoli 105 x 105 cm velikem betonskem podstavku leži še okoli 90 x 90 cm velik, okoli 7 cm debel betonski podstavek. Nanj je položen okoli 25 cm debel masiven kamnit blok, na njem pa pokonci stojijo trije kamni: napis Petronija Pauliana (v. 140, š. 55, d. okoli 30 cm), masiven kamnit blok, prelomljen in ponovno sestavljen, visok okoli 170 in debel okoli 29 cm. Kamna sta bila postavljena pravokotno drug na drugega, nagrobnik je z napisom in osmimi portretnimi glavami obrnjen proti Suhemu mostu, veliki blok pa proti trgu oziroma gradu. Na čelni strani tega bloka je videti posamezne črke, vendar premalo, da bi lahko z gotovostjo trdili, da gre tudi v tem primeru za antični nagrobnik. Na bočni strani je bil v času postavitve na trg na novo vklesan napis ROMA DOMA. Na tretji fotografiji je vidno, da je bil v notranji kot med oba zgoraj opisana kamna zaradi statike postavljen še eden, za katerega pa je težko reči, ali gre za kamnit ali za vlit betonski blok.

Italijanska okupacijska vojska je omenjeno kompozicijo postavila v sklop urbanističnih ureditev trga pred gradom v Črnomlju, ko je uredila zelenico, skromno zasnovano parka in nasadila nekaj dreves. Rimski nagrobnik je bil torej v tem času izzidan iz Flekovega mlina in v dokaz »2000-letne prisotnosti rimske kulture v Beli krajini« postavljen skupaj z Mussolinijevim napisom »Roma doma«, Rim kroti (osvaja, udomačuje; od it. glagola domare), ki je bil med vojno pogosto uporabljan na zasadenih območjih. Italijanski okupacijski vojski naj bi dajal občutek večvrednosti, višje stopnje kulture ..., s svojim vojnim delovanjem pa je ta vojska v času okupacije dokazovala vse kaj drugega.

Iz zapisa v osebnem dnevniku, ki ga je vodil Ivan Pirnat, davčni uradnik, od marca 1944 tudi član fotografske sekcije SNOS v Črnomlju, vemo tudi, kdaj se je to zgodilo. Pirnat v dnevniku namreč navaja: »29. novembra 1942 ... rimski kamni izpod Flekovega mlina prineseni pred kapelico.« (Pirnat, I. Dnevnik, original hrani Belokranjski muzej v Metliki; citat povzet po Khalil, K. Tako lepo je dišalo po kruhu: pridelovanje žit, mletje in preskrba s kruhom v 19. in 20. stoletju v Črnomlju, samozaložba, (Črnomelj) 2011, 101, op. 7.) Glede na to, da je Pirnat dogodke v Črnomlju vestno beležil v svoj dnevnik, ukvarjal pa se je tudi s fotografijo, obstaja možnost, da je prav on avtor fotografij.

V Črnomlju je v antiki verjetno delovala klesarska delavnica (Lovenjak, M., Črnomaljski zbornik, 95). K takemu sklepu navajajo zlasti stilske značilnosti in posebnosti, ki se kažejo na epigrafskem gradivu Bele krajine, ter dejstvo, da je bil v bližnjem Rožancu do sredine ali konca drugega stoletja v uporabi kamnolom kvalitetnega apnenca (Breščak, D., Mitrej pri Rožancu, Rast 13, 2 (80), april 2002, 173–177; Šušteršič, F., Mitrej pri Rožancu – antični kamnolom, Rast 13, 2 (80), april 2002, 178–183), v katerem so po opustitvi kamnarjenja v vertikalni steni izklesali Mitrov relief in prostor uporabljali kot Mitrov tempelj.

Danilo Breščak

18

EŠD: 26616

Naselje: Dolnje Prapreče

Občina: Trebnje

Ime: Dolnje Prapreče – arheološko najdišče

Kazinar

Naslov: Dolnje Prapreče 1

Področje: A

Obdobje: rimsko obdobje

V Šentlovrencu ob Temenici naj bi bil poleg rimske nekropole in drugih rimskih izkopanin (EŠD 26554 Šentlovrenc – župnišče in EŠD 2468 Šentlovrenc – cerkev sv. Lovrenca) v hišo »pri Kazinarju« vzdign nagrobnik AIJ 230 (=ILSI 1, 112) skupaj z »zagoriškim sarkofagom« (ANSI, 1975, 234: s.v. Št. Lovrenc). Ob terenskih pregledih podatka o nagrobniku ni mogoče potrditi, saj je bila hiša večkrat prezidana oziroma obnavljana, danes pa je popolnoma prenovljena. Nagrobnik je bil očitno uničen in je izgubljen.

Pri hiši pa je skrinja pepelnica, ki bi lahko bila pomotoma nepravilno opredeljena kot sarkofag. Skrinja ni vzdignana v hišo, ampak stoji na dvorišču

Dolnje Prapreče, Izletniška kmetija Kazina, kamnita skrinja pepelnica (foto: D. Breščak)

Izletniške kmetije Kazina, Dolnje Prapreče 1. Uporabljajo jo kot kamnito korito za rože. Za izdelavo je bil uporabljen siv apnenec, ki je delno razpokan; obstaja velika verjetnost, da bo skrinja ob zimski zmrzali razpadla. Lastnikom smo svetovali, naj jo prestavijo pod nadstrešek ali kako drugače zaščitijo, kamnina pa je tudi potrebna restavratorskega posega.

Dimenzije skrinje pepelnice so 105 x 61 x 32 cm, izklesana niša za shranjevanje žar meri 68 x 21 cm, globoka pa je 17–18 cm. Kamnit pokrov ni ohranjen. Skrinja verjetno izvira iz rimske nekropole, ki je v neposredni bližini te domačije, zahodno ob cesti proti Velikemu Gabru. Najdbe iz Pečnikovih izkopavanj (14 inv. števil) so v Narodnem muzeju Slovenije (ANSI, 1975, 234). Antična naselbina v Šentlovrencu ob Temenici se je razvila ob obeh bregovih reke ob trasi glavne rimske ceste Emona–Praetorium Latobiorum–Neviodunum–Siscia. Pravilna današnja krajevna oznaka za naselje severno od Temenice (kjer je locirano grobišče »na Smrdišču«) je Dolnje Prapreče. *Danilo Breščak*

19

EŠD: 982

Naselje: Dragotinci

Občina: Sv. Jurij

Ime: Dragotinci – domačija Dragotinci 21

Naslov: Dragotinci 21

Področje: E

Obdobje: druga polovica 19. stoletja

S slamo krita cimprana domačija, imenovana tudi Vidičeva, stoji na slemenu vasi, ob lokalni poti. Značilna panonska domačija, zgrajena leta 1887 (letnica je na tramu v hiši) v tlorisni obliki črke L, z bivalnimi in gospodarskimi prostori, združenimi pod skupno streho, je med zadnjimi primeri avtohtonega ljudskega stavbarstva na tem območju. Domačija je bila razglašena za spomenik lokalnega pomena, ki je zaradi svoje dokumentarnosti, dobre ohranjenosti in ambiciozno zastavljenega programa za prihodnost zanimiv tudi v širšem nacionalnem okviru.

Za ohranjenost stavbnega spomenika je zaslužna predvsem skrb lastnikov, ki so enovito stavbo v

Domačija Dragotinci 21 med obnovo strehe, april 2011 (foto: L. Medved)

Domačija Dragotinci 21, pogled na obnovljeno domačijo, junij 2011 (foto: L. Medved)

vseh preteklih obdobjih redno vzdrževali in obnavljali. Domačija je namreč že pred mnogimi leti izgubila svojo osnovno, kmečko namembnost in postala počitniški objekt, v katerem si je akademski slikar Janez Vidic v drugi polovici 20. stoletja uredil atelje in stavbi dodal svoj umetniški prispevek s poslikavo njenih posameznih delov ter tako nadgradil kulturno vrednost spomenika.

V letu 2011 se je izvedla obnova zunanjsčine stavbe, ki so jo v letu 2001 s sanacijo dela najbolj dotrajane slamnate kritine pričeli že lastniki v lastni režiji in pod nadzorom pristojne spomeniške službe. Tokratna obnova, ki je potekala s podporo sredstev iz razpisa Ministrstva za kmetijstvo Republike Slovenije, je obsegala:

- obnovo lesene strešne konstrukcije (utrjevanje, zamenjavo dotrajanih elementov ostrešja z novimi, identičnimi deli);
 - zamenjavo slamnate kritine s tradicionalnimi materiali in z upoštevanjem izvornih postopkov;
 - utrjevanje lesene konstrukcije posameznih delov ostenja z ustreznimi sredstvi;
 - izdelavo odpadlih glinenih, zunanjih ometov z novimi enake strukture in izvedbe;
 - sanacijo in dodelavo glinenih izolacij podstrešnega dela z zapolnitvijo razpok in zamenjavo glinenih oblog;
 - beljenje fasade z apnom na mestih, kjer so se izvajale korekcije ometov;
 - dekorativne poslikave na ometanih konzolah, delo akademskega slikarja Janeza Vidica, ki jih je po obstoječih vzorcih obnovil investitor sam.
- Obnovitvena dela je izvajalo obrtništvo Pokrivanje slamnatih streh, Anton Golnar, s. p., Sovjak 54, 9244 Sv. Jurij ob Ščavnici. Poglavitni del posegov je bil opravljen v skladu s kulturnovarstvenimi pogoji in pod konservatorskim nadzorom ZVKDS, OE Maribor, ki sta ga vodila odgovorna konservatorica in Branko Ramšak, višji gr. tehnik. Pri pokrivanju s slamo pa je po oceni strokovne službe izvajalec naredil večje napake, to so zaokroženo oblikovan zaključek spodnjega roba slamnatega strešnega čopa na vizualno najbolj izpostavljeni čelni fasadi domačije ter izstopajoči prečni snopiči na strešnem slemenu. Napake bo mogoče odpraviti šele pri naslednji obnovi strehe, dotlej pa lahko vnesejo zmedo v krajevne tipološke značilnosti slamnatih streh, kjer so strešni čopi v spodnjih delih izrazito poravnani, slemena pa gladka, z obeh strani pritrjena z lesenimi palicami.

Lilijana Medved

20

EŠD: 12786

Naselje: **Erzelj**

Občina: Vipava

Ime: **Erzelj – zaselki Mesesneli, Miški in Vovki**

Področje: E

Obdobje: 19., 20. stoletje

Na Erzelju, raztreseni vasi z več gručastimi zaselki po Vipavskih gričih, stoji več vodnih virov – studencev, kalov in vodnjakov, ki so jih v drugi polovici 20. stoletja opustili. Studenec in kal pod Pajšto, studenec v Zajami, Urščov studenec v Vovkih in vodnjak v Taboru so bili leta 2009 obnovljeni v okviru projekta LEADER, Evropskega kmetijskega sklada za razvoj podeželja: Evropa investira v podeželje (glej VS Poročila 46).

Projekt Tematska pešpot po Erzelju in okolici »Med zaselki in studenci«, katere namen je predstaviti obnovljene vodne vire ter kulturno dediščino in naravne znamenitosti Erzelja širši javnosti, je bil novembra 2011 uspešno zaključen z uradnim odprtjem poti in pohodom. Pri projektu, katerega cilj je ohranjanje in urejanje dediščine podeželja, smo konservatorji sodelovali s strokovnim nadzorom v fazi obnove vodnih virov in v fazi predstavitve opisov registriranih enot kulturne dediščine za informativne in usmerjevalne table omenjene poti.

Andrejka Ščukovt

Celovito urejen studenec v zaselku Vovki (foto: A. Ščukovt, marec 2012)

21

EŠD: 3435

Naselje: **Gaberke**

Občina: Šoštanj

Ime: **Gaberke – cerkev sv. Urha**

Področje: UA, A

Obdobje: rimsko obdobje, srednji vek, 16.–19. stoletje

Investitor Premogovnik Velenje, d. d., se je v sodelovanju z župnijo Šoštanj v letu 2010 odločil

spremljati poškodbe in razpoke, ki so se zaradi eksploatacije premoga sčasoma pojavile na fasadi in zidovih notranjščine podružnične cerkve sv. Urha v Gaberkah pri Šoštanju. Prve kontrolne meritve na objektu je opravil Gradbeni inštitut ZRMK Ljubljana in na podlagi naročila investitorja septembra 2010 izdelal projekt za pridobitev gradbenega dovoljenja in izvedbo del (št. 239 DN 2003790). Nujni sanacijski ojačitveni posegi z obnovo zunanjščine in notranjščine cerkve so bili opravljeni v letu 2011.

Posegi so obsegali podbetoniranje in obbetoniranje temeljev ter izvedbo drenaže in meteorne kanalizacije. Izvedena je bila nova armiranobetonska povezovalna plošča v osrednjem delu ladje, sidrana v armiranobetonsko oblogo temelja. Prav tako so bile izvedene enostranske in dvostranske prečne jeklene zidne vezi v višini pete obokov in sidrani povezovalni armiranobetonski estrih nad razpokanim obokom zakristije. Utrjene so bile razpoke na zidovih in obokih z injektiranjem, prav tako so bili utrjeni kamniti in mešani opečni nosilni zidovi v območju najmočnejših razpok. V sodelovanju z župnijo Šoštanj je bila na podlagi rezultatov sondiranja barvno osvežena fasada cerkve, ki je v fasadni niši prezbiterija pridobila novo upodobitev sv. Krištofa s termoelektrarno

Šoštanj v ozadju. V notranjščini je bilo izvedeno novo tlakovanje cerkvene ladje, prezbiterija, zakristije in restavriranje stenskih poslikav.

Podružnična cerkev sv. Urha je z Odlokom o razglasitvi kulturnih spomenikov v Občini Šoštanj, Uradni list Občine Šoštanj, št. 3/2006, 2/2009, razglašena za kulturni spomenik lokalnega pomena. Po literaturi prva omemba cerkve v Gaberkah sega v leto 1545. Opisuje majhno V–Z orientirano cerkev z leseno lopo. Od prvotne cerkve naj bi ostal le še močno prezidan in povišan zvonik. Sedanja cerkev je datirana z letnico nastanka 1828. Gre za enoladijsko cerkev z enako visokim, 3/8 zaključenim prezbiterijem. Na jugu je ladji prizidana velika nadstropna zakristija. Strehe prekriva opečna kritina, čebulasta streha zvonika je pločevinasta. V notranjščini je neorenesančni slog z dekorativno poslikavo in opremo. Stene in stropi so poslikani s cvetlično ornamentiko ter marmoracijo na obočnih oprogah in oboku slavoločne stene. Nad njo je upodobljeno Marijino kronanje. Tlakovanje je bilo izvedeno leta 1899, z izjemo kamnitega podstavka z dvema stopnicama za oltarno menzo v prezbiteriju (Rok Poles, Marjana Gmajner Korošec, Sakralna dediščina Šaleške doline, Velenje 1998; Jože Curk, Topografsko gradivo

Gaberke, cerkev sv. Urha, način gradnje s pragovi – mlajša rimskodobna faza (foto: M. Murko, 2011)

Gaberke, cerkev sv. Urha, obnovljena zunanjščina cerkve (foto: U. Kerbavec, 2012)

III. Sakralni spomeniki na območju občine Velenje, ZSV Celje 1967).

Kulturnovarstveni pogoji št. 02-4148/4-01/11-UK, DB za statično sanacijo cerkve so bili izdani 9. februarja 2011. Zaradi dodatnega pravnega režima varstva, ki zahteva tudi ohranjanje arheoloških plasti na posameznih kulturnih spomenikih, ki niso arheološka najdišča, je bilo v kulturnovarstvenih pogojih zahtevano arheološko dokumentiranje ob gradnji pri vseh posegih v zemeljske plasti. Na podlagi pogojev in projekta je 12. aprila 2011 Ministrstvo za kulturo RS izdalo kulturnovarstveno soglasje št. 62240-105/2011/2 za raziskavo in odstranitev arheološke ostaline. Šestega maja 2011 je bilo izdano še kulturnovarstveno soglasje št. 02-4148/8-01/11-UK, DB za celoten poseg statične sanacije objekta in 2. junija 2011 še dopolnitev kulturnovarstvenih pogojev za varstvo nepremične arheološke kulturne dediščine št. 02-4148/4-01/12-DB zaradi odkritja arheoloških ostalin v cerkveni ladji in usklajevanja izvedbe armiranobetonske povezovalne plošče v osrednjem delu ladje.

Arheološko dokumentiranje ob gradnji je potekalo v maju in juniju 2011. Ob izkopu jarkov širine 1,20 do 1,50 metra za podbetoniranje in obetoniranje temeljev ter drenažo in meteorno kanalizacijo ob cerkvenem objektu so bile odkrite rimskodobne in srednjeveške arheološke ostaline. Razlikujemo tri kronološke faze struktur, in sicer starejše rimskodobne strukture (ostanki lesenih objektov), mlajše rimskodobne strukture (leseni objekti, jarki s stojkami) in srednjeveške strukture – gotška faza (kamniti zidovi in temelji ter tlaki).

Najstarejše arheološke najdbe izvirajo iz jam za stojke. V njihovih polnilih je bila odkrita rimskodobna keramika, predvsem odlomki ostenij posod. Odkrit je bil tudi novec Galerie Valerie, datiran v leto 315 n. š. Zelo pomembno vlogo pri postavitvi objektov je najverjetneje imel potok, ki je bil identificiran na vzhodni strani cerkve. Struga je potekala v smeri SV–JZ. Srednjeveško posodje je zastopano predvsem z ustji posod z ovrtnikastim ustjem.

V rimskem obdobju so tu stali leseni objekti, mlajše strukture od starejših razlikujemo po načinu t. i. »gradnje s pragovi«. V ozke jarke so zabili priostrene vertikalne kole, ki so najverjetneje predstavljali stene objekta. Sledovi tovrstnih stavb so bili odkriti na celotnem obravnavanem prostoru vzhodno od identificirane struge potoka. Kasneje so na tem mestu zgradili kamnito cerkev. Cerkev je bila orientirana V–Z, predvidevati

smemo, da je bila ladja zahodno od današnjega zvonika. Pri gradnji cerkve so uporabljali apneno malto. Sklepamo, da so apno žgali v apnenici, ki je bila odkrita v ladji današnje cerkve, kjer so bile tik pod odstranjenim betonskim in opečnim tlakom dokumentirane intaktno arheološke plasti. Zaradi tehničnih zahtev pri izvedbi armiranobetonske povezovalne plošče v osrednjem delu ladje, ki je sidrana v armiranobetonsko oblogo temelja, v notranjosti cerkve arheološke raziskave niso bile izvedene v celoti. Arheološke strukture so bile le geodetsko umeščene v prostor in fizično zaščitene z geotekstilom in peščenim tamponom, projektant pa je nivo in način izvedbe hodne površine preprojektiral do te mere, da posegov v arheološke depozite ni bilo. Zaradi izgube informacij o natančnejši vsebini, ohranjenosti in obsegu arheoloških ostalin smo v dopolnitvah kulturnovarstvenih pogojev predpisali izvedbo geofizikalnih raziskav tako v notranjosti cerkve kot tudi v njeni bližnji okolici, ki bi odkrite arheološke ostaline vsaj deloma razjasnile in postavile v širši prostorski kontekst, vendar se investitor raziskav še ni lotil. Prav tako investitor (še) ni finančno realiziral poizkopalne analize arhiva arheološkega najdišča.

Statična sanacija je bila izvedena s sodobnimi materiali in je prva tovrstna gradbena sanacija sakralnega objekta na tem območju. Gradbena dela je izvajalo podjetje Pluton, d. o. o., podizvajalci ISA – Anton Mernik, s. p., iz Slovenske Bistrice, izvajalec restavriranja poslikav Tomaž Langus iz Topolsice ter PJP, d. o. o., arheološke raziskave. Konservatorsko spremljanje del so izvajali konservatoriki Urška Kerbavec in Danijela Brišnik ter konservatorski sodelavec Aleš Plevčak. *Urška Kerbavec, Danijela Brišnik, Miha Murko*

22

EŠD: 6882

Naselje: **Gladomes**

Občina: Slovenska Bistrica

Ime: **Gladomes – villa rustica**

Področje: A

Obdobje: rimsko obdobje

Devetnajstega aprila 2010 smo ob terenskem ogledu arheološkega najdišča ugotovili, da so bila na delu območja kulturnega spomenika, na parc. št. 558/1, k. o. Gladomes, nedavno izvedena nedovoljena zemeljska dela. Parcela je bila v celoti globoko preorana, vzdolž njenega severnega roba je bila zgrajena nova dovozna cesta, južno ob njej pa še vodovodna napeljava. Predvsem

z gradnjo ceste je bilo poseženo naravnost in globoko v arheološko kulturno plast, polno kamenja, žganine, pepela, odlomkov rimskodobne lončenine in opek. Zemeljska dela so tako del najdišča uničila, kulturno plast in drobne najdbe pa razvlekla in razkropila po pasu ob cesti. Zaradi tega smo nedovoljene zemeljske posege takoj prijavili pristojnemu Inšpektoratu RS za kulturo in medije, ta pa je 24. avgusta 2010 izvedel inšpekcijski ogled in nadzor. V nadaljevanju smo ob sodelovanju lastnikov parcele (ki so – kot se je izkazalo – imeli veljavno gradbeno dovoljenje in jih pristojne upravne in projektne službe niso opozorile na status parcele) izvedli ustrezne kulturnovarstvene ukrepe. Zaradi določitve vsebine in sestave najdišča ter dokumentiranja uničenja je bil na stroške investitorja predpisan minimalni obseg ročno izkopanega testnega jarka tik ob že izvedenem izkopu za vodovod, da bi se izognili nepotrebnemu dodatnemu poseganju v arheološke plasti. Arheološke raziskave je za podjetje PJP, d. o. o., iz Slovenske Bistrice vodil Primož Predan, univ. dipl. arheol., izvedene pa so bile 14. maja 2011 ob pomoči tehnika Borisa Tuška.

Izkopan je bil testni jarek v velikosti 14 x 1,20 x 0,70/0,90 m. Na celotnem tlorisu je bila na globini med 0,45 in 0,90 m dokumentirana in odstranjena arheološka kulturna plast, ki je bila debelejša na severnem delu jarka, na južnem delu pa se je izklinila. Plast je vsebovala razmeroma veliko odlomkov rimskodobne kuhinjske keramike, nekaj fragmentov strešnikov in košček stekla. Približno na sredini testnega jarka so bili prečno in podolžno na jarek odkriti linijski sledovi dveh izropanih vzporednih zidov, potekajočih v smeri sever–jug, in trasa že odstranjenega novejšega vodovoda. Kamni, ki so nekdanje sestavljali zid, so bili odstranjeni, ohranil se je le pravokoten (SE 006 – zid 1) oziroma lijakast (SE 008 – zid 2) vkop zanj. Zid 1 je bil glede na vkop širok pribl. 0,40 m, zid 2 pa pribl. 0,65 m. Nad zidom 2 je bila na globini pribl. 0,30 m delno ohranjena njegova ruševina, ki pa ni bila več v prvotni legi. Na splošno je bilo po vsej površini testnega jarka na globini do pribl. 0,40 m odkritih več kamnov brez reda, ki jih je raznašalo dolgoletno oranje, domačini pa so še povedali, da je prejšnji lastnik zaradi čiščenja njive kamenje tudi redno odnašal. Rezultati opravljenih arheoloških raziskav so nedvomno potrdili naše dosedanje vedenje o vsebini arheološkega najdišča in dali nove podatke o njegovi sestavi. Žal je v predhodnem upravnem postopku zaradi nepazljivosti v celoti izpadel kulturnovarstveni postopek in tako pred gradbenimi

posegi niso bile izvedene ustrezne predhodne raziskave. Del najdišča je tako nepreklicno uničen, javnost in stroka pa so prikrajšani za njegovo celostno podobo in nova spoznanja.

Mihaela Kajzer Cafnik, Primož Predan

23

EŠD: 157

Naselje: **Goče**

Občina: Vipava

Ime: **Goče – vas**

Naslov: *Goče 33*

Področje: E

Obdobje: 19., 20. stoletje

Goče so strnjeno pozidana vas. Ležijo na položnem hrbtu enega od vipavskih gričev, ki deli Vipavsko dolino od doline Raše in Braniške doline. So kompleksen kulturni spomenik z značilnostmi mediteranskega stavbnega oblikovanja in več dominantami: župno cerkvi sv. Andreja, Marijino cerkvi na Obeluncu, pokopališko kapelo Božjega groba s pokopališčem, štirimi oltarnimi in drugimi znamenji ter s številnimi vinskimi kletmi in zaprtimi domačijami ter domačijami v stegenjenih nizih.

Na Gočah sta od sredine 15. stoletja do preloma iz 19. v 20. stoletje cveteli zidarska in kamnoseška obrt, ki sta se najprej odrazili v cerkveni arhitekturi ter nato pozitivno vplivali tudi na oblikovanje preostalega stavbarstva. V preteklosti kamnite, danes korčne strehe, iz kamna zidane stene, okenški in vratni okvirji, konzole, vodnjaki in kamniti ograjni dvoriščni zidovi izpričujejo vsesplošno uporabo kamna, manj kvalitetnega peščenjaka za gradnjo objektov in trdega kraškega apnenca za izdelavo likovnih elementov in detajlov.

Domačija Goče 33 je zasnovana kot zaprta domačija, kjer dvorišče z dveh strani meji na goške gase. Dvorišče obdaja visok kamnit zid z vhodnim portonom. Zaradi dotrajanosti vzhodnega dela zida je izvajalec, gradbeno podjetje Slejko, vzhodni del zida na novo pozidal z avtohtonim kamnom. Tipičnost dvoriščnih zidov je vodoravno zlaganje kamna, po principu vrstenja z ozko zapolnjenimi fugami, kjer apnena malta ne sme segati čez robove kamnov.

V zadnji četrtini 20. stoletja porušen vhodni porton je bil narejen iz armiranega betona, z ravno zaključeno zgornjo preklado. Leseno strešno konstrukcijo portona, ki je podprta s kapoma in slemensko lego ter špirovci in deskami, postavljene čez njih, pa pokrivajo korci.

Andrejka Ščukovt

Goče, na novo pozidan dvoriščni zid domačije Goče 33 (foto: A. Ščukovt, maj 2011)

24

EŠD: 2219

Naselje: **Godešič**

Občina: **Škofja Loka**

Ime: **Godešič – cerkev sv. Nikolaja**

Področje: **R**

Obdobje: **okoli 1400**

Podružnična cerkev sv. Nikolaja na Godešiču je v osnovi vsaj gotška (morda romanska), kar med drugim izpričujejo dve odkriti gotski poslikavi. Prezbiterij je v prvi polovici 16. stoletja poslikal Jernej iz Loke, pročelje vhodne fasade pa okoli leta 1400 furlanski slikarji. Kasneje je bila cerkev deležna nekaterih predelav (stropovi, zvonik, lopa ...), zaradi katerih je njena današnja podoba baročna. Gradbene predelave so glavni razlog, da so gotške poslikave ohranjene večinoma fragmentarno. Freske Jerneja iz Loke so bile leta 2008 že restavrirane, predmet tokratnih restavratorskih posegov pa je bil del monumentalne upodobitve Poslednje sodbe furlanskih slikarjev na vhodnem pročelju (nad velbom vhodne lope).

Gre za eno izmed vsebinsko najbogatejših upodobitev Poslednje sodbe pri nas. Celotna poslikava (nad lopo in pod njo) prikazuje na sredini sedečega Kristusa Sodnika v mandorli, levo in desno sta Marija in Janez Krstnik, spodaj levo vidimo sv. Mihaela nadangela s tehniko, na desni je upodobljeno peklensko žrelo s pogubljenimi. Upodobitev dopolnjujeta še dva danes že težko razberljiva prizora levo in desno ob Kristusovi skupini. Tisti na desni je prikazoval t. i. kolo sreče. Nad Kristusom (nad obokom lope) je še pas kompozicije z angeli muzikanti in Marijo na prestolu. Bolje ohranjene figure, zlasti oba angela na vrhu (eden z vielo, drugi s harfo), in stilne karakteristike uvrščajo poslikavo godeške fasade med najboljše zglede furlanskega slikarstva v italske smeri iz časa ok. leta 1400 pri nas (Janez Höfler, Srednjeveške freske v Sloveniji – Gorenjska, Družina, 1996).

Največ poškodb na teh poslikavah je povzročila prizidava vhodne lope. Freska je bila s tem razdeljena na dva dela – na del nad obokom prizidane lope in na tistega pod njim. Uničena je bila v pasu, kjer se je obok naslonil na steno, večji del na mestu preboja vrat na koro in nekaj po gornjem robu ob nadzidavi zida. Nekaj poškodb je verjetno nastalo tudi ob močnejšem potresu, ko je v desnem delu freske nad lopo nastala večja razpoka v zidu, okoli razpoke pa je odpadel omet s fresko. Zaradi naštetih poškodb je freska nad lopo ohranjena fragmentarno, freska pod prizidano lopo pa je zaradi uničenosti skorajda neprepoznava.

Na poslikavi je nekatere restavratorske posege v preteklosti že izvedel Matej Sternen – verjetno sočasno s posegi na poslikavah v prezbiteriju (leta 1911). Okoli ohranjenih poslikav je zaradi njihove stabilizacije napravil nov apneni omet. Zaradi grobstvi in neenakomernega nanosa, ponekod tudi nad nivo poslikav, je bil omet neustrezen.

Kamniti zid je stabilen. Na enem mestu je bila v zidu večja globinska razpoka (desno od angela s harfo), verjetno nastala med potresom. Omet originalne poslikave je bil dokaj trden, le ponekod je bilo mogoče zaznati slabšo vezivnost – drobljivost. Slabša je bila vezivnost z nosilnim zidom, saj je bil omet ponekod podmehurjen. V ometu je bilo veliko drobnih razpok, nekaj tudi večjih. Na površini ometa je bilo veliko mehanskih poškodb v obliki manjših in večjih odrgnin. Ponekod se je omet razslojil, tako da je bila nestabilna ali podvotljena samo tanjša gornja plast ometa z barvno plastjo. Površina originalnega ometa je valovita, ponekod so zaradi poškodb nastali nivojski zalomi. Poslikava je bila naslikana v fresko tehniki. Le manjši zaključki so bili naslikani pastozno ali na že suh omet. Ohranjena barvna plast je bila v dokaj dobrem stanju, le ponekod je bila hkrati z ometom razpokana in obdrsana. Prekrita je bila s plastjo nečistoč.

Restavratorske posege smo pričeli z odstranjevanjem neustreznih ometov, ki je obkrožal ohranjen poslikani omet. Ker je bil ta ponekod podmehurjen, smo nadaljevali z injektiranjem in obšivanjem originalnih fresk s pasom grobega ometa. Sledili sta zazidavanje večje globinske razpoke v desnem delu freske ter kitanje manjših poškodb in razpok. Najprej smo naredili en ali več slojev grobega ometa, zaključni sloj pa je povsod fini, zaglajeni omet. Večje poškodbe in površino do robov območja obdelave smo na novo ometali z apnenim ometom. Pri izdelavi grobih in finih ometov smo uporabljali izključno apneno tehnologijo na osnovi uležanega gašenega apna. Posege smo nadaljevali na barvni plasti ohranjenih fragmentov. Nanjo smo nanесли celulozne obloge, prepojene z raztopino amonijevega karbonata. Obloga je barvno plast utrdila, hkrati pa odstranila usedline prahu in ostalih nečistoč. Sledilo je barvno podlaganje večjih plomb in novih ometov z rahlim rjavkastim tonom, saj bi bile te površine s svojo intenzivno belino barvno moteče za ohranjene fragmente. Posege smo zaključili z najboljšeješo fazo – retušo in rekonstrukcijo poslikav. Za rekonstrukcijo smo se odločili le v levem delu freske, kjer smo dopolnili manjkajoči kozmatski vzorec in doslikali skrajni levi rob lune in zelenkasto ozadje za njo. Retuša je bila izvedena v tehniki

Godešič, cerkev sv. Nikolaja, detajl po kitanju (foto: V. Klančar)

Godešič, cerkev sv. Nikolaja, desni del freske med posegi (foto: V. Klančar)

Godešič, cerkev sv. Nikolaja, desni del freske po posegih (foto: V. Klančar)

Godešič, cerkev sv. Nikolaja, fotozloženska fragmentov fresk nad obokom prizidane lope in tistih pod njim (foto: V. Klančar)

črtkanja z izbrano paleto pigmentov, ki se ujemajo z originalno poslikavo, za vezivo je bil uporabljen amonijev kazeinat.

Pri načrtovanju restavratorskih posegov se nam je zdelo pomembno, da ohranjene fragmente fresk povežemo v celoto, iz katere bi se lažje zaslutil položaj freske v trapezasto zaključenem zatrepu vhodne fasade. To je bil tudi razlog, da smo si za območje obdelave izbrali celotno površino trapezasto zaključenega zatrepa, znotraj katerega smo mesta poškodb (manjkajočih originalnih fresk) ometali z novim zaglajenim apnenim ometom.

Restavratorske posege je izvajala ekipa Konservatorsko-restavratorskega ateljeja Šentjošt, Vid Klančar, s. p. Strokovna vodja projekta je bila Anita Klančar Kavčič, pri restavriranju so sodelovale Anita Jakoš (retuša), Urška Nagode (retuša, kitanje) in Noemi Krese (kitanje, odstranjevanje nečistoč). Dela so s prekinitvami potekala od aprila do oktobra 2011.

Anita Klančar Kavčič, Vid Klančar

25

EŠD: 27123

Naselje: **Goreljek**

Občina: *Bohinj*

Ime: **Goreljek – Knoflov stan**

Področje: *E*

Obdobje: *19., 20. in 21. stoletje*

Stan, ki je bil namenjen občasnemu bivanju pastirja in majarja na planini, stoji na Spodnjem Goreljku in je bil do nedavnega zadnji v vrsti stanov. Goreljek na planoti Pokljuka je zaradi gradnje počitniških hišk in tudi zaradi spremembe namembnosti pomožnih kmetijskih objektov v počitniške objekte postal v zadnjih desetletjih eno najbolj degradiranih območij znotraj Triglavskega narodnega parka.

Knoflov stan je dvoceličen lesen objekt, zgrajen iz brun, ki so v vogalih križno vezana, z dvokapno streho s čopom nad vhodno zatrepno fasado. Ostrešje je vezano na kašto. Streha je bila krita z lesenimi

Goreljek, Knoflov stan pred začetkom obnove (foto: S. Roškar)

Goreljek, Knoflov stan: zadnja stran stanu po opravljenih delih (foto: S. Roškar)

skodlami. Nad lesenimi vhodnimi vrati je vrezana letnica 1855, domnevno letnica postavitve stanu. Stan ima majhne utilitarne svetlobne in zračne odprtine, vrezane med dve bruni, ki se na notranji strani zapirajo »na smuk«. Tloris objekta je 4,30 x 6,20 m in ima pred vhodom za 1,3 m podaljšan nadstrešek, visok 3,60 m. Skozi vhodna vrata vstopimo v glavni prostor, ki je v preteklosti služil za spanje in kuhanje in zajema približno dve tretjini objekta. V zadnjem delu objekta je shramba. Stan ima ohranjeno notranjo opremo: leseno ognjišče z vratilom (»cgan«) za obešanje kotla, lesen pograd z vrezanimi inicialkami, sklopljivo mizo, klopi, police ter nekaj kmečkega orodja in drobnih predmetov. Posebnost Knoflovega stanu sta lesena ključavnica z lesnim ključem in način zaklepanja.

Jeseni 2004 je prišla na ZVKDS, OE Kranj, vloga nekdanjega lastnika stanu za obnovo objekta, ki bi dejansko pomenila njegovo rušenje in novogradnjo. Konservatorja Vladimir Knific in Lidija Uranič sta predlagala lastniku Občini Bohinj, Kmetijsko gozdarskemu zavodu Kranj, Enota Bohinj, in Triglavskemu narodnemu parku skupno akcijo, da bi se stan obnovil in ohranil, saj je eden zadnjih ohranjenih tradicionalnih objektov na planini. Pobuda je bila sprejeta in Občina Bohinj je leta 2006 stan odkupila, lastnik pa je imel možnost gradnje nadomestnega stanu v bližini. Kmetijsko gozdarski zavod Kranj, Enota Bohinj, naj bi stan vključil v že obstoječo Turistično sirarsko pot. Nekdanji lastnik je avgusta 2008 dobil gradbeno dovoljenje za gradnjo novega stanu. ZVKDS, OE Kranj, je avgusta 2011 stan vpisal v Register nepremične kulturne dediščine. Občina Bohinj je nato začela iskati vsebine za ohranjeni stan. Narejen je bil arhitekturni posnetek objekta in dogovorjeno je bilo, da je treba stan najprej obnoviti, saj je bila lesena streha močno načeta, spodnja bruna na jugovzhodni strani so se pogrezala v teren, zaradi česar je prišlo do neenakomernega nagibanja objekta.

Obnova stanu se je začela spomladi 2011, in sicer najprej s temeljitim fotografskim dokumentiranjem objekta in ohranjenih predmetov. Maja 2011 so se začela obnovitvena dela. Stan se je postopno dvignil in odstranila so se poškodovana bruna.

Na predlog arheologinje Marije Ogrin so bile opravljene arheološke raziskave v tlorisu objekta. Pokazale so, da je bil stan postavljen na peščeno geološko osnovo, ki je bila po vsej verjetnosti po celotni površini splanirana. Nanjo so v mejah tlorisa objekta postavili kamnit temelj, sestavljen iz apnenčastih kamnov večjih dimenzij, ki so jih po vsej verjetnosti našli v bližnji okolici. Na kamniti temelj so postavili leseno konstrukcijo. V notranjosti objekta se je nabrala hodna površina. Med drobnimi predmeti, ki so bili

med temeljnimi kamni, so prepoznali razbito posodje (lonček in skledo) ter petrolejko. Dokumentirali so tudi tri letnice – že omenjeno nad vhodom objekta, druga, 1902, je zapis v svinčniku v shrambi ter tretja, 1904, na ognjišču in naj bi predstavljala postavitev ali obnovo ognjišča (Hofman, Barbara (2011). Poročilo o arheoloških raziskavah na lokaciji Spodnji Goreljek 2011, parc. št. 1904/1, k. o. Bohinjska Češnjica, tipkopis, Ljubljana, 2011).

Tovrstne arheološke raziskave na planinah so redke in zato zelo dragocene, saj smo na ta način dobili podatke, da sta tlorisna velikost in dvoceličnost stana od postavitve naprej enaki.

Originalni kamnit temelj se je ohranil, na mestih, kjer so bili manjši kamni, oziroma na delih, kjer je zaradi nižjega terena zamakanje močnejše, se je temelj dopolnil s podložnim betonom in peskom. Obnova se je nadaljevala z namestitvijo novih spodnjih tesanih brun približno enake višine, kot so bile odstranjene. Stan se je postopno spustil nazaj na nove tramove ter izvedla se je povezava novih tramov s starimi. Nato se je snela dotrajana kritina. Zamenjali so se deli ostrejša, ki so se šele po odkritju strehe izkazali kot dotrajani, in kot nova kritina so se namestile dvojno krite macesnove deske.

V notranjosti stanu se je ohranjena oprema obnovila, popravila in vrnila. Namestila se je nova klop.

Obnovljeni stan z vsemi ohranjenimi stavbarskimi značilnostmi in ohranjenim izročilom življenja na planini je edini primer v tem delu Julijskih Alp, da je lokalna skupnost odkupila objekt, ga ohranila in obnovila na mestu samem ter namenila muzejski turistični dejavnosti.

Stan naj bi v prihodnosti deloval kot muzej na prostem. Občina Bohinj in Turizem Bohinj načrtujeta program, ki bi obiskovalce nagovoril »v živo« – to je z možnostjo doživljanja objekta in preteklega življenja v njem z dogodki, ki se bodo izvajali neposredno v objektu, s ponujanjem kulinarike in delavnicami. Izvajalec del je bilo Gradbeništvo Cvetek.

Saša Roškar

26

EŠD: 5045

Naselje: **Gorenja Trebuša**

Občina: Tolmin

Ime: **Gorenja Trebuša – domačija Gorenja Trebuša 112, 113**

Naslov: *domačija Gorenja Trebuša 112*

Področje: E

Obdobje: 18., 19. stoletje

Domačija Gorenja Trebuša 112, 113, Krtovše, leži na travnatem platoju nad cesto, ki vodi ob reki

Gorenja Trebuša, domačija Gorenja Trebuša 112, 113; Slavko Šortli med pokrivanjem strehe s slamo (foto: A. Ščukovt, november 2011)

Gorenja Trebuša, domačija Gorenja Trebuša 112, 113, hiša po prekritju strehe s slamo (foto: A. Ščukovt, november 2011)

Trebuščici iz Dolenje Trebuše v Gorenjo. Pritlična hiša z dvokapno slamnato streho je ohranila dokaj nespremenjeno podobo iz časa nastanka. Ima ohranjeno prostorsko razdelitev; vežo s črno kuhinjo, izbo in sobo na eni ter hlev na drugi strani. Prostorno podstrešje hiše so nekdanje uporabljali za spanje in spravilo pridelkov. Fasado objekta enakomerno razčlenjujejo majhna okna. V hišo vstopimo skozi kamnit portal. Lesena dvokrilna vrata krasi nekdanji pogost motiv na ribjo kost. Z lesom ima hiša opaženi obe zatrejni fasadi. Krtova domačija, ki ni več stalno naseljena, je najstarejša ohranjena priča življenja in bivalne kulture prebivalcev na območju Trebuše in Tolminske nasploh. Po ustnem izročilu naj bi bila kmetija, ki se edina s tega območja omenja v Tolminskem urbarju iz leta 1377, prav domačija v Krtovšah. V letu 2011 je bila na domačiji zamenjana dotrajana slamnata kritina. Med rednim ogledom stanja leta 2010 je bilo ugotovljeno, da je slama na strehi že tako dotrajana, da bi jo bilo treba pred zimo zamenjati, da ne bi prišlo do zamakanja in poškodb na objektu in v njem. Da bi preprečili propad kulturnega spomenika, ki ga zaradi ohranjenosti in notranjosti uvrščamo med redko ohranjene stavbe, značilne za 18. stoletje na lokalnem in širšem prostoru, smo z Občino Tolmin, slamokrovcem in ob finančni pomoči Ministrstva za kulturo začeli nujna investicijska vzdrževalna dela. Izbrani izvajalec g. Slavko Šorli, Kneške Ravne 9, 5216 Most na Soči, slamokrovec z referencami za prekrivanje streh s slamo, je moral strešno konstrukcijo najprej na novo polatati. S slamokrovskim znanjem in značilno tehniko prekrivanja na podlagi izročila, prakse in večine prekrivanja slamatih streh, značilnih za Tolminsko, je tako danes streha Krtove hiše rešena pred propadom. Navkljub zapletom z lastnico kulturnega spomenika, ki do spomenika nima nikakršnega pozitivnega odnosa, ugotavljamo, da je bil spomeniškovarstveni projekt na Krtovi hiši uspešno opravljen.

Andrejka Ščukovt

27

EŠD: 9764

Naselje: **Gorenja Trebuša**

Občina: Tolmin

Ime: **Gorenja Trebuša – kašča s kovačijo Gorenja Trebuša 89**

Naslov: Gorenja Trebuša 89

Področje: E

Obdobje: 19. stoletje

Dobrih deset kilometrov oddaljena od Vojskega in okrog sedem od Gorenje Trebuše leži večja sa-

motna domačija cerkljansko-škofjeloškega stavbenega tipa iz 19. stoletja. V okviru domačije pri Brdarju stoji nadstropna zidana kašča. Kašča ima v pritličju ohranjeno kovačijo, nad kovačijo pa prostor, ki je služil shranjevanju pridelka in v katerem so danes spravljene uporabni predmeti z domačije in iz bližnje okolice.

Kašča s strmo dvokapno streho je bila leta 1998 ponovno prekrita s slamo. Zaradi dotrajanosti je bilo treba nekatere škopnike zamenjati z novimi. Na podlagi odobrenih sredstev Občine Tolmin je slamokrovec, g. S. Šorli z domačije pri Francu, Kneške Ravne 9, streho pokrpal tik pod slemenom in delno na obeh zatrepih.

Andrejka Ščukovt

Gorenja Trebuša, kašča na domačiji pri Brdarju (foto: A. Ščukovt, oktober 2011)

28

EŠD: 6674

Naselje: **Gornja Radgona**

Občina: Gornja Radgona

Ime: **Gornja Radgona – prazgodovinska naselbina Grajski grič**

Področje: A

Obdobje: prazgodovina

Oktober 2010 in maja 2011 je bilo ob strojnem izkopu jarkov za plinovod v Gornji Radgoni opravljeno arheološko dokumentiranje. Izkop je potekal po Čremošnikovi in Jurkovičevi ulici ter Grajski cesti, ki ležijo znotraj območja registriranih enot kulturne dediščine Gornja Radgona – prazgodovinska naselbina Grajski grič (EŠD 6674), Gornja Radgona – prazgodovinska naselbina (EŠD 14273), Gornja Radgona – rimska cesta (EŠD 14274) in Gornja Radgona – grad Radgona (EŠD 150). Za potrebe novega plinovoda je bil strojno iz-

Gornja Radgona, prazgodovinska naselbina Grajski grič, kamniti steber (foto: M. Jereb)

kopan 40 cm širok in do 1 m globok jarek. Pri tem smo ločeno zbirali drobne najdbe iz posameznih plasti ter fotografsko dokumentirali profile strojnega izkopa. Na območju Jurkovičeve ulice je izkop presekal več novoveških in recentnih nasutij pod današnjim cestiščem. Pod »staro cesto na grad«, današnja Čremošnikovo ulico, smo prav tako zasledili recentno nasutje, pod tem pa na globini od 30 do 50 cm temnorjavo peščeno plast, v kateri se pojavljajo tudi drobcji oglja in ožgane gline ter redki kosi prazgodovinske keramike in nekaj večjih kosov ožgane gline ali lepa. V večjem delu izkopa na Grajski cesti smo pod današnjim cestiščem in pripadajočimi nasutji naleteli na ostanke starejšega tlakovanja, ki je bilo izdelano iz večjih, grobo obdelanih blokov iz rumenega peščenjaka. Takšnega tlakovanja nismo zasledili le na najvišjem delu izkopa, tik pod gradom. Na tem mestu tudi starejših kulturnih plasti ni bilo, smo pa na travniku ob cesti na površini našli precej odlomkov prazgodovinske keramike. V nasutju tik pod današnjo asfaltno površino, v zgornjem delu izkopa smo našli večji odlomek kamnitega stebra okroglega preseka z bazo nepravilne oblike. Kamnito tlakovanje je bilo na nekaterih mestih zgrajeno na nasutjih z novoveško keramiko, ponekod pa je bilo položeno direktno na starejše plasti, ki jih opredeljuje prazgodovinska keramika. Precej enotni plasti s prazgodovinsko keramiko smo lahko sledili v dolžini približno 500 m, na posameznih delih pa smo naleteli tudi na manjše, navadno temnejše lise. Poleg keramičnih odlomkov, med katerimi so nekateri deformirani, kot bi bili izpostavljeni ognju, smo v prazgodovinskih plasteh našli tudi večje kose hišnega lepa, ostanke živalskih kosti, nekaj koščkov žindre in manjši bronast obroček. Glede na strukturo najdb in primerjave s predhodnimi arheološkimi izkopavanji v bližini lahko sklepamo, da plasti pripadajo prazgodovinski naselbini na radgonskem grajskem griču.

Mojca Jereb

29

EŠD: 1218

Naselje: Grabe pri Ljutomeru

Občina: Križevci

Ime: Grabe pri Ljutomeru – domačija Grabe 16

Naslov: Grabe 16

Področje: E

Obdobje: prva četrtina 20. stoletja, 1914, 1916

V osrednjem delu manjšega obcestnega naselja Grabe, ki se kot Grabendorf v otokarskem deželno knežjem urbarju prvič omenja v letih

1265–1267, stoji večja domačija Šoštarič. Gre za tip domačije v obliki črke »L«, ki je sestavljen iz visokoprtilične in delno podkletene zidane hiše s podolžno obcestno fasado, na katero se v obliki črke »L« navezuje niz gospodarskih poslopij. Izjemno stavbno kvaliteto iz prve četrtine 20. stoletja predstavlja prav stanovanjska hiša, ki je vse do danes ohranila vse kvalitete tedanje gradnje, zavoljo katerih se je uvrstila skupaj z ostalimi pripadajočimi gospodarskimi poslopji na seznam kulturnih spomenikov lokalnega pomena Občine Križevci. Tako kot pri večini starejših ohranjenih stanovanjskih hiš večjih domačij ravninskih vasi Prelekije imamo tudi v tem primeru opravka z izjemno ambiciozno zasnovano obcestno fasado, s posebnim arhitekturnim poudarkom v osrednji osi, oblikovanim kot stebričasto stopnišče s polkrožnim čelom, balustradno ograjo in okrasnimi vazami. Mogočnost in bogatost ne ostajata pred pragom. Notranjost hiše z ohranjeno prvotno tlorisno zasnovo, tlaki, notranjim stavbnim pohištvom, notranjo opremo, delno ohranjeno kopalnico s poglobljeno kadjo je prava zakladnica izjemnih šablonskih poslikav, ki se odkrivajo v veži in sobah levo in desno od glavnega vhoda.

Ker je bila zunanost hiše že potrebna obnove, so se lastniki v prvi fazi odločili za obnovo strehe, fasade in stavbnega pohištva. Tako so se prijavi na javni razpis iz naslova ukrepa 323 – Ohranjanje in izboljševanje dediščine podeželja iz Programa razvoja podeželja 2007–2013 – ter pridobili sredstva za sofinanciranje obnove stanovanjske hiše. Obnova je zajemala predvsem posege na zunanosti hiše: zamenjavo strešne kritine s kleparskimi deli, obnovo fasade in rekonstrukcijo dela stavbnega pohištva, predvsem oken.

V začetku julija 2011 so se izvedla sondiranja opleskov stavbnega pohištva, ki ga je bilo treba zaradi dotrajanosti izdelati na novo, in sicer po vzoru obstoječega. Ob tem pa je treba poudariti, da se je ohranila večina okenskega in vratnega okovja. Del okenskega okovja je bil v takšnem stanju, da ga je bilo nemogoče očistiti, kaj šele obnoviti. Zato ga je bilo treba nadomestiti z novim, ki je bilo v večji meri identično prvotnemu. Temu so v drugi polovici septembra istega leta sledila sondiranja zunanjih ometov. Na podlagi sondažnih izsledkov ter analize vsebnosti vlage na določenih mestih ter same sestave ometov se je izkazalo, da je večji odstotek fasade in same fasadne profilacije v izjemno slabem stanju. Tako je bilo pred pričetkom del treba izdelati odlitke in šablone posameznih detajlov fasadne profilacije z rastlinskimi motivi v zaključnem zgornjem pasu temeljnega zidca, kjer so bile poškodbe največje.

Grabe pri Ljutomeru, domačija Grabe 16, stanovanjska hiša domačije pred obnovo, junij 2009 (foto: S. Vešligaj)

Grabe pri Ljutomeru, stanovanjska hiša domačije Grabe 16 po obnovi, januar 2012 (foto: S. Vešligaj)

na tipološko analizo najdb lahko najdišče umestimo v virovitiško kulturno skupino (bronasta doba), vzhodno neolitsko in vučedolsko skupino (eneolitik).

Med kamnitimi najdbami prevladujejo obdelani peščenjaki in konglomerati (brusi, žrmlje) ter retuširano orodje iz fino zrnatih rožencev. Izstopata večja fino retuširana klina in sveder. Glede na bogata ležišča surovin v bližini to ne preseneča. Majhna količina odpadnega materiala (jedra, luske, odbitki) kaže, da so tu orodje le dodelali, izboljšali in verjetno le redko tudi izdelovali.

Nekateri odlomki lončenine in opeke kažejo, da so bili ljudje na tem prostoru prisotni tudi v rimskem obdobju in zgodnjem srednjem veku. Najdbe z arhitekturnimi sledovi dokazujejo, da je bilo območje raziskav naseljeno dlje časa, predvsem pa v več časovnih obdobjih. Od neolitika dalje so znotraj naselbine potekale raznovrstne dejavnosti, povezane z izdelavo orodja, poljedelstvom,

živinorejo, tekstilstvom, umetnostjo in pripravo hrane. Lega območja na rečni terasi je predstavljala primeren prostor za naselitev in širjenje skupnosti. Bližina vode, rodovitna zemlja, gozdovi in ležišča kremenca so privabili nove naseljence, ki so s pridom izkoristili naravne danosti. Glede na koncentracijo arheoloških ostalin, predvsem v osrednjem in vzhodnem delu izkopnega polja, sklepamo, da se je naselbina širila severno in vzhodno od raziskanega območja, kar so pokazali tudi rezultati prejšnjih arheoloških raziskav na širšem območju naselja Griblje. Z novimi raziskavami smo prišli do novih spoznanj o poselitvi prostora na rečnih terasah reke Kolpe ter potrdili predhodne domneve. Z izjemnimi najdbami smo dopolnili razlage in spoznanja o življenju v obdobju prazgodovine ob današnji hrvaški meji in tudi na celotnem slovenskem območju. Vseeno pa moramo poudariti, da smo z arheološko metodo trajno odstranili in uničili del skupne kulturne dediščine.

Alja Žorž

Griblje, pogled na ostaline iz faz II a in II b – neolitik/eneolitik (foto: A. Žorž)

31

EŠD: 25066

Naselje: **Grobišče**

Občina: *Postojna*

Ime: **Grobišče – vas**

Naslov: *Grobišče 11*

Področje: *E*

Obdobje: *19. stoletje*

Grobišče je občestna vas v spodnjem delu Pivške kotline. Nekdaj kmečke domačije so večinoma pritlične. Stanovanjska in gospodarska poslopja tvorijo stegnjene, vzporedne in vogalne domove s strmimi dvokapnicami s čopi.

Na domačiji Grobišče 11 so zaradi potreb po dodatnem prostoru za shranjevanje sena in kmečkega orodja ob stegnjeni domačiji, kjer sta pod isto streho tako stanovanjski kot gospodarski del, na dvorišču ločeno postavili še pritličen skedenj s strmo dvokapno streho s čopi, prekrito z opečnimi bobrovci.

Skedenj domačije Grobišče 11 je sicer enostaven objekt. Zaradi čistega, že kar asketskega oblikovanja, je posebna vrednota v prostoru.

Skedenj ima enocelično zasnovo. Medetažna konstrukcija je lesena, ostrešje ravno tako. Zidovi so zidani dvoslojno. Skedenj je zidan iz lokal-

nega kamna, s treh strani je odprt, tako da je bil omogočen enostaven dostop. Severozahodni vogal podpira zidan slop, jugovzhodnega pa krajša, ravno tako iz kamna zidana stena. Omet je ohranjen le v sledovih, tako da domnevamo, da ga na večini zunanjih sten niti ni bilo. Večja vratna odprtina je tudi v edini celi zidani steni. Zapirajo jo lesena vrata enostavne izvedbe. Zatrepa sta zaprta s pokončnimi surovimi deskami.

Lastnik je pridobil sredstva projekta MKGP v letu 2011 iz naslova ukrepa 323 – Ohranjanje in izboljšanje dediščine podeželja. Predvidena nova namembnost skednja je degustacijski prostor za domače pridelke in izdelke tako v pritličju kot v nadstropju skednja. Ohranila se je konstrukcija objekta, in sicer tako kamnitih sten kot lesenih delov v celoti. Določene dele kamnitih sten je bilo treba injicirati, za kar so se uporabili apneni izdelki tovarne Fassa Bortolo. Na novo se je prekrila streha s starimi bobrovci, pri čemer se je nad deske namestila toplotna izolacija, nosilna konstrukcija pa ostaja vidna. Menjale so se le deske ostrešja. Medetažna konstrukcija se je okrepila z dodatnimi lesenimi gredami, vrh njih pa sta se položila dva sloja desk. V notranjosti se je na novo vzpostavilo enostavno leseno stopnišče, ki omogoča dostop na podstreho. V pritličju se je uredilo talno gretje,

Grobišče 11, skedenj pred prenovo (foto: E. Belingar, 2009)

Grobišče 11, odprtine skednja so zaprte s steklenimi površinami (foto: E. Belingar, 2012)

v nadstropju pa gretje s talnimi konvektorji. Vse odprtine pritličja so se opremile z velikimi steklenimi površinami, pod streho pa svetloba iz zatrepnih fasad prehaja skozi manjša okna, ki se zastirajo z drsnimi lesenimi »polkni« enake izvedbe kot leseni zatrep. Vsi novi leseni deli so se premazali z lazurnim premazom zaradi poenotenja videza s starim lesom. Za dostop s severne strani so se izdelala nova lesena vrata po vzoru obstoječih, uporabilo se je izvorno okovje. Stene so se široko fugirale z apnenimi ometi, razen tam, kjer je bila zidava nekvalitetna – kamnita struktura zida je dopolnjena z opeko oziroma so bile stene že prej polno ometane. Dela se bodo nadaljevala v letu 2012.

Postopke konservatorsko-restavratorskih del smo v celoti fotodokumentirali.

Rezultati so v skladu s pričakovanim, do novih odkritij ni prišlo. Dela je koordinirala in izvajala konservatorski nadzor etnologinja Eda Belingar. Gradbena dela je izvajalo podjetje Andrej Filipčič, s. p., Šmarje pri Sežani 71a, Sežana.

Eda Belingar

32

EŠD: 8617

Naselje: **Hmeljčič**

Občina: Mirna Peč

Ime: **Hmeljčič – gradišče Karlin**

Področje: A

Obdobje: starejša železna doba

Utrjeno prazgodovinsko gradišče Karlin leži na grebenu severno od avtoceste Ljubljana–Zagreb. Dobro ohranjeni in vidni so severni, vzhodni in zahodni rob naselja, južni pa je precej poškodovan zaradi vinogradov in zidanic. Nad južnim robom poteka vozna pot. Konec leta 2011 so po vozni poti izkopal jarek za vodovod, ki je na zahodnem robu parc. št. 409, k. o. Hmeljčič, pravokotno zavil proti jugu in presekal prazgodovinsko obzidje. Našli smo nekaj odlomkov prazgodovinske lončenine in nekaj kosov hišnega lepa.

Borut Križ

Hmeljčič, gradišče Karlin, pogled na izkop za vodovod čez obzidje z ostanki kamnitega zida (foto: B. Križ)

33

EŠD: 195, 535, 10036

Naselje: **Izola, Jagodje, Podkraj, Mošnje**

Občina: Izola, Ajdovščina, Radovljica

Ime: **Izola – arheološko najdišče Simonov zaliv,**

Podkraj – arheološko najdišče Hrušica – Ad

Pirum, Mošnje – arheološko najdišče Pod cesto

Področje: A

Obdobje: rimsko obdobje

Poročilo predstavlja del dejavnosti ZVKDS, ki potekajo v sklopu strateškega projekta PArSJAD – Arheološki parki severnega Jadrana, sofinanciranega iz sredstev Evropskega sklada za regionalni razvoj in nacionalnih sredstev v okviru Programa čezmejnega sodelovanja Slovenija-Italija 2007–2013. Nosilec projekta je Regione del Veneto – Unità Complessa Progetti Strategici e Politiche Comunitarie, partnerji projekta pa so Istituto per i Beni Artistici, Culturali e Naturali della Regione Emilia Romagna; Comune di Bagnara di Romagna (RA); Comune di Russi (RA); Comune di Voghiera (FE); Centro Regionale di Catalogazione e Restauro dei Beni Culturali – Regione Friuli Venezia Giulia – Direzione centrale istruzione, formazione e cultura, Servizio beni

e attività culturali; Narodni Muzej Slovenije/ National Museum of Slovenia; Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče Koper – Università del Litorale, Centro di Ricerche Scientifiche di Capodistria; Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije – Istituto per la tutela dei beni culturali della Slovenia.

ZVKDS je v sklopu projekta pripravil za vse tri lokacije konservatorske načrte in teoretični del načrta upravljanja (Plestenjak, Stokin, Zanier), ki bo objavljen v poročilu Varstva spomenikov. Terenska konservatorsko-restavratorska dela so se v letu 2010 izvajala na arheološkem najdišču Mošnje – arheološko najdišče Pod cesto, kjer so bili restavrirani in konsolidirani zidovi predela rimske vile, zaščiteni pragovi, postavljena pa je bila začasna zaščitna ograja (slika 1). V Simonovem zalivu so bili leta 2011 narejeni restavratorsko-konservatorski posegi na ogroženih mozaikih v odkritih objektih rimske vile v prostorih 14, 15, 16, 20 (objekt 1) ter na mozaikih v prostorih 3, 4 in 5 (objekt 2). V sklopu projekta so bili leta 2011 narejeni geodetske meritve tabora na Hrušici, virtualni 3D-model tabora in lidarsko snemanje neposredne okolice: arheološko najdišče Veliki Obršljanovec (EŠD 4794). Izdane so bile publikacije Mozaiki severnega Jadrana: arheološke ra-

Mošnje, stanje zidov rimske vile pred konservatorsko-restavratorskim posegom (foto: J. Lux)

Mošnje, konservirani in restavrirani zidovi po posegu (foto: J. Lux)

Simonov zaliv, restavriran mozaik št. 4 (foto: Triptih, d. o. o.)

Simonov zaliv, restavriran mozaik št. 7 (foto: Triptih, d. o. o.)

ziskave in valorizacija: zbornik povzetkov = I mosaici dell'Alto Adriatico: indagini archeologiche e valorizzazione: raccolta dei riassunti (Ljubljana: Formatic, 2010. 37 str.) ter zbornik Mozaiki severnega Jadrana = I mosaici dell'Alto Adriatico (Vestnik, 24. Ljubljana: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije: = Istituto per la tutela dei beni culturali della Slovenia, 2011. 191) in na koncu knjiga Simonov zaliv/San Simone (Vestnik, 23, 1. Ljubljana: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije).

Marko Stokin

34

EŠD: 11449

Naselje: **Jezero**

Občina: Brezovica

Ime: **Jezero – arheološko najdišče Sv. Lovrenc**

Področje: A

Obdobje: antika, bronasta doba, bakrena doba, mlajša kamena doba

Na podlagi rezultatov predhodnih terenskih pregledov v letu 2008, ključnih najdb, odkritih v sedemdesetih in osemdesetih letih prejšnjega stoletja, in natančne historične anali-

ze smo v letu 2010 na območju, predvidenem za gradnjo enostanovanjske hiše, izvedli I. in II. fazo zaščitnih arheoloških izkopavanj. Glede na količino in pomen odkritih ostalin je bilo treba izkopno polje razširiti tudi na dele zemljišča, kjer je bila predvidena gradnja infrastrukture za hišo: območje greznice ter infrastrukturnih vodov in ponikalnice na južnem zazidljivem delu parc. št. 287/7, k. o. Jezero. Arheološke raziskave so potekale v aprilu 2011 pod vodstvom ZVKDS, CPA, Barbare Nadbath in Alje Žorž, konservatorke, s sodelovanjem strokovne ekipe.

V tem poročilu bomo na kratko predstavili tudi rezultate predhodnih raziskav na sosednjih parcelah, kjer je predvidena gradnja več stanovanjskih hiš ter kompleksne infrastrukture za potrebe oskrbe predvidenega novega dela naselja (vodovod, električna napeljava, kanalizacija). Tudi te raziskave smo izvedli v letu 2011.

Najdišče leži ob vznožju osamelca Sv. Lovrenc, v vasi Jezero (slika 1), na skrajnem južnem robu Ljubljanskega barja. Območje raziskav se razteza južno in vzhodno od izkopnega polja, ki so ga zajela izkopavanja v letu 2010 (sektor 1). Zemljišče leži na eni od dvignjenih ožjih teras nad močvirnatim območjem. Severni in zahodni del parcele je zamejen z naravnim skalnim gre-

benom iz apnenčastih dolomitiziranih skladov, ki predstavljajo rob manjše depresije s kraškimi značilnostmi. Z dvignjeno lego nad barjanskimi ravnici (približno 3 m višje) predstavlja izjemno naravno zavarovano in rodovito območje. V geološki preteklosti je bila vrtača zapolnjena z usedlinami eolskega in delno erozijskega nastanka, ki jih danes prepoznamo v plasteh bolj ali manj peščene glinene ilovice. Tudi nova odkritja kažejo, da so bile arheološke ostaline skoncentrirane predvsem v osrednjem delu vrtače, medtem ko so bile redke jame vkopane tudi v skalnato podlago. Terasasto območje je bilo sicer preoblikovano v njivske površine že v rimskem obdobju, kar so potrdila tudi odkritja antičnih najdb v zgornjih plasteh novoveške ornice ob izkopavanjih v letih 2010 in 2011.

Jugovzhodno in severno od raziskane vrtače se niz depresij nadaljuje. S predhodnim terenskim pregledom za predvideno cesto smo potrdili obstoj in uporabo depresije ob gasilskem domu. V testnih sondah smo naleteli na večjo količino prazgodovinskih arheoloških najdb (odlomkov lončenine, hišnega lepa, kamnite najdbe, žindra). Redke sledove človekovih dejavnosti v arheoloških obdobjih smo v letu 2011 odkrili tudi s terenskimi pregledi na sosednji parc. št. 287/6, k. o. Jezero. Mednje sodijo jamica za kol ter odlomki poznosrednjeveške, novoveške in prazgodovinske lončenine.

Do sredine aprila 2011 smo na tem mestu raziskali približno 55 m² površine, ki smo jo razdelili v tri sektorje oziroma sonde. Pri raziskavah smo odkrili skoraj štiri tisoč najdb ter številne plasti in strukture. Odkrite ostaline lahko glede na dosežane rezultate poizkopavalnih analiz umestimo v čas od mlajše kamene dobe do konca bronaste dobe. Z novo odkritimi najdbami in rezultati radiokarbonskih analiz smo potrdili predhodne domneve, da nekatere ostaline predstavljajo tudi sledove poselitve v obdobju bakrene dobe.

Med najstarejše arheološke ostaline smo umestili sledove kolov in jamo (sonda 2), katere manjši del smo raziskali že leta 2010. Na podlagi odkritih najdb, ki jih je precej manj kakor v severnem delu jame (odlomki neolitske lončenine, kremenasti odbitki in manjši kosi), predvidevamo, da smo zamajili skrajni južni rob večjega neolitskega objekta z nadzemno strukturo, ki se širi proti jugovzhodu in vzhodu. Zaradi uporabe prostora v kasnejših obdobjih so bile ostaline močno poškodovane, vendar glede na manjšo količino infiltriranih najdb sklepamo, da je bil vpliv na tem delu manjši kakor v sektorju 1. V celoti lahko ostaline, umeščene v najdiščno fazo II, razumemo kot sledove manjše

mlajše kamenodobne naselbine in najrazličnejših dejavnosti, ki so potekale tudi v širši okolici.

V sektorju 1 so bile najdbe in plasti, ki smo jih umestili v fazo III, slabo ohranjene, nova odkritja pa potrjujejo, da so se ljudje na tem območju zadrževali in prebivali tudi pred bronasto dobo (odlomki lončenine, hišnega lepa). Predvsem v sondi 3, kjer hodna površina v bronasti dobi ni bila poškodovana z oranjem, smo našli več značilnih najdb, ki jih lahko umestimo v bakreno dobo. Izstopa predvsem del serpentinaste sekire. Od struktur se je ohranila večja jama, zapolnjena z lončenino in kremenastim orodjem, s pripadajočo stojko. Skupaj s kulturno plastjo – hodno ali delovno površino –, v katero so bile strukture vkopane, predstavljajo skrajni južni rob naselbine.

Se zadnjič je depresija služila kot okvir za naselitev in uporabo v 2. tisočletju pr. n. š., ob prihodu prazgodovinskih metalurgov, v bronasti dobi. Znotraj te faze smo v tlorisu in presekih s pomočjo natančnega preučevanja posameznih kontekstov (s statistično, tipološko obdelavo najdb ter funkcionalno opredelitvijo predmetov) lahko prepoznali dogodke in sledove dejavnosti, ki so potekale v ločenih ožjih časovnih obdobjih bronaste dobe, zato smo fazo IV razdelili v štiri podfaze (a–d).

V prvo podfazo (a) smo umestili sledove prazgodovinskih poljedelskih dejavnosti – ornice. Deloma so s temi dejavnostmi uničili starejše strukture, najdbe pa so se premešale. Rezultati tretje faze raziskav so pokazali, da severovzhodni rob vrtače v fazi IVa ni bil v uporabi v poljedelske namene oziroma da se ta kulturna plast tam ni oblikovala. Posledično so se v tem delu bolje ohranile starejše bakrenodobne plasti in strukture.

Po opustitvi njive so ornico prekrili eolski nanosi, ki so se sčasoma utrdili, novi naseljenci pa so to plast preoblikovali v hodno površino ter na njej ustvarili manjšo naselbino. Več jamic za kole, utrjenih s kamnitim polnilom, ter odpadne in shrambene jamice z naselbinskimi najdbami (odlomki lončenine, hišni lep, deli žrnelj, brusov, kremenaste luske, odbitki in živalski ostanke) dopolnjujejo arhitekturne ostaline in sledove najrazličnejših vsakodnevnih dejavnosti, ki smo jih odkrili v sektorju 1.

Najverjetneje bolj ali manj neprekinjeno uporabo prostora predstavlja odkritje kulturne plasti, posejane z raznolikimi premešanimi najdbami. Plast in jame, vkopane vanjo, so bile močno poškodovane z novoveškim oranjem, zato je bila prepoznavnost mej struktur otežena, starejše najdbe pa so se infiltrirale v mlajše plasti. Odkrili in raziskali smo kontekst treh večjih, globljih jam, ki so bile

prekrite s kamnitimi grobljami in zapolnjene z nevsakdanjim zbiranjem najdb (kos bronca, ožgane kosti glodavcev in rib ter veliko število večjih odlomkov bronastodobne lončenine; slika 2). Ob teh so tri manjše jamice, v katerih smo odkrili kremenaste odbitke, lončenino in živalske ostanke, ter dve jamici za kol, utrjeni s kamnitim polnilom. Odkritje vsebine in strukture posameznih jam in zbirov v tretji fazi raziskav je potrdilo predhodne domneve, da najdiščna faza IVa predstavlja sledove, ki jih najverjetneje lahko povežemo z nevsakdanjimi dejavnostmi na prostem oziroma pod nadstreški, ne pa ostankov naselbinskih objektov. Med nove indice umeščamo najdbe posebne narave, kot so natančno izdelana steklena narebrena jagoda, keramični vijček, natančno okrašena lončenina, pomanjkanje kamnitega orodja, odsotnost ognjišč ali kurišč ter nevsakdanje jame, prekrite s kamnitimi strukturami.

V zadnjo, četrto fazo smo umestili plasti in strukture, za katere lahko sklepamo, da so nastale v obdobju prazgodovine, vendar jih zaradi pomanjkljivih podatkov ni bilo mogoče z gotovostjo natančneje časovno umestiti. Sem sodi še eno kraško brezno manjših dimenzij, ki po obliki in zapolnitvah spominja na tisto, odkrito v severozahodnem delu sektorja 1. Med najdbe, odkrite v polnilu, sodi ogromno število manjših odlomkov prazgodovinske rdeče in črno žgane, sivkaste do svetlorjave lončenine ter nekaj živalskih kosti (en odlomek fosiliziran) in zob (ožgan). Izstopata odlomka lončenine z okrasom metličnja, presenečajo pa številni večji kosi lepa. Naleteli smo tudi na kremenaste odbitke, luske, jedra, orodje ter obdelane peščenjake. Z mokrim sejanjem zemljine smo odkrili manjši odlomek modrega stekla (morda del jagode) ter redke semenke. Predvidevamo, da je bila jama v uporabi v več arheoloških obdobjih, na podlagi predhodnih odkritij in najdb pa kontekst tega kraškega brezna zopet kaže, da so tu v določenih obdobjih potekali obredi.

Sledove recentnih človeških posegov in naravne plasti, katerih nastanek jasno sodi v moderna obdobja (travnata ruša, premešan kolvij, poškodovan zaradi oranja), smo pripisali fazi V. Pri obdelavi arheoloških najdb zopet preseneča predvsem številčnost, ki je za tako majhno območje raziskav izjemna. Največjo koncentracijo najdb smo zasledili v posameznih kulturnih plasteh oziroma na površini nekdanjih hodnih površin (SE 007, 046, 032) ter v kontekstih jam, ki tipološko sodijo v več arheoloških obdobjih. Prazgodovinskim najdbam, ki so najštevilnejše, smo največkrat lahko pripisali naselbinsko naravo, vendar pa je bila zaradi poljedelskih dejavnosti in

naravnih procesov (kisle prsti) večina najdb slabo ohranjena. Med najdbami prevladujejo odlomki lončenine. Deli grobo in fino izdelanega posodja (amfore, pitosi, sklede), okrašeni z najrazličnejšimi okrasi (rebra, aplike, bradavice), predstavljajo kulturo srednje in pozne bronaste dobe. Kot posebnost naj omenimo okras bradavice, obkrožene s kaneluro, ki se pojavlja na notranji strani posode. Količina neolitike in bakrenodobne lončenine je v primerjavi s prejšnjimi fazami izkopavanj manjša. Pojavljajo se deli amfor in pitosov, okrašenih z odtisi nohta, šila in prsta, občasno s premazom. Med prazgodovinskimi najdbami izstopata odlomek keramične zajemalke ter prejno vretence. Redki odlomki rimskodobne lončenine in gradbenega materiala zopet dokazujejo človeško prisotnost na tem prostoru tudi v obdobju antike.

Količinsko so bili v veliki meri zastopani tudi kamniti izdelki in polizdelki ter odpadni material: žrmlje, brusi, jedra, odbitki, luske, puščične konice, kline itd. Ti predmeti potrjujejo domneve, da so v naselbini predelovali žito in izdelovali orodje, obenem pa pričajo o trgovini oziroma daljših potovanjih, saj posamezne surovine finozrnatih rožencev nedvomno niso lokalnega izvora. Med najbogatejše najdbe vsekakor sodijo deli serpentinste glajene sekire, dletce ter natančno izdelani in fino retuširani kosi orodja. Še vedno preseneča predvsem odsotnost žlindre. Tudi na tem delu izkopnega polja najdbe železove rude ne kažejo sledov predelave.

Med izjemne izdelke štejemo tudi majhno narebreno jagodo iz modrozelenkastega stekla, ki sodi med najstarejše bronastodobne jagode na slovenskem prostoru in je zagotovo predstavljala del dragocenega nakita. Podobne jagode najdemo na italijanskih najdiščih.

Novoodkrite najdbe z arhitekturnimi sledovi lahko povežemo z ostalinami, ki smo jih odkrili z izkopavanji v letu 2010. Tudi te potrjujejo, da je bilo območje raziskav naseljeno dlje časa, predvsem pa v več časovnih obdobjih. Vsaj v mlajši kameni dobi, bakreni dobi in deloma v bronasti dobi so v naselbini potekale dejavnosti, povezane z izdelavo orodja, poljedelstvom, živinorejo, tekstilstvom, umetnostjo in pripravo hrane. Posamezne nevsakdanje najdbe (steklena jagoda, odlomki fino izdelane in okrašene lončenine), zbirali teh najdb, večje jame, prekrite s kamnitimi grobljami, ter manjše kraško brezno, zapolnjeno z odlomki lončenine, lepa, kamnitih najdb, oglja in živalskimi ostanki, dopolnjujejo predhodne razlage faze IVc, kot sledove obrednih dejavnosti. Z raziskavami v sondah 1 in 2 smo zamejili južni rob mlajše kamenodobne jame, verjetno del praz-

Jezero, arheološko najdišče Sv. Lovrenc, pogled na območje raziskav s sosednjega prazgodovinskega gradišča na osamelcu Sv. Ana (foto: A. Žorž)

Jezero, arheološko najdišče Sv. Lovrenc, pogled na bronastodobno kulturno plast z vkopanimi jamami, prekritimi s kamnitimi grobljami (faza IVc) (foto: A. Žorž)

godovinske hiše ali delovnega prostora, ter južni in severovzhodni del apnenčastega grebena. Nova odkritja kažejo, da so v obdobju bronaste dobe za poljedelstvo uporabljali le osrednji del vrtače ter niso posegali v obrabne dele (v sondi 3). To je vplivalo na boljšo ohranjenost starejših bakrenodobnih jamic in najdb.

Jame kot ostaline naselbine so bile vkopane v geološke plasti in v živo skalo, kar kaže, da so naseljenci naravne danosti, ki jih ponujata dvignjeno območje in zavetje vrtače, izkoristili v celoti. Med do zdaj odkritimi najdišči iz obdobja mlajše kamene dobe na Ljubljanskem barju to najdišče sodi med redke naselbinske ostaline na suhem (Brest in Iški Vršaj), zato je njegova sestava drugačna od množičnih koliščarskih naselij v širši okolici Ljubljanskega barja.

Značilnosti, kot so vzpostavitev naselbine in sledovi nevsakdanjih dejavnosti znotraj manjše erozijsko nedejavne vrtače, to najdišče nedvomno umeščajo med tiste z neprecenljivim pomenom. Arheološka najdišča v vrtačah sicer zasledimo široko po Krasu, vendar so na njih vidni močni vplivi postdepozicijskih procesov, zato zahtevajo povsem drugačen arheološki metodološki pristop. Zemljene plasti, ki zapolnjujejo kraške depresije v vasi Jezero, predstavljajo že utrjena paleotla, zaradi lege pa je bil vpliv kasnejših naravnih procesov manjši kot drugod.

Širše gledano, lahko najdišče povežemo z ostalinami prazgodovinskega gradišča na Sv. Ani, ki je najverjetneje še pred železno dobo omogočalo nadzor nad potmi po južnem in severnem robu barja in morda varovalo tudi širši prostor ob vzhodu, kamor sodi najdišče Sv. Lovrenc. Na podlagi primernosti prostora in količine najdb ter do zdaj odkritih ostalin sklepamo, da se je prazgodovinska naselbina oziroma dogajanje v fazah I–IV zagotovo širilo vsaj do roba terase na zahodu, do vzhodja osamelca na severu in do gasilskega doma na vzhodu, dlje proti središču depresije pa so ostaline še globlje.

Z nadaljevanjem zaščitnih arheoloških izkopavanj smo prišli do novih spoznanj o poselitvi širšega prostora na obrobju Ljubljanskega barja ter dopolnili spoznanja in domneve, pridobljene v prvi in drugi fazi raziskav. Vseeno moramo poudariti, da smo s tem ponovno posegli v še nedotaknjene in ohranjene arheološke celote, ki smo jih zaradi predvidene gradnje lahko le dokumentirali, nato pa smo jih odstranili oziroma uničili. Z izkopavanjem in drugimi predhodnimi terenskimi pregledi v bližini smo trajno izbrisali del izjemne kulturne dediščine na slovenskem prostoru.

Alja Žorž

35

EŠD: 2178

Naselje: Jezero

Občina: Brezovica

Ime: Jezero – cerkev sv. Lovrenca

Področje: UA

Obdobje: zadnja četrtina 12. stoletja, 18. stoletje

Cerkev sv. Lovrenca na Jezeru je manjša gotska podružnična cerkev, ki je bila v 18. stoletju barokizirana. Stoji na vrhu istoimenskega barjanskega osamelca in skupaj s cerkvama sv. Ane in sv. Jožefa oblikuje značilno veduto južnih barjanskih hribov.

V aprilu 2010 je strokovna konservatorska služba v njej opravila sondažne raziskave. Raziskani so bili vsi barvni nanosi in ometi na stenah v ladji in prezbiteriju. Ugotovljeno je bilo, da je notranjost ladje v celoti na novo ometana. Sonda na severni steni ladje je pod novjšim ometom razkrila ostanek prvotne barvne poslikave. Po natančnejšem pregledu se je izkazalo, da so bile stene v ladji v celoti poslikane z dekorativnimi viticami in šabloniranimi vzorci iz časa pozne gotike. Ladja je nastala približno ob koncu 15. ali na začetku 16. stoletja. Patroniran vzorec, ki teče vodoravno po zgornjem robu poslikave, nakazuje na prvotno višino ladje, ki je bila najverjetneje pokrita z ravnim lesenim stropom. Del poslikave je bil izgubljen ob drugi predelavi objekta, ko so izvedli preboje za okna na severni in južni steni ladje. Dekorativna poslikava okraštih, zemeljskih tonov v okenskih nišah je mlajša. Nastala je verjetno ob koncu 16. stoletja. Ta podatek potrjuje tudi dekorativna črtasta obroba okoli niše, ki je delno speljana čez posvetilni križ, del prvotne poslikave. Z dokumentarnega vidika in z vidika barvne skladnosti obeh poslikav smo se odločili, da obe ohranimo in ju prezentiramo skupaj. Glede na vizitacijske zapise naj bi prezbiterij nastal istočasno kot okenske odprtine v ladji, vendar se obstoječi omet močno razlikuje od ometa v ladji. Omet v prezbiteriju je svetlejši, že na pogled vsebuje več apna in pesek večje granulacije. Iz teh podatkov lahko sklepamo, da je bil prezbiterij v preteklosti popolnoma predelan; tudi sondažne raziskave niso razkrile prvotnih plasti.

V poletnem času so se pričeli izvajati konservatorsko-restavratorski posegi na stenskih poslikavah. V prvi fazi so se odstranili vsi kasnejši ometi in ometi. Na spodnjem in zgornjem delu S in J stene v ladji, kjer ni bilo poslikave, so bili ometi odbiti do kamnitega gradiva. V celoti so bili od-

Jezero, cerkev sv. Lovrenca, odbijanje kasnejših plasti ometov in odkrivanje poslikav (foto: T. Pristov, 2010)

Jezero, cerkev sv. Lovrenca, notranjost cerkve po končanih konservatorsko-restavratorskih posegih (foto: T. Pristov, 2010)

biti ometi na zahodni steni. Ohranjen je bil le fragment s posvetilnim križem. Recentne plasti so bile odstranjene mehansko z dleti in skalpeli. Sledili sta fino odstranjevanje in čiščenje poslikave. V tej fazi se je pokazalo, da je poslikava dejansko ohranjena v večjem obsegu, kot je bilo sprva pričakovati. Čeprav je bil omet močno nakljuvan, je bila poslikava v zadovoljivem stanju. Posege smo nadaljevali z lokalnim utrjevanjem manjših poskodb z apnenim vezivom. Večje razpoke v ometu in vsa naključna mesta so bili pokriti z apneno malto. Za mešanico smo uporabili lokalno gašeno apno, pridelano po tradicionalnih metodah. Mojster Marijan Grebenc iz Podpeči že leta žge in prideluje apno na tradicionalen način, v zidani peči z lesno kurjavo. Uporaba takšnega apna je za stenske poslikave dosti primernejša od industrijsko pridelanega apna. Da bi se čim bolj približali sestavi originalnega ometa, smo uporabili ustrezno mešanico sive in rumene kalcitne mivke. Z enakimi materiali so bila na novo ometana tudi mesta, kjer so bili ometi popolnoma odbiti. Novi ometi so bili speljani in zaglajeni po obliki kamnitega gradiva, s čimer smo tako po sestavi kot po površinski strukturi posnemali prvotni omet. Poslikava je bila v zaključni fazi minimalno retuširana z naravnimi zemeljskimi pigmenti in apnenim vezivom. Preostale stene in strop so se na koncu prekrili z rahlo toniranim belim apnenim oplaskom. S tem so bila dela na stenskih poslikavah zaključena. Kolikor je bilo le mogoče, smo notranjosti povrnili prvotni videz, zeleni cilj pa smo dosegli z uporabo popolnoma kompatibilnih in pristnih materialov.

Tjaša Pristov

36

EŠD: 27968

Naselje: **Jezero pri Trebnjem**

Občina: Trebnje

Ime: **Jezero pri Trebnjem – arheološko območje Nad kamnolomom Vrhpeč**

Področje: A

Obdobje: bronasta doba, mlajša železna doba

Arheološka izkopavanja so potekala na območju parc. št. 822/1, 823/2 in 823/9, vse k. o. Lukovek (odločba MK št. 62240–157/2011/2). Namen teh izkopavanj je bil natančno opredeliti naravo in obseg prazgodovinske poselitve ter uporabo prostora na gozdnatem jugovzhodnem delu platoja grebena Gradišče, ki se razteza v smeri severozahod–jugovzhod proti hribu s cerkvijo sv. Ane. Območje leži na osred-

njem južnem delu območja predvidene razširitve Kamnoloma Vrhpeč in je bilo leta 2006 opredeljeno kot območje prazgodovinske naselbine z arheološkim vrednotenjem (K. Udovč, Vrhpeč, Varstvo spomenikov 43, 2007 Ljubljana, 240). Arheološka izkopavanja je izvedla ekipa ZVKDS, CPA, pod vodstvom konservatorskega svetovalca dr. Philipa Masona, univ. dipl. arheologa. V strokovni ekipi so bili Mirko Vujašinić, kons. tehn. dokumentalist, Nives Varjačić, kons. tehn. dokumentalistka, Aleš Klobučar, kons. tehn. dokumentalist, Ildikó Éva Pintér, kons. tehn. dokumentalistka, Nejc Počkar Trelec, kons. tehn. dokumentalist, in Matjaž Filipič, kons. tehn. dokumentalist. Arheološka izkopavanja so potekala od 27. junija do 19. avgusta 2011. Raziskave je v celoti financiralo podjetje CGP, d. o. o.

Izkopno polje je zajelo osem testnih jarkov (TJ) velikosti 10,00 x 2,00 m, skupaj 160 m². V TJ 5 so bile arheološke plasti ohranjene do 0,60 m globine znotraj prazgodovinske naselbinske terase, v TJ 3 na vrhu platoja pa do 0,50 m globine. Največje globine arheoloških plasti smo odkrili v TJ 8, kjer so bile ohranjene do globine 1,00 m. Arheološko izkopavanje je v začetnem delu potekalo s strojno odstranitvijo zgornjih plasti (humus, ruša in v nekaterih testnih jarkih tudi posamezni kolviji) nad arheološko zanimivimi plastmi pod nadzorom arheološke strokovne ekipe, vse ostale plasti in polnila vkopov pa so bili izkopani ročno.

Geološko osnovo predstavlja zakrasel mikritni in oolitni spodnjejurski apnenec, pokrit z meljasto preperino z večjo količino drobcev in kosov roženca (T. Verbič, Geološka spremljava arheoloških izkopavanj na lokaciji Vrhpeč, neobjavljeno poročilo Arhej, d. o. o., 2011 Ljubljana). Najstarejši sledovi kažejo na prazgodovinsko poselitve v bronasti dobi, predvsem na robu in na zgornjem pobočju grebena. Ohranjene naselbinske terase v TJ 5 kažejo na vsaj dve fazi bivalnega objekta iz navpično postavljenih lesenih tramov. Zunanje zidove objekta so verjetno tvorili med navpičnimi tramovi postavljeni panoji iz prepletenih lesenih šib. Pripadajoči jami kažeta na obseg obeh faz objekta proti severozahodu, ostali deli objekta pa so segali zunaj testnega jarka proti severovzhodu. Prisotnost dveh drugih teras v testnem jarku kaže na prisotnost naselbinskih teras med TJ 5 in jugozahodno stranico TJ 8 na območju roba in zgornjega pobočja jugovzhodnega predela grebena. Na bolj izpostavljenih predelih najdišča, v TJ 4 na severozahodnem predelu grebena in v TJ 3 na vrhu grebena, so prvotne hodne površine že izginile, najdbe

pa so ostale na novi površini kljub preperevanju primarne površine. Na severozahodnem in severovzhodnem robu ter na pobočju platoja grebena Gradišče, v zgornjem delu TJ 6, 7 in 8, je bila bronastodobna naselbinska plast verjetno prisotna, vendar stratigrafski odnosi plasti in oblike najdb kažejo na močno delovanje koluvialnih procesov na tem območju in tudi v spodnjem delu TJ 4 in 1.

V testnem jarku 3 smo odkrili mlajšeželeznodobni žgani grob SE 307/308, ki je vseboval dve lončeni posodi in bronasto fibulo s samostrelno perosvino. Verjetno gre za del mlajšeželeznodobnega planega žganega grobišča, ki se je razprostiralo po platoju grebena Gradišče. Po zapustitvi mlajšeželeznodobnega grobišča so se nadaljevali procesi preperevanja in koluviacije. Formacija današnjih gozdnih tal se je verjetno pričela s ponovnim pogozdovanjem, verjetno v drugi polovici 19. stoletja.

Pridobljeni podatki so omogočili opredelitev narave in ureditve naselbine na grebenu Gradišča pri cerkvi sv. Ane ter pomembno prispevajo k poznavanju bronastodobne poselitve na Dolenjskem. Obenem pa so raziskave odkrile doslej neznan mlajšeželeznodobno grobišče, ki je verjetno pripadalo mlajšeželeznodobni naselbini na hribu pri cerkvi sv. Ane.

Philip Mason

37

EŠD: 4492

Naselje: **Juvanje**

Občina: Ljubno

Ime: **Juvanje – kašča na domačiji Juvanje 11**

Naslov: Juvanje 11

Področje: E

Obdobje: sredina 19. stoletja, 1851

Vas Juvanje leži zahodno od naselja Ljubno ob Savinji, na levem bregu Savinje ob potoku Juvanščici, nekoliko odmaknjeno v zaledje planine Ter. Kašča na domačiji Juvanje 11 (EŠD 4492), ki stoji na parc. št. 1459, k. o. Ter, stoji v južnem delu gruščastega naselja Juvanje. Po domače se ji reče »županova kašča«, saj je nekdaj spadala k županovemu posestvu. Z občinskim odlokom je bila razglašena za kulturni spomenik lokalnega pomena v Občini Mozirje (Uradni list RS, št. 27/87).

Kašča je v pritličnem delu kamnita. Na lesenem kletnem portalu ima letnico 1851. Nadstropni del, do katerega vodijo strme stopnice, je lesen. Bruna so vezana z utorom na križ. Somerno dvo-

kapna streha je krita z opeko. Kašča, v kateri so še ohranjeni skrinje za žito in poljedelsko orodje, se še vedno uporablja za spravilo pridelkov. Tik ob kašči je narejen neprimeren garažni prizidek. V letu 2010 se je lastnik odločil za obnovo, predvsem zaradi slabega stanja strešne kritine. V letu 2011 je pridobil sredstva iz naslova ukrepa 323 – Ohranjanje in izboljševanje dediščine podeželja iz Programa razvoja podeželja 2007–2013.

Za obnovitvena dela so bili izdani kulturnovarstveni pogoji. Dela so obsegala obnovo kletnega, kamnitega dela z apnenim ometom, sanacijo lesenih delov kašče oziroma zamenjavo dotrajanega lesa z novim identičnim lesom ter celovito menjavo strešne kritine. Streha se je ponovno prekrila z bobrovcem. Saniral se je tudi garažni prizidek.

Obnovitvena dela na kašči na domačiji Juvanje 11 (EŠD 4492) so bila ustrezno izvedena.

Kašča bo lahko še naprej služila svojemu namenu.

Božena Hostnik

Juvanje 11, kašča pred obnovo (foto: B. Hostnik)

Juvanje 11, kašča po obnovi (foto: B. Hostnik)

38

EŠD: 28955

Naselje: **Kambreško**

Občina: Kanal

Ime: **Kambreško – zaselek Brdo**

Naslov: Kambreško 15

Področje: E

Obdobje: 19., 20. stoletje

Leta 2010 je Občina Kanal ob Soči, solastnica Lukčeve hiše, Kambreško št. 15, odobrila sredstva za obnovitvena dela na strehi (glej poročila VS 46). V letu 2011 so investicijska vzdrževalna dela z intervencijskimi sredstvi Ministrstva za kulturo potekala v notranjosti objekta. Ob rednem pregledu stanja je bilo ugotovljeno, da sta v hiši etnološka zbirka in zbirka predmetov iz prve vojne ter da so stopnice, pod v obeh nadstropjih in na podstrešju, okenske police, tram nape nad ognjiščem in kuhinjska vrata dotrajani. Zato je bilo te lesene elemente treba nadomestiti z novimi, predvsem zaradi varnosti obiskovalcev zbirke. Vse lesene elemente in montažo je opravil mizar Tinta Robert iz Anhovega. Izdelal je tudi novo zaščitno leseno steno v kuhinji, ki preprečuje širjenje dima z ognjišča po preostalih prostorih v hiši.

Andrejka Ščukovt

Kambreško 15, nova lesena predelna stena v kuhinji z ognjiščem (foto: A. Ščukovt, julij 2011)

Kambreško 15, nadstropje objekta: nov pod, stopnice, ograja (foto: A. Ščukovt, julij 2011)

39

EŠD: 6064

Naselje: **Kamnica**

Občina: Maribor

Ime: **Kamnica ob Dravi – vas**

Naslov: Cesta v Rošpoh 20

Področje: E

Obdobje: prva polovica 20. stoletja

Kormanova hiša stoji sredi zaščitene vasi. Vas Kamnica ob Dravi leži zahodno od Maribora ob cesti Maribor–Dravograd. Naselje se je izoblikovalo okoli trikotnega trga, od koder vodijo poti v Dravsko dolino, na gričevje Kozjaka in proti Mariboru. Z gručo stavb, ki so nastajale od 17. stoletja, tvori terasasto stopnjevano podobo, ki izveni v daleč naokoli vidnem zvoniku župne cerkve sv. Martina. Gručasta vas z jedrom trškega videza je z župno cerkvijo značilna prostorska dominantna. Nadstropna Kormanova hiša stoji v najožjem središču vasi. Povezana je z ohranjenim uvoznim, segmentno zaključenim portalom, ki je bil nekoč povezan z večjim gospodarskim poslopjem, na mestu katerega stoji danes novi objekt. Ob hiši stoji kapelica. Hiša je bila v postopku denacionalizacije vrnjena prvotni lastnici, ki se je odločila, da bo stavbo prenovila in ji vrnila nekdanji videz. Obnovljeni so streha, fasade in stavbno pohištvo, notranjščina pa je preurejena v sodobna stanovanja. Stavbno pohištvo je novo razen vhodnih in vežnih vrat. Nova okna, deljena na polja in opremljena s polkni, niso lesena, kakor predvidevajo naše smernice, temveč plastična. Pri sanaciji strehe smo odstranili sekundarna podstrešna pultna okna ter streho prekrili z opečnim bobrovcem. Rekonstruirali smo verando na vzhodni strani hiše in obnovili stebriščni vhodni del z balkonom ter sanirali vhodni portal s starimi dvokrilnimi vrati. Ohranjene in obnovljene so fasade s fasadno profilacijo. Fasada je na osnovi sondiranja pobarvana v ubito beli in sivi barvi.

Stavba, ki je prej zaradi neprimernih prezidav močno kazila pogled na Kamnico, zdaj lepo dopolnjuje značilno veduto ožjega jedra s cerkvijo.

Jelka Skalicky

Kamnica ob Dravi, Cesta v Rošpoh 20, hiša pred obnovo (foto: J. Skalicky)

Obnovljena hiša v Kamnici ob Dravi, Cesta v Rošpoh 20 (foto: J. Skalicky)

40

EŠD: 218

Naselje: **Kanal**

Občina: Kanal

Ime: **Kanal – trško jedro**

Naslov: Trg svobode 23

Področje: E

Obdobje: 19., 20. stoletje

V središču trškega jedra z ohranjenim tlorisom, deli obzidja, kvalitetno arhitekturo ter javnimi spomeniki in mostom čez Sočo stoji nadstropna trška stavba pravokotnega tlorisa, s fasadno dekoracijo, izdelano v ometu. Prtiličje in nadstropje objekta, ki je bilo v zgodovini večkrat predelano in kjer so danes prostori banke in občinska uprava, je bilo spomladi v pritličju preurejeno in na novo opremljeno (prostori banke). Na zunaj objekt sicer ohranja oblikovno podobo iz časa nastanka. Zaradi dotrajanosti pa se menjuje stavbno pohištvo. Tokrat so bila, tudi z vidika varnosti, zamenjana stara vhodna dvokrilna vrata, ki jih je mizar izdelal po vzorcu starih. V nova vrata pa je bila ponovno vgrajena originalna kovana mreža starih vrat.

Andrejka Ščukovt

Kanal, stavba Občine Kanal in NKBM (foto: A. Ščukovt, maj 2011)

41

EŠD: 15128

Naselje: **Klanec**

Občina: Komenda

Ime: **Klanec – prazgodovinska naselbina**

Področje: A

Obdobje: pozna bronasta doba, železna doba

Na območju predvidene stanovanjske gradnje v jugovzhodnem delu vasi Klanec pri Komendi, parc. št. 12, k. o. Klanec pri Komendi, je po opravljenem strojnem posegu na zemljišču, pri katerem lastnik ni upošteval predpisanega arheološkega nadzora, ZVKDS, OE Kranj, opravil terenski ogled in ugotovil, da so v izkopanem materialu arheološke ostaline, prazgodovinska keramika in lep. Zaradi ugotovljenih dejstev je zavod predpisal izvedbo predhodnih arheoloških raziskav za določitev vsebine in sestave najdišča. Postopek vrednotenja je obsegal ekstenzivni pregled zaprtih površin s petimi strojno izkopanimi testnimi sondami velikosti 1 x 1 m in globine do sterilne osnove. Raziskave so 27. junija 2011 opravili Luka Rozman, Maruša Urek in Špela Tomažinčič iz podjetja MAGELAN Skupina.

Predmet raziskave je v registru opredeljen kot območje prazgodovinske naselbine, datirane v

pozno bronasto in železno dobo. Iz tekstualnega opisa je razvidno, da je bila enota definirana na podlagi antropogene naselbinske plasti, ki kaže na sledove prazgodovinske dejavnosti na območju kasnejše vasi Klanec. Enota je ena od petih lokacij v okolici Komende – od zahoda proti Komendi so to Klanec, Gmajnica – naselbina na Krtini, ledina Brezovica ob cesti Križ Komenda, Žimantova njiva na Gori pri Komendi in ledina Valerca, severovzhodno od Gore pri Komendi –, na katerih so bili prepoznani sledovi prazgodovinske poselitve iz tega obdobja. Evidentiran arheološki zapis v distribuciji in prostorski organizaciji prazgodovinskih enot kaže lokacijsko navezavo poselitve na obrobje ravninskega sveta, na dvignjena prisojna pobočja Tunjiških Dobrav, kjer so ohranjene stare rečne konglomeratne terase. Raziskava je v manjšem obsegu potrdila prisotnost arheoloških najdb na parceli. V eni od testnih sond smo dokumentirali tri odlomke prazgodovinske keramike in koščke lepa. Najdbe niso bile evidentirane v originalnem kontekstu. Stratigrafska enota, iz katere izhajajo najdbe, je interpretirana za ornico, sekundarni kontekst najdb pa je najverjetneje posledica kmetijske rabe in drugih posegov v prostor v preteklih stoletjih. Evidentirane prazgodovinske najdbe nakazujejo,

da je izvorni naselbinski kontekst najdb v bližini in da raziskana enota leži na robu prazgodovinske poselitve. Kot mogoč izvor prazgodovinskih najdb se ponuja prostor jugovzhodnega dela vasi Klanec, na katerem je bila v preteklosti že evidentirana sklenjena naselbinska kulturna plast.

Špela Tomažinčič

42

EŠD: 29137

Naselje: **Koračice**

Občina: Sveti Tomaž

Ime: **Koračice – Brumnova klet**

Naslov: nasproti bišne številke Koračice 57

Področje: E

Obdobje: 1757

V južnem delu razložene vasi Koračice, ki se razteza na sončni legi v dolini zgornjega toka potoka Lešnice, stoji Brumnova klet. Gre za primer nekdanj zelo razširjenega stavbnega tipa manjših gospodarskih poslopij, ki so bila namenjena izključno za shranjevanje vina na robu vinogradov.

Brumnova klet, ki je ena izmed redkih ohranjenih vinskih kleti, je bila prvotno zasnovana kot značilna slovenjgoriška enocelična vinska klet, o čemer priča sama datacija 1757 na notranji vratnici prvotne kleti (levo od glavnega vhoda). Konec 19. stoletja je bila deležna nekaterih predelav, ki so se v večji meri ohranile vse do danes. Iz prvotne enocelične vinske kleti se je razvila v stavbo, v tlorisu zasnovano z vežo in dvema manjšima sobama ter podzemnim delom, razdeljenim v dva kletna prostora, ki sta dostopna s cestne strani. Vinska klet je v osnovi grajena kot cimprana klet – kladno ostenje z ilovnatim ometom, prebeljenim z apnom. Podzemni del je grajen iz klasične polne opeke s traverznimi oboki. Pri zadnjih večjih obnovah je bil izveden betonski tlak v podzemnih kletnih prostorih ter v veži in sobi v južnem delu pritličja.

Vinsko klet pokriva slamnata dvokapnica, ki je na južnem pročelju zaključena z delnim, na severni strani pa s polnim čopom.

Zaradi izjemnih stavbnih kvalitete Brumnove kleti, ki je bila pred obnovitvenimi deli v dokaj slabem stanju, kar velja predvsem za slamnato kritino in

Koračice, Brumnova klet pred obnovo, julij 2010 (foto: S. Vešligaj)

Koračice, Brumnova klet po obnovi, september 2011 (foto: S. Vešligaj)

Koračice, Brumnova klet, škarpa pred vhodom v podzemni del kleti, julij 2010 (foto: S. Vešligaj)

Koračice, Brumnova klet, kamnita škarpa s tlakovano in zatravljeno potjo pred vhodom v podzemni del kleti, september 2011 (foto: S. Vešligaj)

ilovnate omete, so se lastniki odločili za celovito obnovo s pomočjo subvencij na podlagi javnega razpisa iz naslova ukrepa 323 – Ohranjanje in izboljševanje dediščine podeželja Ministrstva za kmetijstvo. Obnova kleti ni bila osredotočena samo na nekatere posege v zunanosti. Ker so se lastniki odločili za muzejsko prezentacijo tovrstne kulturne dediščine, je bilo mogoče iz omenjenega razpisa pridobiti tudi del sredstev za obnovo notranjosti.

V začetku junija 2011 se je pričela celovita obnova Brumnove kleti. Najprej so bili odstranjeni vsi notranji betonski tlaki, in sicer tako v pritličnih kot v kletnih prostorih. Temu sta sledila tlakovanje veže z opečnim tlakom in izvedba lesenega poda v prostoru v južnem pritličnem delu kleti. Starejši, severni del pritličja, ki je najstarejši del kleti, je ostal netlakovan. V tem prostoru se je na manjši okenski lini odstranila zaščitna mrežica, nadomestila pa jo je manjša polna loputica na zdrs. V vzhodnem delu veže, kjer so si lastniki uredili sanitarije z manjšo kabino za prho, smo novejša vrata zamenjali z novimi kasetiranimi, izdelanimi po analogiji. Temu primerno je bilo izbrano tudi okovje – kljuka in nasadila. Na vzhodni obcestni fasadi je bila še ena večja okenska ležeča pravokotna odprtina, ki je bila z notranje strani, kjer so na novo urejene sanitarije, zaprta s stiroporom in mrežico. Glede na dejansko stanje smo se odločili, da odprtino zapolnimo z ilovnatim ometom. Tako je nastala zaprta niša enakih dimenzij, kot je bila prvotna odprtina. Tlakovanje z opečnim tlakom (stara polna klasična opeka) se je nadaljevalo tudi v kletnih prostorih. Za razliko od opečnega tlaka v veži, ki ima za podlago zemeljsko vlažni estrih (mešanica, pripravljena iz peska in cementa), se je opeka polagala »na koruzo«, torej na podlago iz gramozne frakcije 8 mm. Stiki med opekami so se zapolnili z mivko. Vhod v klet so zapirala zunanja in notranja vrata. Notranje vratnice so se ohranile, zunanje pa so bile izdelane na novo, po predhodno izdelanih posnetkih prvotnih vrat. Izjemno okovje kletnih vrat se je ohranilo, obnovilo in zaščitilo s premazom za kovane dele (TESSAROL ANTIK). Na enak način se je zaščitilo vse preostalo okovje stavbnega pohištva.

Obnova Brumnove kleti je obsegala tudi delno zamenjavo obstoječe ržene slamnate kritine, ki je bila na slemenu in delnem čopu precej dotrajana. Del slamnate kritine so bili lastniki primorani zamenjati že pred obnovo, in sicer v severnem delu dvokapnice s polnim čopom. Delni zamenjavi slamnate kritine je sledila obnova ilovnatih ometov, ki jih je bilo ponekod treba v celoti odstraniti in izdelati na novo.

Pred nanosom apnenih beležev na ilovnato podlago je bilo treba še sanirati škarko ob vhodu v podzemno klet. Obstoječa betonska škarka in stopnice so se v celoti odstranile in sanirale z avtohtonim kamnom. Del poti, ki s cestne strani omogoča dostop do podzemne kleti, se je delno tlakoval z lokalnim kamnom, položenim »na korak«. Ostali netlakovani del se je zatraval.

Vse ostale pohodne površine pod napuščem pa so se utrdilo z ilovico.

Temu je sledila zaščita ilovnatega ometa z apnenim beležem. Temeljni zidec, ki se je ponekod še ohranil, se je osvežil s sivo barvo (apnenemu beležu se je dodal manjši delež črnega pigmenta). Vsa navedena dela so potekala in bila opravljena v skladu s konservatorskimi izhodišči. Obnova je bila uspešno zaključena v avgustu 2011.

Obnova Brumnove kleti je potekala pod nadzorom odgovorne konservatorke Suzane Vešligaj in sodelavca Branka Ramšaka. Vsa obnovitvena dela je izvajal Anton Golnar iz Sovjaka.

Suzana Vešligaj

43

EŠD: 5144

Naselje: Kranj

Občina: Kranj

Ime: Kranj – arheološko najdišče Pungart

Področje: A

Obdobje: prazgodovina

Na območju Pungarta v Kranju so bile zaradi gradnje dveh novih komunalnih vodov opravljene arheološke raziskave. Na obeh predvidenih trasah vodov se je prvotno izvajal arheološki nadzor z dokumentiranjem. Na podlagi rezultatov nadzora, ki je nedvoumno pokazal, da so na trasah predvidenega posega arheološki depoziti, so bili izdani dodatni kulturnovarstveni pogoji za izvedbo zaščitnih arheoloških izkopavanj in odstranitve dediščine. Prva faza raziskave je potekala od 2. do 4. marca 2011 v severnem delu trase energetskega kabla v dolžini 5 m, druga faza pa od 11. julija do 12. avgusta 2011 na vzporedni trasi vodovoda od obrambnega stolpa na Pungartu do Trubarjevega trga v dolžini 37 m. Zaščitne arheološke raziskave je izvedla ekipa podjetja MAGELAN Skupina pod vodstvom Špele Tomažinčič. Strokovni nadzor je opravil Milan Sagadin z ZVKDS, OE Kranj.

Zaradi narave in obsega gradbenega posega je bilo izkopno polje omejeno na širino 1,6 m, dolžina trase vodov pa je omogočila vpogled v podpovršinski zapis praktično celotnega območja skrajnega južnega dela konglomeratnega pomola.

Kranj, arheološko območje Pungart, pušični konici (foto: Š. Tomažinčič)

Na podlagi rezultatov izvedene raziskave je tako mogoče v grobem rekonstruirati gradbeno zgodovino tega dela Kranja.

Z arheološko raziskavo je bila dokumentirana večfazna prazgodovinska poselitev, ki obsega tri kronološko nepovezana obdobja, mlajši neolitik, halštat in pozni laten. Faze smo definirali na podlagi stratigrafskega zapisa in medsebojnih stratigrafskih povezav med depoziti, ki so bili osnova za izdelavo relativne kronologije in periodizacije najdišča, in na podlagi najdb, ki izhajajo iz relevantnih kontekstov. Zaradi intenzivne gradbene dejavnosti, ki je značilna za multiperiodna naselbinska najdišča, je bilo poleg prepoznavanja naselbinskih struktur in arhitekturnih elementov posameznih faz ključno definiranje depozitov, ki jih povezujemo z dejavnostmi ob pripravi terena na relativno mlajše faze poselitve.

V najnižjem delu stratigrafskega zapisa območja sta ohranjeni dve različno obdelani površini, ki sta glede na prostorsko razporeditev, stratigrafijo in evidentirane najdbe funkcionirali istočasno. Prva je v dolžini 6,1 m dokumentirana utrjena ilovnata površina temnejše rjave barve, v katero so bili ponekod »nabit« apnenčasti in peščenjakovi prodniki velikosti do 15 cm. Intenzivna ruševinska plast, ki je bila dokumentirana nad površino, kaže, da enota predstavlja notranjo ilovnato površino lesene stavbe. Druga površina, dokumentirana v dolžini 5,2 m, je bila izdelana iz različnega, precej naključno izbranega kamnitega materiala

– uporabljeni so bili večinoma apnenčasti prodniki, v manjši meri tudi kosi konglomerata in peščenjakovi prodniki. Zaradi drugačne obdelave površine, uporabljenega materiala in specifičnega stratigrafskega zapisa to površino interpretiramo za odprto delovno površino. Najstarejše naselbinske depozite preliminarno datiramo v mlajši neolitik. Dokumentirani odlomki keramike in kamnito orodje so primerljivi z najdbami, ki so bile v letih 1956 in 1960 odkrite na bližnji Drulovki, v kronološkem smislu predvsem s skupino Drulovka II, za katero so najustreznejše primerjave na najdiščih lasinjske kulture, v širšem smislu pa z najdišči, ki spadajo v Savsko skupino lengyelske kulture.

V dokumentiranem stratigrafskem zapisu območja raziskave nad najstarejšimi elementi leži do 20 cm debela predelana in izravnana ruševinska plast, nastanek katere povezujemo z obsežnim planiranjem in pripravo terena pred mlajšo fazo poselitve. Od te faze so poleg ruševinske plasti, ki izvorno predstavljata ruševino starejšega lesenega objekta, ohranjeni le nekateri najgloblji deli ostankov vertikalnih nosilcev lesene stavbne konstrukcije. Najdbe, ki izhajajo iz ruševinske izravnave, nastale ob pripravi terena na gradnjo mlajših prazgodovinskih objektov, datiramo v halštat. Med najdbami izstopajo zaključek votle ovrtnice v obliki stilizirane živalske glavnice, pantenja, uhan iz bronaste žice, odlomek certoške fibule in odlomek obročastega nakita. Bronaste najdbe in večino

odlomkov keramike datiramo v mlajši halštatski, nekatere najdbe, med katerimi izstopa odlomek igle s stožčasto glavico, so starejše.

Od mlajše faze poselitve so ohranjeni konstrukcijski in arhitekturni elementi dveh lesenih stavb, ki so bili vkopani v izravnano halštatsko ruševinsko podlago. Stavbno podobo severne stavbe, ki jo je v celoti prečno presekal gradbena trasa, je zaradi številnih in raznovrstnih gradbenih detajlov mogoče približno rekonstruirati. Zasnova konstrukcije stavbe je temeljila na vertikalno postavljenih lesenih stebrih, ki so bili vkopani na vogalih konstrukcije. Na vsakem vogalu je bil postavljen vsaj en nosilni element, mogoče je, da so vogale konstrukcije tvorili trije vertikalni nosilci. Stavba je imela na zahodni strani pravokotno oblikovano jamo, ki je bila namensko zapolnjena z meljastim peskom, v katerem je bila večja količina proda. Jamo predvsem na osnovi sestave polnila, oblike in odsotnosti najdb povezujemo z drenažo stavbe. Ohranjene strukture kažejo, da je bila stavba, verjetno po daljši stranici, notranje predeljena in funkcionalno razdeljena na tri enote. Grobo obdelana in deloma s prodrom utrjena površina tal vzhodne enote in lega te enote ob zunanji steni stavbe nakazuje na prehodno naravo enote, verjetno odprt ali polodprt prostor ob vhodu v stavbo v širini 1,7 m. Osrednjo enoto definirata skrbno izdelana pravokotno oblikovana vkopa v medsebojni razdalji 1,55 m, ki najverjetneje predstavljata vkopani legi za temeljni horizontalni brun. Dokumentirana vkopa sta povezana s postavitvijo stenske konstrukcije in nakazuje, da je bilo vsaj ozko jedro stavbe, v funkcionalnem smislu najverjetneje bivalni in spalni del, zaprto z lesenimi stenami ali prepletom. Vzporedno je ležala 0,55 m globoka poglobitev ovalne oblike. Jugovzhodni rob poglobitve je bil utrjen s suhozidno linijo, prav tako je bilo deloma s prodniki, deloma s konglomeratno osnovno utrjeno dno vkopa, ki je bilo na tanko prekrito z glinastim meljem. Kontekst evidentiranih najdb predstavlja ruševinski depozit, povezan s fazo opustitve in porušenja stavbe. Osemindvetdeset odstotkov keramičnih najdb sestavlja groba latenska keramika. Med odlomki keramike izstopata dva odlomka dna z različno oblikovanim prehodom dna v steno, z gladko sivočrno površino, ki sta izdelana na hitrem lončarskem kolesu iz finozirote mase, italški import je zastopan z enim manjšim odlomkom sigilatnega posodja. Pomemben datacijski element stavbe je odlomek bronaste fibule. Iгла in del peresovine s štirimi navoji pripadata bronasti fibuli srednjelatenske sheme tip Valična vas, ki je datiran v LT C2 ali LT D1.

Špela Tomažinčič

44

EŠD: 274

Naselje: Kranj

Občina: Kranj

Ime: Kranj – mestno jedro

Področje: A

Obdobje: prazgodovina, rimsko obdobje

Zaradi vzpostavitve in rekonstrukcije komunalnih vodov ter prenove obstoječega cestišča s podpornim zidom so na območju Jelenovega klanca na Ljubljanski cesti v Kranju, na trasi od križišča s Savsko cesto do uvoza k nekdanjemu Hotelu Jelen, potekale arheološke raziskave. Pri raziskavi sta bila uporabljena dva terenska postopka, zaščitna in revizijska izkopavanja ter arheološki nadzor z dokumentiranjem, s katerima so bili sistematično pregledani podpovršinski zapis zahodnega dela Jelenovega klanca in nekatere okoliške površine, ki so bile prav tako predmet projekta. Z zaščitnimi izkopavanji je bilo raziskano dvorišče pred Ljubljansko cesto 6, parkirišče pred Ljubljansko cesto 5, celotno cestišče do Ljubljanske ceste 4 in zahodni del cestišča s površino za pešce do garaže stavbe Ljubljanska cesta 4. Enote izkopavanj, skupaj tri, smo definirali na podlagi načrtovanih faz realizacije projekta in predvidenega obsega gradbenega posega. Arheološki nadzor z dokumentiranjem smo izvajali severno od enote Ljubljanska cesta 4 do konca nekdanjega hotela Jelen, kjer so bili novi vodi priključeni na že obstoječe. Gradbeni izkop je potekal po zahodnem delu cestišča, večinoma je segel le v različna gradbena in recentna zemljena nasutja. Na mestih, kjer so gradbeni posegi segli do arheoloških depozitov, so bila v manjšem obsegu zaščitna izkopavanja izvedena tudi severno od Ljubljanske ceste 4. Raziskave so zaradi različnega obsega in dinamike gradbenih posegov potekale v več fazah od 16. novembra 2009 do 10. novembra 2010. Izvajalec raziskav je bilo podjetje MAGELAN Skupina, vodja je bila Špela Tomažinčič, sodelavci so bili Luka Rozman, Anja Sagadin, Maruša Urek in Rok Bremec, strokovni nadzor pa je opravil Milan Sagadin z ZVKDS, OE Kranj.

Na enoti Ljubljanska cesta 4 so bili raziskani ostanke prazgodovinske stavbe. Stratigrafski in sedimentološki zapis enote kaže, da so bili v okviru priprave terena na gradnjo odstranjeni vsi sedimenti do geološke podlage, deloma so bila verjetno znižana in izravnana tudi prvotna tla. S površine izravnavajo so bili poglobljeni temelji, prav tako so bila vkopana ležišča za temeljna bruna in jame za navpične nosilne elemente lesene kon-

strukcije. Dimenzije in obliko stavbe nakazujejo tlorisna pozicija ohranjenih jam za kole in linije stavbnega vkopa. Tlorisna postavitev vertikalnih lesenih elementov ni v pravokotni mreži, saj južna in severna stranica divergirata, kar ustvarja stavbo trapezaste oblike, s severno stranico, ki je zamaknjena v topem kotu. Iz položaja ostankov arhitekturnih elementov sklepamo tudi, da je imela stavba na južni strani delno odprt predprostor. V celotni dolžini je bila ohranjena le vzhodna stranica stavbe, ki jo definirata sorazmerno globoki jami za vertikalna nosilna stebra v medsebojni razdalji 3,7 m, ki sta edini vsebovali kamnita zatiča. Jami sta bili odkriti v kombinaciji z ostanki dveh temeljnih horizontalnih brun dolžine 1,9 oziroma 1,2 m in širine 0,15 m, ob katerih so bili ohranjeni ostanke stenske konstrukcije in dveh stojk, ki predstavljata ostanke stenskih soh, v kateri sta bili vpeti brun. Vkopana ležišča za lesena bruna je na zunanji strani utrjevala do 0,2 m široka in 2,1 m dolga kamnita suhozidna linija. Tla stavbe so bila utrjena in obdelana, hodno površino so tvorili prodniki, zamazani z ilovico. Prodnata površina se je na južni strani brez izrazitega zaključka nadaljevala extra stavbe v dolžini 7,9 m. V ruševinski plasti nad hodno površino stavbe so bili dokumentirani številni keramični odlomki z metličeno površino, odlomki fine latenske keramike in nekaj odlomkov importirane italške keramike, ki stavbo datirajo v najmlajšo fazo poznolatenskega obdobja.

Na enoti Ljubljanska cesta 6 je bila raziskana časovno dvofazna prazgodovinska poselitev. Najgloblje depozite enote povezujemo z dejavnostmi ob pripravi terena na gradnjo, ki se kažejo v načrtni poglobitvi površine, predvidene za poselitev, na katero sta bila vzporedno, v medsebojni razdalji 2,6 m postavljena dva večja konglomeratna bloka, katerih lokacija, lega in orientacija nakazujejo prostor postavitve, usmeritev in horizontalni gabarit južnega dela starejše stavbe. Temeljna konglomeratna bloka nista funkcionirala le kot severna oziroma južna stranica stavbe, temveč sta bila uporabljena tudi za vpenjanje vertikalnih nosilnih elementov, na kar kaže vklesano ležišče za soho ob severnem robu južnega konglomeratnega bloka. Izravnana in poglobljena geološka tla so bila v nadaljevanju nasuta s prodniki in manjšimi konglomeratnimi lomljenici. V fazi nasuivanja je bila ob severnem konglomeratnem bloku naložena tudi linija suhozidnega temelja dolžine 4,3 m in povprečne širine 0,7 m, ki predstavlja osnovni arhitekturni element severnega dela stavbe. V zaključni fazi priprave terena je bil po celotnem prostoru deponiran in izravnani sediment glinaste-

ga melja v debelini 0,4 m. Arhitekturni elementi, postavljeni v fazi priprav na gradnjo, nakazujejo dve tehnološko in konstrukcijsko različni izvedbi enot, kar ustreza njuni osnovni funkcionalni opredelitvi. Dokumentirani arhitekturni elementi enote, ki jo interpretiramo za bivalno, vključujejo ostanke vklesanih oziroma vkopanih nosilcev za vogalne stebre in ostanke dveh horizontalnih temeljnih brun. Tlorisna pozicija elementov nakazuje konstrukcijsko zasnovo stavbe s štirimi vertikalno postavljenimi leseni stebri, v katere so bila vpeta horizontalna bruna. Tla stavbe so bila utrjena, v delu, kjer je bilo dokumentirano manjše vkopano ognjišče, so bila zamazana z ilovico. Ohranjeni ostanke severne, gospodarske enote, od konstrukcijskih elementov obsegajo ostanke treh suhozidnih temeljev, na enem od njih so bili in situ ohranjeni ostanke treh vzporednih horizontalnih nosilnih brun. V vogalu suhozidnih temeljev je bilo postavljeno odprto ognjišče s poglobljenim, obzidanim kuriščem. Funkcionalna opredelitev enote je podprta s štirinajstimi pravilno razporejenimi hrambnimi jamami, ki so bile dokumentirane severno od osnovne suhozidne linije. Enoti oblikujeta kombinirano stavbo z ohranjeno dolžino 7,1 m. Na podlagi evidentiranega keramičnega gradiva stavbo preliminarno datiramo na prehod pozne bronaste dobe v zgodnjo železno dobo.

V severnem delu izkopnega polja so bili nad depoziti starejše faze poselitve dokumentirani ostanke mlajše stavbe. Konstrukcijska zasnova stavbe je bila izdelana iz štirih suhozidnih temeljev, visokih do 0,3 m, ki so oblikovali pravokoten stavbni tloris z dolžino 11,2 m in ohranjeno širino 2,2 do 4 m. Ohranjeni suhozidni temelji predstavljajo južno stranico ohranjene dolžine 2,1 m, širine 0,4 do 0,6 m, v smeri vzhod-zahod, severno predelno steno z dolžino 0,7 m in širino 0,6 m enake smeri ter vzhodno stranico dolžine 6,3 m in ohranjene širine 0,2 do 0,4 m. Severneje, v razdalji 3,7 m, je bil v dolžini 0,7 m in širini 0,2 m dokumentiran še en suhozidni temelj v smeri vzhod-zahod. Dva približno pol metra velika kvadratasta apnenčasta bloka sta ležala 0,45 m južno od linije suhozidnega temelja. Celotna površina, ki so jo omejevali suhozidni temelji, je bila obdelana. Površina med suhozidnimi temelji v južnem delu stavbe je bila prekrita z ilovnatim tlakom svetlorožnate barve, v jugozahodnem delu je bilo v tlaku poglobljeno odprto ognjišče, ob katerem so bili in situ ohranjeni trije svitki. Med severnima suhozidnima temeljema so bila tla utrjena z 20 cm debelo ilovnato podlago temnorjave barve, na katero je bilo ob suhozidnem temelju prav tako postav-

Kranj, ostanki poznolatenske stavbe na enoti Ljubljanska cesta 4 (foto: L. Rozman)

Kranj, fotoloris struktur starejše poselitve na enoti Ljubljanska cesta 6 (foto: L. Rozman)

ljeno odprto ognjišče. Dokumentirana tlorisna suhozidna zasnova ter dve različni notranji hodni površini kažejo, da je bila stavba notranje predeljena po ožji stranici. Dimenzije severne enote so bile 3,8 x 2,2 m ohranjene širine, dimenzije južne enote 6,1 x 2,2 do 4 m ohranjene širine. Vmesno, 0,6 m dolgo in 1,2 m široko površino utrjenega glinastega melja povezujemo s prehodom med obema enotama. Prehod med enotama, nakazan v tleh, je podprt z ostanki arhitekture, natančneje z dvema stojkama, ležečima vzporedno z daljšo stranico stavbe, in z jasnim zaključkom notranjega, prečnega suhozidnega temelja. V ruševinskih plasteh nad tlaki so bili dokumentirani odlomka dveh poznolatenskih fibul ter keramično gradivo, ki ga prav tako datiramo v poznolatensko obdobje. Ohranjen arheološki zapis enote Ljubljanska cesta 5 jasno nakazuje prazgodovinsko poselitev v dveh časovnih fazah, ki sta v stratigrafski sekvenci dokumentirani z enotami, ki jih pri interpretaciji stratigrafskega zapisa povezujemo s pripravo terena na gradnjo, ta je dokumentirana za obe fazi poselitve, notranjo hodno površino, ki je prav tako dokumentirana za obe poselitveni fazi, ter ruševino po opustitvi stavbe, dokumentirana je za starejšo poselitev. V manjši meri so bili odkriti posamezni konstrukcijski elementi stavb obeh

faz ter drugi arhitekturni elementi, povezani s stavbno zasnovo ali funkcionalno rabo notranjega prostora. Ostanke konstrukcije starejše poselitve predstavljajo štiri stojke, tri jame za kol in poglobitev v zahodnem delu izkopenega polja. Med konstrukcijskimi elementi stavbe smo ponekod dokumentirali ilovnato notranjo površino, na kateri je ležala bronasta tulasta sekira z ušescem, ki jo glede na širino rezila preliminarno datiramo v iztek pozne bronaste dobe. Od konstrukcijskih elementov mlajše stavbe sta bila ohranjena le dva vzporedna kamnita bloka dolžine 0,6 m, širine 0,3 oziroma 0,5 m ter višine 0,2 in 0,35 m, ki sta bila v medsebojni razdalji 0,35 m položena na izravnavno gradbeno podlago. Kamnita apnenčasta kamna skupaj z vmesnim kamnitim polnilom domnevno predstavljata kamniti suhozidni temelj zahodne stene stavbe. Vzhodno od domnevne stene smo dokumentirali utrjeno ilovnato površino, v katero je bilo plitko vkopano odprto ognjišče ovalnega tlorisa, ki je imelo dno na gosto v dveh ali treh vrstah utrjeno s 5 cm velikimi rečnimi oblicami. V ruševinski plasti nad tlakom so bili odkriti odlomki grobega poznolatenskega posodja, dva odlomka sigilatnega posodja in nekaj manjših odlomkov navadne italške keramike. Med importiranim gradivom izstopa odlomek severnoitalske

Kranj, tlorisni načrt poznoantenske stavbe na enoti Ljubljanska cesta 6 (izvedba: D. Česašek)

reliefne sigilate Sarius, katere proizvodnja se je začela v zadnji četrtini 1. stoletja pr. n. š., najbolj množična je bila v prvih treh desetletjih 1. stoletja in se je zaključila v klavdijskem obdobju. Datacijo mlajše faze poselitve dopolnjuje fibula Aucissa. Pri izvajanju arheološkega nadzora so bili v srednjem delu Jelenovega klanca v manjšem obsegu evidentirani naselbinski depoziti, datirani v pozni laten in iztek pozne bronaste dobe, pred vhodom v nekdanji Hotel Jelen so bili raziskani ostanki poznoantične stavbe. Evidentirani naselbinski konteksti na Jelenovem klanecu, ki jih sicer redki italški importi datirajo v avgustejsko in zgodnjecesarstvo obdobje, in na Savski cesti, kjer so bila v letih 2009 in 2010 prav tako izvedena zaščitna izkopavanja, kažejo na precejšen obseg naselbine. Ta je poleg samega pomola obsegala skoraj celoten savski breg pod pomolom, deloma pa tudi zahodna pobočja pomola. Rezultati raziskav postavljajo zanimiva vprašanja o geopolitični in ekonomski vlogi naselbine. *Špela Tomažinič*

45
EŠD: 274
Naselje: **Kranj**
Občina: Kranj
Ime: **Kranj – mestno jedro**
Področje: A
Obdobje: neolitik, bronasta doba, rimsko obdobje

Ob rekonstrukciji Tavčarjeve in Tomšičeve ulice – južni del v starem mestnem jedru v Kranju so med septembrom 2008 in majem 2010 potekala zaščitna arheološka izkopavanja. Izvajala so se so v več etapah, ker smo se morali prilagajati in slediti dinamiki gradbenih posegov. Arheološka izkopavanja je vodil mag. Draško Josipovič s strokovno ekipo podjetja MAGELAN Skupina, d. o. o., Špelo Tomažinič, Marušo Urek, Luko Rozmanom, Anjo Sagadin, Janezom Rupnikom in Heleno Rismondo. V večjem delu Tomšičeve in delno Tavčarjeve ulice so bili kulturni konteksti že predhodno uničeni s starejšimi gradbenimi posegi, zato je bil tukaj izveden le nadzor. Arheološke raziskave so potekale na petih lokacijah oziroma sektorjih: Gasilski trg, Rožnovenska cerkev, Cankarjeva ulica 10A, Tavčarjeva ulica in Tomšičeva ulica 25. Najstarejši naselbinski sedimenti so bili odkriti na Tavčarjevi ulici 28. V izkopanem gradivu objekta 1, ki je bil ponovno naseljen v poznoantičnem času, so bile najdbe, ki objekt umeščajo v čas

poznega neolitika/eneolitika/zgodnje bronaste dobe ter kulture žarnih grobišč. Med pomembne najdbe sodi ročaj keramične zajemalke, ki je med najzgodnejšimi najdbami iz Kranja. Takšne najdbe, ki so sočasne z neolitsko/eneolitsko naselbino na Drulovki, so bile odkrite tudi na Maistrovem trgu (Josipovič, D. 2005, Kranj – Maistrov trg 2001/2002, Poročilo o izvajanju zavarovalnih arheoloških raziskav za obdobje 30. 11. 2001–21. 3. 2002. Neobjavljeno poročilo) in Pungartu v Kranju (Tomažinič, Š. 2012, Poročilo o zaščitnih arheoloških izkopavanjih na trasi energetskega kabla in vodovoda na območju Pungarta v Kranju. Neobjavljeno poročilo). Naselbinski ostanki iz časa KŽG so bili odkriti tudi na Tomšičevi ulici 25. Že od leta 1997 je znano, da leži strnjena prazgodovinska plast s posameznimi objekti od nasipa severno od Reginčeve ceste pa do Pungarta, od leta 2009 pa so bogate prazgodovinske najdbe (deb. kult. pl. tudi do 3 m!) znane s severnega dela Savske ceste in vznožja Jelenovega klanca (Ljubljanska cesta). Pod srednjeveškimi in novoveškimi grobovi na prostoru severovzhodno od cerkve sv. Kancijana je bil objekt 7 vklesan v konglomerat in delno vkopan v ilovico. Raziskan je bil južni del stavbe (2,2 × 0,2–0,6 × 2,9 m), ki se je nadaljeval v severni profil. Ruševina objekta je vsebovala večje lomljence, prodnike in konglomerat, zato lahko domnevamo, da so bile stranice podprte s kamnom, kosi lepa pa kažejo na značilno ometavanje sten z glino. Na stopnico, vklesano v konglomerat, so bile prečno položene deske oziroma bruna, ki dokazujejo, da je bil objekt orientiran v smeri sever–jug. Bruna oziroma deske so nato zamazali s tlakom iz zeleno rjavega melja. Takšni zgodnjeantični objekti so bili odkriti že leta 2003 na Prešernovi ulici 9, 12 in 17 v Kranju (Josipovič, D. 2003, Poročilo o arheoloških izkopavanjih pod Prešernovo ulico v Kranju. Neobjavljeno poročilo). Z drobnim materialom je objekt datiran v zgodnjeantično obdobje, natančneje avgustejsko, v katerem se je mešala groba latenska keramika z avgustejskimi italškimi importi (tera sigilata, keramika tankih sten). Nekatere latenske najdbe bi bilo moč datirati bolj zgodaj, vendar nastopajo izključno skupaj z italškim importom, tako da ne moremo predpostavljati obstoja neke predrimske, latenske naselbine. Očitno je v srednjeavgustejskem obdobju nastala naselbina, ki je vključevala tudi domač substrat, prevladoval pa je italški import z izrazitimi povezavami s Štalenskim vrhom (Sagadin, M. 2008, Od Karnija do Kranja. Arheološki podatki o razvoju poselitve v antičnem

in zgodnj srednjeveškem obdobju (doktorska disertacija)).

Pomemben odgovor smo dobili v zvezi s širjenjem bivalnega prostora prebivalcev poznoantičnega Kranja. Odkritih je bilo šest poznoantičnih objektov.

Objekt 1 je stal na mestu opuščene prazgodovinske stavbe. Od objekta sta se ohranili le jami za pokončne, nosilne stebre za severno steno. Vkopan je bil v ilovico in je bil nepravilne, trapezaste oblike. Od poznoantičnega objekta 2 so se ohranili le sledovi v ilovico vkopanih jam za nosilne stebre. Jami, ki sta bili obloženi s kamenjem, sta služili za oglate, vogalne stebre. Za gradnjo objekta 3 so izkoristili naravno kotanjo v skalni osnovi, ki so jo nato še dodatno obklesali. Od stavbe, ki se nadaljuje na vrt župnijskega urada, so se ohranile jame za nosilne kole na zahodni strani ter zunanja jama za kol, ki je podpiral nadstrešek.

Objekt 4 z dvema stojščema za kole se je ohranil le v vzhodnem delu. Na južni strani je bila izkopana drenaža, v katero so nasuli prodnike z brežine Kokre, prodniki na dnu pa so služili kot izolacija. Nosilni stebri so bili hrastovi in bukovi, saj je les kvaliteten in obstojen. Od objekta 5 se je ohranil le južni del, ki predstavlja ožjo, dvometersko stranico. Prostor zanj je bil delno vkopan v ilovico in delno vklesan v konglomeratno osnovo. Južni, ilovnat del je bil dodatno utrjen s prodniki in lomljenci. Ohranila so se tri stojšča za nosilne stebre na vogalih in v notranjosti objekta. Ostanke poznoantičnega objekta 6 so bili v veliki meri uničeni s kasnejšimi gradnjami. Ohranila so se le ležišča za vodoravna bruna, ki so jih vklesali v konglomerat. Po legi brun je razvidno, da je hiša ležala v smeri vzhod–zahod.

Poznoantični objekti iz Karnija so predstavljali splošen tip stavb v evropskem prostoru. Gre za skromne enoprostorske hiše, ki so bile grajene iz tesanih brun z vertikalnimi ojačitvami v vogalih. Merile so približno 4 metre v dolžino in 2 metra v širino.

Gradivo, izkopano iz objektov, je vsebovalo večjo količino keramike iz 6. stoletja, kovinske in steklene najdbe, med posebnosti pa uvrščamo koščene dvoredne glavnike, podobne tistim, ki so jih prilagali v grobove v Lajhu. Med predmeti so se začeli pojavljati tudi germanski elementi, langobardska glajena in pečatna keramika ter vzhodnogotska novca. Gre torej za izjemno odkritje grobišču sočasne naselbine, kjer si lahko predstavljamo skupek germanskih bivališč. Verjetno gre v tem primeru za ločene stanovanjske okraje, ki so sestavljeni iz več različnih strogo namenskih delov, kot nam to sporočata Lex Baiuvariorum in Lex Alemannorum (Dimt, G.

1977, Haus und Hof in Frühbairischer zeit. V: Baiernzeit in Oberösterreich. Das Land zwischen Inn und Enns vom Ausgang der Antike bis zum Ende des 8. Jahrhunderts, 162). Zaradi intenzivne gradnje v naslednjem tisočletju in pol stavbne zgodovine mesta Kranja nam ni uspelo dobiti celotnega skupka stanovanjskih objektov, ampak le njihove posamezne dele (pa še ti so bili delno poškodovani zaradi objektov infrastrukture aktualnega mesta).

Iz rezultatov arheoloških raziskav med letoma 2005 in 2007 je razvidno, da se je poznoantično naselje širilo na zahodu do Tomšičeve ulice oziroma do Kieselsteina, na severu do Reginčeve ulice, nove raziskave pa so pokazale širjenje naselbine tudi na vzhodni strani kranjskega pomola (Tavčarjeva ulica 24, 41, 43) ter na jugu do Tavčarjeve ulice 28.

Skupno je bilo odkritih 23 skeletnih grobov. Severno od Rožnvenške cerkve so bili štiri skeleti (orientirani v smeri zahod–vzhod) v hrbtni iztegnjeni legi, z rokami, prekrižanimi na medenici oziroma trebuhu. Grobovi so datirani v drugo polovico 16. stoletja ali prvo polovico 17. stoletja (Žontar, J. 1982, Zgodovina mesta Kranja, 60, 219).

Devetnajst skeletnih grobov je bilo odkritih vzhodno in severovzhodno od farne cerkve sv. Kancijana. Tudi ti so bili orientirani v smeri zahod–vzhod in so imeli redke pridane. Bili so vkopani v plast iz časovno mešanih kontekstov nad objektom 7. Bili so močno poškodovani zaradi gradbenih posegov, zato jih je moralo biti veliko več. Razen enega, ki je domnevno slovanski, sodijo grobovi v poznosrednjeveški in staronovoveški čas. Grobišče je bilo najkasneje v 18. stoletju opuščeno (Žontar, J. 1982, Zgodovina mesta Kranja, 34).

Sledovi zgodnje poselitve na Gasilskem trgu so bili zabrisani z intenzivno izrabo prostora v novoveškem času, zato so se ohranile le posamične prazgodovinske in antične najdbe. Novoveške hiše, od katerih so se ohranile samo kleti, so bile gotovo žrtve dveh večjih požarov, ki sta leta 1749 in leta 1811 prizadela Kranj. Najverjetneje so hiše porušili po drugem požaru, ko je francoska uprava, poleg ostalih, ukazala odstraniti obsežno stavbo ob jugozahodnem izteku prehoda med današnjo Pavšlarjevo in Hlebševo hišo (Glavni trg 17 in 18). Z njeno odstranitvijo je del Tomšičeve ulice ob gradu, današnji Gasilski trg, postal trg. Takrat se je urbana podoba starega mestnega jedra že močno ustalila in se približala stanju, kot ga imamo še danes (Avguštin, C. 1999, Kranj. Naselbinski razvoj od prazgodovine do 20. stoletja, 85 s). Novčne najdbe iz kleti hiš, datirane v čas od začetka 17. stoletja do leta 1800, domnevo še dodatno potrjujejo.

Maruša Urek

Kranj, obseg arheoloških raziskav na ulicah starega mestnega jedra v Kranju (izvzidba: L. Rozman, D. Češarek)

Kranj, tloris niše 1 (foto: Š. Tomažinčič)

Kranj, srednjeveški in novoveški grobovi ob cerkvi sv. Kancijana (foto: L. Rozman)

46

EŠD: 5131

Naselje: Kranj

Občina: Kranj

Ime: Kranj – srednjeveško mestno obzidje

Področje: A

Obdobje: srednji vek

V okviru projekta Trije stolpi, s katerim Mestna občina Kranj načrtuje obnovo in revitalizacijo srednjeveškega obrambnega sistema na jugozahodni strani mestnega jedra, so gradbena dela potekala tudi na Šiferjevem oziroma Volkovem vrtu, parc. št. 121, k. o. Kranj. Vrt je nadaljevanje južnega dvorišča gradu Kieselstein in se na zahodni strani konča s srednjeveškim mestnim obzidjem, v katero je v tem delu vgrajen obrambni stolp. Na Merianovi vedutni upodobitvi mesta Kranj, tedanjega Krainburga iz leta 1649, je Volkov stolp četrti v nizu sedmih obrambnih stolpov na zahodni, savski strani mesta. Leži med jugozahodnim stolpom gradu Kieselstein in utrjenimi Spodnjimi mestnimi vrati. Gre za manjši, v obrambno obzidje vgrajeni obrambni stolp polkrožnega tlorisa, ki je z notranje, mestne strani odprt. Stolp je zastrešen s strmo stožčasto streho, krito s skodlami ali korci. Na stolpu so v liniji, v višini nad linijo mestnega obzidja, upodobljene odprtine, ki predstavljajo strelne line. Volkov stolp je skupaj z ostalim obrambnim sistemom mesta varoval izpostavljeni savski breg, glede na položaj stolpa v liniji mestnega obzidja in njegovo vidno polje je bila njegova obrambna funkcija osredotočena predvsem na nadzor in varovanje enega od dostopov v mesto z jugozahoda skozi Spodnja mestna vrata, ki so bila zavarovana z dvema vhodnima pravokotnima stolpičema in dvignim mostom nad obrambnim jarkom.

Ob gradbenem posegu so bila odstranjena različna recentna zasutja stolpa, ki so stolp zapolnjevala do višine 0,9 m pod ohranjenim nivojem zida stolpa. Zasutje je bilo odstranjeno v višini 1,9 m, do spodnjega nivoja strelnih niš. Po strojni odstranitvi zasutij znotraj stolpa so bile očiščene notranje stene, raziskana je bila struktura zidave stolpa, prav tako so bili raziskani in dokumentirani ponovno odkriti arhitekturni elementi stolpa. Dela sta v zadnjih avgustovskih dneh leta 2011 opravila Špela Tomažinčič in Miha Vovk.

Meter pod ohranjenim nivojem zida stolpa so po obodu v pravilni medsebojni razdalji štiri kvadratne niše, ki se od notranjosti stolpa zožujejo proti strelnim linam, ki so vgrajene v niše. Širina posameznih niš je 1,3 m, globina praviloma 1

do 1,1 m in višina 1,35 m. Zgornji robovi niš so razširjeni in imajo ozko lino, ki predstavlja ležišče nekdanjih lesenih stropnih preklad, sestavljenih iz treh tramov. Odtisi ležišč horizontalnih lesenih preklad, s katerimi so bili obloženi stropi niš, so lepo vidni tudi v malti na stropih niš, predvsem v severni in severozahodni niši. Širina maltnih odtisov, ki nakazuje debelino tramov, znaša od 15 do 20 cm. Dolžine tramov, rekonstruirane na podlagi odtisov, znašajo 0,9 m za najkrajši tram, 1,4 m za srednjega in 1,6 m za najdaljši tram na notranjem robu niše. Dna posameznih niš so zidana iz manjših klesanih konglomeratnih kamnov in prekrita z maltnim estrihom, ki je zlasti lepo ohranjen v jugozahodni niši.

V vse niše so vgrajene strelne line. Severna strelnica je sestavljena iz treh klesanih konglomeratnih plošč in ima obliko ključa. Severozahodno strelnico, ki ima prav tako obliko ključa, sestavljajo tri plošče iz lehnjaka. Iz enotnega bloka lehnjaka je grajena tudi jugozahodna strelnica, ki edina ni v obliki ključa. Južna strelna lina je iz dveh klesanih konglomeratnih plošč in ima prav tako obliko ključa. Oblika strelnih lin je prilagojena ognjenemu orožju, natančneje dolgocevemu ročnemu strelnemu orožju, tri ključaste strelne line verjetno arkebuzi, četrta v obliki razširjene ključavnice pa domnevno mušketi. Ob strelnicah sta v dveh nišah, v severni in v južni, oblikovani dve kvadratni opazovalni lini velikosti 20 x 20 cm. V severni niši je opazovalna lina v zahodni steni niše in poteka prečno na nišo, v južni niši pa je opazovalna lina nad strelno lino. Opazovalne line so verjetno tudi štiri kvadratne odprtine enake velikosti na skrajnem severnem in južnem robu stolpa ter med severozahodno in južno nišo, ki ležijo približno 1,75 m pod ohranjeno višino stolpa.

Poleg opazovalnih lin sta bili v severnem delu, 0,6 oziroma 0,75 m pod ohranjeno višino stolpa evidentirani še dve kvadratni odprtini velikosti 20 x 20 cm, verjetno tramnici, v kateri sta bila položena tramova za strešno konstrukcijo stolpa. V skladu z načrtovanim projektom so četrtno obrambnega stolpa zaprli s sodobno, lahko, odprto in transparentno večfunkcionalno konstrukcijo valjaste oblike ter stolp revitalizirali v razgledno-prizorišni prostor za kulturno-umetniške dogodke, namenjene prav za uprizorjanje v njem. Kot so še zapisali snovalci projekta Trije stolpi, so s tem spodbudili nove modele sodelovanja, interdisciplinarnega povezovanja ter mreženja za ohranitev izjemnega spomenika kulturne dediščine in okrepili vizualno privlačnost kranjske vedute.

Špela Tomažinčič

Kranj, notranji obod polkrožnega obrambnega stolpa s štirimi nišami z vzdanimi strelnicami (foto: Š. Tomažinčič)

Kranj, jugozahodna strelnica in južna ključasta strelnica z opazovalnima linama (foto: Š. Tomažinčič)

47

EŠD: 5131

Naselje: Kranj

Občina: Kranj

Ime: Kranj – srednjeveško mestno obzidje

Področje: A

Obdobje: železna doba, novi vek

V okviru načrtovanja obnove in revitalizacije utrbenega sistema na jugozahodni strani kranjskega mestnega jedra je gradbeno podjetje Gradbinec GIP, gradbeništvo d. o. o., avgusta in septembra leta 2011 pričelo gradbena dela na grajskem parku (nekdanji Vovkov vrt, parc. št. 121, k. o. Kranj), ki sodijo v okvir projekta Trije stolpi. Zaradi načrtovanih posegov na območju enote kulturne dediščine Kranj – srednjeveško mestno obzidje (EŠD 5131) je ZVKDS, OE Kranj, odredil izvajanje arheološkega nadzora z dokumentiranjem ob predvidenih gradbenih posegih.

Arheološki nadzor so med 25. avgustom in 2. septembrom 2011 opravili arheologi podjetja MAGELAN Skupina, d. o. o., z vodjo Špelo Tomažinčič.

Izkop za jašek se je pričel 25. avgusta 2011 brez arheološkega nadzora, s čimer je investitor uničil večji del novoveških in delno prazgodovinskih plasti. Dan kasneje je arheološka ekipa dokumen-

tirala uničenje, v obdobju med 29. avgustom in 2. septembrom 2011 pa izvajala arheološki nadzor z dokumentiranjem pri strojnem planiranju vrta ter očistila notranje stene obrambnega zida.

Ugotovljena je bila dvofazna poselitev, ki zajema novoveška nasutja, povezana z gradnjo obzidja in obrambnega stolpa, ki leži med jugozahodnim stolpom gradu Kieselstein in utrjenimi Spodnjimi mestnimi vrati, ter prazgodovinske naselbinske ostanke iz mlajše železne dobe.

Pri odstranjevanju novoveških plasti so bili dokumentirani pretežno keramične najdbe ter nekaj pečnic, fragment stekla in opečni tlakovec. Največ je bilo kuhinjske neglazirane keramike in namizne glazirane keramike iz 18. oziroma 19. stoletja. Med starejše sodijo odlomki engobirane in slikane keramike, datirani v 16. oziroma 17. stoletje. Zgodnejše najdbe tako sovpadajo z uporabo obrambnega stolpa in obzidja, ki je datirano v sredino 15. stoletja, zlasti pa v drugo polovico 15. stoletja (Sagadin, M. 2005, Rezultati raziskav kranjskega mestnega obzidja. Kranjski zbornik 2005; Avguštin, C. 1999, Kranj. Naselbinski razvoj od prazgodovine do 20. stoletja, 59), mlajše pa v čas opuščanja prostora (17. stoletje), ko je zahodni, obrambni del mesta začel funkcionirati kot mestni odpad.

Kranj, izkopno polje ob rekonstruiranem srednjeveškem stolpu, v ozadju Šmarjeta gora (foto: M. Urek)

Prazgodovinske naselbinske ostanke je arheološka ekipa na podlagi keramičnega gradiva datirala v čas mlajše železne dobe. Poznolatenska oziroma zgodnjeantična naselbina v Kranju je obsegala velik del savskega brega pod kranjskim pomolom (Tomažinčič, Š. 2011, Poročilo o arheoloških raziskavah Jelenovega klanca na Ljubljanski cesti v Kranju. Kranj: Neobjavljeno poročilo), z najnovejšimi raziskavami pa se več razprostranjenost naselbine tudi na konglomeratnem pomolu. Takrat je naselbina obsegala območje vse od Pungarta na jugu (Tomažinčič, Š. 2012, Poročilo o zaščitnih arheoloških izkopavanjih na trasi energetskega kabla in vodovoda na območju Pungarta v Kranju. Neobjavljeno poročilo) do Maistrovega trga na severu (za podatek se zahvaljujem Drašku Josipoviču) ter do Tavčarjeve ulice na vzhodu (Urek, M. 2010, Poročilo o arheoloških zaščitnih izkopavanjih na lokaciji Tomšičeve–Tavčarjeve / južni del 2008–2010 v Kranju. Neobjavljeno poročilo) in do Vovkovega vrta na zahodu.

Maruša Urek

48

EŠD: 8061

Naselje: **Legen**

Občina: *Slovenj Gradec*

Ime: **Legen – Plesnikov kozolec**

Naslov: *Legen 134*

Področje: *Ē*

Obdobje: *zadnja četrtina 19. stoletja*

Na Plešivčnikovi turistični kmetiji v Legnu je tik ob vaški cesti ohranjen star kozolec – toplar, postavljen konec 19. stoletja. Med ostalimi starejšimi kozolci, ki stojijo na okoliških domačijah, je Plešivčnikov edini s tradicionalno leseno kritino – klanimi smrekovimi skodlami. V okviru sredstev, pridobljenih iz evropskega kmetijskega sklada za ohranjanje in izboljšanje dediščine podeželja, se je v septembru 2011 zaključil projekt obnove Plesnikovega toplarja zaradi spremembe namembnosti iz osnovne gospodarske funkcije objekta v muzejsko in turistično. Želja lastnikov je bila popestriti turistično ponudbo na kmetiji s kronološko ureditvijo zbirke starega kmečkega orodja in strojev v pritličju in nadstropju kozolca ter ureditvijo skupnih ležišč za goste pod ostrejšem. ZVKDS, OE Maribor, je ocenil, da sta načrtovana obnova in nova namembnost skladni z naravo spomenika, če na objektu ne bodo izvršeni posegi, ki bi ogrozili njegove bistvene spomeniške značilnosti. Obnova Plesnikovega kozolca je zahtevala naslednje posege:

- obnovo sekundarnih betonskih temeljev pod osnovnimi lesenimi stebri kozolca;
- obnovo lesene skeletne konstrukcije, pri čemer je bilo treba z ustreznimi rekonstrukcijami nadomestiti dva dotrajana nosilna stebra z novima iz identičnega materiala in z izvirnim načinom obdelave;
- zamenjavo lesenih tal v nadstropju kozolca z lesenimi deskami enakih dimenzij;
- izdelavo preprostih funkcionalni lesenih stopnic namesto prvotnih lestev v zgornji etaži, kar je bilo nujno zaradi predvidene namembnosti kozolca;
- pripravo podlage in polaganje naravnega, avtohtonega kamna večjih dimenzij v peščena tla pritličja kozolca (ureditev talnih površin za razstavne namene);
- izvedbo drenaže ob kozolcu, ki naj bi zagotovila uspešno odvodnjavanje in zaščito pritličja, kjer bodo v dokaj odprtem izvirnem ambientu razstavljeni večji kmetijski stroji in orodje.

Izvajalec obnove Plesnikovega kozolca je bilo Gradbeništvo Kresnik, d. o. o., Legen 144 a, 2383 Šmartno pri Slovenj Gradcu. Obnova je potekala v skladu s kulturnovarstvenimi pogoji pod nadzorom odgovorne konservatorke ZVKDS, OE Maribor.

Lilijana Medved

49

EŠD: 29056

Naselje: **Leskovec**

Občina: *Celje*

Ime: **Leskovec pri Celju – gospodarsko poslopje na domačiji Leskovec 25**

Naslov: *Leskovec 25*

Področje: *E*

Obdobje: *prelom iz 19. v 20. stoletje*

Leskovec pri Celju je del naselja Ljubečna, ki leži severovzhodno od Celja. Večje gospodarsko poslopje stoji tik ob regionalni cesti, ki vodi iz Celja do Ljubečne, in spada k nekdanji veliki domačiji, vulgo pri Štunf. Zgrajeno naj bi bilo na začetku 20. stoletja.

Podolžno, nepodkleteno, zidano gospodarsko poslopje ima prislonjen kozolec s štirimi okni in zidanimi stebri. Na zatrepni fasadi so opečne prezračevalne line. Streha je somerno dvokapna, krita z opeko. V bližnji in daljni okolici je eno izmed redkih gospodarskih poslopij takšnih dimenzij in z bogato arhitekturno členitvijo prezračevalnih lin. Nekdaj so imela vsa gospodarska poslopja na tem območju, ki je zibelka

opekarništa na Celjskem, opečne prezračevalne line, zdaj je to le še redkost.

Gospodarsko poslopje na domačiji Leskovec 25, ki stoji na parc. št. 1387/38, k. o. Trnovlje, je vpisano v Register kulturne dediščine pod št. 29056. Zaradi dotrajane strešne kritine in slabega fasadnega ometa se je lastnica v letu 2001 prijavila na razpis Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano ter za obnovo pridobila sredstva iz naslova ukrepa 323 – Ohranjanje in izboljševanje dediščine podeželja iz Programa razvoja podeželja 2007–2013.

Obnovitvena dela na gospodarskem poslopiju so obsegala zemeljska dela (betonska dela, kanalizacija ...), celovito obnovo fasade z rekonstrukcijo nekdanjega ometa, celovito obnovo strešne kritine in ostrejša z zamenjavo dotrajanih špirovcev, zamenjavo stavbnega pohištva z replikami v obliki in materialu ter razna obrtniška dela. Med obnovitvenimi deli je prišlo do manjših odstopanj glede na prvotni popis del, saj je bilo gospodarsko poslopje v slabšem gradbenem stanju, kakor pa se je pričakovalo, zato so se nekateri posegi reševali sproti.

Posebej zahtevno je bilo obnavljati ostrejša, saj je bilo treba po nasvetu statika zamenjati večje število špirovcev, kakor se je prvotno načrtovalo.

Špirovci morajo biti ročno tesani, kar je postalo problematično, saj izvajalec tega ni znal. Z izбором pravega tesarja je bila izvedba nazadnje vendarle korektna.

Med deli je prišlo tudi do samoporušitve statično zelo poškodovanega dela oboka nad svinjsko štaljo. Po tehtnem premisleku so se v celoti sezidali novi opečni oboki med železnimi nosilci. Tudi stavbno pohištvo se je v celoti zamenjalo. Vsa okna in vrata so zdaj po obliki in materialu replika predhodnih. Poenotila so se tudi vsa betonska hlevska okna v pritličnem delu. Na novo pa so bila po spominu lastnice in fotografiji izdelana velika vrata, ki zapirajo obok med prislonjenim kozolcem in gospodarskim poslopijem. Po tleh pred poslopijem se je položil klasičen tlak z metličeno površino.

Obnova gospodarskega poslopja je zaradi rednih usklajevalnih sestankov, zapisnikov in skrbnega nadzora podjetja ODER, d. o. o., potekala v skladu s pričakovanji in navodili Zavoda za varstvo kulturne dediščine. Konservatorski cilji pa so bili ob rednem terenskem monitoringu odgovorne konservatorke in gradbenega tehnika Iva Gričarja doseženi. Lastnica bo v prihodnosti uporabljala poslopje za rejo konj in drugih domačih živali.

Božena Hostnik

Leskovec 25 pred obnovo (foto: B. Hostnik)

Leskovec 25 po obnovi (foto: I. Gričar)

50

EŠD: 16521

Naselje: **Leskovec pri Krškem**Občina: **Krško**Ime: **Leskovec pri Krškem – arheološko najdišče Leskovec**Področje: **A**Obdobje: **bronasta, železna doba, rimsko obdobje**

Pri predhodnih arheoloških raziskavah na najbolj strmih in zahodnem delu ledine Črnile so bile odkrite arheološke ostaline, ki so potrdile arheološki potencial parc. št. *61/3, 688/2, obe k. o. Leskovec pri Krškem. Na podlagi odkritih kulturnih plasti in najdb v testnih sondah, predvsem v zahodnem delu parcele, smo zamejili območje zaščitnih arheoloških raziskav. Zaščitna arheološka izkopavanja so na delu, predvidenem za gradnjo hiše, potekala avgusta in septembra 2011 pod vodstvom ZVKDS, CPA, Barbare Nadbath in Alje Žorž, konservatorke, s sodelovanjem strokovne ekipe. Pomemben del raziskave je natančna historična analiza s študijo ustnega izročila. Z novimi rezultati smo dopolnili zgodovinske in etnološke razlage o razvoju naselja v novejših obdobjih ter razkrili starejšo, arheološko preteklost Leskovca, ki je bila do zdaj skoraj nepoznana.

Naselje Leskovec, v katerem leži območje raziskav, se razteza preko desnega brega Save, po obronkih Posavskega gričevja in Krškem polju. V Leskovcu je bila že v 13. stoletju ustanovljena močna župnija, kasneje pa eden od centrov krščanstva v Sloveniji, prazupnija. Vse do konca 20. stoletja so v teh nižinskih predelih prevladovala večja kmetija, živino pa so pasli v višje ležečih hribovitih delih. V prvi polovici 20. stoletja je bilo na območju Leskovca veliko obrtnikov: kovač, krojač, pletar, pek in mizarji. Po drugi svetovni vojni se je vas preoblikovala v primestno naselje, velik gospodarski razvoj pa je zahteval prehajanje kmečkega prebivalstva v kmečko industrijo. Čeprav se je v drugi polovici 20. stoletja v Leskovcu močno razvilo sadjarstvo, je naselje začelo izgubljati veljavo, središče pa se je prestavilo v Krško.

Arheološko sicer širšo okolico zaznamujejo omembe in odkritja prazgodovinskih gradišč in grobišč, antična prometnica Celeia–Neviodunum ter srednjeveška gradišča in gradovi. V neposredni bližini najdišča se predvideva obstoj prazgodovinskega gradišča na Črnilih, odkrite pa so bile tudi številne naključne najdbe rimskodobnih napisnih kamnov in miljnikov.

Geološka podlaga na območju vasi Leskovec pri Krškem pripada pliocenskim do kvartarnim drob-

nozratim sedimentom, ki prekrivajo starejši savski zasip pod njim. Te sedimente je v celoti zajela pedogeneza, nastala so debela psevdoočena tla. Tla so se s spiranjem utrdila, v njih pa so se oblikovali večji kosi železovih oksidov.

Jeseni 2011 smo raziskali 257 m² površine (sektor 1) ter v delno ohranjenih arheoloških plasteh in strukturah odkrili le nekaj čez tisoč arheoloških najdb. Zaradi naravnih procesov in raznovrstnih človeških dejavnosti, ki so na tem mestu potekale v kasnejših obdobjih (predvsem v antiki in novem veku), so bile kulturne plasti in jame poškodovane, najdbe pa so se premešale. Zahodni del znotraj temeljev objekta je bil poškodovan zaradi antične ornice ter kasneje z gradnjo in uporabo novoveške kmetije. V vzhodnem delu so bioturbacijski procesi plasti skoraj v celoti uničili. Del prazgodovinske hodne površine se je ohranil le na južnem delu. S tem smo izgubili velik del podatkov, ki bi pripomogli k razumevanju celotnega konteksta odkritih in še ohranjenih ostalin. Večino arheoloških ostalin lahko glede na dosežane izsledke poizkopavalnih analiz umestimo v bronasto dobo, rimsko obdobje in novi vek. Natančnejša opredelitev bo mogoča šele po pridobitvi rezultatov radiokarbonskih analiz. Osnovno stratigrafsko sekvenco smo kronološko razdelili v štiri glavne faze (I–IV), fazi II in IV pa še v podfazi a in b.

Najstarejšo fazo (I) predstavljajo arheološko sterilne plasti, geološka podlaga iz preoblikovanih rečnih sedimentov.

V drugo fazo smo umestili najstarejše, vendar tudi najslabše ohranjene arheološke ostaline, ki sodijo v čas bronaste dobe. Tri jamice so glede na stratigrafsko pozicijo nastale prej (IIa), ostale jamice za kole v južnem delu izkopnega polja pa nekoliko kasneje (IIb) in jih lahko deloma povežemo v obrise pravokotnega objekta. Skupaj z večjimi jamami, zapolnjenimi z zemljino in naselbinskimi najdbami (brusi, orodje iz roženca, odlomki fine lončenine), ter nekdanjo hodno površino verjetno predstavljajo delovni oziroma življenjski prostor znotraj manjše naselbine, katere obsega zaradi uničenja ni bilo mogoče določiti.

V zahodnem delu izkopnega polja se je ohranila debelejša homogena plast, ki jo časovno umeščamo v rimsko obdobje (faza III). Konsistenca plasti, najdbe lončenine, v večini antične in redke prazgodovinske, ter kosi gradbenega materiala z zaobljenimi robovi nakazujejo, da gre za kulturno polje, nastalo s poljedelskimi posegi – antična ornica. Temu v prid govorijo tudi sledovi oranja oziroma odtisi brazd, ki smo jih prepoznali po odstranitvi te kulturne plasti. V vzhod-

nem delu smo naleteli na redke sledove začasnih dejavnosti (jamo in stojko). Glede na količino gradbenega materiala, odkritega v kulturni plasti, predvidevamo, da so v bližini tudi ostaline rimskodobnega objekta.

Sledove novoveških in recentnih posegov smo umestili v zadnjo fazo uporabe prostora (faza IV). Prvo časovno obdobje (a) predstavlja nastajanje in uporaba kmetijskega objekta. Sledove lahko prepoznamo v ostalinah objekta (temelji in zapolnitve), kulturnih plasteh oziroma nekdanjih hodnih površinah, jamicah za podporne stebre znotraj objekta ter sledovih lesenega nadzemnega objekta, ki je bil priključen vzhodni steni domačije. V kasnejše obdobje (b) smo umestili ruševinske plasti, zapolnitve in nasutja, nastale ob rušenju objekta, ter plast stare ornice, jame za drevesa, sledove nekdanje infrastrukture, testne sonde in druge jame novodobnega nastanka neznanega namena. Iz rezultatov preučevanja odkritih ohranjenih novodobnih in novoveških ostalin lahko razberemo, da so nekje v prvi polovici 19. stoletja (morda že prej) na prostoru raziskav postavili manjšo zidano hišo. Ta objekt je novi lastnik Vahčič, premožni prišlek iz Vidma, spremenil v večji kmetijski objekt – hlev, znotraj katerega smo prepoznali prostore za konje, gnojno jamo in greznico. Kasneje so hlevu priključili leseno strukturo, morda kozolec ali drvarnico. Poleg konjereje, izpričane v ustnem izročilu, s katero so se ukvarjali v tej stavbi, so se glede na odkrite ostaline ukvarjali tudi z manjšimi kovaškimi in pasarskimi deli, kot je to običajno še danes. Del objekta so po vojni opustili, leseno strukturo so porušili, zunaj temeljev pa so uredili večji sadovnjak.

Zaradi pomanjkanja najdb težko govorimo o umetniškem izražanju in obrti. Med najdbami prevladujejo keramične, kronološko pa novoveške in novodobne. Večina najdb izvira iz ruševinskih in drugih novodobnih kontekstov. Redke smo zasledili v manjših in večjih jamah, po večini prazgodovinskih in eni rimskodobni. Ker najdbe nimajo tipoloških značilnosti (okrasov in oblik), jih ne moremo širše primerjati z najdbami z drugih najdišč. Izstopa le del pokrovke iz obdobja bronaste dobe. Kamniti izdelki in odpad (orodje, odbitki, luske, jedra, žrmlje, brusi) kažejo na poljedelsko in živinorejsko dejavnost prazgodovinskih naseljencev, kisl lokalna zemljina pa je starejše prazgodovinske organske ostanke skoraj v celoti uničila. Na najdbe je v veliki meri vplivalo tudi spiranje železa iz metalurških novoveških odpadkov (žlindre) v spodnje plasti.

Arheološke ostaline izpričujejo intenzivno rabo

Leskovec pri Krškem, pogled na jamice za kole kot del bronastodobnega objekta (foto: A. Žorž)

prostora v obdobju prazgodovine, najdbe pa kažejo, da so bili ljudje na tem območju dejavni tudi v antiki ter srednjem in novem veku. Z nastankom novoveških struktur in plasti so bili izvedeni največji posegi v zemljišče, ki posegajo globoko v geološke plasti, z njimi pa so bile v večini uničene prazgodovinske in rimskodobne ostaline in najdbe. Vseeno smo lahko prepoznali sledove manjše naselbine, v kateri so v bronasti dobi potekale raznovrstne dejavnosti. Sklepajoč iz koncentracije odkritij, se je naselbina širila vsaj severno in vzhodno od raziskanega območja. Zanimariti pa ne smemo niti pomena novoveških ostalin. Deloma ohranjen objekt z najdbami priča o življenju in uporabi prostora v času vzpona Leskovca pri Krškem, o katerem se je izročilo že skoraj izgubilo in ki je etnološko nedvomno zelo pomemben.

Alja Žorž

51

EŠD: 329

Naselje: **Ljubljana**

Občina: **Ljubljana**

Ime: **Ljubljana – arheološko najdišče Ljubljana**

Področje: **A**

Obdobje: **rimsko obdobje**

Na podlagi rezultatov predhodnih arheoloških raziskav, ki so bile opravljene v dneh od 18. do 22.

avgusta 2011 in ki so nedvoumno pokazale, da so na lokaciji, predvideni za gradnjo podzemnih zbiralnic na Štefanovi ulici 4 v Ljubljani, parc. št. 2743, k. o. Ajdovščina, arheološki depoziti iz rimskega obdobja, so bili izdani dodatni kulturnovarstveni pogoji za izvedbo zaščitnih arheoloških izkopavanj in odstranitev dediščine na celotnem območju predvidenega posega. Izvajalec raziskav je bilo podjetje MAGELAN Skupina, vodja Špela Tomažinčič, strokovni nadzor pa so opravili Boris Vičič, univ. dipl. arheol., konservatorski svetovalec, Mitja Pergar, konservator, in Tonka Šoba z ZVKDS, OE Ljubljana.

Z arheološkimi raziskavami je bila v manjšem obsegu dopolnjena topografija severnega emonskega grobišča. Raziskan grobišni prostor je del urejenega zunajmestnega grobišča ob eni od mestnih vpadnic, na katero so se naslonili grobovi oziroma grobne parcele. Takšna organiziranost mestnega grobišča in enoten sistem pokopavanja sta ostala nespremenjena praktično ves čas obstoja antične Emone. Oddaljenost grobišnega prostora, okoli 50 m od antične ceste v smeri Celeje, nakazuje na poznejši čas pokopavanja in na ne ravno reprezentativno lokacijo na grobišču. Najbližja lokacija z že evidentiranimi rimski grobovi je Puharjeva ulica, kjer so leta 1952 ob gradnji kanalizacije odkrili pet grobov, od tega tri žgane, v dveh žarah sta bila bronasta novca, kovana v času cesarja Tiberija, in dva skeletna grobova brez pridatkov, razen železnega

Ljubljana, grob 18, pridatki pod nogami pokojnika (foto: M. Pavlovec)

žebelja (Leben, F. 1952, Najdba antičnih grobov v Ljubljani. Arheološki vestnik III/1, 310–314).

V stratigrafskem zapisu območja raziskave sta nad geološko podlago, ki jo tvori savski prod, ohranjeni dve enoti, ki ju povezujemo z antičnim grobiščem. Vrh spodnje enote je intaktna površina grobišča, na kateri smo evidentirali 12 od 20 grobnih jam. Jasno določljiv nivo intaktnega grobišnega prostora kaže, da je nepoškodovan le najnižji del grobišča, od katerega so ohranjeni le najgloblji deli grobišnih struktur, to so dna grobnih jam in skeleti. Obrisi in prostorski obsegi posameznih grobnih jam, ki so bile z najnižjim delom vkopane v to enoto, so bili slabo prepoznavni in jih pred izpraznitvijo jam in očiščenjem skeletov skoraj ni bilo mogoče natančno definirati, saj se zasutja grobnih jam praktično niso ločila od enote, v katero so bile jame vkopane. Nad spodnjo enoto je ležala do 0,45 m debela ruševina grobnih struktur. Grobe sestavine v sedimentu, apnenčasti lomljenci velikosti do 25 cm, oblice in kosi tegul predstavljajo gradbeni material uničenih grobnih konstrukcij. Noben element grobne arhitekture ni bil ohranjen in situ. Razen grobnih kontekstov so vse preostale evidentirane stratigrafske enote postantične, nekatere med njimi so neposredno povezane s poškodovanjem evidentiranih grobov.

Odkritih je bilo 20 grobov, vsi evidentirani grobovi so skeletni. Trije grobovi niso bili raziskani v celoti, temveč so bili manjši deli grobnih jam, dokumen-

tiranih v presekih izkopnega polja. Preliminarno antropološko analizo skeletov je na terenu opravila dr. Leben Seljakova. Prevladujoč način pokopa je pokop v grobni jami, ki so bile v treh primerih ponekod obložene s prodniki. Po načinu pokopa izstopa grob 14, pri katerem smo v tlorisu identificirali ostanke spodnje, pravokotne lesene deske z dimenzijami 1,9 x 0,7 m, na kateri je bil pokojnik pokopan, in nekaj centimetrov višje ležeče lesene deske, s katero je bil, verjetno pred zasutjem groba, pokrit. Za celoten grobišni prostor ne velja enotno pravilo o legi in usmeritvi grobov, pravilnosti se nakazujejo kvečjemu parcialno. Na podlagi stratigrafskega zapisa in medsebojnih stratigrafskih povezav med grobovi je bilo mogoče izdelati relativno kronologijo pokopavanja in definirati tri kronološke skupine grobov, znotraj katerih se kažejo pravilnosti v razporeditvi grobov, to je razporeditev v vrstah z enotnimi presledki med posameznimi grobovi, in v usmeritvi grobov.

Pridatki so bili v enajstih grobovih, kar pomeni 65 odstotkov. Od tega je bil v sedmih grobovih le novec, v štirih pa so bili tudi deli noše, nakit oziroma stanovska oprema. Po pridatkih izstopata dva grobova, 14 in 18. V grobu 14 je bila ogrlica z jagodnim nizom, sestavljenim iz 176 steklenih in jantarnih jagod različnih oblik in barv, ki so ležale okoli vratu ter na prsih pod skeletom in nad njim. Ob prstih desne noge, na severovzhodnem vogalu deske, je ležala narobe obrnjena oljenka hruškaste

oblike z držajem, ki je bila ponekod premazana z zelenkasto glazuro. Pridatki v grobu 18 so bili položeni pod noge pokojnika, v njegova usta je bil vstavljen bronast novce. Od vzhoda proti zahodu so bili pod nogami pokojnika pasna garnitura, pečatna oljenka in glinena pivska posodica, okrašena z valovnico. Pasna garnitura je bila enkrat prepognjena in prva položena na dno grobne jame, nato sta bili v grob položeni še oljenka in pivska posodica. Od pasne garniture je ohranjenih 11 bronastih, ornamentiranih krilatih okovov, bronasta pasna spona z okovom, sestavljenim iz ozke prečke in nanjo pripetega krilatega dela, ter bronast jermenski zaključek amforaste oblike. Za pasom sta visela dva različno velika železna obroča. Grob preliminarno datiramo v drugo polovico 4. stoletja, terminus post quem pokopa je novce Konstancija II. (341–348), ki ga je imel pokojnik v ustih. Struktura pridatkov, predvsem prilaganje novcev in oljenk v grobove, ter lega pridatkov, polaganje novcev v roke ali usta pokojnika, nakazuje na pokopavanje Romano ritu in ohranjanje antičnih predstav o prehajanju mrtvih v onostranstvo. Grobove na podlagi novcev in grobnih pridatkov preliminarno datiramo v 4. stoletje, večino grobov v drugo polovico 4. stoletja. Najstarejši terminus post quem pokopa je glede na novce cesarja Karina v grobu 12 leto 283. Kronološka umestitev grobov v 4. stoletje ni presenetljiva in je glede na podatke o Emoni pravzaprav pričakovana. Emona je namreč v 4. stoletju ponovno oživila, kar se kaže v številnih urbanističnih posegih, funkcionalni preureditvi nekaterih inzul, prenovi javne komunalne infrastrukture in drugih novogradnjah, med katerimi izstopa starokrščanski center.

Špela Tomažinčič

52

EŠD: 11242

Naselje: Ljubljana

Občina: Ljubljana

Ime: Ljubljana – hiša Pot sodarjev 2

Naslov: Pot sodarjev 2

Področje: E

Obdobje: prva polovica 19. stoletja

V Tacnu pri Ljubljani, tik ob Savskem mostu, je nekoč stala Koširjeva kmetija, ki se z brodom čez reko Savo v ohranjenih listinah omenja že v 13. stoletju. Takrat naj bi lastnik gradu Planina pri Sevnici brod skupaj s pripadajočo kmetijo prodal ljubljanski meščanki Marsi Porger in njenim dedičem, z ustanovitvijo ljubljanske škofije v 15. stoletju pa je kmetija pripadla ljubljanskemu

stolnemu kapitlju. Ko se je ob koncu 17. stoletja posest razdelila, so polovico prevzeli Koširji z Ježice in za njimi cela vrsta gospodarjev. Zaradi vedno težjega prečkanja nevarne Save z brodom je smledniški baron Lazarini, ki je skrbel za ta rečni prehod, leta 1844 zgradil lesen Marijin most. Leta 1907 je ta most odnesla narasla Sava, nov železni Cesarski most, ki je bil postavljen že leta 1910, ob cesarjevi 80-letnici, pa je nato služil svojemu namenu vse do leta 1978, ko se je moral umakniti sedanjemu železobetonskemu mostu. Na tej pomembni prometni točki je gostilna verjetno nastala ob koncu 18. ali v začetku 19. stoletja, saj je terezijanski kataster ukvarjanja z gostinstvom še ne omenja. V začetku 20. stoletja se je gostilna imenovala tudi restavracija pri Koširjevem dvoru. Ko je leta 2005 umrla zadnja lastnica, je Turistično društvo Šmarna gora želelo v hiši urediti muzejske zbirke iz bogate zgodovine tacenskega sodarstva, kajakaštva, brodarstva in bližnje Šmarne gore. Mestna občina Ljubljana se kljub prepričevanju in utemeljevanju zavoda, naj odkupi hišo, ki sicer ni imela statusa kulturnega spomenika, in jo nameni za predstavitev krajevne zgodovine in kulturni dejavnosti, za nakup ni odločila, zato je bila hiša prodana zasebnemu podjetju, ki je v njej načrtoval ureditev turističnih apartmajev, poslovnih prostorov in kavarne. Celostna obnova nadstropne hiše, ki so jo načrtovali v biroju Groleger arhitekti, d. o. o., iz Ljubljane, se je pričela leta 2009 in zaključila konec leta 2011. Na podlagi izsledkov gradbenih raziskav so se najprej izvedli podbetoniranje obstoječih temeljev, injektiranje kletnih zidov in drenaža, delno se je odstranila medetažna konstrukcija obokov in nadomestila z novo armiranobetonsko ploščo, izvedla se je statična ojačitev z jeklenimi horizontalnimi vezmi. V zahodnem delu so se ohranili opečni traverzni oboki. Zaradi boljše izkoriščenosti podstrešnih prostorov, kjer so bile predvidene štiri apartmajske enote, se je v celoti izvedlo novo ostrežje s strešnimi frčadami. Vgradilo se je novo leseno stavbno pohištvo, namesto lesenih profiliranih vhodnih vrat se je izdelala kopija. Stare omete z zaključnim slojem apnenocementnega obrizga smo na podlagi Roefixove tehnologije ohranili in sanirali, v območju cokla pa izvedli nove. Ponovno se je vzpostavil zazidan vhod v klet, nekdanjo mesnico, klavnico in vinsko klet, kjer se je po obnovi načrtoval gostinski lokal. Ohranila in obnovila sta se dvoramno kamnito stopnišče s kovano ograjo na severni strani in kamniti portal. Uredila se je tudi okolica hiše s parkiriščem na zahodni strani in velikim, žal tlakovanim in ne peščenim gostinskim vrtom – teraso ob Savi.

Damjana Pediček Terseglav

Ljubljana, hiša Pot sodarjev 2 pred obnovo (foto: D. Pediček)

Ljubljana, hiša Pot sodarjev 2 po obnovi (foto: D. Pediček)

53

EŠD: 328

Naselje: **Ljubljana**Občina: **Ljubljana**Ime: **Ljubljana – mestno jedro (del)**Naslov: **Zaloška cesta 2, Onkološki inštitut, stavba B**Področje: **UA**Obdobje: **1895**

Stavba Onkološkega inštituta na Zaloški cesti 2 v Ljubljani je bila zgrajena med letoma 1893 in 1895 po načrtih zagrebškega arhitekta Kuna Waidmanna in deželnega inženirja Antona Klinarja. Bolnišnica je bila zgrajena po vzoru pariške bolnišnice Lariboisiere (1846–1854). Slogovno oblikovanje stavbe lahko umestimo v neohistorizem.

Na stenah v stopniščih stavbe B Onkološkega inštituta v Ljubljani so prisotni trije sgraffiti. Vsak izmed njih pokriva približno 6 m² površine, postavitev teče vzporedno s stopnicami. Sgraffiti prikazujejo tri različne tematike. Prvi je na desni strani stopnišča, ki vodi iz pritličja v prvo nadstropje, ter prikazuje družinsko življenje in vzgojo. Drugi je na desni strani stopnišča, ki vodi iz prvega v drugo nadstropje, ter prikazuje različne igre in športne panoge. Tretji pa je na desni strani stopnišča, ki

vodi iz drugega v tretje nadstropje, in prikazuje različne obrtniške poklice.

Vsi sgraffiti so izdelani na način izrezovanja zaključne plasti ometa, ki je obarvana enotno. Podlaga posameznih polj, vidnih ob izrezovanju, pa je obarvana različno. Za obarvanje ometa so bili uporabljeni zemeljski pigmenti (topel oker, rjava in svetlosiva). Sgraffiti še niso bili restavrirani, njihovo stanje je bilo na splošno zadovoljivo. Prisotni so bili površinske nečistoče, razni madeži, praske, odrgnine in odpadli deli.

Pred posegi je bila opravljena fotodokumentacija vseh sgraffitov, natančno smo pregledali stanje posameznih ploskev in izvedli nekaj poskusov čiščenja in kitanja. V nadaljevanju smo zaščitili okoliška mesta pred dodatnimi poškodbami in nečistočami. Sledilo je mehansko odstranjevanje nečistoč s površine barvnih ploskev. V zaključni fazi čiščenja smo površino na rahlo tretirali z vodo in morsko gobico. Na prvem sgraffitu je na sivih poljih prišlo do kemične reakcije pigmenta v stiku z vodo, zato so bili ti predeli blago očiščeni z mehanskim odprásevanjem in etilnim alkoholom. Lokalne poškodbe smo utrdili z apneno vodo. Poškodbe v ometu smo pokitali z apnenim kitom, ki smo ga skušali tako barvno kot strukturno čim bolj približati prvotni površini. Pokitana mesta in

Ljubljana, Onkološki inštitut, stavba B, detajlni prikaz poškodb na prvem sgraffitu (foto: Tjaša Pristov, 2011)

Ljubljana, Onkološki inštitut, stavba B, drugi sgraffito, ki prikazuje igre in šport, po končanih konservatorsko-restavratskih posegih (foto: T. Pristov, 2011)

poškodbe na barvni plasti smo v zaključni fazi lokalno retuširali z zemeljskimi pigmenti in apnenim vezivom. Posegi so bili sproti fotodokumentirani, ob zaključku pa je bilo izdelano poročilo o opravljenih posegih.

Tjaša Pristov

54

EŠD: 379

Naselje: **Ljubljana**Občina: **Ljubljana**Ime: **Ljubljana – palača Kolizej**Naslov: **Gospodsvetska cesta 13**Področje: **UA**

Obdobje: **druga četrtina 19. stoletja, 1845–1847, prva četrtina 21. stoletja, 2011**

Palača Kolizej, zgrajena med letoma 1845 in 1847, je bila delo arhitekta in podjetnika Johana Benedikta Withalma (1771–1865), ki je v Gradcu leta 1839 zgradil Kolizej (porušen v začetku 20. stoletja) in t. i. Železno hišo (1846).

Ljubljanski Kolizej je bil v srednjeevropskem prostoru edini še ohranjeni primer monumentalne večnamenske zgradbe za različne dejavnos-

ti, od stanovanjske do kulturne, razvedrilne in rekreativne, iz sredine 19. stoletja. Njegova notranjost je imela izvorno prostorsko organizacijo z dvema visokima večnamenskima dvoranama ter manjšimi dvoranami in stanovanjskimi enotami. Kot stavbni tip je zgradba predstavljala predhodnika narodnih domov, ki so bili na prelomu iz 19. v 20. stoletje značilni za večnacionalno Avstro-Ogrsko, in poznejših delavskih domov, ki so jih gradili po zahodni Evropi (Belgija, Francija). S stališča razvoja arhitekturnih slogov je bil Kolizej predstavnik tako imenovanega romantičnega historizma, pri katerem se neogotske prvine prepletajo z neorenesančnimi.

V Kolizeju so prebivale znane slovenske osebnosti, med drugim slikar in akademik Gojmir Anton Kos, pomemben slovenski pravnik in publicist Janko Polec, zbiratelj in publicist Čoro Škodlar, slikar in publicist Krištof Zupet in drugi.

ZVKDS, OE Ljubljana, je pod vodstvom Marije Režek Kambič na podlagi nalog, ki jih je zadalo Ministrstvo za kulturo v izreku Kulturnovarstvenega soglasja za raziskavo in odstranitev dediščine, št. 3510-33/2008/25, z dne 3. avgusta 2009 (KVS) izvajal nadzor nad odstranitvijo spomenika, pri kateri je bilo zahtevano ohraniti vse

Ljubljana, palača Kolizej, del stopnišča v galerijo dvorane (foto: M. Režek Kambič, 2005)

Ljubljana, pogled na palačo Kolizej (foto: B. Deanovič, 2005)

Ljubljana, rušenje palače Kolizej (arhiv ZVKDS, 2011)

kamnoseško izdelane stavbne člene in dekorativne elemente ter jih trajno hraniti v pristojnem muzeju oziroma uporabiti pri obnovi kakšnega drugega spomenika.

Kot izhodišče za valorizacijo dekorativnih elementov in kamnoseško izdelanih stavbnih členov je bila uporabljena inventarizacija palače, izdelana v letu 2005 kot posebno poglavje v Konservatorskem programu za posege v kulturni spomenik 379 Ljubljana – palača Kolizej.

Pretežno iz opeke grajena palača s klasično zaribano fasado, zgolj minimalno členjeno z dekorativnimi horizontalnimi pasovi iz terakote in lizenami z rozetami ter preprostima kamnitima portaloma na ulični fasadi in ločno zaključenima portaloma v kletni pasaži, ni ponujala veliko elementov, ki bi bili uporabni pri obnovi katerega drugega kulturnega spomenika oziroma ki bi bili primerni kot razstavni eksponati. V notranjščini, ki je v zadnjih šestih letih zaradi nevdzdrževanja, manjših požarov in ne nazadnje ravnjanja nelegalnih uporabnikov izjemno propadla, razen stopniških ograj in nekaj vgradnih omar ni bilo pripovednih elementov za muzejsko predstavitev. Večji del palače je bil

zaradi samoporušitve etažnih plošč kot posledice zanemarjanja izjemno nevaren (trakt ob Gosposvetski cesti, velika dvorana ...), zato tudi pred rušitvijo ni bilo mogoče izvesti predhodne konservatorsko-restavratorske raziskave, s katero naj bi se ugotovil obstoj domnevnih stenskih poslikav graškega akademskega slikarja Adalberta Uetza. Sondažne raziskave so bile sicer predpisane že v Konservatorskem programu za sanacijo palače, vendar pa zaradi nedostopnosti palače niso bile izvedene. Vhodi v palačo so bili zazidani takoj po izselitvi vseh stanovalcev in uporabnikov, ravno tako novi lastnik ni bil pripravljen na sodelovanje. Na podlagi arhivskih virov, ki pričajo o postavitvi temeljnih kamnov z listinami, položenimi v vse štiri vogale palače, sta Tonka Šoba in Marija Režek Kambič po odstranitvi palače opravili tudi vizualni pregled terena. Pod severnimi obodnimi zidovi palače so bili evidentirani večji kamniti bloki, kositrne skrinjice s pergamentnimi listinami pa v fazi odstranitve objekta ni bilo najti. Neraziskana sta ostala del južnega in del severnega obodnega zida palače, ki v tej fazi rušitve nista bila odstranjena. Pri nadaljevalnih posegih na zemljišču bo treba

Ljubljana, palača Kolizej, deponirani elementi (foto: M. Režek Kambič, 2011)

zagotoviti konservatorski nadzor z namenom deponiranja domnevnih listin, položenih v temeljni kamen 31. maja 1845.

Navodila za demontiranje in deponiranje izbranih arhitekturnih elementov je pripravila Tjaša Pristov, restavratorka OE Ljubljana. Izvajalec je za demontažo najel ZVKDS, RC. Del deponiranih elementov je prevzel Mestni muzej Ljubljana, Gosposka ulica 15, Ljubljana, vse kamnite elemente (kamnoseško izdelane stavbne člene) pa je prevzel ZVKDS, RC, in jih bo uporabil pri obnovi katerega od objektov kulturne dediščine.

Dejstvo je, da nobena fotografska, muzejska predstavitev, ki je zahtevana v izreku izdanega KVS, ne more nadomestiti avtentičnega stika s palačo Kolizej. ZVKDS kot institucija je vseskozi zagovarjal stališče, da je treba Kolizej ohraniti za prihodnje generacije, in je Ministrstvu za kulturo podal poziv za odpravo kulturnovarstvenega soglasja za rušitev, toda na žalost strokovni argumenti pri odločitvi niso zadoščali.

Marija Režek Kambič

55

EŠD: 5618

Naselje: **Ljubljana**

Občina: Ljubljana

Ime: **Ljubljana – palača Novi trg 4**

Naslov: Novi trg 4

Področje: UA

Obdobje: sredina 18. stoletja

Palača Novi trg 4 v Ljubljani velja za plemiško baročno palačo z odličnim večramnim stopniščem s pravokotnim zrcalom iz sredine 18. stoletja. Notranjost palače je bila v preteklosti bogato dekorirana s stenskim poslikavami.

V sklopu prenove dveh prostorov Leksikološke sekcije inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU v palači Novi trg 4 v Ljubljani je bilo s sondažnimi raziskavami ugotovljenih več dekorativnih poslikav. Vsega skupaj je bilo odkritih sedem stropnih poslikav iz različnih obdobj. Tri izmed njih so bile temeljito dokumentirane, dve sta bili zgolj zaznani, saj sta pod ometom, dve pa sta bili restavrirani in prezentirani glede na ohranjenost.

V sobi I so bile odkrite tri zaporedne šablonirane poslikave. Najmlajša poslikava v rjavih tonih (I/A) je bila izvedena s šablono. Zaradi predhodnih posegov je bila močno poškodovana, zato smo jo pred odstranitvijo temeljito dokumentirali. Srednja poslikava (I/B), v sivo belih tonih, je kazala zadovoljivo ohranjenost. Skozi sivo barvno plast

je presevala še starejša poslikava. Poslikava (I/C) je prav tako izvedena s šablono, in sicer v zelenih, belih in rdečkastih tonih. Odstranjevanje kasnejših nanosov je bilo zaradi tankih in sprijetih plasti kasnejših beležev zelo težavno. Vse poslikave lepo okvirjajo stropni del in ga zapolnjujejo z bogato centralno rozeto. Na stropu je bilo v preteklosti izpeljanih več električnih instalacij, zato so bile poslikave na teh delih najbolj poškodovane. Na mestih, kjer je plast ometa že odpadla, je bilo razvidno, da so pod to plastjo še starejše plasti, ki so prav tako poslikane. Zaradi slabega stanja prvotnih ometov so te plasti ostale nedotaknjene in ohranjene za prihodnje rodove.

V sobi II sta bili odkriti dve stropni poslikavi. Mlajša (II/A) je bila zaradi predhodnih posegov močno poškodovana. Gre za šablonsko, dekorativno okrasitev stropnega dela s centralno rozeto. Pred odstranitvijo je bila izdelana natančna foto- in grafična dokumentacija. Starejša poslikava pod omenjeno (II/B) je bolj pisana, vendar je zaradi slabše vezivnosti barve močno poškodovana. V fazi odkrivanja se je izkazalo, da je ohranjena le v fragmentih, zato smo jo tako tudi prezentirali. Kot v prvi sobi je bilo tudi v tej na stropnem delu pod plastjo ometa moč zaznati še starejšo poslikavo. Del odstranjenega ometa je razkril močno poškodovano površino zaradi gostega naključanja spodnjega ometa, barvna plast pa se je luščila in odpadala. Pustili smo jo nedotaknjeno pod ometom.

S temeljitimi sondažnimi raziskavami so bile dokumentirane in zrisane vse obstoječe poslikave. Posamezne poslikave so bile odkrite v tolikšni meri, da je bilo mogoče izdelati izrise raporta. Izdelana je bila grafična dokumentacija – shema stropne risbe v merilu. Vse odkrite šablone so bile tudi izrisane v merilu 1 : 1. Način končne prezentacije stropnih poslikav je bil določen na podlagi njihove ohranjenosti ter strokovnega mnenja odgovornega konservatorja, podprl pa ga je tudi naročnik. V prvi sobi se je v celoti prezentirala srednja poslikava, v drugi sobi pa najstarejša le v ohranjenih fragmentih.

Poslikavi sta bili v celoti odkriti, previdno so bili mehansko odstranjeni vsi kasnejši beleži in ponekod tudi tanjše plasti kasnejših ometov. Sledilo je odstranjevanje starih neprimernih plomb in kitov, ki so nastali v predhodnih posegih, predvsem zaradi napeljave električnih inštalacij. Zaradi izjemno slabe povezanosti ometov je bilo treba stike injektirati z injektirno maso na osnovi apna. Robovi stikov med ometi so bili obšiti z apneno malto. Po stabilizaciji nosilnih ometov smo posege nadaljevali s finim čiščenjem poslikane površine.

Ljubljana, palača Novi trg 4 – soba I, stropna poslikava med odkrivanjem in odstranjevanjem neustreznih inštalacij (foto: T. Pristov, 2011)

Ljubljana, palača Novi trg 4 – soba I, centralna rozeta po končanih konservatorsko-restavratorskih posegih (foto: T. Pristov, 2011)

Poškodbe smo pokitali in barvno plast po potrebi utrdili. Kitana mesta smo strukturno prilagodili prvotni površini. Na podlagi izdelane risbe smo na najbolj poškodovanih predelih izvedli popolno rekonstrukcijo, manjše poškodbe pa smo lokalno retuširali. Določili smo nevtraln ton za prilagajanje slikane površine kot celote ter pleskanje stropa in sten. Ob zaključku del je bilo izdelano poročilo o opravljenih posegih s priloženo grafično in fotodokumentacijo.

Tjaša Pristov

56

EŠD: 370

Naselje: **Ljubljana**

Občina: **Ljubljana**

Ime: **Ljubljana – predel Levstikova ulica (del)**

Naslov: **Erjavčeva 25**

Področje: **UA**

Obdobje: **zadnja četrtina 19. stoletja, 1894**

Dekliška šola, danes večstanovanjska hiša
Erjavčeva cesta 25

Leto načrta: 1894

Avtor načrta: Gustav Gerlach

Izvajalec: Kranjska stavbna družba

Investitor: Kranjska stavbna družba

Večstanovanjska trinadstropna hiša arhitekta Gustava Gerlacha, zgrajena kot nemška mestna dekliška šola, ukinjena leta 1919, na naslovu Erjavčeva cesta 25, zamejuje vogal Erjavčeve ceste in Levstikove ulice. Pri dekoraciji fasade se je arhitekt zgledeval predvsem pri baročnih vzorih. Pojavljajo se poenostavljena rastlinska ornamentika, girlande, kartuše z maskami, školjčni motivi ipd.

Šestosna fasada na Erjavčevo cesto je v osrednjem delu poudarjena z balkonom s balustradno ograjo, medtem ko je glavni vhod s portalom pomaknjen v os ob stiku s sosednjo hišo. Triosna fasada na Levstikovo ulico je predrta z velikimi odprtini, v katere so vstavljena štirikrilna okna. Osrednji del te triosne fasade je poudarjen s pomolom.

Polkletno etažo s pravokotnimi okenskimi odprtinami od pritličja ločuje profiliran venec. Pritličje je tako kot klet v celoti ometano in členjeno s horizontalnimi pasovi. V prvem in drugem nadstropju, povezanem s pilastri, se izmenjujejo polja opeke ter štukirane in dekorirane površine, medtem ko je bogato obdelana fasada tretjega nadstropja, ki je jasno ločena od spodnjih s profiliranim vencem, v celoti ometana.

Na fasadi na Levstikovo ulico so v prvem nadstropju okenske odprtine z dvojnimi dvokrilnimi okni pro-

filirane in poudarjene s polkrožnimi in trikotnimi zatrepji z motivi konzol in girland, v drugem nadstropju so poudarjene z ravnimi prekladami s konzolami in ušesasto zaključenimi obrobami, v tretjem pa jih v osi krasijo odlički kartuš. Bogat strešni venec podpirajo umetelno oblikovane konzole. Fasadni okras na Levstikovo ulico je v prvem nadstropju in pomolu zasnovan še ambicioznejše. Širok razpon okenskih odprtini tu krasijo kartuše, zaključene z maskami.

V obdobju med obema vojnama je v prvem nadstropju imela svoje prostore češka ambasada; ta je za svoje potrebe ob Levstikovi ulici dozidala garažo, katere fasada povzema oblikovanje hiše, njena streha pa je urejena kot terasa.

Fasada je bila pred obnovo izjemno poškodovana. Poškodbe so bile predvsem posledica večletnega nevdzdrževanja hiše in sekundarnega, verjetno apnen cementnega finega tankoslojnega ometa. Fasadni omet je odstopal od podlage in bil močno preperel in povsem prekrit s črnimi oblogami in nečistočami. Predvsem na izpostavljenih delih je bil uničen tudi grobi omet, ki je razpadal in odstopal v zaplatah, površine, izpostavljene padavinam, pa so bile popolnoma izprane. Dobršen del profiliranih elementov in vlečenih profilov je bil popolnoma uničen. Odlički, na izpostavljenih delih sicer požrti zaradi atmosferskih vplivov, so bili v solidnem stanju.

Od leta 2005 do začetka prenove leta 2011 so lastniki zamenjavo večine dvokrilnih in štirikrilnih škatlastih oken na hiši zastavili napačno brez potrditve. Pri menjavi niso bila upoštevana ne določila planskih aktov ne izdani kulturnovarstveni pogoji. Nova oblikovno neustrezna okna (predimenzionirani okenski okvirji, sprememba odpiranja oken, uporaba tipskih izdelkov iz plastike) tudi dimenzijsko ne ustrezajo velikosti okenskih odprtini. Kljub prijavi pristojnim inšpekcijskim službam v letu 2010 ni bilo dovolj vzvodov za zamenjavo s spomeniškovarstvenega stališča nesprejemljivih oken v času prenove fasade. Na okenskih prekladah štirikrilnih oken na vogalu hiše so se zaradi brutalne menjave oken in verjetno neenakomernega posedanja hiše pojavile razpoke, široke tudi do tri centimetre. Streha z lesenim ostrešjem je bila v izjemno slabem stanju.

Že v letu 2005 so bili pripravljene kulturnovarstveni pogoji za obnovo fasade in strehe. Obnova lupine hiše se je izvajala v okviru projekta Ljubljana moje mesto, ki ga vodi Mestna občina Ljubljana, Oddelek za urejanje prostora, Poljanska cesta 28, in sicer se je začela julija 2011 in končala januarja 2012.

V času uvedbe v delo je restavratorica Tjaša Pristov opravila sondažne raziskave in na podlagi re-

zultatov določila prvotne barvne tone in strukturo prvotnih zaključnih ometov. Fasada je bila v celoti pretrkana, poškodovani ometi, podvotljena mesta, stare plombe so bili odstranjeni. Pri obnovi fasade je izvajalec uporabljal Baumitove izdelke za sanacijo. V celoti so bili rekonstruirani vogalni del fasade s strešnim vencem in večina vlečenih profilov ter dekorativni omet v tretjem nadstropju. Izjemno bogat štukaturni okras je bil očiščen in domodeliran. Odlički so bili uporabljeni v majhnem obsegu, in sicer zgolj na delu obrobe okenskih odprtini v prvem nadstropju. Pri domodelaciji in kitanju poškodb je restavrator uporabljal Rofiksovo apnenno tehnologijo. Opečni deli fasade so bili očiščeni z vodo in delno krtačeni, poškodovane fuge pa so bile obnovljene z barvno prilagojeno malto. Balkon in terasa s kamnito balustradno ograjo sta bila očiščena, poškodbe so bile domodelirane ter v strukturi in barvi prilagojene očiščeni ograji. Okenske preklade so bile sanirane v skladu z navodili statika Franca Pezdirca. Okna na stopnišču in v prvem nadstropju so bila zamenjana z novimi dvojnimi okni, izdelanimi po vzoru prvotnih s spremenjenim načinom odpiranja. Lesena vhodna vrata so bila korektno obnovljena in finalno zaščitena z naravnimi olji.

Hkrati z obnovo strehe je potekala tudi rekonstrukcija podstrehe z zamenjavo lesene konstrukcije z

jekleno ter spremembo namembnosti v bivanjsko. V sklopu prenove fasad in strehe objekta so se lastniki lotili tudi sanacije dvorišča.

Obnovitvena dela v letu 2011 na hiši Erjavčeva cesta 25 so bila izvedena s skladu s konservatorskimi načeli. Lastniki hiše so pri posegih v skupne dele hiše dosledno upoštevali stališče spomeniškovarstvene službe (zamenjali so neustrezna plastična dvoriščna vrata z lesenimi po vzoru prvotnih, uredili in sanirali dvorišče z novo ograjo, strokovno obnovili vhodno vežo ...). Lastniki oblikovno in celo dimenzijsko neustreznih oken pa so se načelno obvezali, da jih bodo ob naslednji zamenjavi izdelali po vzoru oken, zamenjanih v času obnove v prvem nadstropju.

Dela na hiši Erjavčeva cesta 25 je celoti prevzelo podjetje Rima, d. o. o., iz Ljubljane, vodja projekta je bila Meta Klančar. Restavratorska dela je izvajal Dušan Tomšič, gradbeni nadzor nad obnovitvenimi deli pa Roman Frantar iz podjetja Imovina, d. o. o. Vhodna vrata je strokovno obnovila Majda Tekavec s sodelavci, nova okna na stopnišču in stanovanju v prvem nadstropju pa je izdelalo podjetje Les Mlaj, d. o. o. Novo dvoriščno ograjo in rešetke na kletnih oknih je naredil Jože Porenta, s. p., dotrajano leseno konstrukcijo ostrešja je zamenjalo z novo jekleno podjetje Klajder, gradbeni nadzor nad deli za spremembo namembnosti pa je opravil Andrej Logar.

Marija Režek Kambič

Ljubljana, ulična fasada na Erjavčevo cesto (foto: M. Režek Kambič, 2007)

Ljubljana, Erjavčeva cesta 25, detalj ulične fasade pred obnovo (foto: M. Režek Kambič, 2007)

Ljubljana, ulična fasada na Erjavčevo cesto po obnovi (foto: M. Režek Kambič, 2012)

57

EŠD: 8797

Naselje: **Ljubljana**Občina: **Ljubljana**Ime: **Ljubljana – Prešernova cesta (del)**Naslov: **Prešernova cesta 4**Področje: **UA**Obdobje: **druga četrtina 20. stoletja, 1927**Večstanovanjska najemniška hiša, Prešernova cesta 4
Leto načrta – izvedbe: 1927–1928

Avtor načrta: Vladimir Šubic, arhitekt

Sodelavci: Mirko Šubic, akademski slikar

Izvajalec: Stavbna družba, d. d.

Investitor: Zbornica za trgovino, obrt in industrijo

Klasično zasnovana večstanovanjska najemniška hiša v strnjem zazidalnem sistemu z bivalnimi prostori, orientiranimi na ulico, ter s pomožnimi prostori in stopniščem na dvoriščni strani je bila zgrajena leta 1928 po načrtih iz leta 1927 arhitekta Vladimira Šubica. Posebnost tripartitne členitve ulične fasade sta enotno obdelani pritličje in nadstropje, s poudarjenimi venci, ki jih med okni povezujejo lizene, zaključene z rdečim praskanim ometom. V drugem in tretjem nadstropju so z ravnimi prekladami poudarjene le okenske odprtine. Odmev historičnih elementov predstavlja zgolj girlanda na atiki. Osrednji del fasade je v osi vhodnega portala poudarjen s fresko, ki je delo arhitektovega brata slikarja Mirka Šubica in s tremi alegoričnimi figurami ponazarja trgovino, obrt in industrijo. Poslikavo sta uokvirjala drogova za zastavo, zaključena s kaducejem, simbolom Merkurja.

Klasični praskani omet v dveh barvah, ki je bil uporabljen kot finalni sloj za fasado, je bil v slabem stanju. Umazanija je bila prisotna po vsej površini fasade, izrazitejša je bila v spodnjem delu. Predvsem na rumeno obarvanem ometu je bilo vidno luščenje zgornjega sloja. Večina oken je bila v času obnove že zamenjana z novimi, ki sicer sledijo prvotni delitvi, niso pa povzela profilacije in materiala prvotnih. Drogova za zastavo sta bila izgubljena, na fasadi so ostali nosilci.

Poslikava Mirka Šubica je bila v celoti v izjemno slabem stanju. Na izpostavljenih delih je skupaj s plastjo finega ometa že odpadla, barvna površina ohranjenih delov pa je bila močno izprana. Ometi so bili prhli, vidna so bila podmehurjena mesta, robovi zgolj fragmentarno ohranjene poslikave pa so bili odstopljeni in dvignjeni.

Pločevinasta streha je bila nujno potrebna obnove, saj so se na lesenem ostrešju že kazale sledi zamakanja.

Že v letu 2006 so bili pripravljeni kulturnovarstveni pogoji za obnovo fasade in strehe. Obnova lupine

hiše se je izvajala v okviru projekta Ljubljana moje mesto, ki ga vodi Mestna občina Ljubljana, Oddelek za urejanje prostora, Poljanska cesta 28, in sicer se je začela oktobra 2011.

Fasadni ometi so bili v celoti pregledani, nestabilni deli so bili odstranjeni. Območja, finalno zaključena z rumenim ometom v debelini skoraj 1 cm, so bila odstranjena do grobega ometa. Celotna fasada je bila preplaščena s podlago iz emulzije, lepilne malte in vtisnjene PVC-mrežice, kot zaključni sloj pa je bil izveden silikonsko silikatni glajeni omet. Izvajalec je pri obnovi uporabljal Baumitovo tehnologijo za preplastitev.

Že na uvodnem sestanku je ZVKDS podal zahtevo, naj se, če ne bodo zagotovljene ustrezne vremenske razmere za rekonstrukcijo poslikave, kjer se kot podlaga uporabijo apneni ometi, izvedejo zgolj zaščita fragmentarno ohranjene poslikave in raziskave ter izdela posnetek ohranjene risbe, barvna študija ipd.

Iz poročila o naravoslovnih raziskavah ometov in stenske poslikave, ki ga je v novembru izdelal ZVKDS, RC, izhaja, da je slikar poslikal fasado v tehniki apneni secco. Konservatorsko-restavratorska obnova z delno rekonstrukcijo na podlagi ohranjenih kartonov in arhivske dokumentacije ter materialnih ostankov se je izvajala spomladi 2012 s fasadnimi silikatnimi barvami. Zaradi izpostavljenosti klimatskim razmeram naj bi se s tem zagotovila neka trajnost.

Sočasno je izvajalec po načrtu rekonstrukcije, ki ga je na podlagi arhivskih fotografij izdelal Jože Oman, ZVKDS, OE Ljubljana, namestil drogove za zastavo, zaključene s simbolom Merkurja, kaducejem.

Pri sanaciji praskanega ometa je vedno vprašanje, kateri način rekonstrukcije je primeren, saj pri fasadi s praskanim ometom zgolj krpanje brez pleskanja ne da v celoti zadovoljivega estetskega učinka. Na ta način sicer ohranimo nepravilno strukturo ometa, izgubimo pa mozaično barvno paletto, ki jo ustvarjajo dodani pigmenti, barva polnila (peska, mivke) in morebitni drugi dodatki.

Odločitev za preplastitev v celoti je v tem primeru temeljila na dejstvu, da je bil uporabljen praskani omet močno pigmentiran brez dodatkov, ki bi ustvarjali odbleske, rekonstrukcija skoraj v celoti uničenih rumeno obarvanih polj s praskanim ometom pa zaradi poškodb, ki so nastale pri odbijanju na stikih z rdečo obarvanimi deli, ni bila primerna rešitev.

Dela na hiši Prešernova cesta 4 je celoti prevzelo podjetje Remont, d. d., vodja projekta je bil Grega Novak. Prvo fazo restavratorsko-konservatorskih del na poslikavi Mirka Šubica je opravila restavratorka Jasna Radšelj, akad. slik. rest., gradbeni nadzor nad obnovitvenimi deli pa je opravilo podjetje Imovina, d. o. o., Roman Frantar.

Marija Režek Kambič

Ljubljana, Prešernova cesta 4, ulična fasada pred obnovo (foto: M. Režek Kambič, 2009)

Ljubljana, Prešernova cesta 4, ulična fasada po obnovi (foto: M. Režek Kambič, 2011)

58

EŠD: 9743

Naselje: Ljubljana

Občina: Ljubljana

Ime: Ljubljana – stanovanjska četrt med Slovensko cesto in Prežihovo ulico

Naslov: Beethovnova ulica 9

Področje: UA

Obdobje: 1911

Trinadstropno najemniško stanovanjsko hišo na Beethovnovi ulici v Ljubljani je zgradilo Stavbno podjetje G. Tönnies za naročnika dr. Huga Peternela kot pendant hiši v Župančičevi ulici tako z vidika njene zasnove kot z vidika oblikovanja fasade. Fasada v uličnem nizu je oblikovno simetrično zasnovana z navznoter pomaknjanim osrednjim štiriosnim vhodnim delom z balkonom v prvem in drugem nadstropju, ki slonita na zidanih slopih. Okrasje fasade v visokopritličnem delu ustvarja vzorec šahovnice v grobem in finem ometu. V nadstropjih pa dekorativno učinkuje že sam omet, izveden s t. i. česano površinsko obdelavo, ki je v območjih oken oblikovan v geometrijskih likih in vegetabilnih motivih, zgoščenih v prvem nadstropju in na čelu. Fasada je vertikalno poudarjena s poglobljenimi in pozlačenimi nizi kvadratov med okenskimi osmi. Iz arhivskega načrta je mogoče razbrati, da je bila izvedba fasade predvidena v naravnem ometu, torej brez opleska.

V kulturnovarstvenih pogojih, ki jih je izdal ZVKDS, OE Ljubljana, je bila opredeljena celovita obnova strehe s prekrivanjem in fasade s sanacijo ometov ter beležev v visoko paroprepustni tehnologiji, kompatibilni z obstoječimi materiali, z nedestruktivnimi postopki čiščenja balkonskih ograj in zaščitnih mrež na kletnih oknih ter obnovo stavbnega pohištva. Med drugim sta bili pogojevani izvedba sondažnih raziskav ometov in opleskov ter priprava arhitekturnega načrta za rekonstrukcijo povsem uničenega okrasja na čelu fasade.

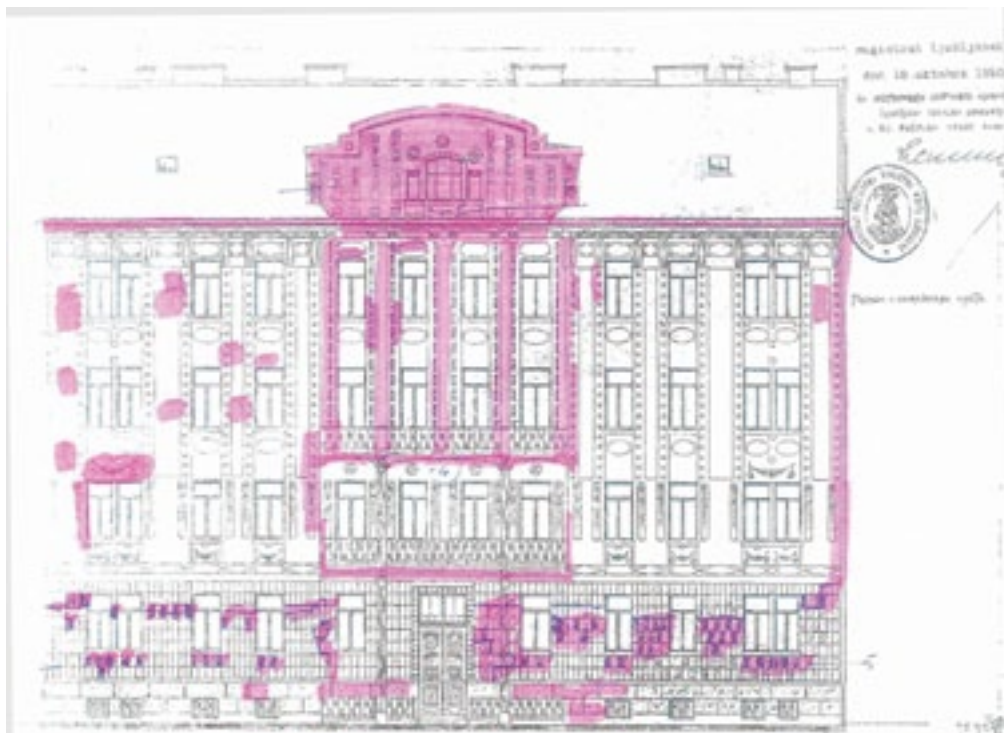
Arhitekturni načrt čela je bil pripravljen na podlagi arhivskega načrta in fotografij čela, po omogočenem dostopu v času uvedbe v delo pa je bil preverjen še na kraju samem. Načrt za rekonstrukcijo je izdelala arhitektka Danijela Dobrina. Obnova strehe in ulične fasade se je v okviru projekta Ljubljana moje mesto Mestne občine Ljubljana začela maja 2011 in zaključila septembra istega leta. Obnovo fasade je izvajalo podjetje Givo, d. o. o., iz Ljubljane, vodja projekta je bil Oskar Adamič, restavratorska dela pa je opravi-

la akademska restavratorica Katarina Furlan iz Ljubljane. Gradbeni nadzor je izvajalo podjetje Imovina, d. o. o., Roman Frantar, konservatorski nadzor pa ZVKDS, OE Ljubljana, Tatjana Adamič.

Pred posegi na fasadi so bile izvedene sondažne raziskave ometov in opleskov, ki jih je izvedel Restavratorski center ZVKDS. S sondiranjem zidanih fasadnih elementov, železne ograje in stavbnega pohištva ter mikroskopsko preiskavo odvzetih vzorcev so bili določeni prvotni materiali in barvni toni fasade.

Ometi so bili izvedeni v dveh slojih, spodnjem grobem v debelini 2–3 cm s savskim prodcem v velikosti zrn do 1,5 mm ter zgornjem finem, izvedenem s savsko mivko. Sestava ometov je bila po vsej površini fasade enaka. Vezivo v obeh slojih je apneno. Fasada je bila opleskana le enkrat, in sicer z beležem v svetlem rumenem okru z zelenkastim tonom. Pri raziskavah so bile na več mestih odkrite sledi svetlordeče barve. Verjetno je šlo za nerealiziran poskus barvne členitve. Vertikalni nizi geometrijskega vzorca v obliki kvadratov med okenskimi osmi so bili pozlačeni. Pozlata iz lističev iz pravega zlata je bila izvedena na podlagi iz oljnega mikstiona. Z namenom določitev vrste veziva v mikstionu je bila izvedena analiza, pri kateri je bilo ugotovljeno, da polnilo mikstiona sestavlja sadra v večji in fino mlet apnenec v manjši količini. Ali je bila sadra namenoma dodana v mikstion ali je nastala kot rezultat sulfatizacije apnenčevega polnila v njem, ni bilo ugotovljeno. Glede na količino vsebnosti je mogoče sklepati, da je bila dodana namenoma (povzeto po Poročilu o naravoslovnih raziskavah, Ljubljana – Beethovnova ulica, ZVKDS, Restavratorski center, Ljubljana, maj 2011).

Ometi in okras na čelu fasade so bili zaradi izpostavljenosti vremenskim vplivom skoraj popolnoma uničeni, prav tako so bili v slabem stanju ometi pod čelom fasade in v visokem pritličju ter na spodnjih delih podestov balkonov, ometi na drugih delih fasade so bili presenetljivo dobro ohranjeni. Ohranjenost prvotnih ometov je razvidna iz ocene stanja, ki jo je izvajalec pripravil na podlagi preverjanja stanja ometov s pretrkanjem z lahkimi kladivi ter prikazal na načrtu fasade za potrebe monitoringa obnovljene fasade. Glede na oceno stanja je bilo sklenjeno, da se dobro ohranjeni ometi samo očistijo z vodo pod blagim pritiskom in pleskajo, mesta poškodovanih ometov pa se rekonstruirajo. Pri rekonstrukciji ometov je bil uporabljen sistem industrijsko pripravljenih hidravličnih apnenih ometov proizvajalca Röfix, ki vsebuje hidratizirano apno (oznake

Ljubljana, Beethovnova ulica 9, ocena stanja ometov: obarvana so mesta uničenih ometov oziroma ometov, predvidenih za odstranitev (pripravil O. Adamič, maj 2011)

Ljubljana, prenovljena ulična fasada hiše Beethovnova ulica 9 (foto: M. Režek Kambič, 2011)

Ljubljana, prenovljena ulična fasada hiše Beethovnova ulica 9, detajl (foto: M. Režek Kambič, 2011)

ometov: Rõfix 675_obrizzg, 695_hidravlično apno-renovirni omet, 380_fini zaribani apneni omet, omet z oznako Renostar, ki poleg hidratiziranega apna vsebuje tudi beli cement, je bil uporabljen le na najbolj izpostavljenih delih fasade, in sicer na strešnem vencu, slopih balkonov in robu balkonske plošče). Pri izvedbi je bila odlično dosežena t. i. česana površinska obdelava, ki so jo uspešno izvedli izkušeni zidarji izvajalca, ki so že izvajali obnovo hiše – pendanta v Župančičevi ulici.

Rekonstrukcija vegetabilnega in geometričnega okrasja na čelu fasade je bila izvedena z odlivanjem iz sanacijske malte za zapolnjevanje Rõfix Belit iz naravnega apna z vsebnostjo hidravličnega veziva in z dodatkom rimskega cementa. Kalup je bil izdelan na podlagi dobro ohranjenega okrasja v prvem nadstropju.

Ponovno se je izvedla pozlata poglobljenih kvadratov v vertikalnih nizih med okenski osmi z zlatimi lističi dvojne debeline za zunanjo uporabo z visokim sijajem, in sicer po sistemu KGGG.

Na podlagi arhivskih virov in na željo lastnikov je bil pred vhodom ponovno vzpostavljen vrtniček grmovnic s kovinsko ograjo.

Že pred obnovo ulične fasade je bila pod nadzorom ZVKDS, OE Ljubljana, in konservatorke Tatjane Adamič izvedena obnova dvoriščne fasade. Po obnovi ulične fasade pa so lastniki zagotovili tudi sredstva za obnovo notranjega stopnišča in dvojih lesenih dvokrilnih nihajnih vrat z jedkanimi stekli v vhodni veži. Od prvotnih jedkanih stekel so bila ohranjena štiri velika in štiri manjša jedkana stekla, štiri manjša pa so bila že pred obnovo nadomeščena z navadnimi stekli.

Restavratorsko obnovo vrat je po varnem transportu vratnih kril, zaščitenih s PVC-folijo z zračnimi mehurčki in trdo oporo, v delavnici izvajala Majda Tekavec. Krila je v delavnici mehansko očistila opleskov do lesa, pred tem pa opravila še sondažne raziskave opleskov, ki so pokazale, da so bila vrata prvotno zaščiten z rdečerjavim lazurnim premazom. Močno poškodovane dele vrat je nadomestila z novim lesom, večje razpoke zapolnila s smrekovimi letvicami, manjše pa z epoksidno smolo. Sekundarna navadna stekla so bila nadomeščena z novimi stekli s peskanim robom, saj za izdelavo kopij jedkanih stekel finančnih sredstev ni bilo. Na leseno obnovljeno in prebrušeno površino je bila nanosena alkoholna lazura v barvnem odtenu, enakem prvotnemu, ki je bila ob koncu postopka večkrat premazana z mešanico naravnih olj.

Tatjana Adamič

59

EŠD: 24018

Naselje: **Lokavec**

Občina: Ajdovščina

Ime: **Lokavec – kapelica pred zaselkom Čohi**

Naslov: Ajdovščina

Področje: E

Obdobje: 20. stoletje

Zidana kapelica z dvokapno korčno streho, poudarjeno vhodna fasada s profiliranim trikotnim čelom, ki sloni na dveh slopih z bazama in profiliranimi kapiteloma ter polkrožno zaključeno zaprto nišo, je bila zgrajena leta 1911. Kapelico, ki stoji na križišču poti in ob potoku v zaselku Čohi v Lokavcu, je dal zgraditi Andrej Slokar, lastnik žage in mlina. Kip Device Marije, ki je v niši kapelice, pa je v Lurdu kupila njegova hči.

»Čoška kapelica«, posvečena lurški Materi Božji, je bila ob stoletnici postavitve v celoti sanirana; drenaža, sanacija temeljev, ometov, tlaka, ograje, vhodnih vrat in oken.

Andrejka Ščukovt

Lokavec, pogled na celovito obnovljeno kapelico (foto: A. Ščukovt, november 2011)

60

EŠD: 414

Naselje: **Lokev**

Občina: Sežana

Ime: **Lokev – domačija Lokve 138**

Naslov: Lokve 138

Področje: E

Obdobje: 17.–20. stoletje

V Lokvi, tej še v letih po drugi svetovni vojni drugi največji kraški vasi (Prebivalstvo in gospodinjstva ob popisih 1948, 1953 in 1961; http://www.stat.si/publikacije/popisi/1961/1961_4_01.pdf),

je v 17. stoletju zrastle domačija pri Muhi, po izročilu trgovina in kasneje furmanska gostilna. Domačija je rezultat prizadevanj vseh njenih gospodarjev. Na glavno prometnico skozi vas se navezuje asketsko oblikovano stegneno nadstropno poslopje hiše z bivalnim podstrešjem, čefito, ki deluje kot zapora za preostali del domačije, umaknjene v ozadje. Kot edina poudarka se na obcestni fasadi poleg sedmih okenskih osi pojavijo z ravnim kamnitim okvirrom zaključena vhodna vrata, ob katerih sta levo in desno kamniti klopki za posedanje, nad njimi pa se pne na kamnite konzole postavljen kratek balkon s kovano ograjo. Bogatejše, profilirano obdelane preklade imajo tudi okna pritličja in vrata balkona. Tako sama vhodna vrata kot tudi kamnita preklada in balkonska ograja so bili v dvajsetih letih 20. stoletja zamenjani.

Nekoliko nižje se v lupo, ki vodi na borjač, odpira velik polkrožen segmentno sestavljen portal z volutastim sklepnikom, ki nosi častljivo letnico 1679. K obsežni domačiji sta sodili še poslopji, nastali na drugi strani deželne ceste, ki zaokrožujeta trg pred gostilno. Furmanska štala je bila po drugi vojni nacionalizirana in preurejena v zadržni dom. V njej so furmani tudi prenočevali na senu v nadstropju. Nekoliko zahodneje postavljena štala s senikom v nadstropju pa svojem namenu pravzaprav ni nikoli prav služila kot štala. Ker je bil pod senika zelo soliden, se je v času anglo-ameriške uprave na njem odvrtil marsikateri ples. Objekt se z daljšo stranico odpira le z vrati v pritličje in dvema večjima odprtinama, skozi kateri so metali seno v nadstropju. Zatrepana, cestna fasada ima v pritličju večja vrata, v nadstropju pa manjše okno. Vse odprtine so opremljene z ravnimi kamnitimi okvirji.

Na borjač obrnjena stran hiše je tlorisno precej razčlenjena. Oblikovno z izjemo oken nadstropja, opremljenih s profiliranimi prekladami, kaže fasada prav strogo podobo. Osrednji del pritličja hiše je bil po izročilu vse od leta 1770 posvečen gostilniški dejavnosti s kuhinjo. V sobi ob izhodu na borjač, hlapčevski kamri, so poleg dekel in hlapcev obdovali tudi domači. Levo od njega, gledano z borjača, je bila gostilniška klet za priročno shranjevanje vina in drugih pijač, desno, naprej od prehodne lupe, pa hlev in štala za domačo živino. V nadstropju nad gostilno je živela družina. Dodatne sobe so uredili še pod streho. V eni izmed njih je Ludvik Muha imel veselje z urejanjem obsežne zbirke knjig.

Življenje je na domačiji potekalo umaknjeno od

glavne ceste. Sam borjač za hišo je bil z lesenim portonom razdeljen na dvoje, v borjač odspred in borjač odzad.

Gostilna je bila vedno središče družabnega dogajanja v vasi. Furmane so sčasoma nadomestili drugi gostje. Dober glas je privabljal domačine, ob koncih tedna pa so na kosila pričeli zahajati tudi Tržačani. V letu 2006 so na domačiji pomožne gospodarske prostore uredili tako, da gostje pri njih lahko tudi prenočijo.

Objekt t. i. štale s senikom so uporabljali vse do prenove. Na nadstropje so spravljali seno, v pritličju pa je prostor služil za spravilo vozov. Tu je bil nameščen tudi silos. Stavba je bila vzdrževana, tako da kakšnih večjih poškodb ni bilo.

V letu 2011 je lastnik pričel prenovo štale s senikom zaradi spremembe namembnosti v apartmaje za goste. Za ta namen je uspel pridobiti sredstva v okviru javnega razpisa Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano iz naslova ukrepa 312 – Podpora ustanavljanju in razvoju mikropodjetij.

Izvedeni so bili nujni statični sanacijski posegi ob ohranjanju prvotnih gabaritov in vseh obstoječih kamnitih sten. Zaradi preperelosti malte je bila injicirana obcestna fasada. Notranjost, prvotno enoprostorna, se je s predelavo prilagodila novi namembnosti. Znotraj objekta so se v mansardo izvedle stopnice. Na zunanjsčini se je to odrazilo z izvedbo novih okenskih odprt in pritličju in nadstropju daljše, vzhodne fasade, pa tudi južne, ki so jih opremili z novimi kamnitimi okvirji. Na zatrepni fasadi so vrata v pritličje zazidali, prezentiran pa je kamniti portal. Streha se je na novo prekrila z gladkimi opečnimi korci ob ohranjanju izvornih skrlatih napuščev in lesenega ostrejšja. Na južni strani objekta je bil okrog atrija pozidan kamnit zid, kamor se je prenesel kamniti portal pritličja štale.

Na zunanjih fasadah so bili izvedeni ometi brez vodil, ki so se obarvali z apneno barvo.

Postopke smo fotodokumentirali.

Doseženi rezultati so v skladu s pričakovanim, do novih odkritij ni prišlo. Dela je koordinirala in izvajala konservatorski nadzor etnologinja OE Nova Gorica Eda Belingar. Gradbena dela je izvajalo podjetje Konstrukcije Perčič, s. p., Cesta na Lenivec 29, Sežana.

Eda Belingar

Domačija Lokev 138, objekt pred prenovno (foto: E. Belingar)

Domačija Lokev 138, po rekonstrukciji v letu 2011 (foto: E. Belingar)

61

EŠD: 8997

Naselje: **Malečnik**

Občina: Maribor

Ime: **Malečnik – župnišče Malečnik 32 in 34**

Naslov: Malečnik 32 in 34

Področje: E

Obdobje: 16., 17., 18., 19. stoletje

Kompleks cerkvene posesti – spomenik lokalnega pomena iz prve polovice 16. stoletja, ki ga tvorijo nadstropno, podkleteno, na T oblikovano župnišče, prizidek s prešo ob stanovanjskem delu in gospodarsko poslopje – stoji zahodno od baročne farne cerkve sv. Petra, na levem bregu reke Drave, na obrobju Slovenskih goric, 4 km vzhodno od Maribora. Prvotno je župnišče obsegalo le severni, cestni trakt, ki je bil pritličen z gankom oziroma balkonom ob zahodni strani. Leta 1647 je župnik Melchior Rainer dozidal južni trakt, kar razberemo iz kamnite plošče z njegovim grbom, vzdane ob kletnem vhodu na jugozahodnem vogalu stavbe. Med letoma 1660 in 1780 je severni trakt dobil nadstropje, kamor so se preselili kaplani iz stare kaplanije. Takrat je narejena tudi povezava z južnim traktom. Leta 1864 je bila na zahodnem delu severnega trakta prizidana preša in postavljeno je bilo veliko dvoetažno gospodarsko poslopje po gradbenem načrtu Georga Vellebila iz leta 1855. Proti koncu 19. stoletja je bil dodelan del vinske kleti ob gotski kleti, odstranjeno je bilo enoramno stopnišče južnega trakta in napravljeno dvoramno s podestom na lesenem pomolu. Osrednji del južnega trakta je dobil nova, večja okna v vzhodni in zahodni strani nadstropja. Fasade so bile prebarvane v oker barvi. V nadstropju južne fasade je bil narejen lesen balkon na kovinskih konzolah z okrasnim verandnim nadstreškom. Nadstrešek je bil, verjetno zaradi dotrajanosti, odstranjen v prvi polovici 20. stoletja.

V letih 1985–1995 so bila po konservatorskem programu in pod nadzorom zavoda izvedena nujna sanacijska dela s prenovno notranjščine župnišča. Ostrešje je bilo prekrito, sanirane so bile poškodbe strešne konstrukcije, obnovljen je bil dimnik ter saniran in delno nadomeščen zmozničen strop prostora na prehodu iz severnega v južni trakt. Obnovljeno je bilo stavbno pohištvo, dotrajno pa izdelano na novo, po vzoru starega. Sanirane in obnovljene so bile vse originalne lončene peči in krušna peč v pritličju ter postavljen nov, zidan štedilnik v kuhinji z delnim centralnim ogrevanjem. V pritličju so bili namesto dotrajanih lesenih podov napravljeni novi, hidro- in termoizolirani

opečni tlaki, v sobi z ohranjenim podom pa je bil ta obnovljen. Leseni podi v nadstropju so bili obnovljeni in obdelani s paropropustnim premazom. Saniran je bil dotrajani balkon južnega trakta. Stavba je dobila nove instalacije in hišno kanalizacijo s sodobno greznico. Pri prenovi notranjščine so bile urejene tudi sanitarije. Stara suha stranišča so bila zamenjana z WC-ji. Kletni prostori, ki jih je prizadela hišna goba, so bili sanirani. Namesto dotrajanega lesenega tramovnega stropa dvoetažnega prostora ob gotski kleti so nameščeni novi opečni oboki na travverzah.

Po letu 1996 so obnovitvena dela izvajali samovoljno, s spomeniškovarstvenega stališča neustrezno in nedopustno. Neprimerna je predelava kletnega predprostora v garažo in kurilnico, pri čemer je bilo predrti staro ostenje. Na zahodni strani so vzdana neustrezna garažna vrata, na vzhodni pa so bila odstranjena stara lesena dvokrilna vrata predkleti, odprtina s kamnitim polkrožno oblikovanim okvirjem pa je bila zazidana. Stara lesena vrata vhoda v pritličje na vzhodni strani stavbe so zamenjana z novimi, plastičnimi vrati. Stara vrata so še ohranjena in shranjena. Neprimerno je postavljen tudi kovinski dimnik kurilnice.

Obnovitvena dela na župnišču so se leta 2010 ponovno začela z obnovo strehe in fasade, tokrat spet pod vodstvom konservatorske službe. Obnovljene so streha na severnem, cestnem delu župnišča ter fasade po celotnem župnišču. Strešna konstrukcija je v celoti ohranjena, zamenjane so le late, streha pa je prekrita z opečnim, klasičnim bobrovcem. Pri obnovi strehe je bil odstranjen stari tračni snegobran, ki je bil po obnovi kritine ponovno nameščen. Fasada župnišča je bila močno poškodovana. Ometi so bili v zelo slabem stanju, fasadni omet je na več mestih odstopal od podlage. V prvi fazi je bila ugotovljena stabilnost starih ometov. Vsi poškodovani ometi so bili odstranjeni, ostali pa utrjeni. Sonde so na več mestih pokazale, da je bila fasada, ki je bila narejena v drugi polovici 18. stoletja, izvedena z obrizgom, pleskanim v temno rjodnati barvi, in profilacijo z dekoracijo v beli barvi, ki je izvedena z zaglajenim ometom. Pod baročno fasado je v pritličju severnega trakta in na obeh etažah jugovzhodnega in jugozahodnega vogala južnega trakta ohranjena še prvotna zaglajena fasada v peščeni barvi z diagonalno izvedenimi šivanimi robovi v modri barvi. Pri odstranitvi ometov na južni zatrepni fasadi je bil najden del kamnite poznogotske okenske obrobe. Vsi fragmenti ohranjeni primarni deli ometov so dokumentirani in so tudi ostali ohranjeni pod baročnim ometom.

Na podlagi raziskav, ki sva jo pripravili na osnovi

Vzhodna in severna fasada župnišča v Malečniku pred obnovo (foto: J. Skalicky, 2009)

Zahodna fasada župnišča v Malečniku z gospodarskim poslopjem pred obnovo (foto: J. Skalicky, 2009)

Pogled na obnovljeno župnišče v Malečniku (foto: J. Skalicky, 2010)

Obnovljena fasada župnišča v Malečniku (foto: J. Skalicky, 2010)

sondiranja Jelka Skalicky in Irena Čuk, je bila izdelana študija za prezentacijo fasad. Prezentirana je baročna fasada. Dela je izvajalo Gradbeništvo Strukelj, d. o. o., Mariborska ulica 33, 2314 Zgornja Poljskava.

Pri obnovi fasade je bilo treba nekatere okenske in vratne odprtine korigirati. Restavriranja in obnove stavbnega pohištva se župnik zaradi omejitve finančnih sredstev ni lotil. Originalno stavbno pohištvo (okna, vrata) z okovjem in kljukami bo treba obnoviti, dotrajano pa zamenjati z novim, narejenim po originalih. Neustrezno, sekundarno garažno vratno odprtino bo treba zazidati in zazidano vratno odprtino zaradi ureditve kotlovnice v kletnem predprostoru ponovno odpreti. Izdelati bo treba nova dvokrilna vrata kletnega predprostora ter obnoviti in ponovno namestiti stara ohranjena vrata vhoda v pritličje namesto novih plastičnih. Poleg teh nepravilnosti bo treba v prihodnje še obnoviti leseni pomol ter sanirati in prenoviti gospodarsko poslopje.

Jelka Skalicky

62

EŠD: 426

Nasclje: **Maribor**

Občina: Maribor

Ime: **Maribor – arheološko najdišče Piramida**

Področje: A

Obdobje: prazgodovina, pozno rimsko obdobje, srednji vek

Raziskava, ki smo jo izvajali na najdišču Piramida v Mariboru (EŠD 426) v letih 2010 in 2011, je obsegala parc. št. 415/1, 415/2 del, 415/3 del, 416 del in 516, vse k. o. Krčevina. Vodja raziskav je bila Mira Strmčnik Gulič (ZVKDS, CPA), njena namestnica pa Mateja Ravnik (Tica Sistem, d. o. o.). Konservatorski nadzor je opravila pristojna konservatorica ZVKDS, OE Maribor, Mihela Kajzer Cafnik. Projekt je finančno podprla Mestna občina Maribor.

V prispevku bodo predstavljeni kratka zgodovina gradu in raziskave ter preliminarne rezultati stavbene analize zahodnega dela grajskega poslopja. Grad Gornji Maribor je bil središče Podravske marke, na kar opozarja tudi njegovo ime, ki se v srednjeveških virih glasi Marchburch – grad v marki, mejni grad oziroma grad mejne marke. Čeprav je v stoletjih izgubil svojo upravno in strateško funkcijo, pa je njegova vloga v 12. stoletju povezana tudi z ustanovitvijo in razvojem naselja oziroma mesta Maribor, ki je nastalo pod grajskim gričem, danes imenovanim Piramida.

Arheološka sondiranja leta 1985 (Mira Strmčnik Gulič, Piramida pri Mariboru, srednjeveški grad, Arheološki pregled 1986, str. 177–178; Mira Strmčnik Gulič, Gornji Maribor v luči arheoloških raziskovanj, Časopis za zgodovino in narodopisje let. 63, N.v. 28, št. 1/1992, str. 200–231; Mira Strmčnik Gulič, Doprinos materialnih virov k historični interpretaciji, Drobci nekega vsakdana, Archaeologia Historica Slovenica 2, 1997, str. 77–88) so omogočila prvi vpogled v razvoj gradu in življenje na njem, a šele izkopavanja, ki smo jih izvajali v letih 2010 in 2011, so dala širše in podrobnejše podatke. Raziskani so bili zahodni del platoja oziroma zahodni del grajskega kompleksa z delom bivalnega palacija, del južnega palacija, del severnega trakta, večji kletni prostor in notranje dvorišče s kompleksom cistern ter zunanji obodni zid gradu s kasnejšimi podporniki. Prva poselitev prostora je bila že v prazgodovini, sledila ji je poznoantična. Pred gradnjo gradu so teren delno izravnali in tako pripravili plato za obsežno gradnjo. Očitno so del griča uporabili tudi kot kamnolom za kamnite bloke, ki so bili vgrajeni v grajsko poslopje. V arhivskih virih so omenjena štiri popravila (v letih 1434, 1570, 1612 in 1642), grad so prizadele tudi naravne nesreče (leta 1528 je vanj udarila strela; Jože Curk, Grad Gornji Maribor, Časopis za zgodovino in narodopisje let. 58, N.v. 23, št. 2/1987, str. 247; Jože Curk, Grad Gornji Maribor in njegovo gradbenozgodovinsko sporočilo, Časopis za zgodovino in narodopisje let. 63, N.v. 28, št. 1/1992, str. 184). Grad je bil naseljen vse do leta 1784, ko so ga opustili in material sekundarno uporabili za gradnjo drugih stavb v okolici Maribora.

Trenutna stavbna analiza nam omogoča razbrati najmanj osem večjih gradbenih posegov iz obdobja od 12. stoletja (grad naj bi bil postavljen okoli leta 1106 (glej še Jože Curk, Grad Gornji Maribor in njegovo kulturnozgodovinsko sporočilo, Časopis za zgodovino in narodopisje let. 60, N.v. 25, št. 1/1989, str. 99–108) ali pred letom 1164 (Peter Štih, K predzgodovini mesta Maribor, Studia historica Slovenica, Maribor skozi čas III, let. 6, št. 2–3, 2006, Zgodovinsko društvo dr. Franca Kovačiča, Ljubljana, str. 243–260.) do opustitve gradu leta 1784. Zaradi specifičnega razvoja gradu, katerega rast in prenove so potekale na območju, ki ga je začrtala osnova, postavljena že v 12. stoletju, in ki je zajela celoten plato Grajskega griča/Piramide, so vse nadaljnje prezidave/dozidave/uničenje in gradnje predhodne arhitekturne elemente bodisi nadzidale in izrabile bodisi sekundarno uporabile kot črpališča uporabnega že klesanega kamnja ali pa zgradile novo. Tako

imamo ponekod pri sklopih zidov brez dodatnih analiz težave določiti gradbeno zaporedje zidanja zidov. Pri analizi zidov in temeljev smo se izogibali opredeljevanju gradbenih faz, saj te vsebujejo že neko bolj definirano časovno razčlenitev oziroma potek gradnje gradu. Zato smo raje uporabili izraz gradbeni poseg ter z njim poskušali opisati posamezen dogodek v gradnji dela gradu. Izstopajo prvi gradbeni poseg, gradnja močnega obodnega zida na severni in zahodni strani kompleksa (del »castruma Marchburcha«, omenjenega v listini iz leta 1164), ki smo jo postavili v začetek 12. stoletja, gradnja prostora (»kleti«) z močnejšimi zidovi na jugozahodnem vogalu (gradbeni poseg 5), ki je tudi edini podkleten ter vanj vodijo stopnice in ima najmanj dve podfazi, zahodni bivanjski trakt (gradbeni poseg 6) ter gradnja arkadnega hodnika (poseg 8), ki je verjetno obdajal celotno dvorišče. Nekatere relativne odnose med posegi smo opredelili tako, da poseg 5 (gradnja kletnega prostora) uniči oziroma nadzida posega 1 (obodni zid) in 2 (južni palacij). Zadnji poseg 8 (arkadni hodnik) pa preseka in nadzida posege 2, 4 in 7 ter se delno nasloni na poseg 6 (gradnja zahodnega bivalnega trakta).

Južna cisterna oziroma vodnjak (cisterna 1) je bila sestavljena iz vodnega jaška, katerega premer je 1,30 m, globina pa 3,10 m. Jašek se razširi v cisterno premera 2,70 m. V prvih 2,70 m je ta še zidana, kasneje pa dodatnih 3,60 m vklesana v živo skalo. Najprej je cisterna vklesana v obliki kvadrata, kasneje pa v krogu. Na mestu, kjer se stika s severno cisterno (cisterna 2), je zidava luknjičasta zaradi lažjega pronicanja vode. Cisterna 2 je bila v zgornjem delu močno poškodovana z recentnimi posegi; ohranjen je le njen v živo skalo vklesani del, katerega premer je 2,35 m, globina pa 1,54 m. Na vrhnem delu so še vidni ostanke treh dotokov, ki so vodo speljevali v cisterno. Na dnu cisterne je filter iz prodnikov in fine mivke, ki je zadrževala nečistoče v vodi na dnu. Cisterna 2 je s cisterno 1 povezana s kanalom dolžine 2,10 m in širine 0,95 m. Skupaj sta cisterni zadostovali za približno 32.000 l vode. Okoli cisterne 1 je bil dokumentiran obodni zid širine 1 m, oddaljen od zunanega plašča cisterne okoli 1,10 m. Cisterna bi lahko v srednjem veku funkcionirala tudi kot vodnjak, ki se je napajal iz podtalnice, katere izvir je dandanes presahnil. Severno cisterno so uporabljali kot pomožno cisterno v času večjega deževja; ko je bila kapaciteta ene cisterne premajhna, se je voda po kanalu pretočila v sosednjo, rezervno cisterno.

Gradnja prostora na jugozahodnem delu grajskega kompleksa (t. i. »kleti«) je presekala in poškodovala

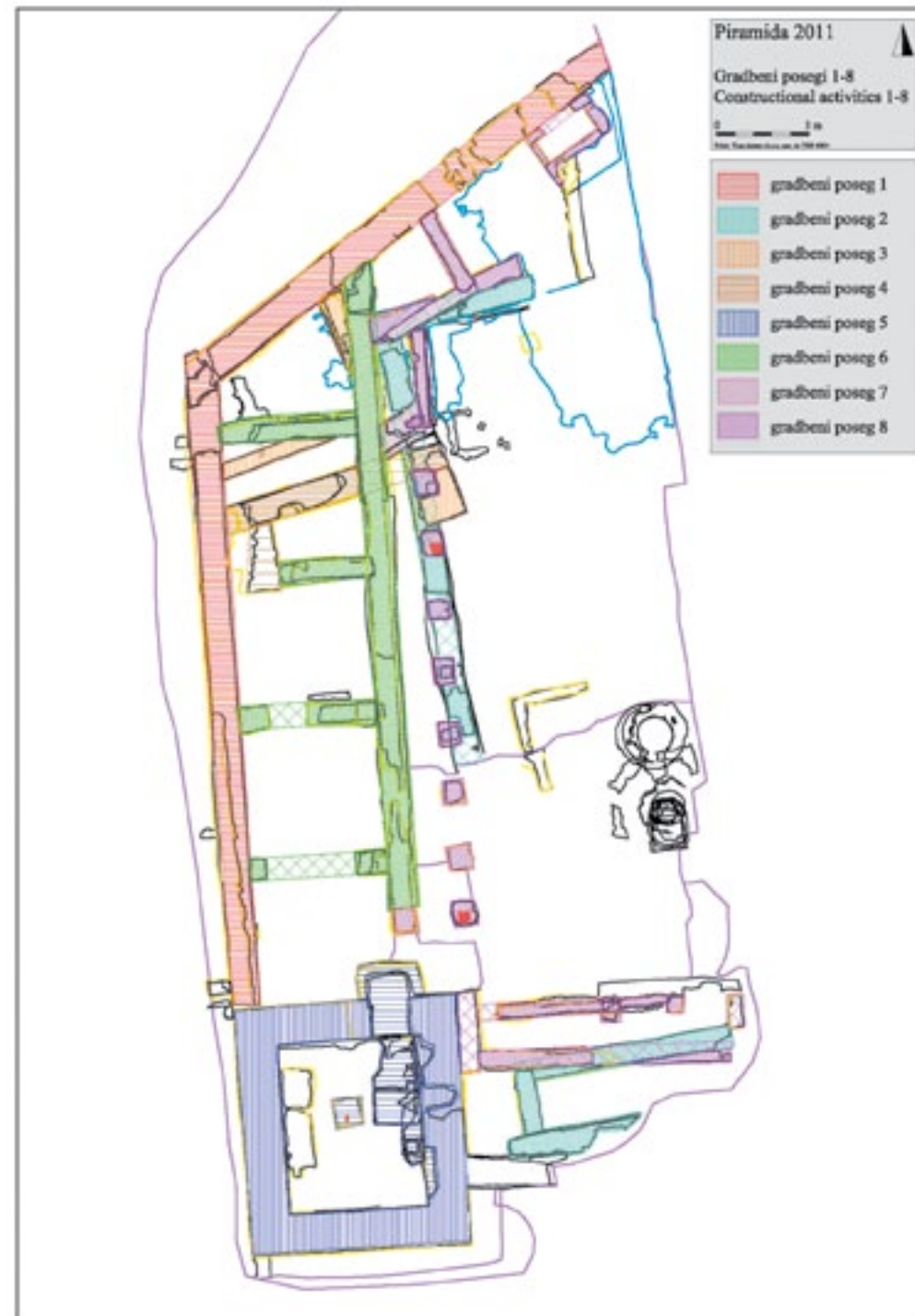
temelje gradbenih posegov 1 in 2. Stikov z drugimi gradbenimi posegi nima. Lahko pa smo dokumentirali dve podfazi. V prvo štejemo gradnjo obodnih zidov prostora velikosti 65 m² talne površine. Zidovi so masivni, široki okoli 2,18 m in so najširši na do zdaj odkritem predelu gradu. Postavljeni so na geološko osnovo in vanjo niso vkopani, so pa na najbolj izpostavljenem delu stopničasto zasidrani v skalo. Zidovi so med seboj zvezno grajeni, prav tako tudi zid, ki poteka v smeri V–Z. Ogledniki so vidni na severovzhodnem in delno jugovzhodnem vogalu prostora, na južni strani so sledi ometa. Notranjost prostora kaže na večji požar, saj je večina površine sten ožgana. V prvo podfazo bi lahko umestili tudi manjše stopnišče v smeri V–Z in obok severno od manjših stopnic, ki sta prav tako ožgana. Na geološki osnovi pod hodno površino smo ob zahodni strani prostora ob steni, kjer je strmina največja, dokumentirali izravnavo tal iz naloženih večjih kamnitih blokov, ki se ponekod vežejo z zidom. Na sredini prostora je tudi večji kamnit postament, vezan pretežno z ilovico. Drugo podfazo predstavlja poseg v prostor z gradnjo stopnišča, širokega kar 2,40 m v spodnjem delu in 1,95 m v zgornjem delu v smeri S–J. Stopnice niso ožgane. V spodnjem delu so zgrajene iz klesanega kamnja, kasneje pa se v loku pnejo do stene, kjer se združijo s kamnitimi stopnicami, ki so vrezane v steno. Obok je sestavljen iz opek, prav tako stopnice na oboku, ki pa so delno kamnite, v večini pa opečnate, a s sivkastim ometom. Premostijo višinsko razliko 4,10 m, in sicer s 23 stopnicami. Preboj v steno je bil verjetno narejen naknadno. K novemu prehodu pripada tudi velik obok, ki je vzidan v vzhodno steno prostora. Gradnja oboka funkcionalno izniči manjše stopnice. Najdb znotraj kleti je malo in so neopredeljive.

Poleg močne poselitve po 12. stoletju vsekakor ne moremo mimo poselitve v poznoantičnem in prazgodovinskem času. Njihove sledi so zaradi obsežnih posegov v prostor že ob času priprave terena na gradnjo, med samo gradnjo v različnih fazah skromne in so le omejena okna v prostoru. Prazgodovinska poselitev se je pokazala v očitno premešanih plasteh na prostoru notranjega dvorišča, južnega palacija in delno na mestu sonde 10/1985. Vse najdbe izvirajo iz plasti, nobene ne moremo pripisati zaprtemu kontekstu.

Antična poselitev je prav tako dokumentirana na več območjih, a ji smemo pripisati tako premešane plasti, ki so verjetno posledica zgodnejših srednjeveških posegov, kot tudi verjetno intaktne plasti, ki smo jih dokumentirali v profilih izkopenih sonde 10/1985, a se zaradi izrabe kamna v

Maribor, arheološko najdišče Piramida, 2011, pogled proti jugu na ostaline zahodnega dela gradu med raziskavami in na Maribor v ozadju (foto: N. Grum)

Maribor, arheološko najdišče Piramida, 2010/11, tloris raziskanega zahodnega dela gradu (Tica Sistem, d. o. o.)

Maribor, arheološko najdišče Piramida, 2011, pogled z jugovzhoda na »klet« oziroma »gradbeni poseg 5« (foto: N. Grum)

srednjem veku na žalost prekinejo tik za profilom. Antična poselitev se kaže prav tako v obliki verjetno bivanjskih jam za stojke in v obliki treh večjih odpadnih jam, od katerih ima ena v polnilu material, značilen za čas poznega rimskega obdobja, torej 3. in 4. stoletje.

Številnih stojk/ostankov manjših kolov na sterilni osnovi, ki na osrednjem delu dvorišča predstavlja rumeno ilovico SE 2170, za zdaj ne moremo umestiti v nobeno od faz, vsekakor prvi sklop stojk lahko predstavlja neki polkrožno oblikovan objekt, ki teče po sredini dvorišča in se na zahodni strani delno nasloni na arkadni hodnik. Verjetno gre za leseno ogrado ali palisado.

Leta 2010 smo na notranjem dvorišču odkrili bronast pečatnik, naslednje leto pa nedaleč v stran v odpadni jami še keramičen predmet z odtisom najdenega pečatnika. Pečatnik je bil razlomljen, kar pa je glede na to, da je lastniški, pričakovano. Lastniški pečati so bili namrečosebna identifikacija lastnika, uporabljeni v pravnih poslih, in so bili po njihovi smrti uničeni, da jih ne bi mogli kasneje uporabiti oziroma zlorabiti. Pečatnik smo z analizo pripisali Ulriku III. Mariborskemu (omembe v virih med letoma 1229 in 1252); pečat je analiziral dr. Ludwig Freidinger iz Gradca po posredovanju štajerskega deželnega arhiva v Gradcu. Ulrik III. se prvič omenja kot sin Kunigunde in brat Gotfrida leta 1229 (Jože Mlinarič, Gradivo za zgodovino Maribora, zv. 1, listine do 1259, GZM I/63, 1975). Leta 1252 se omenja Ulrik, sin Ulrika (Jože Mlinarič, Gradivo za zgodovino Maribora, zv. 1, listine do 1259, GZM I/81, 1975). Kot priča je Ulrik III. pečatil le eno znano listino (1250, pečatijo Ulrik, Gotfrid in Konrad; Ulrik, imenovan domini Ulricus, ohranjen je le en pečat od treh) (Jože Mlinarič, Gradivo za zgodovino Maribora, zv. 1, listine do 1259, GZM I/78, 1975). Kot priča nastopa v 12 znanih listinah. Pečatnik je v premeru velik 4 cm in ima na sprednji strani napisno polje in grb rodbine, na zadnji pa držalo v obliki predrte ploščice oziroma trna za lažje odtiskovanje v vosek. Prizkaz grba je obrobljen z napisom, katerega črke so majuskulne (prim. pečatnik mesta Maribor iz 13. stoletja: Božo Otarepec, Srednjeveški pečati in grbi mest in trgov na Slovenskem, 1988, str. 150), ki se glasi S(igillum) UL(richi d' Ma)RCH-BURCH. Na osrednjem delu pečatne ploskve je lev v trikotnem ščitnem polju, kar je značilno za rodbino mariborskih gospodov, ki so bili med drugim tudi upravitelji gradu Gornji Maribor. Keramičen valjast predmet velikosti 7 x 10 cm in debeline 1,1 cm ima na zunanji strani delno ohranjena dva odtisa omenjenega pečatnika. No-

tranja stran je grobo izdelana in vidni so odtisi prstov pod odtisom pečatnika. Menimo, da je ena od mogočih interpretacij, da je ohranjeni predmet del okroglega keramičnega tula oziroma etuija, v katerega so spravljali listine. Za zdaj nismo našli nobene primerne analogije za predmet. Pečatnik (in posredno keramičen etui) je prvi materialni vir s pisno omembo imena Marchburch! Vendar je to omemba gradu (grad v marki/March burg/Purch) in ne mesta pod njim. Naselje pod gričem, ki se kot mesto (civitas) sicer omenja v istem času, že leta 1254, pa je sicer po gradu dobilo ime (civitate Marpurg).

Količina podatkov je velika, zato bo njihova obdelava ter obdelava vsega izkopanega gradiva dolgotrajna. Da bi se izognili napačnim interpretacijam plasti in z njimi povezanih najdb in dogodkov, smo v prispevku navedli le splošne ugotovitve.

Mateja Ravnik, Mira Strmčnik Gulič

63

EŠD: 6070

Naselje: **Maribor**

Občina: Maribor

Ime: **Maribor – frančiškanski samostan**

Področje: UA

Obdobje: 19. stoletje, 1892, 1900

Med letoma 1892 in 1900 so na mestu starega kapucinskega samostana z Marijino cerkvijo (1613–1620) zgradili frančiškanski samostan s cerkvijo. Zgradil ju je dunajski stavbenik Josef Schmalzhofer po načrtih dunajskega arhitekta Richarda Jordana. Cerkev frančiškanskega samostana se triladijska bazilika, zgrajena v neoromanskem slogu, v kateri se vrvajo nekateri neogotski elementi. Na južni strani je cerkvi priključen dvonadstropni samostan, ki je prav tako kot cerkev sezidan iz rdeče neometane opeke in ima tri trakte, ki skupaj s cerkvijo tvorijo kvadratno dvorišče. Pri gradnji gre za eno prvih uporab klinker opeke pri nas.

Kompleks z monumentalnostjo dominira nad večjim delom mestnega središča in je nezamenljiv del mestne podobe. Gre za eno najpomembnejših arhitektonskih stvaritev Maribora iz časa zgodovinskih slogov. Čiste zgodovinske oblike pa ga uvrščajo tudi med najpomembnejše komplekse tega časa v širšem prostoru.

V letu 2011 se je izvajala obnova vzhodne fasade in zvonikov frančiškanske cerkve. Obnovila se je opečna vzhodna fasada cerkve z zvoniki, vključno s kamniti detajli in pločevino. Na novo so se izvedle ure na zvonikih, obnovila sta se križa na zvonikih.

Maribor, frančiškanski samostan, vzhodna fasada pred obnovo (foto: N. Nahtigal)

Maribor, frančiškanski samostan, vzhodna fasada po obnovi (foto: N. Nahtigal)

Po pregledu stanja vzhodne fasade in zvonikov pred začetkom del je bilo ugotovljeno, da so fuge med opekami ter posledično tudi opeke poškodovane in uničene oziroma izprane (vlaga, nalaganje solitra, saj, krušenje in pokanje opek), ponekod so opeke manjkale. Manjkajoča, zarjavela in poškodovana pločevina na zidcih, trikotnih čelih ter na strehi je poškodovala kamen. Nekatera okna na strehi zvonikov in na zvoniku so imela zlomljena stekla (zamakanje), okenske mreže so bile zarjavele in ponekod poškodovane. Kamniti deli fasade in zvonikov (izlivniki, stebri, timpanoni, lunete) so bili ponekod odlomljeni ali razpokani. Pločevinaste številčnice ur in križe na zvonikih je prizadela rja.

Opečni deli fasad so se prvotno očistili s parnimi curki brez kemičnih dodatkov, poškodovane fuge so bile odstranjene. Uničene in poškodovane opeke na vseh fasadah so se označile – manjkajoče in močno poškodovane so bile zamenjane z novimi (izdelanimi po naročilu) oziroma še ohranjenimi originalnimi opekami, ki so bile shranjene na podstrešju cerkve. Manj poškodovane opeke so bile restavrirane z opečno maso na mineralni bazi. Obnovile so se tudi fuge med opekami.

Kamen je bil razpokan, izpran, sajast, ponekod odlomljen in razpadajoč – predvsem so bili v slabem stanju baze stebrov pri tridelnih odprtinah ter kamniti izlivniki. Kamen se je očistil s peskanjem in restavriral s kamnito maso. Odlomljeni deli so bili nadomeščeni z identičnim afenskim peščenjakom. Kamen je bil po restavriranju premazan z apneno emulzijo.

S fasad je bila odstranjena vsa uničena pločevina na obrobah in zidcih, nadomeščena je bila s svinčeno. Nameščeni so bili bakreni žlebovi. Sanirana je bila poškodovana bakrena kritina zvonikov (luknje, vdolbine). Obnovljen je bil tudi strelvod.

Zlomljena stekla v strešnih linah in oknih so bila nadomeščena z novimi. Obnovljene, očiščene in pobarvane so bile vse zaščitne mreže ter železni in leseni deli oken.

Ob obnovi vzhodne fasade in zvonikov so bile pregledane tudi ure na zvonikih. Ugotovljeno je bilo, da so številčnice ur na zvoniku tako dotrajane, da njihova obnova ni več mogoča. Na urah niso bile ohranjene prvotne rimske številke – ki so bile zamenjane med letoma 1938 in 1942 (glede na arhivsko dokumentacijo). Na podlagi arhivske dokumentacije in še ohranjenih odtisov rimskih števil na originalni številčnici so bile podane smernice za videz novih ur. Izdelale so se nove številčnice iz nerjaveče pločevine in rimske številke. Originalni urni kazalci so se ohranili, obnovili in ponovno pozlatili.

Kovani križi z obeh zvonikov so se sneli, z njih se je odstranila rja, manjkajoči in dotrajani deli so se nadomestili z novimi, križi so se ponovno pozlatili.

Dela so pod nadzorom strokovnih delavcev z avda ter vodje nadzora Manfreda Koellerja (Zivilingenieur für Bauwesen, Gradec) in Janeza Nograška (grad. inž.) izvajali Nüthen Restavrierungen (Erfurth, Nemčija) za restavriranje opečnih delov stavbe, Zottmann Restavrierungsverkstatt (Judendorf – Strassengel, Avstrija) za restavriranje kamna, Almer Dachdeckerei Spenglerei (Poellau, Avstrija) za obnovo pločevine, Janez Moškrič, s. p. (Dobrunje), ter restavratorstvo Legan, d. o. o. (Žužemberk), za obnovo ur na zvoniku, Werkstaette fuer Sakrale Kunst Otto Piller – Knizacek (Graz, Avstrija) za obnovo križev.

Nina Nahtigal

64

EŠD: 431

Naselje: Maribor

Občina: Maribor

Ime: Maribor – grad

Področje: A

Obdobje: srednji vek, novi vek

V okviru projekta »Mariborski grad – adaptacija in prenova za muzej (III. faza obnove gradu)« so bila v širšem sklopu predvidenih predhodnih arheoloških raziskav v letu 2011 realizirana arheološka izkopavanja na območju južnega notranjega grajskega dvorišča. V splošnem je mariborski mestni grad iz renesančne utrdbe s konca 15. stoletja zrastel v baročno rezidenco s simbolnim stolpom in rizalitom z vhodnim stopniščem. Skozi stoletja je bil grad večkrat prezidan, vendar na območju notranjega dvorišča ni bilo sprememb. Na tem delu današnjega grajskega kompleksa doslej še niso bile izvedene nobene invazivne arheološke raziskave, so pa bile (med drugim) v letu 2004 opravljene geofizikalne raziskave (dr. Brane Mušič, Poročilo o geofizikalni raziskavi na lokaciji Maribor – grad, Gearh, d. o. o., Ljubljana, 20. september 2004). Rezultati meritev na tem območju niso pokazali povsem jasnih oblik, ki bi jih lahko pripisali arheološkim arhitekturnim ostankom, so pa pokazali dve liniji izrazitih radarskih odbojev, sledljivih do globine 1,50 m, ki bi lahko pripadali zidovom ali infrastrukturam. Upoštevalo se rezultate in dejansko stanje – pokritost dvorišča z betonskimi tlakovci –, so bila pred gradbenimi in obnovitvenimi deli predpisana arheološka izkopavanja s smiselnim

Maribor, grad, 2011: pogled z vzhoda na severni del izkopnega polja znotraj južnega dela notranjega dvorišča, v ospredju opečnati kolektor za vodo, levo in desno betonska jaška, v ozadju pa še novejši jarek z opečnatim kanalom (foto: B. Tušek)

kombiniranjem strojnih in ročnih del. Arheološke raziskave je za podjetje PJP, d. o. o., iz Slovenske Bistrice vodil Primož Predan, univ. dipl. arheol., izvedene pa so bile ob pomoči arheologov Jasne Vinder in Gregorja Čakša, tehnikov Borisa Tuška in Igorja Kanopa ter študentov. Raziskave je omogočila Mestna občina Maribor, potekale so v juliju 2011, strokovni nadzor je opravljala pristojna konservatorica ZVKDS, OE Maribor, Mihela Kajzer Cafnik, univ. dipl. arheol., kons. svetovalka.

Arheološka izkopavanja so na parc. št. 1340, k. o. Maribor – grad, zajela površino pribl. 130 m². Pod odstranjenimi betonskimi tlakovci in izravnalnimi nasutjem pod njimi se je na globini pribl. 0,40 m po vsej površini izkopnega polja pokazalo večplastno nasutje v skupni debelini do 1,20 m, ki je bilo ponekod linijsko prekinjeno zaradi novodobnih vkopov za še aktivne jaške ter komunalne in infrastrukturne vode. V večplastnem nasutju iz meljastih glin in prodnikov smo našli tudi kose živalskih kosti in gradbenega materiala ter odlomke stekla, železa in keramičnih posod. Najdbe so bile v plasteh povsem premešane in jih lahko na grobo pripišemo srednjemu in novemu veku. Pod na-

sutjem se na globini pribl. 1,60 m pod hodno površino pojavi peščena geološka osnova.

Kot je že bilo navedeno, je bilo v nasutja vkopanih več novejših jarkov – jarek za meteorne vode, jarek za električni vod, jarek z delno ohranjenim kamnitim kanalom, kjer so bili klesani peščenjaki vezani z malto, jarek z delnim kamnitim in delnim opečnatim kanalom. Poleg teh so bile dokumentirane tudi večje novodobne konstrukcije, bodisi zidane iz opek, vezanih z malto, bodisi opečnate v kombinaciji s kamnitimi peščenimi klesanci, opečnate, vezane z betonom in malto, ter zgolj betonske. Med večjimi strukturami izstopa najstarejša, 4,30 x 2,30 m velika opečnata konstrukcija – kolektor za vodo, ki je bil izkopen do globine 2,10 m, vendar se v globino še nadaljuje. Sestavljen je iz opek, vezanih z malto, v celoti je premazan z do 3 cm debelim ometom in ima še delno ohranjen obok. Notranjost je zapolnjena z recentnim zasutjem, pod njim pa je mastna črna zemlja. V kolektor je speljan eden od zgoraj omenjenih kanalov. Na severni strani je kolektor uničen z novodobnim betonskim jaškom, na zahodni strani pa z recentnim jarkom.

Mihaela Kajzer Cafnik, Primož Predan

65
EŠD: 6257
Naselje: *Maribor*
Občina: *Maribor*
Ime: *Maribor – hiša Židovska ulica 9*
Naslov: *Židovska ulica 9*
Področje: *U, UA*
Obdobje: *17.–20. stoletje*

Hiša Židovska ulica 9 stoji na vogalni podolgovati parceli ob severni strani Židovske ulice, poimenovane po Judih, ki so razvili svojo živahno trgovinsko dejavnost tudi v Mariboru in se v tem delu mesta, nekoč imenovanem judovski geto, prvič omenjajo že med letoma 1274 in 1276. Židovska ulica se v pisnih virih prvič omenja leta 1353. Mariborski Židje so vrhunec svoje dejavnosti dosegli v prvi polovici 15. stoletja, vendar so še v istem stoletju, leta 1497, bili iz mesta tudi izgnani. Spomin nanje še vedno ohranja prav Židovska ulica s svojim imenom.

Jože Curk predstavlja obravnavano stavbo št. 9 v dopolnitvah k Puffovi monografiji kot trionsno nadstropnico z neoklasicistično fasado, ki je bila leta 1754 v lasti pletarja Antona Vudoškiga, okoli leta 1780 pletarja Franca Jurka, od leta 1782 usnarja Tomaža Žirotnika in za njim Janeza Kirchnerja. Od leta 1791 je bil njen lastnik nožar Jernej Žunko, od leta 1810 Marija Hofer, v Puffovem času (ok. leta 1846) pa nožar Alojz Hofer. Današnja zunanja podoba obravnavane stavbe pa izvira iz leta 1907, ko je fasado prenovil arhitekt Fritz Friedrigger, transilvanski Nemec, ki je deloval v Mariboru med letoma 1894 in 1920.

Trionsna nadstropna stavba s secesijsko ornamentiko se odlikuje tako po zasnovi kot po izvedbi arhitektonskih detajlov na fasadi in v notranjosti. S svojo pojavnostjo se ubrano vključuje v neposredno okolico in tvori njen pomembni sestavni del.

Za meščansko hišo 19. stoletja v Mariboru je bilo na splošno tipično, da je bila nadstropna in da je v glavnem združevala vlogo meščana in trgovca oziroma obrtnika. Stanovanjski in poslovni del sta bila ločena, v pritličju delavnica ali trgovski lokal, v nadstropju stanovanje. Z zasokom hiše na ulično stran se je prvotni dvoriščni vhod spremenil v hišno vežo, ki je delovala povezovalno. Stanovanjske sobe so namestile ob ulični fasadi, pomožni prostori so se umaknili na dvoriščno stran. Te hiše so včasih izoblikovala osrednja dvorišča v nadaljevanju oziroma sklopu stavbe.

V našem primeru je bilo dvorišče pozidano s sosednjo stavbo, ki je zaradi vrinjenosti degradirala nekatere spomeniške lastnosti obravnavanega spo-

menika. Naš pristop je bil zato najprej usmerjen v vzpostavitev prvotne urbanistične zasnove in v avtentičnost spomenika.

Lastnik obeh stavb je bila Mestna občina Maribor, ki ni imela interesa za obnovo in je objekt Židovska ulica 9 na javni dražbi prodala fizični osebi, za stavbo Ključavničarska ulica 3 so se pojavljali drugi kupci. Zaradi ohranjanja urbanistične celote z vsemi spremembami po spomeniškovarstvenih pogojih je bilo pomembno, da bosta stavbi imeli enega lastnika. Po posredovanju naših pogojev mestni občini in z veliko mero razumevanja občine do vzpostavitve urbanističnega stanja in avtentičnega videza spomenika je bil tudi drugi objekt prodan istemu kupcu.

Z rušitvijo dela stavbe Ključavničarska ulica 3 (brez spomeniškega statusa) smo pripravili osnovne pogoje za izvedbo zunanjščine: ponovno smo lahko vzpostavili vse pozidane odprtine na spomeniku, preoblikovali strešine iz nesimetrične dvokapnice v pravilno ter vzpostavili prvotno dvorišče z vhomom. Po obnovi so bila v spomeniško varovani stavbi stanovanja, v drugi mlajšega datuma pa sta bila trgovina in skladišče za pohištvo. Pred obnovo sta bili stavbi že dalj časa izpraznjeni in brez vsebine, predvsem je bila v razpadajočem stanju stavba, ki je bila razglašena za spomenik. Nova lastnika je galeristka in je v pritličju in nadstropju spomenika Židovska ulica 9 predvidela prodajno galerijo, v mansardi pa štiri sobe za prenočitev umetnikov. V novi stavbi Ključavničarska ulica 3 je mišljena galerija s sodobnimi eksponati velikih dimenzij, zato je tudi galerijski prostor v dveh etažah in kavarna v pritličju. Oba objekta, ki sta po vsebini enaka, povezuje atrij kot stičišče dogajanj in vezni člen sodobne in spomeniško varovane arhitekture ali pa atrij kot dilatacija med starim in novim. Projekte za gradbeno obnovo in revitalizacijo je izdelal leta 2010 arhitekturni biro ARREA, Maruša Zorec in Matjaž Bolčina pa sta bila projektanta.

Naš zavod je predhodno izdelal konservatorski program, v katerem smo ob običajnih opisih, načinu varovanja itd. izdelali izhodišča za prenovo in prezentacijo, in to so bili hkrati tudi kulturnovarstveni pogoji za prenovo. Stavba Židovska ulica 9 je bila v zelo slabem gradbenem stanju in glede na to je bilo treba predvideti dela, ki bodo zagotovila stabilnost in funkcionalnost objekta. Ob pregledu ležišč stropnikov in tramov zmoznčenih stropov na ležiščih, predvsem tistih na zunanjih zidovih, smo se odločili za delno zamenjavo tramov in nadomestilo z rebričasto ploščo iz nosilec in opečnih polnil. Razpoke v zidovih so injicirali, zatrepano steno na zahodni strani objekta pa so pozidali z novo opeko in jo toplotno izolirali, ker je bila obstoječa v stanju

samoporušitve (12 cm debeline, številne prezidave). Celotna gradnja objekta v pritličju in nadstropju je mešana, kamen-opeka, brez toplotne izolacije zunanjih zidov. Ometi so sušilni, finalna obdelava je s paropropustno barvo z določitvijo barvnega tona po izsledkih sond.

Na mestih, kjer je ostrešje zamakalo zaradi poškodovane kritine, je bil les preperel in ga je bilo treba zamenjati. V stavbi smo deponirali originalno pohištvo iz 19. stoletja in lesen strop iz pritličja za vzor za rekonstrukcijo ali sanacijo. Kamnito stopnišče v nadstropje in klet smo ohranili in situ. Ulična fasada z maltastimi obrobami in ornamentiko iz leta 1907 je bila predvidena za ohranitev. Zaradi gradbenih del in na splošno slabega stanja smo preventivno izvedli posnetek maltastih dekoracij, ki pa so se kljub vsem gradbenim posegom v veliki meri ohranile. Potrebna je bila tudi rekonstrukcija oboka v prvotni veži, ki je imel funkcijo pred preoblikovanjem fasade iz leta 1907 in je bil zaradi slabega stanja delno porušen.

Vsa večja gradbena dela so bila v letu 2011 zaključena, zdaj usklajujemo še oblikovne in materialne detajle notranjščine. Zaradi vsesplošnega finančnega stanja so se tudi na tem objektu dela nekoliko zaustavila, vendar je zaključek načrtovan v tem letu.

V pojavnih sliki celotne pozidave na območju Židovske in Ključavničarske ulice ter Ulice kneza Koclja še vedno nismo opustili možnosti za preoblikovanje utilitarnega zaključka na Ulici kneza Koclja, ki je vprašljiv zaradi lastniških razlogov.

Pri prenovi obravnavanega spomenika, ki nima izjemnih vrednot (nima niti poslikav niti bogatih štukatur ...), vendar je pomemben del mestnega tkiva, vpet v bolj ali manj degradirano ožje območje, je postalo nujno, da v obnovo vključimo tudi stavbe ali dele stavb, ki so v medsebojni odvisnosti, in obravnavamo srednjeveško ulico kot celoto.

Irena Krajnc Horvat, Nataša Kiš, Miran Ježovnik

66
EŠD: 7524
Naselje: *Maribor*
Občina: *Maribor*
Ime: *Maribor – mestna in meščanska šola*
Področje: *UA*
Obdobje: *20. stoletje, 1935–1936*

Nekdanja mestna in meščanska šola stoji v razčlenjenem stavbnem kompleksu, ki je umeščen med Betnavsko cesto in Cesto zmage na vzhodu oziroma zahodu ter med Ulico Pariške komune

in Žolgarjevo ulico v Mariboru na jugu oziroma severu. Njeno zrcalno tlorisno podobo tvorita vzhodni in zahodni trakt, ki sta na jugu povezana z nekoliko nižjim prečnim traktom, s katerim oklepata notranje dvorišče. Pravokotno na južni trakt se naslanja telovadnica. Severni trakt z glavno fasado se razteza krepko čez širino celotnega kompleksa. Osrednji del pročelja tvori pritlični arkadni hodnik, s katerega vodijo vhodi v notranjost in na dvorišče.

Prebivalstvo v Mariboru je v med prvo in drugo svetovno vojno skokovito naraščalo, zato so se pričele pojavljati potrebe po novih šolskih splotjih. Leta 1934 je občini kljub veliki gospodarski krizi uspelo zbrati denar za gradnjo nove šole v magdalenskem predmestju. Izbran je bil projekt inženirja Jaroslava Černigoja, Plečnikovega učenca, ki velja za enega izrazitejših arhitektov 20. stoletja v Sloveniji, še posebej pomemben pa je za uveljavitev modernističnih načel v Mariboru. Septembra 1935 je bil slovesno položen temeljni kamen. Šola je bila zgrajena v rekordnem času, saj je bila odprta že 1. septembra 1936. V javnosti so bili ob njenem odprtju izredni odmevi, saj so zgradbo imenovali kar šolska palača. Bila je najlepša, največja in najmodernejša šolska zgradba v državi in v vsej srednji Evropi (cf. Andreja Podlipnik, Na temeljih Magdalenske osnovne šole je zrasla Osnovna šola Borisa Kidriča v Mariboru, [v:] Šolska kronika, 2009/1, letnik 18 – XLII, Ljubljana 2009, pp. 71–89).

Černigoj je zasnoval tako zunanjo kot tudi notranjo podobo šole, ki je lahko še dandanes v ponos uporabnikom. Gradnjo je ves čas osebno nadziral. Spomeniškovarstvena stroka je stavbo tako zaradi njene monumentalnosti in avtentičnosti kot tudi zaradi urbanističnih in arhitekturnih kvalitet (z mnogimi detajli na zunanjščini in v notranjščini) prepoznala kot izjemno kvaliteten primerek slovenske modernistične arhitekture iz časa med obema vojnama.

Na pobudo naročnika Mestne občine Maribor je ZVKDS, OE Maribor, novembra 2007 izdelal konservatorski program za prenovo, ki se je pričela julija 2010 in bila zaključena januarja 2012. Osnovni cilj prenove je bila sanacija in prezentacija stavbnega kompleksa. Glavno izhodišče je bilo, da se ohrani osnovna struktura stavbe, ki se izraža v gabaritu, tlorisni organizaciji, fasadah, stavbnem pohištvu ter drugih elementih in detajlih stavbne substance.

Ena ključnih kvalitet pri obnovi je bila fasada, ki je s svojo strukturo in površino pomenila svojevrsten izziv za vse sodelujoče. Osnovno izhodišče konservatorske stroke je bilo, da mora fasada ostati

nespremenjena, morebitne poškodovane dele pa je treba obnoviti po obstoječem vzoru. Na podlagi presejalnih analiz, ki jih je naredil IRME – Inštitut za raziskavo materialov, je bilo ugotovljeno, da je zaključni sloj fasade sestavljen iz kamenih agregatov frakcije 8/16 mm in malte (v gradbenem žargonu se imenuje takšna fasada »bavarski špric«). Na zaključnem sloju fasade so bile številne razpoke, ki so omogočale dostop vlage vse do zida.

Po pretrkavanju je bilo ugotovljeno, da je večina ometa slabo sprijetega s podlago (zaradi starosti in s tem povezanih vremenskih in okoljskih vplivov). Zaradi visokega deleža nesprijetega ometa je bila edina tehnično sprejemljiva opcija, ki bi zagotovila dolgoročni obstoj fasade, da se ves omet odstrani in nadomesti z novim. Kombinacija starega in novega ometa bi na stikih povzročila razpoke (predvsem zaradi različnega krčenja materiala), prav tako bi bila kombinacija starih in novih ometov vprašljiva zaradi videza. Na osnovi sestave stare fasade je IRMA pripravil recepturo nove, ki je sestavljena v razmerju 7 : 3 : 1 = granulnat, apno, cement. Na opečno podlago je nanesen

dvojni podomet, na katerem je zaključni omet. Obnovljeni so bili tudi zunanji portali z lesenimi vratnicami in okovjem, prav tako vsi kovinski in okrasni fasadni elementi – kovane zaščitne mreže na oknih in vratih, kovane vratnice, ki vodijo na dvorišče, slavaloka nad glavnim vhodom. Nad arkadnim pročeljem je bila vzpostavljena nova komunikacija v obliki steklenega prehoda. Nad južnim traktom je na mestu nekdanjega odprtega povezovalnega hodnika z nadstreškom zrasla knjižnica, prav tako v stekleni izvedbi. V severovzhodni del dvorišča je bilo umeščeno dvigalo. Po navodilih strokovnjaka so se na dvoriščnih fasadah ohranila najizrazitejša debela divje trte, ki je bila zasajena ob odprtju šole in je pomemben likovni element.

V notranjščini smo želeli v čim večji meri ohraniti osnovno tlorisno zasnovo s primarnimi komunikacijami (stopnišči), odprtiniami, stavbnim pohištvom, tlaki in opremo. Obnovljeni so bile stopnice iz teraca, vključno z lesenimi obrobami in kovinskimi držali, prvotni hrastov parket z učiteljskimi podesti v učilnicah ter notranja vrata. Prav tako so obnovljeni lesene garderobne omare

Maribor, mestna in meščanska šola, Žolgarjeva ulica 2–4, del glavne fasade pred obnovo (foto: N. Kiš)

Maribor, mestna in meščanska šola, Žolgarjeva ulica 2–4, del glavne fasade po obnovi (foto: N. Kiš)

Maribor, nadstrešek južnega trakta pred posegom (foto: N. Kiš)

Maribor, južni trakt po posegu (foto: N. Kiš)

z originalnim dviznim mehanizmom, vgradne omare v razredih ter prvotni zračniki v učilnicah in garderobnih omarah.

Ohraniti in obnoviti je bilo treba tudi avtorsko prefinjeno oblikovane klopi in ograjo v avli ter pitnike iz teraca. Kletni etaži sta doživeli največ sprememb. V kleti zahodnega trakta je danes moderna kuhinja z jedilnico in servisnimi prostori.

Po prenovi je namembnost stavbe ostala nespremenjena, kar je v skladu z njeno prvotno naravo. Danes je v njej Osnovna šola Franceta Prešerna, ki ustreza vsem zahtevanim šolskim standardom, hkrati pa ohranja glavne kvalitete Černigojeve arhitekture. V kratkem je predvidena še ureditev notranjega dvorišča. Pri prenovi so z ZVKDS, OE Maribor, poleg odgovorne konservatorke Nataše Kiš sodelovali še Eva Sapač, Nina Nahtigal, Gorazd Gerlič, Vlasta Čobal Sedmak in Branko Ramšak.

Nataša Kiš

67

EŠD: 15447

Naselje: **Maribor**

Občina: **Maribor**

Ime: **Maribor – spomenik NOB**

Področje: **R, Z**

Obdobje: **1975**

Osrednji spomenik NOB je eden najbolj prepoznavnih spomenikov v Mariboru in eno najbolj poznanih del akademskega kiparja Slavka Tihca. Tihec je leta 1983, predvsem za inovacije pri postavitvi spomenikov NOB, prejel Prešernovo nagrado. Monumentalna kapljčasta bronasta plastika (lahko tudi stisnjena pest), simbol poguma, boja in hrepenenja po svobodi, stoji na južnem delu Trga svobode. Spomenik, ki ga Mariborčani imenujejo tudi Kodžak, je bil od postavitve leta 1975 enkrat že obnoven. Ob zadnji obnovi se je izkazalo, da je bila sanacija spomenika, ki je potekala v začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja, izvedena pomanjkljivo.

Zob časa, neprimerna izvedba ter poškodbe zaradi motornih vozil so povzročili, da je bila bronasta skulptura v tako slabem gradbenem stanju, da jo je bilo treba sanirati. Leta 2005 so se začele porajati ideje o gradnji garažne hiše na Trgu svobode, pri čemer naj bi spomenik razstavili in ga predstavili na drugo lokacijo. Do gradnje garažne hiše ni prišlo, ideja o premestitvi spomenika pa je bila še bolj aktualna. Pobudnik premestitve spomenika je bila Mestna občina Maribor, hkrati pa se je oblikovala tudi komisija, ki naj bi raziskala

argumente za premestitev ter poiskala lokacijo za novo postavitev. Argument za premestitev spomenika je bil predvsem ta, da na trgu med različnimi prireditvami (martinovanje, silvestrovanje ...) prihaja do nespoštljivega odnosa do spomenika in do njegovega poškodovanja. Za mnoge pa je bila izbira zdajšnje lokacije vprašljiva tako konceptualno kot arhitektonsko, saj naj se skulptura ne bi ujemala z arhitekturnimi elementi sosednjih stavb.

Mestna občina Maribor je januarja 2010 s projektom obnove spomenika NOB uspešno kandidirala na Javnem razpisu za izbor kulturnih projektov iz programa sanacije najbolj ogroženih in najkvalitetnejših objektov kulturne dediščine, ki jih je sofinancirala Republika Slovenija (Zakon o zagotavljanju sredstev za nekatere nujne programe Republike Slovenije v kulturi).

Poškodbe spomenika in popis predvidenih del Po ogledu notranjosti spomenika je bilo razvidno, da so kovinski nosilci, s katerimi je skulptura v notranjosti ojačana, v višini 30 cm popolnoma korodirani. Na sami lupini je bilo opaziti vdor svetlobe, kar je pomenilo nekaj manjših razpok. Notranji nosilci so bili ob sanaciji leta 1991 s čepi privarjeni na zunanji skelet ter naknadno premazani s silikonskim premazom. Ob stikih med čepi in bronastim skeletom je prihajalo do pokanja in lomljenja zunanjega dela bronaste površine, predvsem zaradi različnih raztezkov. Toga notranja železna konstrukcija je bila vpeta v beton in je zunanjemu bronastemu skeletu preprečevala, da bi se prosto krčil in širil. Ob stikih dveh različnih kovin je ob prisotnosti vlage prihajalo do galvaniskega člena oziroma elektrolize, kar je pospeševalo korozijo. V notranjosti spomenika sta bili izvedeni ponikovalnica in ozemljitev spomenika. Zunanji obodni bronasti obroč debeline 0,8 cm je bil na več mestih počen, predvsem zaradi vožnje z motornimi vozili in zaradi poškodb ob pluzenju snega. Glede na ugotovljeno je bilo treba pripraviti okvirni popis del ter celotno dokumentacijo za razpis:

- fotodokumentiranje pred restavratorskim posegom in dokumentiranje vseh poškodb;
- določitev postopkov za odpravo poškodb, vključno z vrsto materiala in tehniko izvedbe;
- označitev in odstranitev neustrezne plombe, izbira ustreznega načina pritrditve konstrukcije na kip;
- čiščenje madežev in tujkov s celotne površine spomenika;
- sanacija razpok in manjkajočih delov s sistemom varjenja bronu;
- izdelava delitacij med ploščami na spodnjem obroču in novo sidranje;
- izdelava in premaz notranje konstrukcije;

Maribor, spomenik NOB, površina spomenika pred obnovo, na kateri so vidni stiki, v katere je vpeta notranja konstrukcija spomenika (foto: D. Damjanović, november 2010)

Maribor, spomenik NOB, končna podoba (foto: D. Damjanović, november 2010)

- patiniranje z osvetljevanjem in zaščita z mikrokristaliničnimi voski;
- izdelava upravljaljskega načrta za spomenik.

Obnova osrednjega spomenika NOB na Trgu svobode, skulpture Slavka Tihca, je prinesla številna nova odkritja, o katerih smo prej lahko le ugibali. Po prvotnem načrtu je bila predvidena sanacija razpok in poškodb s sistemom varjenja bron ter zaščita in premaz notranje konstrukcije spomenika. Izkazalo se je, da so obstoječi stiki plošč premazani s silikoni, epoksismolami in raznimi kiti. Na videz močen stik je v notranjosti skrival vse slabosti same izvedbe in kasnejše obnove v devetdesetih letih prejšnjega stoletja. Šele zdaj je vidno, v kako slabem gradbenem stanju je bil spomenik in kakšne posledice bi imela njegova prestavitev na drugo lokacijo. Vsa notranja podporna konstrukcija je zdaj odstranjena, tako da togi kovinski elementi ne ovirajo več zunanjskega skeleta, prav tako ne prihaja do stika dveh različnih kovin in s tem posledično do kemijskih reakcij. Vse ojačitve in stiki med ploščami so izvedeni v bronu. Zamenjana je bila ena od napisnih plošč na spodnjem obroču spomenika. Celotna površina spomenika je očiščena in ponovno patinirana. Spomenik je saniran in obnovljen za nekaj prihodnjih generacij, seveda če ne bo prišlo do mehanskega uničenja z motornimi vozili. Vsa lepota skulpture je v njeni dostopnosti, v stiku z mimoidočim. Skulptura je last nas vseh in naj tako tudi ostane.

Dean Damjanović

68

EŠD: 9122

Naselje: **Matavun**

Občina: *Divača*

Ime: **Matavun – domačija Matavun 8**

Naslov: *Matavun 8*

Področje: *E*

Obdobje: *19., 20. stoletje*

Gre za večjo premožnejšo hišo z začetka 19. stoletja, ki je sprva služila kot bivališče družini, kasneje, z menjavo lastnikov, pa je postala gostilna s sobami za goste. Obkrožajo jo obsežna kmetijska gospodarska poslopja, ob reki Reki pa je stal še mlin.

Na hiši so se najprej izvedla nujno potrebna rekonstrukcijska gradbena dela, saj je bil objekt v slabem gradbenostatičnem stanju. V letu 2011 je potekalo prekrivanje strehe po projektu, čeprav je izvajalec del do konca vztrajal, da streha, ki je bila predvidena v projektu, ni izvedljiva. Stare planete

s strehe so bile nameščene nad notranje leseno stopnišče na podstrešje, na ves preostanek strehe pa so se montirale nove. Obenem so se na novo pozidali in ometali dimniki po vzoru izvornih. Na novo so se izdelali tudi strešni napušči: profiliran polkrožno zaključen na prednji in stranskih dveh fasadah, na zadnji pa so se ponovno vgradile kamnite skrlle in kamnit strešni žleb. Z opeko so se pozidale notranje predelne stene, kjer je bilo to predvideno s projektom. Za stopnišče iz pritličja v nadstropje so se izdelali armiranobetonske rame in podest ter nanje namestile stare kamnite stopnice. Utrdili so se tudi podlaga in oporni zidovi zunanjih kamnitih stopnic iz vrta v klet. V kuhinji se je pozidal izvorni štedilnik, v nadstropju pa v sobi NS2 lončena peč, ki ni bila ohranjena. Iz obstoječih kamnitih skrl se je na novo položil tlak v veži pritličja in v kleti, kjer je bil dopolnjen z manjkajočimi skrlami. Na stene kot zunanje fasade so se nanesti pripravljene apneni ometi proizvajalca Fassa Bortolo. Vsi ometi, razen tam, kjer je bila predvidena montaža pohištva tesno ob stenah, so se izvedli brez vodil. Namestilo se je novo stavbno pohištvo, izdelano po vzoru iz-

Matavun, domačija Matavun 8, prizor s krajino s stropa salona v pritličju med snemanjem (foto: A. Jazbec, 2011)

Domačija Matavun 8, prizor s krajino s stropa salona v pritličju po ponovni namestitvi na prvotno mesto in zadnjimi restavratorskimi posegi (foto: E. Belingar, 2011)

Domačija Matavun 8, posebna pozornost je bila posvečena izdelavi dekorativnih elementov fasade. Zunanjščina vhodne fasade na dan slovesnega odprtja prenovljenega objekta 25. novembra 2011 (foto: E. Belingar, 2011)

Domačija Matavun 8, salon po dokončanju del in namestitvi opreme. Strop se je restavriral na svojem mestu, stene so s šablono poslikane na novo (foto: E. Belingar, 2011)

vornega. Izvajalec stavbnih mizarskih del Mizar, d. o. o. Volčja Draga, ki je tudi restavriral obstoječa vhodna vrata z nadsvetlobo v stanovanjski del, se je še posebej potrudil. Obenem se je uredila tudi zunanjščina. Na mestu nekdanje lope se je pozidala nadstrešnica. Okrog vrta ob stiku s cesto se je na novo pozidal kamnit zid, ob poti proti Mahorčičevi jami pa se je zid deloma saniral. Na preostali nižji zid med vrtom in dvoriščem pred hišo se je namestila kovana ograja in vrata po vzoru izvornih.

Sledila so restavratorska dela, ki so obsegala sondiranje stropnih in stenskih beležev in poslikav, restavriranje stropne poslikave v salonu, snemanje in restavriranje najkvalitetnejših fragmentov v prostorih, kjer so se izvedli novi stropovi, ter njihova ponovna montaža in končno izvedba slikopleskarskih – restavratorskih del.

V vsakem prostoru je bila predhodno narejena stratigrafija beležev. Sondaže so odkrile tudi več kot deset plasti beležev, med katerimi so bile najdene kvalitetne stenske dekoracije predvsem iz časa od 19. stoletja do prve polovice 20. stoletja. Poslikave so bile narejene v »secco« tehniki, beleži na suh omet oziroma na starejše beleže. Stropovi so leseni, omet je nanesen na nasekane letve. Vsekakor so v hiši vedno delali kvalitetni mojstri, kar se vidi tudi po tem, da se v enajstih dekoriranih prostorih, če ne štejemo hodnikov, ni ponovila nobena matrica, kar se rado zgodi v kmečkih hišah s tremi ali štirimi dekoriranimi prostori.

Cilj je bil, da bi se z ohranitvijo kosov originalne poslikave in rekonstrukcijo v čim večji meri ustvarilo nekdanje vzdušje. Zanimivejše plasti poslikav in tiste, o katerih je bilo najdenih dovolj podatkov, so bile predhodno grafično rekonstruirane. Izdelani načrt opreme objekta je upošteval vse predhodne raziskave, ki so bile izhodišče za ambientalne postavitve v določenih prostorih in novo namembnost objekta. V skladu z njim je bilo pred začetkom obnovitvenih del izvedeno snemanje kvalitetnejših delov dekorativnih poslikav, ki so bile pozneje restavrirane v delavnici in ponovno vgrajene v stropove. V letu 2011 so bila izvedena vsa spodaj navedena dela z opleski. Površina 11,3 m² detajlov poslikav je bila očiščena beležev in preslikav ter umazanije in v delavnici prilepljena na novo, prej pripravljeno podlago, ki zdaj nosi poslikavo. Za to so bile predvidene aluminijaste plošče milebond, ker so tanke in sorazmerno lahke in jih je zaradi tega mogoče ponovno vgraditi v stropove. Čeznje je bil kot ločevalni sloj prilepljen Cadorite. Na hrbtno stran poslikav so se namestile plast malte ter tri plasti armirne gaze, podobno kot prej na prednjo stran

poslikave. Ta je držala poslikavo skupaj, po odstranitvi armature na licu poslikave. Po odstranitvi te smo poslikavo prilepili na pripravljene aluminijaste nosilce. Zatem je sledila obdelava lica slike: čiščenje, kitanje, retuša poškodb in vrzeli v barvni plasti. Fragmenti poslikav so bili nato privijačeni na prvotna mesta v stropovih, okolica je bila pokritana z apneno malto. Originalni fragmenti poslikav so po slikopleskarski rekonstrukciji stenskih in stropnih dekoracij postali del rekonstruiranih poslikav prostorov. Razen v dveh prostorih v pritličju, kjer je bila ponovljena le barva sten, so bile v vseh prostorih celotne dekoracije. Fragment z atributi boginje Minerve je bil prav tako prilepljen na novo podlago z aluminijastim okvirjem in tako prezentiran kot samostojna prenosna slika. V objektu se je ohranila in restavriralna originalna poslikava stropa v salonu v prvem nadstropju. Gradbinec jo je med gradbenimi deli zaščitil, utrjena sta bil omet in leseni nosilec, s površine poslikave so bili odstranjeni kasnejši beleži, utrjene so bile barvne plasti poslikave, retuširane so bile poškodbe v barvni plasti, pri čemer je bilo treba rekonstruirati celoten venec vzdolž leve stene salona. Vzeti so bili še kalupi in narejeni odlitki dveh sklepnikov nad portaloma stopnišča, ki sta bila v originalu narejena iz štukature.

Kot odgovorna konservatorka se je na projektu angažirala Eda Belingar, projektantka u. d. i. a. Silvija Kajzer, pri restavratorskih delih na snetih poslikavah v delavnici je sodeloval Primož Fučka, originalen strop v salonu v nadstropju so restavriral Mirana Cenciča, Anton Naglost, Tomaž Bizjak in Uroš Obleščak, montažo in retušo pa so naredili Andrej Jazbec, M. Cencič, T. Bizjak in Uroš Obleščak. Izvajalec gradbenih del je bil Makro 5 gradnje, d. o. o., iz Kopra s podizvajalci. Omete je izvajalo podjetje Elkor, d. o. o., iz Solkana, stavbno pohištvo pa je naredil Mizar, d. o. o., iz Volčje Drage.

Eda Belingar, Andrej Jazbec

69

EŠD: 8097

Naselje: Mestni Vrh

Občina: Ptuj

Ime: Mestni Vrh – viničarija Mestni Vrh 90

Naslov: Mestni Vrh 90

Področje: E

Obdobje: 19., 20. stoletje

Decembra 2011 je bila na hiši Murkove domačije obnovljena slamnata streha, rekonstruirana sta bila vhodni portal z vrati in okno v veži. Murkova

Hiša nekdanje viničarije na Mestnem Vrhu 90 z novo slamnato streho (foto: J. Skalicky, 2012)

domačija, nekoč Herbersteinova viničarija, ki jo sestavljata hiša in gospodarsko poslopje, stoji v razloženem naselju v jugovzhodnem delu Slovenskih goric, severozahodno od Ptuja. Leseni stavbi, kriti s čopasto slamnato streho, stojita ob cesti druga za drugo. Vrisani sta v franciscejskem katastru iz leta 1824. Notranjščina hiše ima štiri prostore: na sredi sta »priklet« (veža) in kuhinja z ognjiščem, desno je bivalni prostor »hiša« s krušno pečjo, levo pa vinska klet. V času Herbersteinove viničarije sta bili veža in kuhinja en prostor. Daljše gospodarsko poslopje sestavljajo trije prostori: hlev, skedenj in listnjak.

Lastnik je na podlagi javnega razpisa v okviru ukrepa 323 – Ohranjanje in izboljšanje dediščine iz Programa razvoja podeželja Republike Slovenije 2007–2013 – pridobil sredstva za sofinanciranje obnove hiše.

Slamnata streha, ki je bila leta 2005 poškodovana v neurju s točo in je bila takrat zasilno pokrpana (VS 43/06, 2007), je zdaj v celoti na novo prekrita z rženo slamo, tla podstrešja pa so zaščitena z novim ilovnatim estrihom. Novejše, neustrezno okno veže je bilo zamenjano z novim

dvokrilnim, deljenim na polja. Odstranjena so bila novejša, višja, neustrezna vrata. Stranska dela starega podboja, ki sta bila zakrita z opažem, sta bila sanirana, manjkajoča preklada pa je bila na novo izvedena. Vrata so bila izdelana po stari fotografiji. Na kletni prezračevalni lini sta bili z notranje strani nameščeni zastekljeni loputi.

Leta 2010 je lastnik kljub nestrinjanju stroke odstranil stare zunanje ilovnate omete na hiši in jih nadomestil z neprimernimi novimi na ometnih mrežah. V delu podstrešja nad kletnim delom stavbe je uredil sobo s sanitarijami, namesto originalnega dohoda iz kuhinje na podstrešje z lestvijo in loputo je naredil stopnice in jih zakril z montažno steno. Prostor kuhinje je zato nekoliko manjši. V neposredni bližini gospodarskega poslopja je lastnik postavil večnamenski objekt z enokapnico ter s tem razvrednotil izvorni ambient domačije. Navedeni posegi so prizadeli integriteto hiše in ambient domačije, zato smo domačijo, spomenik lokalnega pomena, izločili s seznama za razglasitev spomenikov državnega pomena.

Jelka Skalicky

70

EŠD: 458

Naselje: **Mihovo**

Občina: Šentjernej

Ime: **Mihovo – arheološko območje**

Področje: A

Obdobje: prazgodovina, železna doba, novi vek

Predhodne arheološke raziskave za določitev vsebine in sestave najdišča na območju gradnje stanovanjske hiše na parc. št. *139, 2583, obe k. o. Vrhpolje, znotraj nekdanje meje registrirane enote kulturne dediščine Mihovo – arheološko območje (EŠD 458), je izvedla ekipa ZVKDS, CPA, pod vodstvom konservatorskega svetovalca dr. Philipa Masona, univ. dipl. arheologa, in Ildike Éve Pintér, kons. tehn. dokumentalistke. Predhodne raziskave so potekale od 8. do 13. junija 2011 in jih je naročilo Ministrstvo za kulturo.

Raziskave za določitev vsebine in sestave najdišča so potekale v obliki ročnega izkopa treh testnih sond v velikosti 2 x 1 x 1,80 m oziroma 0,75 m (TS 1), 1 x 1 x 1,30 m (TS 2) in 1 x 1 x 1,65 m (TS 3). V testni sondi 2 (globina 1,30 m) nismo prišli do geološke osnove, ker je talna voda zelo visoka zaradi nepropustne apnene jame. Tudi v testni sondi 3 (globina 1,65 m) smo uspeli priti samo do proluvialnih plasti, ki pa vsebujejo drobce oglja. Testno sondo 1 smo razširili z namenom, da dosežemo geološko osnovo, ki se je pojavila kot močno rjava glinasta ilovica z lisami mangana na globini 1,55–1,75 m.

V TS 1 je bil najden odlomek prazgodovinske, verjetno železnodobne lončenine v kolviju SE 104, kar pomeni, da je sicer v sekundarni legi, vendar robovi niso obrabljeni, torej je njen izvor iz neposredne okolice. V kolvialnih plasteh SE 103 in 105 pa so bili najdeni tudi kosi ožgane gline. Arheološke strukture smo zasledili v vseh testnih sondah. V TS 1 smo odkrili dve jami, kjer gre verjetno za vkop naravne drevesne jame, čeprav je mogoče, da je SE 106/107 antropogene nastanka. V TS 2 smo dokumentirali jamo za gašenje apna. V TS 3 smo odkrili več vkopov. Gre za linearna jarka in vkopa za popravilo teh, ki so verjetno služili za odvodnjavanje meteorne vode od domačije, ki je vidna v franciscejskem katastru. Za pregledano območje lahko na podlagi odkrite stratifikacije plasti in najdb trdimo, da predvidena lokacija gradnje stanovanjske hiše in infrastrukture leži znotraj območja človekove dejavnosti v bližnji preteklosti (oranje, izkop drenažnega jarka, izkop jame za gašenje apna) in v neposredni bližini območja prazgodovinske, domnevno

železnodobne poselitve oziroma uporabe prostora, mogoče v povezavi z železnodobno gomilo na območju enote kulturne dediščine Apnenik – prazgodovinska gomila (EŠD 13627), ki leži severozahodno od območja načrtovanega posega. Philip Mason, Ildikó Éva Pintér

71

EŠD: 24989

Naselje: **Miklavž pri Ormožu**

Občina: Ormož

Ime: **Miklavž pri Ormožu – vaško jedro**Naslov: **Miklavž pri Ormožu 35**

Področje: U, E

Obdobje: 1947, 20. stoletje

Občina Ormož je iz naslova ukrepa 322 – Obnova in razvoj vasi Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano iz Programa razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2007–2013, s katerim Slovenija izvaja ukrepe razvoja podeželja, ki imajo podlago v evropski uredbi in izhajajo iz Nacionalnega strateškega načrta Republike Slovenije, točneje v okviru 3. razvojne osi, pridobila sredstva za obnovo kulturnega doma Miklavž pri Ormožu. Slednji ni ne registrirana enota dediščine ne kulturni spomenik lokalnega pomena, vendar stoji znotraj registriranega naselbinskega območja Miklavž pri Ormožu – vaško jedro, EŠD 24989.

Kulturni dom je bil zgrajen v povojnem času, in sicer leta 1947. Gre za primer posebnega stavbnega tipa povojnega časa, ki se je na svojstven način vključil v delovanje osrednjih vaških ambientov. Kot tak je še danes stebler kulturnega in družabnega življenja na podeželju. Kulturni dom v Miklavžu pri Ormožu je ohranil vse stavbne značilnosti, ki se kažejo tako v ohranjeni tlorisni zasnovi kot v zunanji podobi in sami vsebini. Tako je kulturni dom kot svojstvena arhitektura povojnega časa navkljub nekaterim posegom v zadnjih desetletjih ostal v večji meri nespremenjen.

Tako se je v novembru 2010 pričel projekt obnove fasade in stavbnega pohištva kulturnega doma Miklavž pri Ormožu. Zaradi dotrajanosti ometov je bilo treba izvesti predhodna sondiranja ometov. Izsledki so bili podlaga za definiranje samega tona fasade in fasadne delitve. Temu je sledila odstranitev ometov na mestih, kjer je bilo odstopanje od podlage večje. Kapilarna vlaga v temeljnem delu stavbe je narekovala odstranitev ometov v višini 1,5 m. Pred zaključnimi deli na fasadi je bilo treba odstraniti del obstoječega dotrajanega stavbnega pohištva. Na podlagi kulturnovarstvenih pogojev in sprotih terenskih usklajevanj z izvajalci in

Miklavž pri Ormožu, kulturni dom pred obnovo, november 2008 (foto: S. Vešligaj)

Miklavž pri Ormožu, kulturni dom po obnovi, avgust 2011 (foto: S. Vešligaj)

predstavniki krajevne skupnosti in same Občine Ormož se je odločilo, da se del že vgrajenega novega stavbnega PVC-pohištva (nekaj oken na glavni fasadi) ohrani. Temu primerno se novo leseno stavbno pohištvo na taisti fasadi uskladi tako dimenzionalno kot oblikovno, na ostalih fasadah pa se novo leseno stavbno pohištvo izdelava po posnetkih obstoječega. Vsa nova zunanja vrata so bila izdelana po analogiji. Vgradnji stavbnega pohištva je sledila finalizacija ometov.

V drugi polovici maja 2011 so bila vsa dela dokaj uspešno zaključena in so v večji meri zadostila izdanim konservatorskim izhodiščem obnove in prezentacije.

Obnova kulturnega doma Miklavž pri Ormožu je potekala pod nadzorom odgovorne konservatorke Suzane Vešligaj in restavratorke Irene Čuk.

Suzana Vešligaj

72

EŠD: 25719

Naselje: **Miren**

Občina: Miren – Kostanjevica

Ime: **Miren – arheološko območje Japnišče**

Področje: A

Obdobje: obdobje preseljevanja narodov

V Mirnu je ekipa ZVKDS, CPA Nova Gorica, opravila zaščitna arheološka izkopavanja na območju predvidene gradnje stanovanjske hiše na parc. št. 476/4, k. o. Miren. Geodetske izmere in fotografiranje sta opravila Manca Vinazza in Miha Mihelič, izkopavanja je nadzorovala Patricija Bratina, odgovorna konservatorka OE Nova Gorica.

Že predhodne arheološke raziskave na parc. št. 476/1 in 476/3 in 476/4, vse k. o. Miren, so dale pozitivne rezultate in odkrile tri skeletne grobove ter več rimskodobnih struktur (Fabec, T. 2010, Miren – Arheološko območje Japnišče. – Varstvo spomenikov 46, 220–221). Z zaščitnimi arheološkimi izkopavanji smo raziskali južni del parc. št. 476/4, k. o. Miren, v obsegu novogradnje.

Na podlagi odkritih struktur ter obdelave pripadajočih najdb in pridobljenih podatkov smo osnovno stratigrafsko sekvenco kronološko razdelili v štiri glavne faze. Najstarejšo fazo predstavljajo arheološko sterilne geološke plasti proda, peska in mivke, izvirno so to pleistocenski nanosi Soče. Druga faza zajema vse stratigrafske enote, ki sodijo v obdobje preseljevanja narodov in se navezujejo na odkrito grobišče. Grobove smo dokumentirali na meji med spodnjim nivojem SE 01 in zgornjim nivojem geologije, na globini

pribl. 40 cm. Odkritih je bilo sedem skeletnih grobov, usmerjenih proti vzhodu, v tlorisu so bili grobovi razporejeni po severni polovici izkopnega polja in se niso prekrivali. Dva grobova sta bila poškodovana.

Sodeč po opravljeni antropološki analizi (Leben Seljak, P. 2011, Antropološka analiza skeletov: Miren – Japnišče 2011. Poročilo), vseh sedem skeletov pripada odraslim osebam, trije so bili moški, tri ženske, pri skeletu iz groba 3 pa je določitev za ženski spol vprašljiva. Dva moška sta umrla med 50. in 65. letom starosti, en moški in tri ženske pa med 22. in 30. letom. Za oba spola sta značilni razmeroma nizka telesna višina (moški med 157 in 166 cm, ženske med 150 in 157 cm) in drobna telesna konstitucija. Bolj robustne telesne konstitucije je bil le moški iz groba 5. V prostoru so bili vsi ženski grobovi na vzhodnem delu izkopnega polja, moški grobovi pa na zahodnem delu. Ženski iz grobov 1 in 7 sta imeli umetno preoblikovani lo-

Miren, arheološko območje Japnišče, pogled na ženski grob (foto: Manca Vinazza)

Miren, arheološko območje Japnišče, najdbe iz ženskega groba 1 (foto: Petra Kavšek)

banji. Pri prvi gre za okcipitofrontalno deformacijo, brez uporabe krožne preveze, posledica katere je kratka, hiperbrahikrana lobanja. Pri ženski iz groba 7 pa gre za običajen tip cikularne okcipitofrontalne deformacije z uporabo krožne preveze.

V ženskih grobovih smo od delov noše odkrili fibule, pasne sponse, jantarne jagode, en košččen vijček, več steklenih perlic, ki so ležale ob pasu, in več neprepoznanih železnih fragmentov. V moških grobovih so k noši sodile pasne sponse, trije moški so imeli ob sebi tudi kresilni kamen in različne železne predmete, med katerimi smo pred restavratorskim čiščenjem lahko prepoznali nož, kresilo pa tudi eno bronasto pinceto. V moškem grobu smo odkrili tudi dele srebrnega okova, za katerega domnevamo, da je sodil k pivskemu rogu, in eno lončeno posodo.

Glede na stratigrafske podatke je bilo območje grobišča ponovno v uporabi šele v novem veku, ko je bil tu urejen vinograd, in v modernem času. Na podlagi značilnih elementov noše in tudi umetne deformacije lobanj smo grobove preliminarno umestili v obdobje preseljevanja narodov, okvirno v prvo polovico 6. stoletja. Domnevamo, da smo z raziskavami odkrili južni del grobišča, ki se predvidoma širi na severni del parc. št. 476/4, k. o. Miren, in morebiti tudi na sosednje parc. št.

480/1 in 474/1, obe k. o. Miren. V polnilih vkopov, posamično pa tudi v plasti ornice so se nahajale rimskodobne drobne najdbe, odlomki gradbenega materiala in malte. To nam ob upoštevanju rezultatov predhodnih raziskav kaže, da lahko v neposredni bližini pričakujemo tudi rimskodobno poselitev.

Vesna Tratnik, Tomaž Fabec

73

EŠD: 17713

Naselje: **Miren**

Občina: Miren – Kostanjevica

Ime: **Miren – hiša Miren 137**

Naslov Miren 137

Področje: E

Obdobje: 20. stoletje

Nadstropna hiša v središču kraja s poudarjenim centralnim delom v historičnem slogu je bila zgrajena po prvi svetovni vojni. Po več desetletjih, ko je bila prepuščena propadanju in je nazadnje v njej delovala pošta, jo je Občina Miren Kostanjevica odkupila in v njej uredila kulturni in upravni center. Po pridobitvi evropskih sredstev leta 2010 je stekla njena obnova.

Miren, celovito obnovljena občinska stavba (foto: A. Ščukovt, avgust 2011)

Medtem ko je bila notranjost objekta celovito preurejena: klet, med etažami izvedene betonske plošče, prenovljena strešna konstrukcija, nova korčna kritina, zamenjana električna in druga instalacija ter druga obrtniška dela, je bila fasadna dekoracija zaradi dotrajanosti in odločitve o izvedbi toplotne izolacije rekonstruirana. Iz časa nastanka so v pritličju – veži ohranjeni oziroma obnovljeni kamnit tlak in vhodna vrata. Gradbena dela je opravilo podjetje Makro 5 gradnje iz Kopra.

Andrejka Ščukovt

74

EŠD: 9455

Naselje: **Naklo**

Občina: *Divjača*

Ime: **Naklo pri Divjači – hiša Naklo 14**

Naslov: *Naklo 14*

Področje: *E*

Obdobje: *18.–20. stoletje*

Enonadstropna stara stanovanjska hiša z dvocelično zasnovo, zunanjim balustradnim stopniščem in strmo dvokapno, s skrlami krito streho tvori jedro velike domačije Bzkovih, ki jo sestavlja več stanovanjskih in gospodarskih po-

slopij. Natančnejši opis je podan v poročilu o delu za leto 2008.

Hiša je prekrita s skrlato streho, ki je ponekod zamakala. Ob postavitvi odrov ob začetku del v letu 2011 se je ugotovilo, da je predvsem slemo v izredno slabem stanju. V večjem delu so manjkali slemenjaki, ki so bili v preteklosti nadomeščeni s cementno malto, ponekod pa niti te ni bilo. Skrle v slemenu so bile na več mestih položene kar na suho, brez malte, ki je preperela. Poleg tega se je, poleg že znanega na zahodnem kapu strehe, odkril večji poškodovani del strehe na vzhodni strani, kjer so bile skrle slabše kvalitete (peščenjak), kakor je prvotno kazalo. Na prvotno mesto so se pričvrstile skrle, pri katerih je popustila malta ali ki so počile in izpadle. Streha se je pokrpalala, pri čemer niso bili uporabljeni nobeni sodobni materiali ali postopki. V celoti se je ohranilo originalno leseno ostrešje. Streha tako ohranja prvobitni izraz. Ker je bila pokrpana samo na nekaterih mestih, upamo, da so bili posegi uspešni, kajti pri skrlatih strehah je težko odkriti pravi vzrok zamakanja. Obenem se je na novo pozidal dimnik, ki je bil dotrajan in brez dimniške kape. Rekonstruirali smo ga po ohranjenem fotografskem gradivu.

Na dvoriščni fasadi hiše se je v vhodni kamnit polkrožno zaključen portal namestilo nova lesena

vrata, narejena po vzoru prvotnih, rekonstruiranih po ohranjenem fotografskem gradivu. Nad njimi se je namestila ohranjena lesena luneta, ki so jo domači pred leti shranili. Dve okenski odprtini v pritličju levo in desno od vhodnih vrat smo opremili z novimi kamnitimi okvirji z mrežo, na notranjo stran pa namestili leseni okni. Okni sta imeli že betonsko preklado, ki je bila izvedena ob zadnji menjavni oken. Po končanih delih se je z apneno barvo prebarvala celotna dvoriščna fasada hiše.

Obenem se je restavratorsko obdelal še vodnjak na podestu pred hišo. Zgornji del vodnjaka, šapa, je bil demontiran in prepeljan v atelje. Čiščenje površine kamnitih in kovinskih delov je bilo izvedeno z mikropeskanjem. Zalepljen je bil počen kamniti element, v katerega smo vstavili dve vezi iz inox kovine. Manjkajoči deli so se domodelirali z repidurno maso za kamen. Zunanje površine plomb smo tonsko in po teksturi površine prilagodili originalu. Zakitali smo razpoke na kamnitih površinah. S kamnitega venca smo odstranili stare moteče cementne plombe in domodelirali nove, ki smo jih teksturno in tonsko poenotili z originalom. Ponovno sestavljeno šapo smo spojili s kovinskimi vezmi, ki smo jih namestili v prvotna

ležišča. Vezi in mreža so zaščitene z emajlno lazurno barvo. Vrh vodnjaka krasi kovana mreža (originalnega izvora). Na notranji strani šape smo namestili še dodatno gostejšo mrežo, ki naj bi preprečevala padanje listja ter druge nesnage v vodnjak. Mreža je montirana pribl. 80 cm pod vrhom, in sicer tako, da jo je mogoče odstraniti. Vsi kamniti elementi so hidrofobno in oljefobno zaščiteni.

Do novih najdb in ugotovitev na objektu ob izvedbi zgoraj naštetih del ni prišlo, razen tega, da je bila skrlata streha v dosti slabšem stanju, kot smo sprva domnevali. Doseženi rezultati so skladni s pričakovanji.

Restavratorska dela so izvajali restavratorji ZVKDS, RC, OE Nova Gorica, z odgovornim restavratorjem Antonom Naglostom in zunanjim sodelavcem Tomažem Bizjakom na čelu, vsa ostala dela pa je izvedlo Gradbeništvo Perčič Miha, s. p., Cesta na Lenivec 29, 6210 Sežana. Kamnite elemente je izdelalo Kamnoseštvo Tavčar, d. o. o., Povir 54b, 6210 Sežana. Konservatorski nadzor (6, 7) je opravila Eda Belingar, ZVKDS, OE Nova Gorica.

Eda Belingar, Anton Naglost

Naklo pri Divjači, vodnjak po izvedbi restavratorskih del in namestitvi prvotne kovane mreže (foto: E. Belingar, 2011)

Naklo 14, skrlata streha je bila brez slemena, dimnik je bil dotrajan (foto: E. Belingar, 2011)

Naklo 14, streha po izvedbi gradbenih del (foto: E. Belingar, 2011)

75

EŠD: 27758

Naselje: **Nazarje**Občina: **Nazarje**Ime: **Nazarje – Bohačeva gostilna**Področje: **UA, E**Obdobje: **tretja četrtina 19. stoletja**

Bohačeva gostilna stoji v osrednjem trškem predelu Nazarij na naslovu Zadrecka cesta 6. Poleg Bohačevega kozolca predstavlja ostanek nekdanje domačije, ki jo je dal zgraditi Anton Turnšek leta 1874. Gradili so jo furlanski zidarji, ki so nato sezidali tudi kozolec (Tone Cevc, Slovenski kozolec, Žirovnica 1993). Kozolec je bil obnovljen leta 2010 (VS Poročila 46, Ljubljana 2010).

Strokovne podlage za razglasitev Bohačeve gostilne za kulturni spomenik lokalnega pomena so bile izdelane že leta 2009, s popravki pa je bila gostilna leta 2011 z Odlokom o razglasitvi Bohačeve gostilne razglašena za kulturni spomenik lokalnega pomena na območju Občine Nazarje (Uradno glasilo zgornjesavinjskih občin, št. 18/2011-72). Mogočna stavba pravokotnega tlorisa z osrednjim izsidkom na dvoriščni strani je z glavno fasado postavljena ob cesto. Odlikuje jo bogato

dekorirana glavna fasada s poudarjenim osrednjim rustičnim delom in leseno frčado z rezljanimi dekorativnimi elementi. Notranjščina je deloma predelana, saj je gostilna prenovljena in funkcionalno posodobljena. Na zahodni fasadi je izhod na gostilniški vrt.

Kulturnovarstveni pogoji za obnovo zunanjščine objekta so bili izdani že oktobra 2008. Lastnika objekta, zakonca Viktorija Jeriček in Iztok Vrtačič, sta se odločila kandidirati na razpisu Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano v okviru ukrepa 323 – Ohranjanje in izboljševanje dediščine podeželja iz Programa razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2007–2013. Začela sta pridobivati potrebno dokumentacijo ter bila na razpisu tudi uspešna.

Glavno vodilo pri obnovi je bilo ohranjanje obstoječe mase objekta in njegove zunanje podobe z vsemi obstoječimi likovnimi in arhitekturnimi elementi in detajli.

Na podlagi predračuna s popisom del, ki ga je pripravil Janez Marija Irner, s. p., z Ljubnega ob Savinji, je bilo aprila 2009 izdano kulturnovarstveno soglasje za obnovo strehe. Menjava kritine in obnova lesene frčade sta bili v celoti izvedeni v tem letu.

Nazarje, Bohačeva gostilna pred obnovo (foto: U. Kerbavec, 2008)

Nazarje, Bohačeva gostilna po obnovi (foto: U. Kerbavec, 2011)

Z izdajo kulturnovarstvenega soglasja za obnovo fasade avgusta 2010 so stekla tudi dela na fasadi objekta, ki so potekala postopoma. Sprva so poškodovani omet odklepali do zdrave osnove, objekt na novo ometali v dogovorjeni strukturi in popravili dekorativne elemente. Ta dela so potekala v jesenskih mesecih, nato se je fasada sušila, pobarvali pa so jo šele poleti 2011, ko je bila celovita obnova zunanjščine tudi zaključena.

Hkrati z obnovo fasade so poenotili in zamenjali leseno stavbno pohištvo na celotnem objektu. V nadstropju ohranjeno originalno stavbno pohištvo na glavni fasadi so obnovili. Okenska odprtina desno od glavnega vhoda je bila v preteklosti predelana v vratno odprtino, ob obnovi fasade pa v skladu z navodili vzpostavljena nazaj v prvotno stanje.

Dela na fasadi je izvajal zidarski mojster z izkušnjami na objektih kulturne dediščine Anton Kaker, s. p., iz Juvanja s sodelavcem. Pleskarska dela pa so opravili različni izvajalci. Okrasne elemente iz žgane gline »terracotte« na fasadi je restavratsko domodeliral in posamezne uničene manjkajoče elemente na novo izdelal restavrador Aleksander Šiles, s. p., iz Celja.

Urška Kerbavec

76

EŠD: 8710

Naselje: **Novo mesto**Občina: **Novo mesto**Ime: **Novo mesto – arheološko najdišče Marof**Področje: **A**Obdobje: **pozna bronasta doba, starejša železna doba**

Zaščiteno arheološko izkopavanje na Kapiteljski njivi v Novem mestu neprekinjeno poteka vsako leto že od leta 1985. V letu 2011 je terensko arheološko delo na Kapiteljski njivi potekalo od aprila do konca julija s štirinajstčlansko ekipo. Izkop je zajel severozahodna pobočja najdišča, na mestu, kjer smo zaključili raziskavo leta 2010. Izkopana, raziskana in dokumentirana je bila 1320 m² velika površina prazgodovinskega grobišča s 13 žarnimi poznobronastodobnimi grobovi in 56 grobovi, ki sodijo v starejšo železno dobo. Pred arheološkim izkopom je teren v naravi predstavljal pobočje z njivskimi terasami, ki se zložno spuščata proti severozahodni in nekoliko močnejši proti zahodni strani. Navzven vidnih arheoloških sledov ni bilo.

Poznobronastodobni grobovi 266 do 278 KŽG, ki so bili raziskani v tej izkopavalni kampanji,

Novo mesto, Kapiteljska njiva, grobne jame gomile XXXVIII med izkopavanjem (foto: B. Križ)

Novo mesto, Kapiteljska njiva, železna ovratnica in vozlasta fibula v grobu XXXVIII/13 (foto: B. Križ)

Novo mesto, Kapiteljska njiva, grob XXXVIII/13, obkrožen s kamenjem z grobnimi pridatki ob odkritju (foto: B. Križ)

Novo mesto, Kapiteljska njiva, poznobronastodobni grob 275 KŽG z ločeno žaro in latvico je pokrivala masivna kamnita plošča (foto: B. Križ)

so bili zelo plitvo vkopani in zato zaradi oranja poškodovani, le grob 275 KŽG, ki ga je prekrivala masivna kamnita plošča, je med redkimi primeri nepoškodovanih žarnih grobov na Kapiteljski njivi.

Skeletni grobovi so bili vkopani v šest zemljenih gomil (gomile od XXXVI do XLI), ki pa so bile zaradi oranja sploščene in navzven niso bile več vidne.

Grobovi, ki smo jih uvrstili v gomilo XXXVI, so bili najdeni v nadaljevanju skupine grobov, ki smo jo raziskali že v letu 2010. V letu 2011 smo izkopali 14 skeletnih grobov, skupaj pa je bilo najdenih 57 starejšezelznodobnih grobov. Ta gomila se je na severni strani dotikala gomile XXXVIII, kjer je bil krog grobov na severni polovici gomile vkopan v vrtačo premera 8–10 m, pri globini 380 cm pa še nismo dosegli dna. Kaže, da je bila vrtača večkrat poplavljen in zasuta, nanjo pa je bila kasneje nasuta gomila z 20 še ohranjenimi grobovi, med katerimi po starosti in arhitekturi izstopa grob XXXVIII/13. Grobna jama velikosti 350 x 115 cm je bila obložena s kamenjem, v grobu pa smo poleg lončenih posod našli tudi železno ovratnico in večjo vozlasto fibulo.

V gomili XXXVII so se ohranili še štirje starejšezelznodobni grobovi. Gomila je ležala na zahodnem pobočju grobišča, na gruščnati podlagi, ki je bila le še 20–30 cm pod površjem, ohranjeni grobovi pa so bili vkopani dokaj plitvo. Kaže, da je oranje gomilo skoraj v celoti uničilo, zato tudi ne preseneča majhno število še ohranjenih grobov. Gomila XXXIX najverjetneje leži na območju spomenika NOB, v katerega nismo posegli, dva grobova te gomile pa segata tudi zunaj izvzetega območja.

Gomila XL je dokaj neizrazita, doslej šteje le pet grobov, se pa dotika predela, ki ga v letu 2010 še nismo raziskali.

Gomila XLI leži na skrajnem južnem delu izkopa, kjer smo doslej izkopali enajst starejšezelznodobnih grobov, ki so po večini zelo plitvo vkopani v gruščnato geološko osnovo, nad katero je le do 20 cm debela plast zemlje. Z gotovostjo lahko trdimo, da se grobovi nadaljujejo tudi proti južni strani, saj sta se tu pojavili dve grobni lisi, ki se nadaljujeta v južni profil na robu izkopa in ju še nismo raziskali.

Večina grobov, izkopanih leta 2011, sodi v zgodnejši čas starejše železne dobe. Grobovi oziroma gomile so razporejeni po vsem izkopnem polju, njihova lega pa nakazuje, da se grobišče širi še v neizkopani del Kapiteljske njive, v vse smeri. Ugotavljamo, da še vedno ne moremo omejiti tega velikega grobišča, celo več, v skrajnem severoza-

hodnem delu našega izkopnega polja se je pojavila linija pokončnih kamnitih plošč, ki nakazujejo nekakšno omejitev – verjetno rob gomile, ki se nadaljuje v neraziskan del pobočja.

Borut Križ, Petra Stipančič

77

EŠD: 6288

Naselje: **Ormož**

Občina: Ormož

Ime: **Ormož – grad**

Področje: UA

Obdobje: 18., 19. stoletje

Pristava gradu Ormož je vrsta med seboj povezanih pritličnih gospodarskih poslopij, nastalih v različnih časovnih obdobjih od 18. stoletja naprej. Pozidana so na podkvastem tlorisu in objemajo notranje dvorišče, ki se odpira proti zahodu, tj. proti mestnemu jedru. Objekt nekdanje uprave opekarne, ki zapira severno stranico kompleksa, je bil v šestdesetih letih 20. stoletja nadzidan za nadstropje in v celoti prefasadiran. V franciscejskem katastru vidimo, da so nekdanj gospodarska poslopja segala neposredno do severne fasade gradu, vendar je bil del ob gradu kasneje porušen. Najbolj reprezentativen prostor pristave krasijo dva kamnita toskanska stebra in šest pilastrov. Omeniti velja še banjasto obokano dvorano z oprogami in več kapasto obokanih prostorov v pritličju bodoče glasbene šole.

Pristava gradu Ormož je z Odlokom o spremembi Odloka o razglasitvi kulturnih in zgodovinskih spomenikov v Občini Ormož (Uradni vestnik Občine Ormož št. 9/1999) razglašena za kulturni spomenik in z evidenčno številko EŠD 6288 vpisana v Register nepremične kulturne dediščine. Je sestavni del širšega spomeniškega območja, ki ga poleg pristave sestavljajo grad, grajski park in kapelica v grajskem parku.

Območje pristave je bilo prvič poseljeno že v prazgodovinskem obdobju, v pozni bronasti dobi. Okrog leta 1000 pred našim štetjem je bila na območju današnjega ormoškega mestnega jedra zgrajena utrdba z mogočnim zemljenim obrambnim nasipom. Pred napredujočo rimsko vojsko se je v 1. stoletju pred našim štetjem v utrdbo zahtelo neko keltsko pleme, katerega ime se ni ohranilo. Med arheološko raziskavo na mestu godbene dvorane je bil odkrit obrambni nasip, v notranjosti utrdbe pa ostanki lesenih stavb in peči, ki so služile za pripravo hrane, ter množica predmetov vsakdanjega življenja, med katerimi močno prevladuje lončeno kuhinjsko posodje.

Ormož, grajska pristava pred prenovo (foto: A. Horvat)

Ormož, grajska pristava po prenovi (foto: A. Horvat)

Grajska stavba s pristavo je v preteklosti stala sredi mogočnega parka. Park je z leti predvsem z zahodne stran zmanjšala urbanizacija. Tako danes grajska stavba s pristavo leži na robu parka, obdana s posameznimi mogočnimi soliterji.

Poslopja so bila pred prenovo prazna in v slabem gradbenem stanju. Židovi so bili na več mestih zaradi zamakanja prepereli, strešna konstrukcija je bila iz istega razloga uničena.

Obnova pristave, ki se je začela oktobra 2009, je bila delno financirana s sredstvi Evropskega sklada za regionalni razvoj v okviru Operativnega programa krepitve regionalnih razvojnih potencialov za obdobje 2007–2013, razvojne prioritete Razvoj regij, prednostna usmeritev Regionalni razvojni programi. Odprtje prenovljenih prostorov je bilo septembra 2011.

V obnovljenih prostorih so v vzhodnem traktu urejeni prostori za etnografski in arheološki muzej Pokrajinskega muzeja Ptuj Ormož, v zahodnem, nadstropnem delu pa domuje glasbena šola. Obe ustanovi povezujeta glavna prireditveno-razstavna obokana dvorana in skupni vhod, ki vodi skozi novo vhodno nadstrešnico. Projektanti prenove, Arrea, d. o. o., iz Ljubljane, Maruša Zorec, u. d. i. a., Maša Živec, u. d. i. a., in Žiga Ravnikar, abs. arh., so v procesu načrtovanja in pri izvedbi obnovitvenih del tesno sodelovali s spomeniško službo. Načrti so bili zasnovani na podlagi in ob upoštevanju konservatorskega programa za grajsko pristavo. Ohranjeni so bili vsi kvalitetni obokani prostori. Pri obnovi je bilo vodilo uporaba naravnih materialov, predvsem opeke, ki je zaradi bližnje opekarne lokalno prisotna. Tako se opeka oziroma opečna barva ponavlja po vsem objektu s primarnimi strukturami na obokih in novimi opečnimi tlaki do opečne »čipke« na fasadi glasbene šole, ki na sodoben način aludira na opečne mreže gospodarskih poslopj. Prenovitvena dela so obsegala podtemeljitev celotnega vzhodnega trakta, odstranitev vseh dotrajanih ometov in sekundarne stavbnega pohištva, zamenjavo strešnih konstrukcij in kritine. Zaradi dotrajanosti je bil ponovno pozidan najmlajši vezni trakt, ki so ga z nekvalitetnimi materiali zgradili po drugi svetovni vojni. Prav tako je bilo ponovno pozidano nadstropje severnega trakta iz istega časa, dodan je bil tudi skupen pokriti vhodni nadstrešek. Vse nove intervencije so vidne tudi v obdelavi fasade, ki jo pokriva opečna »čipka«. V notranjosti so bili nameščeni novi tlaki iz naravnih materialov: v obeh reprezentančnih prostorih kamniti tlak iz peščenjaka, v ostalih pa liti tlak z dodatkom mleto opeke.

S primernim oblikovanjem fasad in strešin je po obnovi uspešno ohranjena prvotna gospodarska narava pristave, hkrati pa so vanjo umeščene tudi nove, sodobne vsebine.

Alenka Horvat

78

EŠD: 1090

Naselje: **Osek**

Občina: *Sveta Trojica v Slovenskih goricah*

Ime: **Osek v Slovenskih goricah – domačija Bunderla**

Naslov: *Osek 72*

Področje: *E*

Obdobje: 1783, 1830, 1894

V razloženem naselju nad cesto stoji hiša z gospodarskim poslopjem in svinjaki. Hiša, nekdanje večje kmetija, je datirana z letnico 1830 v temenskem sklepniku kamnitega vhodnega portala in letnico 1894 nad portalom, ko so bila izvedena nekatera obnovitvena dela na fasadi. Na čelnem strešnem zatrepu sta freska sv. Florjana in sončna ura. Večje gospodarsko poslopje je delno podkleteno z obokano kletjo. V klet vodi kamnit polkrožno zaključen portal z letnico 1783. Domačija je z občinskim odlokom razglašena za kulturni spomenik. Fresko sv. Florjana s sončno uro, ki jo je nameraval obnoviti zavodov restavrador, so lastniki pred leti brez našega vedenja nestrokovno obnovili in tako poškodovali zanimiv detalj na hiši. Slikopleskar, ki se je za to delo ponudil in se skliceval na svojo strokovnost, je fresko po svoje prebarval in tudi preoblikoval, številčnico sončne ure pa dodatno opremil z neprimernim okrasjem. V letih 2010 in 2011 je lastnica na podlagi razpisa v okviru ukrepa 323 – Ohranjanje in izboljševanje dediščine na podeželju iz evropskega programa razvoja podeželja – pridobila sredstva za sofinanciranje obnove hiše in svinjakov. Lastnica domačijo vzdržuje in sistematično obnavlja že nekaj let. Dejstvo, da bo domačija ostala v funkciji, je zagotovilo, da bo redno vzdrževana ohranjala svoje sporočilo prihodnjim rodovom.

Strehi na hiši in svinjakih, ki ju je poškodovala ujma s točo, je bilo treba nujno obnoviti. Pri sanaciji obeh strešnih konstrukcij sta ostali leseni konstrukciji nespremenjeni. Pri obnovi kritine na hiši je bila delno uporabljena stara opeka. Tako je zahodna stran strehe v glavnem prekrita s starim opečnim bobrovcem, vzhodna stran pa je v celoti prekrita z novim bobrovcem. Streha na svinjakih je prekrita z novo opečno kritino, zarezanim bobrovcem. Obnovljene so fasade na obeh stavbah. Ometi, dotrajanosti zaradi vlage, so bili odstran-

jeni in nadomeščeni z novimi, apnenimi, stari še ohranjeni ometi pa so bili utrjeni. Poškodovani deli fasadne profilacije so bili s pomočjo šablon rekonstruirani. Fasade na hiši so na osnovi sondiranja pobarvane s svetlooker barvo, fasadna profilacija je ubito bela, talni zidec pa siv. Talni zidec, grajen iz kamna, neustrezno obdelan s cementnim ometom, je bil v celoti odstranjen in nadomeščen z novim apnenim, enoplastnim ometom. Pri obnovi fasade je bila odstranjena tudi neustrezna dekoracija sončne ure. Fasade na stavbi svinjakov so prav tako z vso fasadno profilacijo sanirane in pobarvane s svetlopeščeno barvo. Ohranjeni in sanirani so vsi konstrukcijski dekorativno izvedeni leseni elementi in strešni zatrepi ter lesene »lopute« svinjakov. Obnovljena so stara lesena »polkna« na hiši. Pri obnovi naoknic je bilo treba odstraniti barvne plasti in naoknice popleskati s temnozeleno barvo. Očiščeni so bili tudi vsi kovinski deli, okovje in mehanizem. Okenska krila, ki so bila pred leti nameščena brez našega soglasja, so neustrezna, zato jih bo treba v prihodnje zamenjati. Sanacija kamnitega hišnega portala, ki je opremljen z masivnimi dvokrilnimi vrati, in ureditev dvorišča sta predvideni v naslednjem letu.

Jelka Skalicky

79

EŠD: 22387

Naselje: **Otočec**

Občina: *Novo mesto*

Ime: **Otočec – prazgodovinsko gomilno grobišče**

Področje: *A*

Obdobje: *novi vek*

Predhodne arheološke raziskave za določitev vsebine in sestave najdišča na območju gradnje stanovanjske hiše na parc. št. 160/257, k. o. Šentpeter (odločba MK št. 62240-516/2010/5), znotraj registrirane enote kulturne dediščine Otočec – prazgodovinsko gomilno grobišče (EŠD 22387), je izvedla ekipa ZVKDS, CPA, pod vodstvom konservatorskega svetovaleca dr. Philipa Masona, in Ildike Éve Pintér. Predhodne raziskave so potekale od 4. do 8. julija 2011. Raziskave je naročilo Ministrstvo za kulturo.

Raziskave za določitev vsebine in sestave najdišča so na območju predvidene gradnje stanovanjske hiše potekale v obliki arheološkega dokumentiranja strojnega testnega jarka v velikosti 19,90 x 2,00 m. Strojni testni jarek je različne globine, kar so pogojevale geološke plasti (apnenec ali sterilna geološka plast), vendar največ do 1,15 m. V testnem jarku so bili najdeni odlomki

novoveškega gradbenega materiala ter novoveške in srednjeveške ali novoveške lončenine, živalski kosti, kosi železa, aluminija, plastike in stekla.

Za pregledano območje lahko na podlagi odkrite stratifikacije plasti in najdb trdimo, da je lokacija novogradnje znotraj območja človekove dejavnosti v bližnji preteklosti. Pričakovanih ostankov prazgodovinskih gomilnih grobišč nismo zasledili, kljub temu pa zaradi preoblikovanosti terena njihova prisotnost v bližnji okolici ni izključena.

Philip Mason, Ildikó Éva Pintér

80

EŠD: 11115

Naselje: **Otok**

Občina: *Metlika*

Ime: **Otok – arheološko najdišče Otoško polje**

Področje: *A*

Obdobje: *prazgodovina, rimsko obdobje, novi vek*

Predhodne arheološke raziskave za določitev vsebine in sestave najdišča na območju gradnje stanovanjske hiše na parc. št. 862/3, k. o. Primožek (odločba MK št. 62240-81/2011/2), znotraj registrirane enote kulturne dediščine Otok – arheološko najdišče Otoško polje (EŠD 11115), je izvedla ekipa ZVKDS, CPA, pod vodstvom konservatorskega svetovaleca dr. Philipa Masona, univ. dipl. arheologa, in Ildike Éve Pintér, kons. tehn. dokumentalistke. Predhodne raziskave so potekale od 22. do 26. avgusta 2011 in jih je naročilo Ministrstvo za kulturo.

Predhodne raziskave so na območju predvidene gradnje stanovanjske hiše potekale v obliki ročnega izkopa sedmih testnih sond v velikosti 1,00 x 1,00 m. Do geološke osnove, ki jo označuje naravna sterilna močno rjava glinasta ilovica, smo prišli samo v TS 6 in 7.

V vseh testnih jarkih smo našli arheološke artefakte, predvsem pa gre za veliko količino odlomkov rimskodobne lončenine, v manjši količini pa za odlomke prazgodovinske lončenine in kose ožgane gline. Prisotni so tudi fragmenti rimskodobnega gradbenega materiala, rimskodobni kovinski predmeti, obdelani kamni in kosi žlindre. Presenetljivo je, da je zelo malo novoveškega materiala.

Arheološke strukture smo zasledili v TS 1 in 3; gre za rimskodobno površino, ki je pokrita z rimskodobno naselbinsko plastjo z večjimi kosi lončenine in prodniki. Glede na velikost odprte površine je težko reči, ali gre za naselbinsko plast/deponijo ali pa za dvoriščno površino.

Plasti v testnih sondah kažejo tako na človekovo dejavnost kot na naravne procese. Pod rušo je nek-

danja obdelovalna površina, tej pa sledi plast koluvialnega nanosa. Pod njo je rimskodobna naselbinska plast z večjo količino odlomkov lončenine in ožgane gline, v TS 4, 5 in 7 smo lahko ločili dve fazi, v TS 1, 2, 3 in 6 pa eno fazo. Te naselbinske plasti so vsekakor v povezavi z rimskodobno površino v TS 1 in 3; gre za ruševinsko plast ali pa za rimskodobno kmetijsko površino, ki je z obdelovanjem načela starejšo rimskodobno naselbinsko plast.

Pod rimskodobno površino ali pod prvo rimskodobno naselbinsko plastjo so trije koluvialni nanosi, od katerih spodnja dva vsebujeta odlomke prazgodovinske lončenine. V TS 1–3 – poglobljenih za polovico TS – smo poskušali prebiti ta prazgodovinski koluvij, vendar nam pri skoraj 2 m še vedno ni uspelo, zaradi dimenzij testnih sond pa nismo mogli več nadaljevati. V TS 4 in 5 smo prazgodovinski koluvij poglobili samo toliko, da smo lahko potrdili, da gre za isto oziroma podobno plast tudi na južnem delu obravnavane parcele. Plasti prazgodovinskega koluvija ni bilo v TS 6 in 7.

Za pregledano območje lahko na podlagi odkrite stratifikacije plasti in najdb trdimo, da je lokacija novogradnje znotraj območja človekove dejavnosti v rimskem obdobju, najdbe v koluvialnih plasti pa kažejo na prazgodovinsko poselitev v bližnji okolici.

Philip Mason, Ildikó Éva Pintér

81

ESD: 513, 24978

Naselje: Piran

Občina: Piran

Ime: Piran – mestno jedro, Piran – arheološko najdišče Piran mesto

Področje: A

Obdobje: srednji vek, novi vek

V skladu s kulturnovarstvenimi pogoji, ki jih je ZVKDS, OE Piran, Občini Piran izdal pred načrtovano sanacijo uličnega zida ob poti, ki povezuje Trubarjevo ulico z Adamičevo, in ureditvijo teras na južni brežini pod cerkvijo sv. Jurija, je ekipa podjetja MAGELAN Skupina med 18. in 26. avgustom 2011 izvedla predhodne arheološke raziskave. Obsegale so intenzivni terenski pregled v kvadrantih 5 x 5 m ter podpovršinski pregled v petih sondah velikosti 1,5 x 1,5 m in globine do sterilne geološke osnove oziroma izpovednih arheoloških depozitov.

Zahodni in južni del območja raziskave omejuje ulični zid v dolžini 25 m, ki od Trubarjeve ulice

sprva poteka po južnem pobočju hriba, nato pa zavije prečno na hrib do podpornih obokov Adamičeve ulice. Zid razmejuje pobočni, nepozidan teren od mestnega tkiva, ob njem poteka ena od povezav med srednjeveškim mestnim jedrom in cerkvijo na hribu. Vzhodno mejo območja predstavlja mestno obzidje iz predbeneškega obdobja, potekajoče prečno na hrib, ki je bilo v uporabi do konca 13. stoletja. Območje je orientirano proti jugu, proti srednjeveški mestni zasnovi, in predstavlja cezuro med razdrobljeno mestno strukturo in monumentalno sakralno arhitekturo, postavljeno na hrib, ki dominira nad mestom. Zahodni del območja raziskave je urejen v štiri ozke terase, ki jih povezujejo strme navpično in prečno postavljene kamnite stopnice. Na tem delu so vzdrževani vrtovi. Vzhodni del območja je neurejen, podporni zidovi teras 1 in 5 ter poti med njimi so večinoma porušeni, pobočje je bilo pred raziskavami popolnoma zaraščeno.

Stratigrafski zapis zahodnega dela območja, dokumentiran s sondama 1 in 2, je kompoziten sestav dveh različno starih antropogenih pobočnih nasipov, nad katerima leži zemljeno nasutje za vrtove, ki so urejeni na terasah. Spodnji nasip v sondi 1 in podoben nasip v sondi 2, odkrita keramika, predvsem odlomki engobirane slikane keramike in sgraffito keramike, datirajo v 16. stoletje oziroma v prvo polovico 17. stoletja, nastanek nasipov pa je verjetno povezan s prenovo cerkve sv. Jurija ob koncu 17. stoletja. Ob cerkvi sv. Jurija je bilo tudi piransko pokopališče, s čimer pojasnjujemo odkritje delov človeških kosti v spodnjem zasipu obeh sond. Nad starejšim antropogenim nasipom leži 0,5 oziroma 0,8 m debela plast mlajšega zasipa, ki ga prav tako na podlagi odkritih odlomkov keramike preliminarno datiramo v 19. stoletje. Originalnih plasti pobočja in geološke osnove, ki jo predstavlja flišnat sediment, v nobeni izmed sond nismo dosegli, kar nakazuje, da pobočje od grebena strmo pada proti morju in da je bil pred širitvijo mesta z nasuvanjem morske obale za poselitev primeren le ozek položnejši pas, stisnjen ob rob strmega južnega pobočja.

Umestitev sond v vzhodnem delu območja raziskave je bila usmerjena v raziskovanje obzidnega pasu, predvsem v odkrivanje potencialnih struktur ob obzidju in na njem, določitev njihove vsebine, ugotavljanje navezav obstoječih zidanih struktur na obzidje in evidentiranja prezidav obzidja. S predhodnimi arheološkimi raziskavami so bili evidentirani novi arhitekturni elementi, prav tako so bili dodatno raziskani podzemni deli predbeneškega obrambnega zida in nekateri detajli v strukturi gradnje obzidja, povezani s kasnejšimi

Piran, sosledje suhozidnih struktur v severnem profilu sonde 3 (foto: L. Rozman)

Piran, nekdanji, iz opeke oblikovan vhod v starem mestnem obzidju (foto: L. Rozman)

prezidavami. Med odkritimi arhitekturnimi elementi izstopata kvalitetno grajen zid stavbne strukture, dokumentiran v severnem profilu sonde 3, in iz opeke grajen vhod v predbeneškem mestnem obzidju v vzhodnem profilu sonde 5.

Sonda 3 je bila umeščena na sredino terase 5, pod dokaj dobro ohranjen podporni zid terase, kjer je bilo mogoče preveriti temeljitev podpornega zida, raziskati stratigrafijo pod temeljem obstoječe škarpe in ugotoviti morebitne navezave arhitekture podpornega zida na starejše zidane strukture. Severni profil sonde 3 tvori sosledje dveh zidanih struktur, podpornega zida, ki je grajen na širšem, 0,5 m visokem temelju, postavljenem na zbito utrditveno nasutje debeline 0,25 m, in starejšega zida, od katerega smo evidentirali severno lice v višini 1,3 m in širini 0,25 m, kar ustreza širini kamnov zunanje fronte zida. Zid je grajen iz lokalnega sivega peščenjaka v suhozidni tehniki. Za gradbeni material so uporabili ploščate do 10 cm debele klesane kamne velikosti od 15 do 30 cm, ki so bili postavljeni v pravilne, poravnane lege in oblikujejo enakomerno strukturo zida. Na zahodni strani se zid zaključuje v ravni liniji, ki morda predstavlja vogal stavbne strukture. Zid je bil ob planiranju terena in gradnji podpornega zida v zgornjem delu izravnán. Sonda je bila v spodnjem delu zatrpána z ruševino zida, med katero nismo evidentirali nobene keramike oziroma drobnih predmetov. Glede na stratigrafsko sekvenco, način zidave, volumen in obliko zida domnevamo, da zid ne predstavlja starejšega podpornega zida, temveč pripada utrdbeni oziroma obrambni arhitekturi, najverjetneje predstavlja del pomožnega fortifikacijskega objekta, domnevno preproste nasute utrdbe, povezane z mestnim obzidjem in obzidnimi stolpi.

V segmentu obzidja na terasi 6 so ohranjeni značilni zaključki obrambnih zidov. V spodnjem delu terase stoji manjša zidana kamnita hiška, krita z opečnimi korci, ki se naslanja na arhitekturo obzidja. Sonda 5 je bila umeščena na najnižji del terase 6, ob jugovzhodni vogal hiške in obzidja. V vogalu je bil že pred izkopom sonde viden zazidan, iz opeke oblikovan vhod s segmentnim opečnim lokom v zgornjem delu, ki ga je v več kot polovici širine zakrivala kasneje postavljena hiška. Lok je grajen iz opeke velikosti 26 cm in debeline 5,5 cm, njegova širina ne presega širine opeke in pol. Steber loka se lepo vrašča v strukturo mestnega obzidja, glede na ohranjenost in možnost navezave na obrambni zid so pri gradnji stebra loka uporabili eno, eno in pol ali zgolj pol opeke. Opeke so skladno naložene proti središču in vezane z malto. Steber loka je postavljen na iz-

ravnano linijo obrambnega zida in nakazuje nivo nekdanje hodne površine v času uporabe vhoda v obzidju, približno 0,8 m pod današnjim nivojem. Višina segmentnega loka je 1,95 m, dokumentirana širina, ki predstavlja manj kot polovico loka, 0,42 m. S segmentnim opečnim lokom oblikovan vhod v obzidju, ki je prvotno funkcioniral kot prehod med dvema parcelama na terasah, je bil kasneje zazidan, na zazidan prehod je bila verjetno hkrati z zazidavo prehoda – temeljni kamni hiše so ponekod vezani s kamni zazidave – naslonjena kamnita hiška.

Špela Tomažinčič

82

EŠD: 513

Naselje: Piran

Občina: Piran

Ime: Piran – mestno jedro

Naslov: Prešernovo nabrežje

Področje: UA

Obdobje: gotika, renesansa, barok, 19. in 20. stoletje

Na podlagi dogovora z g. Mišičem, podžupanom Občine Piran, na sestanku 28. januarja 2011 (Zapisnik št. 0610-1/2011 z dne 9. februarja 2011) je pristojni ZVKDS, OE Piran, izdelal poročilo o stanju teras in zimskih vrtov gostinskih lokalov na Prešernovem nabrežju, ki temeljijo na pregledu izdanih kulturnovarstvenih pogojev in soglasij ter pregledu obstoječega stanja na terenu.

Pregled obstoječega stanja Prešernovega nabrežja obsega območje na parc. št. 1498 in 304, obe k. o. Piran, od Tartinijevega gledališča (Piran – gledališče, Kidričevo nabrežje 6, EŠD 7174) do Rondele s svetilnikom (Piran – stolp, Prešernovo nabrežje 20, EŠD 7177). Vzrok za tako določitev o obsegu območja obdelave je dejstvo, da gre za del jugozahodne stranice mestne pozidave, ki je zapirala nekdanji najstarejši del srednjeveškega mesta in predstavlja značilen in kvaliteten mestni predel, ki ga je treba varovati. Ne glede na ohranjenost srednjeveško naravo mesta, ta predel vendarle pomeni ključno komponento historičnega mestnega jedra in obenem naselbinskega kulturnega spomenika (Piran – mestno jedro, EŠD 513) v današnjem Piranu. Jugozahodni rob mesta, ki ga v pretežni večini ustvarja morska obala, kaže na ključne spremembe urbanističnega razvoja, ki so se dogajale v obdobjih po ukinitvi mestnega obzidja, in spremembe prostora, ki so sledile. Z ukinitvijo mestnega obzidja se ni spremenil le rob mestne pozidave, stavbe so se pričele odpirati proti morju. Srednjeveška organizacija mesta je

temeljila na racionalni ureditvi javnih površin, kot so ulice, poti in trgi, organiziranih znotraj obzidnega pasu, ki je obdajal in zapiral mesto. Ključni posegi, ki so temeljito posegli v mesto in so zato tudi ključnega pomena pri ohranjanju varovanih kvalitet, so nasipavanje in utrjevanje jugozahodnega roba polotoka, na katerem je zgrajen Piran, in dokončno oblikovanje morskega obrežja do leta 1937.

Pravno podlago za temeljitejšo obravnavo mesta Piran s spomeniškovarstvenega vidika predstavljajo strokovne podlage Asanacijski načrt Piran, MZSV Piran, marec 1973, ki so sestavni del Odloka o asanacijskem načrtu mesta Piran in Pravilnika o izvajanju asanacijskega načrta mesta Piran (Uradne objave 10/77 in Uradne objave 15/98; v nadaljevanju Odlok o AN). Strokovne podlage Asanacijskega načrta Piran podrobneje obravnavajo urbanistični razvoj od zgodnjega srednjega veka do sedanjosti. V mapi varstveni režimi št. 4 v poglavju 18.0 do 18.8 je obravnavana valorizacija Prešernovega nabrežja kot najkvalitetnejšega mestnega predela, varovanega z najstrožjim, I. varstvenim režimom za ambiente. V obravnavanem poglavju so dragocene risbe oziroma načrti fasad objektov (izdelani leta 1973), ki tvorijo jugozahodno stranico mestne pozidave.

Skupaj s fotodokumentacijo, ki jo hrani arhiv ZVKDS, OE Piran, je mogoče temeljito obdelati vsak posamezen objekt, saj je današnje stanje fasad objektov kulturne dediščine zaradi številnih in predimenzioniranih nadstreškov gostinskih teras zelo težko ovrednotiti.

Režim varovanja predpisuje 11. člen Odloka o AN. V nadaljevanju 13. in 14. člen Odloka o AN opredeljujeta tudi posamezne objekte, ki sestavljajo plašč Prešernovega nabrežja z varstvenima režimoma I. in II. stopnje za posamezne objekte. Asanacijski načrt je za tedanji čas, leto 1973, predstavljal pionirsko delo na področju urejanja prostora, žal pa za današnji čas in veljavne zakonske predpise ne dosega zahtevane ravni, ki jo predpisujejo določila prostorskih izvedbenih aktov. Navedeni prostorski dokumenti in elaborat "Strokovne osnove za razglasitev kulturnih in zgodovinskih spomenikov v Občini Piran", ki je sestavni del Odloka o razglasitvi kulturnih in zgodovinskih spomenikov na območju Občine Piran (Uradne objave št. 26/83), so temeljni dokumenti, na podlagi katerih odloča pristojni organ, ZVKDS, OE Piran, in izdaja kulturnovarstvene pogoje in soglasja za posege v kulturno dediščino, ki pa so prav tako pomanjkljivi, saj ne dosegajo standarda zakonskih določil.

Piran, gostinske terase na Prešernovem nabrežju (foto: M. M. Kovač)

Predmet obdelave sta pregled ureditve gostinskih lokalov v pritličjih objektov, ki sestavljajo jugozahodno stranico mesta med Tartinjevim gledališčem in Rondelo s svetilnikom in nadstreškov teras gostinskih lokalov, postavljenih na javni površini Prešernovega nabrežja na parc. št. 1498 in 304, obe k. o. Piran, in primerjava stanja z izdanimi upravnimi akti ZVKDS, OE Piran. V pregled niso bili vključeni poslovni prostori – gostinski lokali, ki so praviloma nameščeni v pritličja objektov, saj gre za povezan sistem poslovnega prostora, ki bi ga bilo treba vključiti obravnavo za določitev strokovnih izhodišč varovanja posameznih objektov kot tudi upoštevanja varovanja mestnega prostora.

Pregled je bil opravljen sistematično za vsak objekt posebej na podlagi terenskega ogleda in na podlagi izdanih dokumentov ZVKDS, OE Piran, kulturnovarstvenih pogojev in soglasij, ki jih izdaja ZVKDS, OE Piran, na podlagi javnega pooblastila in v skladu s 1. točko drugega odstavka 84. člena ZVKD-1.

Moja MariAna Kovač

83

EŠD: 513

Naselje: Piran

Občina: Piran

Ime: Piran – mestno jedro

Naslov: pod Adamičevo ulico, zeleni pas in terase pod cerkvenim kompleksom sv. Jurija

Področje: UA

Obdobje: gotika, renesansa, barok, 19. in 20. stoletje

Zaradi nameranih posegov Občine Piran na območje zelenega pasu na brežini hriba, na katerem stoji cerkveni kompleks sv. Jurija, je bila izdelana dokumentacija obstoječega stanja v letu 2011. Gre za območje terasasto oblikovanega pobočja, ki ni bilo nikoli pozidano. Oblikujejo ga terase, ki jih podpirajo suhozidani zidovi, vmes pa so speljane vzpenjajoče se ozke poti, ki jih omejujejo ulični zidovi. Zelo slikovito območje mesta kaže takšno podobo najverjetneje še iz srednjeveškega obdobja. Zaradi zelo slabega stanja uličnega zida ob dostopni poti, ki povezuje Trubarjevo ulico z Adamičevo ulico, na parc. št. 821, 822 in 823, vse k. o. Piran, katerih lastnica je Občina Piran, je bila vložena vloga za izdajo kulturnovarstvenih pogojev št. P/V-2840-10 z dne 15. novembra 2010.

Investitor je nameraval posegati v ulični zid v dolžini pribl. 25 m na naslednji način: nameraval je zrušiti obstoječi zid v dolžini 20,50 m in ga v enaki dolžini nadomestiti z novim armiranobetonskim

zidom, ki naj bi bil obložen s kamnom starega oziroma predhodnega zida, le del obstoječega zida v dolžini 5 m bi morda ohranil v originalu in ga utrdil z injektiranjem, pri tem pa ne bi odpravil vzrokov za propadanje, med katerimi bi bilo treba urediti drenažo in odvodnjavanje. Način sanacije opornega zida, kot ga je najprej predlagal investitor, ni bil v skladu s predpisi o varovanju kulturne dediščine, zato je bila na vlogo izdana odločba o zavrnitvi kulturnovarstvenega soglasja št. P/V-2840/2-10 z dne 14. decembra 2010.

Območje južne brežine hriba, na katerem stoji cerkveni kompleks sv. Jurija, je kvalitetna in dominantna sestavina historičnega mestnega jedra Piran, zavarovanega kot kulturni spomenik, vpisan v Register kulturne dediščine kot Piran – mestno jedro, EŠD 513. Pobočje je orientirano proti jugu oziroma proti mestu. S severne strani ga pred burjo varuje vzpetina s sakralnimi objekti. Terasast teren južnega pobočja je bujno ozelenjen, terase so urejene kot vrtovi obrobni stanovanj. Večina parcel v lasti občine je preveč zarasla, saj gre za zidove, ki so prerasli z grmovjem in vzpenjajočim se zelenjem, ki bi ga bilo treba redno vzdrževati. Temeljni problem vzdrževanja terasastega terena in številnih vzrokov poškodb zgrajenih struktur sta neurejeno odvodnjavanje meteornih voda s hriba in nujno izvajanje drenaže. Smiselno bi bilo tudi razmisliti o možnosti primerne namembnosti terasastega ozelenjenega dela mesta, da bi bilo zagotovljeno vzdrževanje, in prostoru dati vsebino, s katero bi bilo mogoče dopolniti kulturno turistično ponudbo.

Terase omejujejo podporni zidovi, ki so suhozidani iz sivga lokalnega peščenjaka. Med zidovi potekajo ozke in po plastnicah vzpenjajoče se dostopne poti, ki se odcepijo od glavnih mestnih prostorov in ulic ter povezujejo mesto s cerkvenim kompleksom na hribu. Ulični zidovi, ki omejujejo ozke vzpenjajoče se poti, pa so zgrajeni prav tako s sivim lokalnim kamnom in vezani z malto, ponekod so tudi ometani. Ozke ulice in poti, ki se vzpenjajo proti vrhu vzpetine, so najkrajša pot do nekdanje utrdbe na hribu, imenovane Castello, ki je bila porušena verjetno šele okoli leta 1500. V zgodnejšem obdobju je bila verjetno utrdba obzidana z dodatnim obrambnim zidom. Kasneje pa je bil na vrh hriba postavljen nov cerkveni kompleks, ki je zahteval tudi nov primeren dostop. Šele tri leta po ponovni posvetitvi nove cerkve je bila na njeni južni strani na podpornih obokih zgrajena nova glavna dostopna pot, ki je povezovala vzhodni in zahodni del mesta (od Punte do obzidja na Mogoronu), danes imenovana Adamičeva ulica.

Obravnavano območje pod Adamičevo ulico je bilo raziskano z arheološkim sondiranjem. Rezultati raziskav so pokazali, da je mogoče postaviti hipotezo, da so bile odkrite zgrajene kamnite strukture, ki jih je mogoče opredeliti kot dele predbeneškega pa tudi kasnejšega obrambnega zida, ki se je ohranil še kot monumentalna prečno potekajoča zidana struktura, na kateri je mogoče zaslediti sledove fortifikacijskih elementov (merloji, cine), Poročilo o predhodnih arheoloških raziskavah na območju sv. Jurija v Piranu (O/II-2602-11 z dne 18. novembra 2011).

Ulični zidovi in suhozgrajeni zidovi teras predstavljajo na območju pod Adamičevo ulico zidane strukture, ki jih je treba varovati in ohranjati na enak način kot zgrajene objekte – stavbe. Gre za povsem enakovredne zgrajene strukture, ki se nahajajo znotraj območja kulturnega spomenika Piran – mestno jedro, EŠD 513, naselbinskega in urbanističnega spomenika historičnega mesta Piran. Zidane strukture predstavljajo in oblikujejo značilne mestne prostore, v konkretnem primeru gre za območje pod Adamičevo ulico, ki sodi med najkvalitetnejše mestne ambience. V obravnavanem območju gre za značilno kontinuiteto nepozidanega mestnega prostora, oblikovanega s terasami, ki so jih zgradili meščani z namenom, da bi imeli na njih vrtove, ki so vitalen del mesta v življenju meščanov.

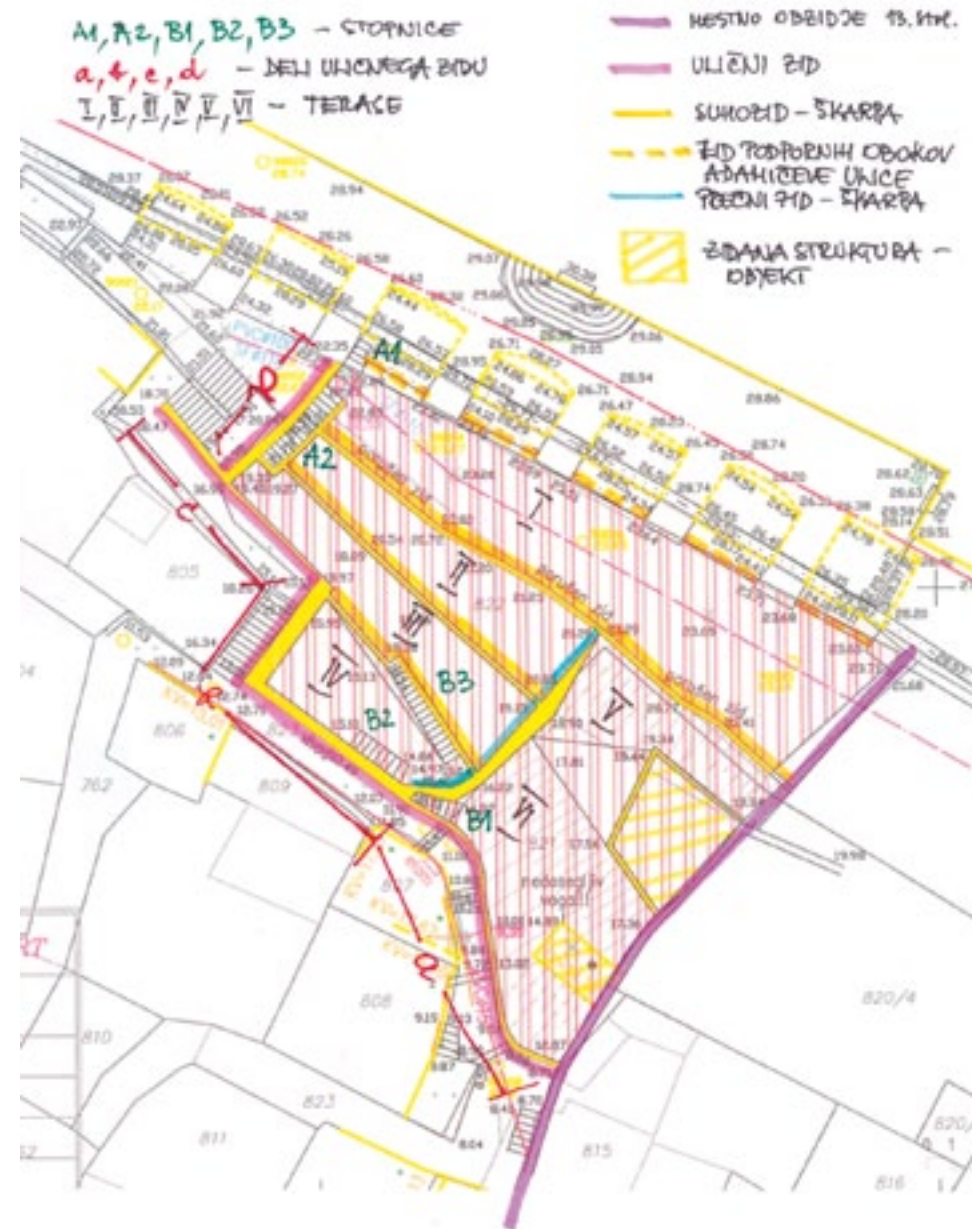
Na območju pod Adamičevo ulico, ki se je imenovalo Castello, je po historičnih virih nekdaj stala zgodnjerednjeveška utrdba, ki je bila verjetno dokončno odstranjena okoli leta 1500. Ni mogoče izključiti, da bi lahko na oblikovanje in postavitev teras vplivala utrdba, katere ostanke bi bilo mogoče povezati s suhozidanimi zidovi teras. Ker ima oblikovanje teras na omenjeni lokaciji brežine izredno ugodno lego, orientirano proti jugu, z obodnimi uličnimi zidovi pa je območje dobro zaščiteno, je rastlinje na terasastem območju temu primerno bujno in značilno za sredozemsko vegetacijo.

Temeljno usmeritev za varovanje in ohranjanje uličnih in terasnih zidov predstavlja ohranitev oblike in podobe obstoječih zgrajenih struktur z vsemi značilnostmi, ki niso le oblikovne, temveč tudi konstrukcijske in materialne. To pomeni, da je ulični zid zgrajena struktura, ki jo je treba varovati na enak način kot obodne in nosilne zidove stavb.

Temeljno usmeritev za varovanje in ohranjanje uličnih in terasnih zidov predstavlja ohranitev oblike in podobe obstoječih zgrajenih struktur z vsemi značilnostmi, ki niso le oblikovne, temveč tudi konstrukcijske in materialne. To pomeni, da je ulični zid zgrajena struktura, ki jo je treba varovati na enak način kot obodne in nosilne zidove stavb.

Piran, pogled na območje južne brežine pod cerkvijo sv. Jurija (foto: J. Jeraša, 1999). Z rumeno barvo je označen zid, v katerega so predvideni posegi.

Piran, dokumentacija obstoječega stanja zidov južne brežine, 2011 (arhiv ZVKDS, M. M. Kovač)

Suhozidani zid pa je treba varovati kot značilen način postavitve in gradnje v materialnem in konstrukcijskem bistvu. Zamenjava suhozidanega zida z armiranobetonskim ni dopustna. Usmeritev, ki je nujna za temeljito sanacijo obstoječih zidanih struktur, je ureditev primerne odvodnjavanja, ki mora biti načrtovano in izvedeno tako, da upošteva tako naravne značilnosti brežine hriba kot tudi primarne značilnosti zgrajenih struktur, ki jih je treba varovati in ohranjati. (Poročilo: Južna brežina pod cerkvijo sv. Jurija, območje nekdanje utrdbe (Castello), št. O/II-558-12, 9. marec 2012.)

Mojca Marjana Kovač

84

EŠD: 26863

Naselje: **Pivka**

Občina: **Pivka**

Ime: **Pivka – trško jedro**

Naslov: **Pivka, Kolodvorska cesta 4**

Področje: **E**

Obdobje: **20. stoletje**

Stavbo so na Kristanovem svetu, županovem, zgradili Italijani za potrebe carine oziroma finančne policije. Imenovali so jo Caserma della

Regia Guardia di Finanza. V novembru 1926 je bil v stavbi izveden atentat s smrtno žrtvijo in dvema hudo ranjenima. Takrat naj bi pogorelo ostrešje. V nadstropju so bila stanovanja uslužbencev. Po drugi svetovni vojni je imela v enem od prostorov prtljičja shranjene instrumente krajevna godba na pihala, v nadstropju so bila še vedno stanovanja. Kasneje se je v stavbo preselila postaja milice. Načrtovali so, da se bo v poslopje preselila pošta, a do tega ni prišlo. V prtljične prostore pa se je namestil matični urad s poročno sobo. V nadstropju so bila ves ta čas stanovanja.

Stavba je enonadstropna z mansardo. Sestavljena je iz dveh delov – osrednjega in nekoliko od ceste umaknjene delu. Glavna fasada osrednjega dela ima pet okenskih osi, prtljičje se odpira z dvema vhodnima odprtinama, od katerih vodita do podstrehe tudi stopnišči z litoželezno ograjo. Drugi del je triosen. Na zadnji fasadi, ki je oblikovana utilitarno, so nižji prizidki. Strehi imata trikapne zaključke. Kritina je salonitna. Fasada je vodoravno členjena s profiliranim delilnim zidcem med prtljičem in nadstropjem ter mansardo. Vogali prednje in stranskih dveh fasad imajo šivan rob v ometu, arhitekturni detajli oken in vrat so tudi v ometu, ravno tako stopnišče k desnemu vhodu osrednjega poslopja.

Pivka, Kolodvorska cesta 4, objekt pred prenovom v letu 2011 (foto: E. Belingar, 2011)

Pivka, Kolodvorska cesta 4, objekt po izvedeni rekonstrukciji strehe in fasade (foto: E. Belingar, 2012)

Občina Pivka, lastnica objekta, je v sklopu projekta MKGP v letu 2011 iz naslova ukrepa 323 – Ohranjanje in izboljševanje dediščine podeželja – pričela obnovo objekta. Uredila se je fasada in prekrila streha. Ohranili so se vsi kvalitetni ometi, le dotrajana mesta so se izvedla na novo v enakem materialu in na enak način kot obstoječi omet, streha se je prekrila z opečno kritino zareznički, pri čemer so se ohranjali obstoječi napušči in ostrešje. Saniralo se je tudi stopnišče pred objektom, očistila in prebarvala se je njegova ograja. Okna so se že pred leti zamenjala s plastičnimi. Obarvanje se je izvedlo z barvo Jubosilcolor Silicate po barvni študiji ZVKDS, OE Nova Gorica.

Postopke konservatorsko-restavratorskih del smo v celoti fotodokumentirali.

Doseženi rezultati so v skladu s pričakovanim, do novih odkritij ni prišlo. Dela je koordinirala in obenem izvajala konservatorski nadzor etnologinja OE Nova Gorica Eda Belingar. Gradbena dela je izvajalo podjetje Makro 5 Gradnje, d. o. o., Obrtniška 5 iz Kopra.

Eda Belingar

85

EŠD: 2109

Naselje: **Planina**

Občina: **Postojna**

Ime: **Planinska gora – cerkev Marije Pribežališče grešnikov**

Področje: **R**

Obdobje: **1740 (oltarna slika)**

Slika je pred restavriranjem visela v farni cerkvi sv. Marjete v Planini pri Rakeku. Tja je bila v preteklosti prenesena iz cerkve Marije Pribežališče grešnikov na Planinski gori, kjer je bila nekdanja oltarna slika. V oltarju je zdaj kopija, lesena plastika Jurija Tavčarja. Obnovljena slika bo vrnjena v cerkev na Planinsko goro. Sliko je leta 1740 naslikal Valentin Metzinger. Na dnu slike je napis: »Mementos: Dei Genitrix Congregationis tuae Quam Possedisti sub titulo Natae Regina Angelorum in Monte hoc: 1740« (Spomni se, sveta božja Porodnica, svoje družbe, ki si jo imela pod naslovom kraljice angelov na tej Gori, 1740). Slika je bila naslikana v povezavi z Marijinimi družbami, ki so bile takrat močno razvite. Podoben motiv, ki

je bil Metzingerju morda za vzor, je upodobljen tudi na miniaturni naslovnici bratovščinske knjige (ok. 1605).

Slika je bila v preteklosti korenito preslikana. Preslikava je povzela original, vendar se je od njega razlikovala v slikarskem izrazu in nekaterih detajlih (razširjena ramena, preslikan Marijin mezinec, podaljšan del Marijine obleke, premaknjena noga klečeče figure ...). Vsekakor je preslikava, gledano likovno, močno okrnila kvaliteto Metzingerjevo sliko. O obnovitvenih delih v preteklosti sta na sliki dva zapisa. Prvi, »RENOVATUM ANNO 1864 KORREN«, je bil na skrajnem dnu slike, na barvnem sloju preslikav. Po tem lahko sklepamo, da je Korren izvedel glavino ugotovljenih obnovitvenih del, tudi preslikavo. Drugi zapis, »Pren. v spomin shoda Marijinih družb 1900«, je na spodnjem okrasu okvirja slike. Sliko je obnovil slikar Ogrin z Vrhnike (Venec cerkvenih bratovščin, IV. letnik, 8. zvezek, Ljubljana, 1900, str. 128). Kakšne vrste posegov je izvedel, se ne ve. Verjetno je originalno pravokotni sliki zgoraj naredil polkrožni zaključek, sliko je podlepil, naredil nov okvir, mogoče preslikal nebo in naredil malenkostne popravke takrat že preslikane slike. Slika je bila pred posegi v dokaj slabem stanju. Lesen podokvir je bil črvojed, na vogalih nestabilen. Podokvir ni bil originalen, saj je bil zamenjan med preteklim spreminjanem oblike gornjega zaključka slike. Originalno laneno platno je v večini močno in kompaktno. Sešito je iz dveh kosov. Približno na sredini je vertikalni šiv. V platnu je bilo nekaj manjših raztrganin in več drobnih lukenj, ki so nastale ob pribijanju žebeljev skozi platno v podokvir s prednje strani. Po levem robu je bilo nad prečko podokvirja še nekaj poškodb (raztrganine in odtrganine). Več poškodb je bilo nad levo in desno prečko podokvirja, kamor se je nenapeta slika naslanjala. S hrbtni strani je bilo platno premazano z oljnim premazom. Grund (bolus) je nanosen v debelejšem nanosu in je kompakten. Oprijemljivost s platnom je dobra, oslabela je le po stranskih in spodnjem robu (nad prečkami podokvirja). Grund je bil po celotni sliki rahlo razpokan. Razpoke so bile izrazitejše – banjaste nad prečkami podokvirja, še posebej po spodnjem robu slike, kjer je bil grund tudi kručljiv. V grundu je rahlo »odtisnjen« vertikalni šiv platna. Barvna plast je bila dokaj stabilna, a hkrati z grundom banjasto razpokana. Kručljiva je bila le lokalno na mestu raztrganin in poškodb zaradi žebličenja. Barvna plast je bila ponekod zdrgnjena. Na mestih, kjer je bila barva nanosena lazurno, pa je skrepnela, delno izginila v rdečerjavem bolusnem grundu. Najbolj je to opazno na glavah

figur, ki so pod Marijinim plaščem v ozadju in so bile naslikane bolj lazurno v rahlem sfumattu. Na originalni barvni plasti sta bila debel sloj nečistoč in preslikava. Po spodnjem robu je bil čez originalni napis prepleten platnen trak z novim napisom. Ta je bil po vsebini enak, le na skrajnem dnu je bilo dodano »Renovatum anno 1864 Korren«. Lak na originalni barvni plasti (pod preslikavo) je bil ohranjen, rahlo porumenel.

Konservatorsko-restavratorske posege smo začeli z zaščito lica slike po robovih, saj je bila barvna plast z grundom ponekod krhka. Sledila sta odstranjevanje platna s podokvirja in odstranjevanje podplejenega platna. To je bilo z originalnim platnom zlepljeno le na nekaterih mestih. Ker je bila vezivnost slaba, odstranjevanje praktično ni bilo potrebno, saj se je podlepljeno platno od originalnega skoraj v celoti razslojilo samo od sebe med postopkom odstranjevanja slike iz podokvirja. Veziva, s katerim je bilo platno podlepljeno, nismo zaznali. Odstraniti je bilo treba tudi poslikan trak platna, ki je bil na spodnji rob slike prepleten kar čez originalno barvno plast. Nalepljen je bil s škrobnim lepilom, ki pa je bilo že oslabela. Svojo funkcijo je opravljalo le točkovno, drugod pa je že samo odstopilo od originalne barvne plasti. Med odstranjevanjem platna se je lepilo delno destabiliziralo s skalpelom, delno pa topilo s toplo vodo. Postopka sta se kombinirala, tako da med odstranjevanjem platna ni prihajalo do poškodb originalne barvne plasti.

Sledilo je odstranjevanje preslikav. Ker sta bila debelina preslikav in reakcija originala na toploto po sliki zelo različna, so se načini odstranjevanja preslikav lokalno prilagajali. Mehansko, s skalpeli, so se odstranjevali debelejši in kručljivi nanosi preslikav in lokalni pastozni nanosi, s katerimi so bile modelirane preslikave detajlov. Tanjši nanosi so se odstranjevali s toploto. V večini so se uporabljale različne koncentracije amonijaka v vodi, ponekod tudi triamonijev citrat. Na nebu, kjer sta bila čez original dva pastozna nanosa preslikave, sta se ta ponekod mehčala z Lavacolom. Na predelih slike, kjer sta bila barvna plast in grund kručljiva, so se preslikave odstranile po preventivnem utrjevanju. Zadnje vrste figur pod Marijinim plaščem so bile originalno naslikane zelo lazurno, prosojno. Pred preslikavo je bila originalna barvna plast že dokaj uničena, zdrgnjena. Na nekaterih mestih trdovratnih preslikav nismo odstranili do konca, saj bi s tem poškodovali že tako uničen original. Po preslikavah smo odstranili še površinske nečistoče na originalni barvni plasti. Za odstranjevanje nečistoč so se uporabljale različne raztopine amonijaka v vodi, ponekod tudi mešanica

alkohola in acetona. V nekaterih primerih se je zaradi močne površinske strukture barvne plasti topilo nanašalo z mehko gosto ščetko. Prisotnost ostankov laka smo sproti preverjali s pregledi pod UV-svetlobo. Ker je bila barvna plast z grundom ponekod še nestabilna, smo pred nadaljnimi postopki preventivno zaščitili celotno lice slike (Plexisol P550). Sledili sta ravnanje in preventivno utrjevanje slike v podtlačni mizi. Med postopkom se je rahlo nagubana slika delno zravnila, delno so se zravnale tudi banjaste razpoke. Hkrati se je rižev papir (zaščita lica) prilepil po celotni površini barvne plasti. Posege smo nadaljevali z odstranjevanjem oljnega premaza s hrbtni strani slike. Naredili smo poskuse odstranjevanja premaza s skalpelom in mikropeskanjem (različni abrazivi, tlak, oddaljenost šobe). Kot bolj učinkovito in manj destruktivno se je izkazalo mikropeskanje. Uporabili smo steklene perle (70–110 µm), šobo 0,8 mm in pritisk pribl. 4 bare pri šobi, oddaljeni nekaj centimetrov. S hrbtni strani slike je bilo treba odstraniti tudi ostanke neustreznih plomb in kitov, kar smo naredili s skalpelom, ponekod smo ostanke tudi predhodno mehčali s toplo vodo. Po obdelavi hrbtni strani slike smo odstranili zaščito z lica slike. Ker z obdelavo v podtlačni mizi

po stranskih in spodnjem robu slike nismo dosegli želenega učinka utrjevanja, je na teh mestih sledilo dodatno lokalno utrjevanje in ravnanje banjasto razpokane barvne plasti (Plexisol P550). Postopek smo izvedli ročno z ogretim likalnikom. Na teh mestih smo po zadovoljivo stabilizirani barvni plasti lahko dokončno odstranili ostanke preslikav in nečistoč. Ker smo ocenili, da bo s tem dosežen boljši učinek ravnanja izrazitih banjastih razpok, smo pred obdelavo v podtlačni mizi s hrbtni strani premazali s 15-odstotno raztopino Beva371 v white spiritu. Za to smo se odločili na podlagi rezultatov prve obdelave v podtlačni mizi in lokalnega ročnega utrjevanja izrazitejših banjastih razpok. Sledilo je lokalno podlepljenje raztrganin in poškodb z riževim papirjem. Manjše poškodbe (luknje žebeljev ...) in raztrganine smo podlepli z riževim papirjem (lepilo beva film), ki je do podlepljenja služil kot opora za nanoseni kit. Na mestih večjih poškodb (levi rob slike) smo v originalno platno namestili vstavke grundiranega platna in jih fiksirali s podlepljenim riževim papirjem. Delo smo nadaljevali s kitanjem. Klejnokredni kit smo tonirali v barvi, podobni originalnemu bolusnemu grundu. Grund smo nanašali s čopičem in nivelirali (gladili) s skalpelom in vlažnimi krpi-

Planinska gora, cerkev Marije Pribežališče grešnikov, detajl po odstranjevanju dela preslikav; vidna močno poškodovana lazurno naslikana barvna plast figur v ozadju (foto: V. Klančar)

Planinska gora, cerkev Marije Pribežališče grešnikov, Marijin obraz po odstranjevanju preslikav in nečistoč (foto: V. Klančar)

Planinska gora, cerkev Marije Pribežališče grešnikov, Marijin obraz po posegih (foto: V. Klančar)

Planinska gora, cerkev Marije Pribežališče grešnikov, slika pred posegi (foto: V. Klančar)

Planinska gora, cerkev Marije Pribežališče grešnikov, slika po posegih (foto: V. Klančar)

camii. Postopek smo ponovili večkrat – do zadovoljive površinske izenačitve plomb z originalno barvno plastjo. Pri večjih plombah smo vrezali navidezne razpoke. Poleg poškodb smo kitali tudi večje razpoke, ki bi bile sicer moteče, saj jih ne bi bilo mogoče dobro retuširati. Kitana mesta in območja večjih odrgnin originalne barvne plasti smo barvno podložili v tehniki gvaša in jih izolirali s šelakom. Sledilo je podlepljenje slike. Za te potrebe smo izdelali začasni podokvir, na katerega smo napeli novo platno. Izbrali smo tanjše in redko tkano laneno platno. Impregnirali smo ga s klejem, nato pa trikrat premazali z 20-odstotno raztopino Beva371. Podlepljenje v ogreti podtlačni mizi je zaradi velikosti slike potekalo v dveh fazah. Hkrati s podlepljenjem so se dodatno zravnale izrazitejšje banjaste razpoke. Po obdelavi v podtlačni mizi smo sliko sneli iz pomožnega podokvirja in jo napeli na novi podokvir. Napenjali smo jo s sponkami preko traku iz debelejšega filca. Prvo lakiranje z damar saten lakom je potekalo ročno s čopičem.

Finalni del restavriranja je bila najobsežnejša faza – retuša. Izvajala se je z oljnimi barvami v tehniki črtkanja. Na nekaj manjših plombah je bilo treba izvesti minimalno rekonstrukcijo. Faza retuširanja je bila zelo dolgotrajna, saj je bilo treba barvno zapolniti neštete drobne »lasne« razpoke, ki so bile razpršene po vsej površini slike, in večje poškodbe na robovih slike. Ob tem je bilo treba ohranjati svetlobnost in barvitost slike. Retuša Metzingerjeve slike zahteva slikarsko pozornost, zbranost in posluš, da na ta način ohranjamo kvaliteto naslikanega (in je ne kvarimo). Slikarsko gledano, je bilo treba biti posebej pozoren pri lazurah in barvnih prehodih, ki so ponekod izrazito mehki, drugod jasni in ostrji. Upoštevati je bilo treba presevanje grunda skozi barvne plasti, svoj pomen pa je imelo tudi puščanje grunda brez barvne plasti (plapolajoče obleke angelov, ki izginjajo v zrak, mili obraz Marije, lazure na angelskih krilih, presevanje grunda na obrazih figur v ozadju). Z retušo je bilo treba ohranjati svetlobno napetost v sliki. Marijina figura daje s plaščem in obleko ter angelcema pečat nebeškega. Marija in angela so ožarjeni z neke vrste nadzemsko, torej nebeško svetlobo. Ko pa se plašč obrne navznoter, potemni. V tej varnosti klečijo zemljani. Na levi v ospredju je duhovščina, na desni bogati meščani, v ozadju ljudstvo. Slika je tako vsebinsko kot barvno in svetlobno razdeljena na dva dela: zgornjega, nebeškega – osvetljenega, barvitnega, kompozicijsko svobodnejše naslikanega z Marijo in angelcema – ter spodnjega, zemškega – s klečnimi zemljani, naslikanimi v temnejših, zemeljskih tonih,

kompozicijsko trdo in uniformirano. Retuša, ki sledi poslušanju slikarjevega jezika, z dolgotrajnim trudom ponikne v sliko in se na koncu približa tisti celoti slike, ki je bila v začetku. Znotraj tega poslušanja dodaja drobne barvne delce, ki na koncu postanejo nevidni in se zlijejo v celoto s sliko. Ko se je retuša popolno posušila, smo sliko še finalno lakirali z istim lakom kot prvič, le da je bil nanos izveden z zračno pištolo. Na koncu smo hrbitišče slike zaščitili s filcem, ki smo ga s pomočjo šiviljskega mačka pritrdili na podokvir. Dela na sliki so s prekinitvami potekala od avgusta 2011 do maja 2012. Izvedli smo jih v Konservatorsko-restavratorskem ateljeju Šentjošt.

Anita Klančar Kavčič, Vid Klančar

86

EŠD: 15987

Naselje: **Pliskovica**

Občina: Sežana

Ime: **Pliskovica – vas (občinski vodnjak)**

Naslov: Pliskovica, parc. št. 289/2, k. o. Pliskovica

Področje: E

Obdobje: 19. stoletje

Ob spodnji vaški poti v Pliskovici je nad podzemnim zbiralnikom postavljen večji plato, obzidan s kamnitim zidom. Nasproti vhoda na plato je postavljen kamniti oklep vodnjaka, šapa. Ta ima osmerokotni tloris s širšim robom na dnu in vrhu ter je postavljen na nekoliko dvignjeno stopnico. Plošča oklepa, obrnjena k vhodu na plato, je pogobljena in nosi napis OBČINSKI VODNJAK 1892 ter Kristusov monogram. Vodnjak je postavila takratna občina Pliskovica ob finančni in strokovni pomoči avstro-ogrske oblasti. Vodnjak je vse do leta 1970 služil kot glavni oskrbni vir s pitno vodo v vasi. V podzemni zbiralnik se je deževnica po ceveh, speljanih s streh bližnjih objektov, stekala skozi nekakšen filter, postavljen ob rob platoja, ki pa je bil po prenehanju koriščenja vode iz vodnjaka zapolnjen. Ob vhodu na plato je bilo postavljeno betonsko korito, ob robu katerega je stala ročna črpalka. Zaradi zapuščenosti je bil celoten objekt v slabem stanju. Obodni zid se je krusil, plato je bil precej neraven in poraščen s skromno travo. Čistilec za vodo je bil zapolnjen z odpadnim materialom, betonsko korito pa je bilo počeno. Oklep vodnjaka, prekrit s kosom pločevine, pod katero je bila poškodovana kovana mreža, so preraščali lišaji, ročna črpalka pa je zarjavela. Krajevna skupnost Pliskovica je v sklopu pro-

Pliskovica, občinski vodnjak v letu 2010 (foto: E. Belingar)

Pliskovica, občinski vodnjak po izvedbi del v letu 2011 (foto: E. Belingar)

jekta MKGP iz naslova ukrepa 322 – Ureditev vaških jeder – v letu 2011 pričela obnovo objekta. Obenem je prostor ob vodnjaku želela urediti za druženje, zato je ob hkratni sanaciji vseh ostalih elementov izdelala projekt postavitve pergole ob robu in mize s klopmi. Po prvotni skepsi glede novih posegov in dolgotrajnem usklajevanju projekta ureditve smo s krajanima našli skupni jezik ter glede na to, da so bili vodnjaki vedno prostori druženja, zeleno postavitev odobrili.

V sklopu urejevalnih del se je tako v jugovzhodni vogal platoja postavila sodobna pergola z dvema klopema in kamnito mizo. Oklep vodnjaka se je očistil z vodo pod visokim tlakom, namestila se je obnovljena izvorna kovana mreža, ponovno se je pozidal obodni kamniti zid, izpraznil se je čistilnik, na mestu betonskega korita pa se je postavilo novo kamnito korito z očiščeno in na novo prebarvano ročno črpalko. Celotna površina platoja se je tlakovala s kamnitimi ploščami.

Postopke konservatorsko-restavratorskih del smo v celoti fotodokumentirali. Doseženi rezultati so v skladu s pričakovanim, do novih odkritij ni prišlo. Dela je koordinirala in obenem izvajala konservatorski nadzor etnologinja enote OE Nova Gorica Eda Belingar. Gradbena dela je izvajal Kograd, gradbeništvo in storitve, d. o. o., Sežana.

Eda Belingar

87

EŠD: 26652

Naselje: **Podboč**

Občina: Poljčane

Ime: **Podboč – Črnogov kozolec**

Področje: E

Obdobje: 1898

V ravnini na travniku stoji ob kolovozu, nekoliko odmaknjeno od jedra naselja Črnogov kozolec. Dvojni kozolec – toplar s tremi pari oken je večje izdelana lesena konstrukcija, ki jo pokriva strma, dvokapna, čopasta, opečna streha. Konzole, ki iz stebrov podpirajo tramove, so dekorativno oblikovane. Zgornji, zatrejni del zapirajo lesene deske s prezračevalnimi linami. Kozolec je bil postavljen ob koncu 19. stoletja. Ohranjen je gradbeni načrt iz leta 1898. Kozolec je bil nekoč sestavni del kmetije in je kot gospodarski objekt služil za sušenje sena in shranjevanje pridelkov. Je kulturni spomenik, zaščiten z Odlokom o razglasitvi nepremičnih spomenikov lokalnega

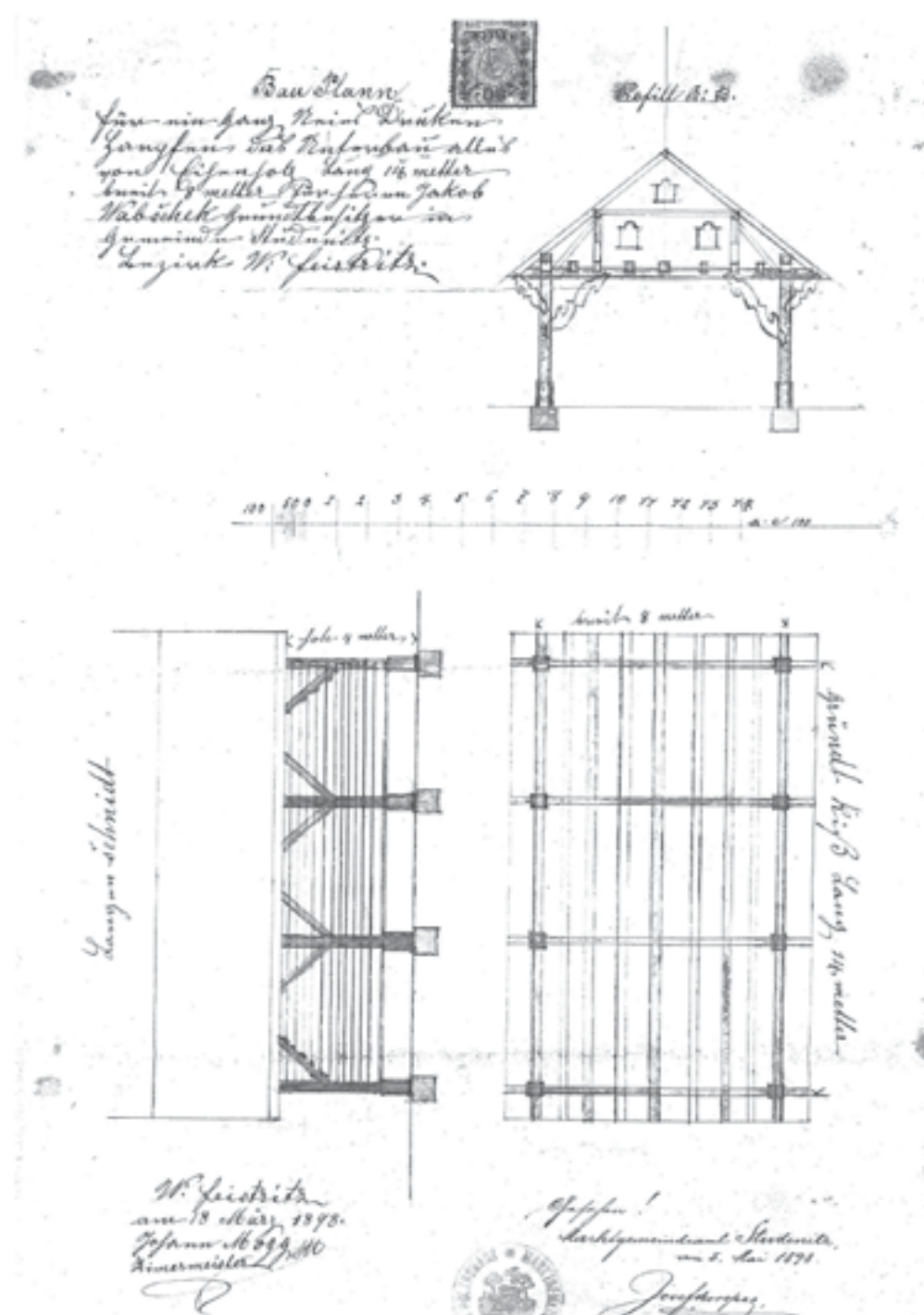
pomena na območju Občine Poljčane (Uradni list RS, št. 12/09).

Obnovljeni Črnogov kozolec, ki predstavlja zanimivo dominantno v pokrajini, ima danes novo namembnost. Občina Poljčane ga je odkupila od prejšnjega lastnika in v njem uredila postojanko za oddih mimoidočih.

Za obnovo kozolca so bile izdane konservatorske smernice s pogoji, da se ohranijo obstoječa lesena konstrukcija dvojnega kozolca, strma opečna streha in originalna notranjščina kozolca z vso pripadajočo opremo in orodjem. Pred gradbenimi posegi so bila po natančnem pregledu lesene konstrukcije kozolca, temeljev ležišč objekta ter strehe izdelana navodila za izvedbo drenaže, utrditev točkovnih temeljev in sanacijo lesene konstrukcije kozolca.

Pri obnovi konstrukcije je bilo treba zamenjati nekaj dotrajanega lesa. Vsi nadomestni leseni deli so bili izdelani po originalih in so ročno tesani. Obnovljena strešna konstrukcija je bila v celoti prekrita z novo opečno kritino – klasičnim bobrovcem. Stara kritina, ki je bila sestavljena iz strešnikov različnih oblik, je bila dotrajana. Lesen tramovni strop je bilo treba očistiti in zamenjati poškodovane deske. Vsi leseni deli, stebri, konzole (oporniki ali roke), opaž in late so bili očiščeni in premazani z brezbarvnim zaščitnim sredstvom. Tla v kozolcu so ostala nespremenjena, izvedena iz utrjene, nabite ilovice. Ohranjena in restavrirana ter ustrezno prezentirana v kozolcu sta oprema in orodje. V zgornjo, podstrešno etažo vodijo nove lesene stopnice (lestev). Prezračevalne line v lesenem strešnem zatrepu so izrezane po starem načrtu. Urejena je tudi okolica kozolca z odvodnjavanjem in travnato površino. Dela je izvajalo Gradbeništvo Jožef Rahle, s. p., Kajuhova ulica 10, 2310 Slovenska Bistrica.

Jelka Skalicky

Gradbeni načrt za Črnogov kozolec v Podboču iz leta 1898 (original hrani Občina Poljčane)

88

EŠD: 6651

Naselje: **Podlehnik**Občina: **Podlehnik**Ime: **Podlehnik – domačija Podlehnik 14**Naslov: **Podlehnik 14**Področje: **E**Obdobje: **19. stoletje**

V letu 2011 so se v okviru projekta Evropskega kmetijskega sklada za razvoj podeželja nadaljevala obnovitvena dela na hiši zavarovane Purgove domačije v Podlehniku, ki je razglašena za kulturni spomenik. Hiša, ob kateri stojijo gospodarska poslopja, koruznjak, čebelnjak in vodnjak, stoji ob cesti v dolini potoka Rogatnice. Je pritlična, delno podkletena, z dvokapno, opečno, čopasto streho, vhodnim portalom, zaključenim s timpanonom, bogato členjenimi fasadami ter originalno ohranjeno notranjščino. Po sanaciji strehe leta 2009 (VS 46/09/2010) sta bila obnovljena fasada in stavbno pohištvo. Fasade poslopja so po vzdrževalnih sanacijskih delih ostale nespremenjene, saj obnovitveni posegi v preteklosti vanje niso bistveno

posegali. Pri obnovi fasade so se ohranili stari ometi, ki so bili v solidnem stanju. Vsi dotrajani in neustrezni cementni deli ometov v spodnjem delu stavbe so bili odstranjeni in nadomeščeni z novimi apnenimi. Ohranila se je tudi vsa fasadna profilacija, poškodovani deli so bili popravljani z apneno malto. Na podlagi sondiranja je bila določena primarna barva fasade, ki je pobarvana v svetlooker tonu z belo profilacijo. Talni zidec je siv. Vsa okna in pravokotno oblikovana dvokrilna vhodna vrata z okovjem in kjukami so ohranjena in na novo popleskana; okna v beli barvi, vhodna vrata v rjavi. Polkna, ki so bila dotrajana, je bilo treba zamenjati z novimi. Nova macesnova polkna so izdelana po vzoru starih.

Delo so v skladu s konservatorskimi smernicami in strokovnim vodstvom ZVNKD Maribor izvajali Janez Arnuš, s. p., Avtoprevoznništvo ter splošna gradbena in zaključna dela, Podlehnik 81, 2286 Podlehnik, Srečko Vrabl, s. p., Soboslikarstvo in pleskarstvo, Pobrežje 164, 2284 Videm pri Ptuj, in Žlahtič, d. o. o., Proizvodnja, gradbeništvo, inženiring in trgovina, Zagrebška 54, 2250 Ptuj.
Jelka Skalicky

Obnovljena hiša Purgove domačije v Podlehniku 14 (foto: J. Skalicky, 2011)

89

EŠD: 545

Naselje: **Podraga**Občina: **Vipava**Ime: **Podraga – domačija Podraga 51**Naslov: **Podraga 50**Področje: **E**Obdobje: **19., 20. stoletje**

Pri Joškovich, eni izmed najstarejših domačiji v Podragi, ležijo objekti v okviru zaprtega dvorišča. Objekti, več gospodarskih in dva stanovanjska, so nastajali po principu adicije od 17. pa vse do začetka 20. stoletja.

Predmet posega v letu 2011, nepremičnina na parc. št. 48 Š, k. o. Podraga, je bila obnova strešne konstrukcije in kritine na najstarejšem objektu iz 17. stoletja, nekdanjem svinjaku, enokapnici, ki pokriva vodnjak z živo vodo, in na najmlajšem stanovanjskem objektu iz 19. stoletja. Na vrhkletni hiši s prizidanim faladurjem in nad njim eno- oziroma dvodelnim stanovanjskim objektom je bilo najprej treba zaradi dotrajanosti sanirati vzhodno

steno, jo utrditi in pozidati v kamnu. Sledile so demontaža kamnitega stebra in lesenega slopa, ki nosita daljši nadstrešek nad vhodnim pročeljem hiše, utrditev temeljev in obeh baz ter ponovna namestitev stebra in slopa. Vzporedno so bile na vseh teh objektih narejene strešne vezi in sanirani kamniti in konzolni strešni napušči. Nad vhodnim pročeljem stare in nove hiše imata daljša napušča obdelane glave špirovcev in planete v obliki romba dimenzije 12 x 25 cm, pobarvane z apnom. Na vseh objektih je bila zaradi dotrajanosti izvedena nova lesena strešna konstrukcija in strehe prekrte s korci. Nameščeni so bili bakreni odtočni žlebovi. Obnovno je izvedlo podjetje GRM Marko Rovtar, s. p., Skrilje 24, 5263 Dobravlje.

Andrejka Ščukovt

Podraga, pogled na strehe domačije Podraga 51 (foto: A. Ščukovt, november 2011)

Podraga, domačija Podraga 51, nadstrešek nad vhodnim pročeljem najstarejšega objekta, spodaj vinska klet s faladurjem in letnico 1683 na portalu (foto: A. Ščukovt, november 2011)

90

EŠD: 11118

Naselje: **Podzemelj**

Občina: Metlika

Ime: **Podzemelj – arheološko najdišče Kučar**

Področje: A

Obdobje: *prazgodovina, pozni srednji vek, novi vek*

Predhodne arheološke raziskave za določitev vsebine in sestave najdišča na območju gradnje stanovanjske hiše na parc. št. 48, *116, obe k. o. Podzemelj, znotraj registrirane enote kulturne dediščine Podzemelj – arheološko najdišče Kučar (EŠD 11118), je izvedla ekipa ZVKDS, CPA, pod vodstvom konservatorskega svetovalca dr. Philipa Masona, univ. dipl. arheologa, in Ildike Éve Pintér, kons. tehn. dokumentalistke. Predhodne raziskave so potekale od 11. do 15. julija 2011. Raziskave je naročilo Ministrstvo za kulturo.

Raziskave za določitev vsebine in sestave najdišča so na območju predvidene gradnje stanovanjske hiše potekale v obliki arheološkega dokumentiranja strojnih testnih jarkov. Zaradi boljšega pridobivanja podatkov smo teraso, čez katero bo potekal dostop do stanovanjske hiše, presekali

z daljšim testnim jarkom. Jugovzhodnega dela načrtovane stanovanjske hiše nismo mogli zajeti z izkopom zaradi kanalizacijskega priključka in od tega južno potekajočega še aktivnega telefonskega voda. Namesto prvotno predvidenih treh strojnih testnih jarkov (STJ) v velikosti 5,00 x 1,50 m smo tako izkopali dva STJ v velikosti 7,00 x 1,50 (STJ 1) in 8,20 x 1,50 m (STJ 2).

Strojna testna jarka sta različne globine, kar so pogojevale geološke plasti (apnenec ali sterilna geološka plast), vendar največ do 1,30 m. V njih so bili najdeni predvsem odlomki poznosrednjeveške/zgodnjenovoveške lončenine iz 15. oziroma 16. stoletja in odlomek prazgodovinske lončenine ter kosi ožgane gline. Odlomek prazgodovinske lončenine kakor tudi obdelani kamni, ki so bili najdeni med strojnim izkopavanjem, so lahko posledica starejše poselitvene dejavnosti na pobočju nad lokacijo predvidenega posega. Plasti v testnih jarkih kažejo na človekovo dejavnost, in sicer na terasiranje in kmetijsko obdelavo zemljišča (zasaditev trt in dreves) ter na gradbene dejavnosti v povezavi z objektom, ki je viden v franciscejskem katastru.

Na podlagi odkrite stratifikacije plasti in najdb

lahko trdimo, da se lokacija novogradnje nahaja znotraj območja človekove dejavnosti v poznem srednjem veku oziroma zgodnjem novem veku, šibki indici pa kažejo na prazgodovinsko poselitve v bližnji okolici.

Philip Mason, Ildikó Éva Pintér

91

EŠD: 552

Naselje: **Podzemelj**

Občina: Metlika

Ime: **Podzemelj – arheološko najdišče Podzemelj**

Področje: A

Obdobje: *bronasta doba, železna doba, rimsko obdobje, srednji vek, novi vek*

Predhodne arheološke raziskave za določitev vsebine in sestave najdišča na območju gradnje stanovanjske hiše na parc. št. 2468/4, k. o. Podzemelj (odločba MK št. 62240-407/2010/3), znotraj registrirane enote kulturne dediščine Podzemelj – arheološko najdišče Podzemelj (EŠD 552), je izvedla ekipa ZVKDS, CPA, pod vodstvom konservatorskega svetovalca dr. Philipa Masona, univ. dipl. arheologa, in Ildike Éve Pintér, kons. tehn. dokumentalistke. Predhodne raziskave so potekale 30. in 31. maja 2011 in jih je naročilo Ministrstvo za kulturo.

Predhodne raziskave na območju predvidene gradnje stanovanjske hiše so potekale v obliki ročnega izkopa štirih testnih sond v velikosti 1 x 1 m. V testnih sondah nismo prišli do geološke osnove, ker je talna voda zelo visoka. Uspehi smo priti samo do prolivialnih plasti, ki pa vsebujejo drobce oglja.

V vseh testnih sondah smo našli arheološke artefakte, v plasteh so bili tako novoveški kot tudi srednjeveški, rimskodobni in prazgodovinski arheološki artefakti. Predvsem gre za odlomek novoveške lončenine in gradbenega materiala v nasutju, stari ornici in mlajših kolutivnih plasteh. V TS 2, v polnilih jarka SE 206 pa so bili poleg odlomkov srednjeveške lončenine najdeni tudi odlomki prazgodovinske lončenine. V nižjih kolutivnih in prolivialnih plasteh pa so bili najdeni tudi odlomki prazgodovinske in rimskodobne lončenine ter kosi ožgane gline.

Arheološke strukture smo zasledili samo v TS 2, verjetno pa gre za srednjeveški linearni jarek SE 206, ki pa ni viden v franciscejskem katastru. Plasti v testnih sondah kažejo na človekovo dejavnost pri njihovem oblikovanju, in sicer v mlajših obdobjih nasipavanje in oranje ter v srednjem veku izkop jarka. Druge plasti so kolutivnega ozi-

roma prolivialnega izvora, vsebujejo pa odlomke prazgodovinske in rimskodobne lončenine ter kose ožgane gline. Na podlagi odkritih plasti in najdb v testnih jarkih ter iz rezultatov prejšnjih arheoloških izkopavanj vsekakor domnevamo, da je na območju predvidenega posega območje prazgodovinske, domnevno bronastodobne/železnodobne poselitve in srednjeveške poselitve, v neposredni bližini pa še rimskodobna poselitve. Na podlagi odkrite stratifikacije plasti in najdb lahko trdimo, da je predvidena lokacija gradnje stanovanjske hiše in infrastrukture znotraj območja človekove dejavnosti v bližnji preteklosti in znotraj območja prazgodovinske, domnevno bronastodobne ali železnodobne poselitve, kakor tudi znotraj območja srednjeveške poselitve. V neposredni bližini verjetno leži tudi morebitno območje rimskodobne poselitve.

Philip Mason, Ildikó Éva Pintér

92

EŠD: 16269

Naselje: **Polhov Gradec**

Občina: Dobrova – Polhov Gradec

Ime: **Polhov Gradec – arheološko najdišče**

Naslov: *Stara cesta 13*

Področje: A

Obdobje: *prazgodovina, rimsko obdobje, srednji vek*

Dne 22. junija 2011 je bila severno od osnovne šole v kraju Polhov Gradec, Občina Dobrova – Polhov Gradec, izvedena predhodna arheološka raziskava. Raziskava v obliki arheološkega dokumentiranja uničenja je bila izvedena na območju, zaščitenem kot arheološka dediščina (EŠD 16269); omejena je bila na območje parc. št. 474/65 (severni rob nad podpornim zidom osnovne šole) in parc. št. 207/7 (vzhodni del), obe k. o. Polhov Gradec. Arheološko je bila dokumentirana predpisana površina uničenja v izmeri 90 m². Namen raziskave je bil ovrednotiti arheološki potencial uničenega območja parcel zaradi dodatne gradnje podpornega zida ob prizidku osnovne šole. Z gradbenim posegom so bile na pregledanem območju poškodovane predvsem površinske plasti v globino do 20 cm, ponekod zaradi pobočja tudi globlje. Parceli sta sicer na rahlo proti jugu padajočem pobočju jugovzhodno od cerkve Marijinega rojstva. Južno od območja raziskave je osnovna šola, proti vzhodu območje prehaja v urejeno dvorišče in območje stanovanjskih objektov, proti zahodu pa so pobočne travnate površine z izrazito teraso. Severno od območja raziskave se travnate

površine dvigujejo proti pokopališču ob omenjeni cerkvi. Predhodna arheološka raziskava je bila izvedena na podlagi podanih kulturnovarstvenih pogojev/odločbe (235/2008-MT), ki jih je izdala območna enota ZVKDS iz Ljubljane, ter na podlagi pridobljenega kulturnovarstvenega soglasja za raziskavo in odstranitev dediščine, ki ga je izdalo Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije (62240-145/2011/2). Arheološke raziskave je izvajala Arheoterra, d. o. o., vodja raziskave je bil Otmar Kovač. Strokovni nadzor arheoloških del je izvajala odgovorna konservatorica Mija Topličanec z ZVKDS, OE Ljubljana. Naročnik predhodne arheološke raziskave je bila Občina Dobrova – Polhov Gradec.

V okviru izvedene arheološke raziskave smo na pregledanem območju določili arheološke ostaline. Samo površino smo sicer glede na uničenje razdelili na tri sektorje, v katerih smo očistili površino ter dodatno izkopali tri testne jarke v izmeri 1 x 1 m. Že v okviru predvidenega površinskega čiščenja uničenja smo določili arheološke najdbe, ki jih označujejo odlomki rimskodobne opeke, rimskodobne keramike in srednjeveške keramike, poleg arheoloških najdb so se pojavili tudi sledovi modernega smetenja. Ponekod je gradbeni poseg poškodoval tudi os-

tanke kamnitih struktur, ki se lahko pojavijo tik pod travno rušo.

Nato smo zastavili še tri testne jarke, v katerih smo lahko potrdili prisotnost kamnitih struktur, zidov, ki pa jih sicer v širšem kontekstu ne moremo opredeliti. V vseh testnih jarkih smo določili močno koncentracijo odlomkov rimskodobne keramike in rimskodobne opeke ter tudi srednjeveške keramike. Določili pa smo tudi pet manjših odlomkov prazgodovinske keramike, ki jih preliminarno datiramo v pozno bronasto dobo. Z arheološkim dokumentiranjem uničenja dela parc. št. 474/65, 207/7, obe k. o. Polhov Gradec, smo torej potrdili ugotovitve ZVKDS ob ogledu, da je pri gradbenem posegu bilo poškodovano arheološko najdišče.

Najdbe prazgodovinske, rimskodobne in srednjeveške keramike ter rimskodobne opeke in zidov potrjujejo prisotnost arheoloških ostalin na pregledanem območju parc. št. 474/65, 207/7, obe k. o. Polhov Gradec. Na območju lahko sledimo poselitvi skozi več arheoloških obdobij, predvsem odlomki prazgodovinske keramike pa nakazujejo tudi morebitno poselitev v pozni bronasti dobi.

Otmar Kovač

Arheološko najdišče Polhov Gradec, ostanki kamnitih struktur v testnem jarku 2, pogled proti vzhodu (foto: O. Kovač)

93

EŠD: 2126

Naselje: Polhov Gradec

Občina: Dobrova – Polhov Gradec

Ime: Polhov Gradec – cerkev Marijinega rojstva

Področje: R

Obdobje: 1811

Slika se nahaja v glavnem – Facijevem oltarju cerkve Marijinega rojstva v Polhovem Gradcu. Iz podpisa na sliki je razvidno, da jo je leta 1811 naslikal Andrej Herrlein. Slika je nameščena v tronu, a je premična, saj je v tronu tudi lesen kip Marijinega rojstva. Naslikana je v oljni tehniki. V preteklosti sta bili oblika in velikost slike predelani. Slika je skoraj gotovo nadomestila originalno sliko Valentina Metzingerja, ki je naslikal sliko tudi za stranska oltarja (Ferdinand Šerbelj). Slika upodablja Marijino rojstvo. V spodnjem, zemskem delu je prizor Marije v naročju Ane, ob zraven stoječem Joahimu. Vsi so obkroženi z angeli. Zgornji, nebesni del z Bogom očetom, Svetim duhom (golob) in angeli, usmerjenimi proti Mariji, nakazuje na Marijino nebesno slavo. Oblika zgornjega zaključka slike je bila v preteklosti spremenjena, zaradi česar je kompozicija nebesnega dela okrnjena, delno celo odrezana (angelske glave).

Lesen podokvir je bil močno črvojed, brez zagod in po vogalih že nestabilen. Na spodnji prečki je bilo nameščeno kovinsko nosilo s posebnim mehанизmom, ki je služilo za dvigovanje slike. Podokvir ni originalen, saj sta bili velikost slike in oblika gornjega zaključka v preteklosti spremenjeni.

Platno je bilo kompaktno z nekaj manjšimi poškodbami in raztrganinami. Dve večji raztrganini v gornjem delu sta bili verjetno posledica dvigovanja in spuščanja slike v oltarni tron, med katerima je rob slike drgnil po konstrukciji oltarja. Originalno platno je bilo s hrbtni strani premazano z oljnim premazom (pred predelavo slike). Kljub dobremu stanju je bila slika zaradi spremembe dimenzije in oblike med preteklimi posegi s škrobnim lepilom podlepljena z novim platnom. Originalno platno je iz treh kosov, ki so sešiti z dvema močnima vertikalnima šivoma. Platno je bilo uplahnjeno (nenapeto) in ponekod močno nagubano. V platnu so bile »odtisnjene« tudi zelo močne krakelire v grundu in barvni plasti. Po robovih platna so luknjice od žebličev, s katerimi je bila slika napeta na originalni podokvir. Nekaj žebličev, s katerimi je bila slika napeta na nov podokvir, je bilo pribitih s prednje strani skozi poslikano platno. Ponekod so na hrbtni strani platna

plitke razjede, ki so jih naredili črvi ob glodanju podokvirja.

Plast klejnokrednega grunda je debela in stabilna. Hkrati z barvno plastjo je bil grund na nekaterih predelih zelo močno banjasto razpokan. Ponekod so kosci grunda z barvno plastjo že odpadli, v večjem obsegu v sredini levega dela slike. Odpadli grund je bil ponekod med preteklimi posegi pokrit, hkrati pa so bili ohranjeni kosci solidno stabilizirani, tako da ni bilo nevarnosti nadaljnega odpadanja. Slabša vezivnost grunda s platnom je bila samo po spodnjem robu slike.

Originalna barvna plast je bila med preteklim posegom utrjena, ponekod preslikana in vnovič lakirana. Pred temi posegi je morala biti precej uničena, saj so na nekaterih mestih kosci barve že pred tem odpadli. Na nekaterih mestih so bile po barvni plasti (oziroma laku) kapljice umazanije (olje, vosek). Na sliki je bil debel nanos laka. Lak je bil po celotni sliki močno porumenel in zamazan.

Med delom smo zaznali naslednje pretekle posege:

- Spremenjeni sta bili dimenzija slike in oblika gornjega zaključka. To je bilo verjetno posledica predelave oltarnega trona. Slika je bila tako v spodnjem delu podaljšana za pribl. 25 cm, po levem in desnem robu pa za pribl. 5 cm. Oblika gornjega zaključka slike je bila spremenjena. O tem sklepamo iz odtisa originalnega podokvira na hrbtni strani platna in odrezanih angelskih glav na nebu.
- Slika je bila s škrobnim lepilom podlepljena z novim platnom. Na levem, desnem in spodnjem robu je bila velikost podlepljenega platna prilagojena (povečana) novi dimenziji slike. Morda so med podlepljenjem zaradi vnosa vlage nastale močne krakelire na originalni sliki.
- Izdelan je bil nov podokvir, prilagojen novi obliki in velikosti slike.
- Slika je bila na mestih takratnih poškodb preslikana. Preslikana je bila tudi po levem, desnem in spodnjem robu slike, kje se je preslikava nadaljevala v doslikavo na vidnem podlepljenem platnu.
- Originalna barvna plast z grundom je bila na mestih, kjer je sicer odpadala, solidno stabilizirana.

Restavratorske posege smo pričeli z odstranjevanjem večine preslikav, nečistoč in lakov z barvne plasti. Ker je bila barvna plast stabilna in platno trdno, smo postopek izvajali na sliki, napeti na podokvir v pokončnem stanju. Postopke, pri katerih je bil potreben večji mehanski pritisk, smo izvedli kasneje. Kot sredstvo za odstranjevanje smo uporabljali različne raztopine in mešanice topil. V

Polhov Gradec, cerkev Marijinega rojstva, detajl po kitanju (foto: V. Klančar)

Polhov Gradec, cerkev Marijinega rojstva, odstranjevanje oljnega premaza s hrbišča slike (foto: V. Klančar)

večini se je najbolje izkazala mešanica alkohola in acetona za odstranjevanje laka, zatem pa še blaga raztopina amonijaka v vodi za dokončno odstranjevanje nečistoč. Večina preslikav se je odstranjevala s skalpelom, morebitni ostanki pa z blago vodno raztopino amonijaka. Mešanice in koncentracije topil so se sprti prilagajale stanju barvne plasti in trdovratnosti laka, nečistoč in preslikav. Ker je bilo na temnejših delih ponekod težko določiti, kdaj je odstranjevanje laka in nečistoč popolnoma končano, se je del postopkov izvajal s pomočjo sprotnega preverjanja z UV-lučjo. Pred nadaljnjim delom smo sliko sneli s podokvirja. Snemanje je bilo oteženo, ker so bili ponekod žebličji pribiti skozi originalno barvno plast tudi s prednje strani. Ko smo sliko sneli s podokvirja in je bila na mizi, smo dokončno odstranili preostale preslikave in nečistoče. Del preslikav po spodnjem robu slike smo odstranili s pomočjo mikropeskalnika. Barvna plast z grundom je bila tu zelo tanka in manj stabilna, preslikava pa trdovratna. Odstranjevanje s skalpelom kljub preventivnemu utrjevanju (Beva371) ni bilo mogoče brez večjih poškodb. Za mikropeskanje smo se odločili, ker so pritiski pri tem postopku zanemarljivi. Za abraziv smo uporabili steklene perle velikosti 40–70 mikronov. Po dokončanem odstranjevanju preslikav smo barvno plast preventivno zaščitili

z lističi riževga papirja (Plexisol P550). S tem smo sicer stabilno barvno plast zaščitili pred pritiski s hrbtni strani, ki so bili posledica nadaljnjih posegov na hrbtni strani platna (odstranjevanje podlepljenega platna, škrobnega lepila in oljnega premaza). Platno je bilo podlepljeno s škrobnim lepilom. Vezivnost je bila že slaba, ponekod so bili med originalnim in podlepljenim platnom že zračni mehurji. Sliko smo položili z licem na mizo in pomikali rob podlepljenega platna vzporedno z ravnino mize. Po potrebi smo vezivnost škrobnega lepila rahljali s skalpelom. Sledilo je odstranjevanje škrobnega lepila in oljnega premaza s hrbtni strani slike. Odstranjevanje je potekalo mehansko. Najprej se je s skalpelom odstranil škrobni premaz in stanjšala plast oljnega premaza. Zatem se je z mikropeskalnikom dodatno stanjšal oljni premaz. Za peskanje smo uporabili steklene perle premera 40–70 μm pri tlaku pribl. 4 bare, peskalni šobi premera 0,8 mm in oddaljenosti nekaj centimetrov.

Delo smo nadaljevali z ravnanjem nagubane platna. S hrbtni strani smo sliko premazali s raztopino Plexisol P550 in nato z obteževanjem po segmentih ravnali krakelire in lokalne izbokline. Pred obteževanjem smo vsak segment prelikali z rahlo ogretim težkim likalnikom. Postopek ravnanja krakelir in izboklin je bil delno

Polhov Gradec, cerkev Marijinega rojstva, slika pred restavratorskimi posegi (foto: V. Klančar)

Polhov Gradec, cerkev Marijinega rojstva, slika po restavratorskih posegih (foto: V. Klančar)

uspešen, del zrvnanih krakelir in izboklin pa se je kasneje med postopkom pojavil ponovno. Pred kitanjem smo z japonskim papirjem in beva filmom s hrbtne strani podlepili majhne luknjice (večino od žbljev), da smo jih kasneje lahko s prednje strani pokitali. Poškodbe smo kitali s klejnokrednim grundom, toniranim v ton, podoben originalnemu grundu. Na večjih plombah so se vrezale krakelire.

Med fazo kitanja smo sklicali strokovno komisijo, ki se je seznanila z že opravljenimi posegi in podala usmeritve glede nekaterih vprašanj, ki so se nam zdela problematična. Po zaključenem kitanju je sledilo odstranjevanje utrjevalca (Plexisol P550) z barvne plasti, ki smo ga na sliko vnesli s prednje (med zaščito barvne plasti) in hrbtne strani. Med delom na sliki smo pripravili platno za podlepljenje. Uporabili smo laneno platno srednje gostote tkanja in debeline ter ga napeli načasni podokvir. Najprej smo ga impregnirali s klejno raztopino, nato pa štirikrat premazali z 20-odstotno raztopino Beve371 v white spiritu. Pred podlepljenjem smo na mestih večjih poškodb vstavili platnene vstavke. Iz predhodno grundiranega platna smo izrezali koščke, ki so se prilagali luknjam na mestih poškodb. Koščke smo v originalno platno z zadnje strani fiksirali s podlepljenimi koščki japonskega papirja. Ker se je ravnanje slike in izrazitih banjastih krakelir v prvem poskusu izkazalo za neuspešno, smo pred podlepljenjem slike platno s hrbtne strani premazali z 10-odstotno raztopino Beve371. Podlepljenje smo zaradi velikosti slike izvedli v več fazah. Izvedli smo ga z licem navzdol, saj ima originalno platno dva močna šiva. Med podlepljenjem smo močnejše lokalne izbokline dodatno obdelali z ogretim in obteženim likalnikom še ročno s hrbtne strani. Na nekaterih delih slike se prvotno močno banjasto razpokane krakelire kljub ročnemu ravnanju in utrjevanju v podtlačni mizi še vedno niso zadovoljivo zrvnale. Po podlepljenju smo jih z likalnikom čez folijo še enkrat toplotno in pod rahlim pritiskom obdelali s prednje strani. Tudi tokrat je bilo ravnanje le delno uspešno, vendar tega postopka nismo nadaljevali, ker bi lahko premočni pritiski in toplotna obdelava škodili slikovnim plastem.

Podlepljenju je sledilo napenjanje slike na nov podokvir. Skladno z odločitvijo komisije smo velikost slike ohranili, čeprav je bila v preteklosti povečana. Tako je na spodnjem, desnem in levem prednjem delu vidno tudi podlepljeno platno, ki ga je bilo treba obdelati. Najprej smo ga premazali s klejno raztopino, nato pa smo ga trikrat grundirali s klejnokrednim grundom. Tako smo pripravili podlago za barvno toniranje in delno izenačili

nivo podlepljenega platna z originalnim platnom. Grundirano platno in kitane poškodbe smo zatem barvno podložili v tehniki gvaša. Barvnemu podlaganju je sledilo prvo – ročno lakiranje z damar saten lakom. Finalna retuša se je zatem izvedla z oljnimi barvami. Poleg poškodb so se retuširale vidno moteče krakelire. Po levem in desnem robu se je slika barvno »podaljšala« v območje vidnega podlepljenega platna (pribl. 5 cm na vsaki strani). V spodnjem delu se je »podaljšek« slike (pribl. 25 cm) le toniral v tonu, podobnem originalu v spodnjem delu slike. Pred montažo smo hrbtišče slike zaščitili s filcem. Sliko smo 19. julija 2011 prepeljali v cerkev in predali naročniku. Posege na sliki je izvedla ekipa Konservatorsko-restavratorskega ateljeja Šentjošt.

Vid Klančar

94

EŠD: 12996

Naselje: Preddvor

Občina: Preddvor

Ime: Preddvor – Layerjeva kapela

Področje: R

Obdobje: konec 18., začetek 19. stoletja

Restavriranje poslikave Layerjeve kapele v Preddvoru
Kapelo v Preddvoru je poslikal L. Layer na prelomu iz 18. v 19. stoletje. Kasneje, v prvi polovici 20. stoletja, je kapela dobila prenovljeno pročelje v stilu Plečnikove šole. Postavljena je bila v kamniti zid, ki je ločeval cesto od grajskega vrta. Pozicija je zato narekovala obliko kapele, ki je ob cesti široka, v globino pa precej ozka. Kapelo so morali konec leta 2009 zaradi razširitve ceste in graditve trgovine Mercator premakniti z originalne lokacije. Layerjeva kapela v Preddvoru danes stoji ob parkirišču nasproti stopnic, ki vodijo do vhoda v ž. c. sv. Petra.

Spomladi in poleti 2011 se je začela obnova Layerjeve kapele v Preddvoru. Ob dvigu kapele se je ugotovilo, da je bil njen del – cokel – skrit pod nasutjem stare asfaltirane ceste; tako je kapela zdaj za 40 cm višja, kot je bila nekaj desetletij prej.

Danes je to ozka prosto stoječa kapela. Njena skupna višina je okoli 3,40 m, v globino meri 1,05 m in v širino 3,10 m. Njeno pročelje je obloženo z opečnatimi in kamnitimi ploščami. V sredini je v celoti poslikana niša s sliko Marijinega kronanja. Pod nišo je 3–4 cm izstopajoča in 10 cm debela betonska polica, ki loči spodnji del kapele od gornjega. Sprednji rob cokla je obložen s kamnitimi ploščami, ob strani in zadaj pa je kapela ometana z apneno malto. Poslikava niše prika-

Preddvor, stara lokacija Layerjeve kapele (foto: E. T. Andlovic, 2007)

Preddvor, prestavljena in obnovljena Layerjeva kapela (foto: E. T. Andlovic, 2011)

zuje Marijino kronanje, izdelano v freskotehniki. Naslikanih je sedem figur: sv. Marija, Jezus z angelom in Bog Oče, ki jih od spodaj opazujejo sv. Peter, sv. Pavel in sv. Andrej s križem. Vsi so kot kipi tudi upodobljeni na glavnem oltarju cerkve sv. Petra v Preddvoru. Nad njimi bdi golob – Sveti duh. Freska je bila leta 1989 že restavrirana, vendar so stare plombe po 20 letih zaradi soli večinoma popustile, sekundarne retuše pa so se izprale. Zgornji del poslikave je bil kar dobro ohranjen, spodnji del pa je bil v katastrofalnem stanju. To so tri spodnje figure, katerih obrazov skoraj ni bilo več. Kapilarna vlaga in s tem soli, ki razjedajo apneno malto, so prodrle do višine 140 cm poslikave. Na mestu izločanja soli so bile poškodbe najhujše. Tu je bilo nekaj starih plomb z zelo izprano retušo, ki so večinoma spet razpadle in nastale so še nove. Nekaj delov freske je na novo odstopilo od sten, nekaj jih je tudi odpadlo.

Najprej so se stene mehansko očistile debelejših slojev lišajev, ki so pokrivali spodnje predele poslikave. Sledilo je utrjevanje barvne plasti z nanokalkom čez japonski papir. Nato se je očistil sekundarni nanos gorčične barve, s katero je bil premazan zgornji zaobljen del freske in ki je prekrival del sončnih žarkov in druge izprane praznine ob robovih freske. Za ta del se je uporabil nanos z art-peelom. Odstranile in obšile so se stare plombe. Sledilo je izpiranje. Ob tej priložnosti so

se odstranili tudi tanki sloji lišajev; za to se je uporabilo Heliosovo sredstvo proti lišajem, Sanitol. Površina se je nato zopet izprala. Poškodbe so se zakitale in zamenjala se je večina starih plomb. Nekaj trdnih ob robu in barvno izpranih se je pustilo pri miru.

Retuše zgornjega predela so se izvedle najprej, saj je bilo treba nekatere črte le povezati in poudariti nekaj kontur. Sledila sta podlaganje plomb v osrednjem delu in retuša celotne poslikave ozadja. Figure spodnje polovice so bile na nekaterih mestih zelo izprane, vendar so se v večini predelov našli ostanki poslikave, ki so se nato poudarili (lep primer je desna dlan sv. Andreja). Seveda je na odpadlih mestih zevala praznina. Glede na lepo izdelan zgornji del bi spodnji figuri sv. Petra, čigar obraz je bil ohranjen le delno, in sv. Pavla, ki je bil brez glave, izpadli groteskno. Zavodski arhiv je imel starejšo fotografijo iz leta 1988, kjer je še lepo vidna glava sv. Petra, glave sv. Pavla pa tam ni več. K sreči je imel neki domačin fotografijo svojih otrok, slikanih pred kapelo okoli leta 1972, na kateri se vidi delno ohranjen obraz sv. Pavla. Po fotografijah sta bili tako rekonstruirani podoba sv. Petra (tudi manjkajoča draperija) in oblika glave sv. Andreja, del obraza pa je bil naslikan prilagojeno ostali poslikavi.

Eva Tršar Andlovic

95

EŠD: 9677

Naselje: **Pristava pri Trebnjem**

Občina: Trebnje

Ime: **Trebnje – arheološko najdišče Pristava**

Naslov: Goliev trg 5

Področje: A

Obdobje: rimsko obdobje

V obdobju med 25. in 26. februarjem 2010 je bila na območju naselja Pristava pri Trebnjem izvedena predhodna arheološka raziskava. Predhodna arheološka raziskava v obliki arheološkega dokumentiranja in izkopa strojnih testnih jarkov različnih dimenzij je bila izvedena na območju, zaščitenem kot arheološka dediščina (EŠD 9677, 776), ter je bila omejena na območje parc. št. 232/1 in del parc. št. 232/5, obe k. o. Štefan. Namen raziskave je bil ovrednotiti arheološki potencial območja parcele pred morebitnim posegom, ki bi zajel dodatno nasipavanje območja. Same parcele ležijo severno ob cesti med Trebnjem in Pristavo, natančneje vzhodno od prve hiše, če se pripeljemo iz smeri Trebnjega v Pristavo. Samo površino rahlo pobočnih parcel s padcem proti vzhodu in jugovzhodu označujejo travnate in v večjem delu orane površine. Ob našem prihodu je bil sicer del območja raziskave, večji del parc. št. 232/5, že nasut z zemljino z območja gradnje v neposredni bližini, kjer je gradbena dela sicer izvajal naročnik predhodne arheološke raziskave, podjetje MTI Multitone Trading & Investments, d. o. o.

Predhodna arheološka raziskava je bila izvedena na podlagi podanih kulturnovarstvenih pogojev (TR-29/2009-UB, TB), ki jih je izdala območna enota ZVKDS iz Novega mesta, ter na podlagi pridobljenega Kulturnovarstvenega soglasja za raziskavo in odstranitev dediščine, ki ga je izdalo Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije (62240-468/2009/2). Arheološke raziskave je izvajalo podjetje Arheološke raziskave Otmar Kovač, s. p., vodja raziskav je bil Otmar Kovač, strokovni nadzor arheoloških del je izvajal odgovorni konservator Uroš Bavac, univ. dipl. arheolog, z ZVKDS, OE Novo mesto.

Raziskava je bila izvedena v dveh dneh in je zajemala arheološko dokumentiranje in izkop dveh strojnih testnih jarkov v skupni dolžini 98 m in širine 1,5 m. Skupaj je bila odprta površina 147 m², globina testnih jarkov pa je odvisna od nivoja geološke osnove in najdenih arheoloških ostalin.

Med raziskavo smo v testnem jarku 1, dolgem 41 m in orientiranem v smeri vzhod-zahod, določili arheološke najdbe, ki jih opredeljujemo kot rimskodobne grobove. Določili smo dva žgana rims-

kodobna grobova (grobova 2, 3) in dva pokopa v žari (grobova 1, 4). Grobova 2 in 3 smo določili na globini 0,5 m pod današnjo površino in sta bila močno poškodovana. Grob 2 je bil sicer določen ob profilu testnega jarka in je njegov del še nedotaknjen zunaj testnega jarka. V grobu smo kot pridatek določili rimskodobno skodelico, v še deloma ohranjenem polnilu pa tudi drobce kosti. Grob 3 je bil prav tako močno poškodovan, vendar smo kljub temu lahko določili del grobne konstrukcije, ki jo predstavlja s ploščatimi kamni tlakovano dno grobne kamre. Zaradi oranja je bil grob močno poškodovan, kljub temu pa smo uspeli določiti nekaj odlomkov rimskodobne keramike. Močno poškodovan grob 1 smo določili na nivoju 0,6 m pod današnjo površino in ga označuje dno z delom ostenja žare, v kateri je žganina. Vkopa ali kamnite konstrukcije grobu 1 nismo določili. Grob 4 z žaro smo določili na nivoju 0,55 m pod današnjo površino. Grob 4 smo določili na osnovi ostanka močno poškodovane kamnite konstrukcije brez določljive oblike in poškodovanega polnila grobne jame z močno koncentracijo rimskodobne keramike, stekla in kovine, najdbe predstavljajo preoran nivo groba 4 s pridatki. Po odstranitvi omenjenega polnila v debelini do 0,2 m iz groba 4 smo nato določili še dodaten 0,75 m globok vkop v geološko osnovo z žaro. Sama žara je imela sicer poškodovano ustje, preostali del do dna pa je bil varen pred nearheološkimi posegi v prostor. Po pregledu keramičnih najdb smo nato ugotovili, da se deli ustja žare nahajajo med polnilom, ki smo ga skupaj s poškodovanimi deli grobne konstrukcije določili na nivoju 0,55 m. V vzhodnem zaključku testnega jarka 1 smo v njegovem vzhodnem zaključku sicer na nivoju pod ornico, na globini 0,7 m, določili tudi večjo kamnito ploščo pravokotnega tlorisa v osnovni legi, ki pa je nismo premikali in pod katero predvidevamo še nepoškodovan grob. Naše trditve zaradi podtalne vode nismo mogli dokazati. Delo smo nato nadaljevali v testnem jarku 2, dolgem 57 m ter orientiranem v smeri sever-jug. V tem jarku smo pod ornico sicer določili nekaj odlomkov rimskodobne opeke, vendar nismo določili grobov ali morebitne arheološke plasti. Zaradi pobočne lege in ilovnate geološke osnove smo med raziskavo ugotovili probleme s počasnim odtekanjem vode na območju del.

Najdba rimskodobnih grobov in najdb na območju parc. št. 232/1 in dostopnega dela parc. št. 232/5, obe k. o. Štefan, ki se sicer nahajata na območju EŠD 9677 Trebnje – arheološko najdišče Pristava in EŠD 776 Trebnje – arheološko območje Trebnje je še dodatno potrdila sicer že večkrat potrjeno rimskodobno uporabo prostora na območju Pristave.

Otmar Kovač

Trebnje, arheološko najdišče Pristava, območje raziskave pred pričetkom del (foto: O. Kovač)

96

EŠD: 9155

Naselje: **Ptuj**

Občina: **Ptuj**

Ime: **Ptuj – arheološko najdišče Levi breg**

Področje: **A**

Obdobje: **rimsko obdobje**

Južno od OŠ Ljudski vrt na Ptujju so bile zaradi načrtovane gradnje padavinske kanalizacije na pobudo investitorja Mestne občine Ptuj, na zemljiščih s parc. št. 219/1, 219/17, 3981, 3982 in 3984/1, vse k. o. Ptuj, opravljene arheološke raziskave. Njihov namen je bil nadzorovana odstranitev arheoloških ostalin znotraj območja gradbenega pasu načrtovanega posega. Po opravljeni raziskavi je bilo obravnavano območje sproščeno za načrtovano gradnjo brez nadaljnjih kulturnovarstvenih zahtev.

Območje raziskanih površin leži na južnem robu velikega vzhodnega poetovionskega grobišča, ki se je razprostiralo ob cesti proti Savariji (današnjemu Szombatheliju), v današnji mestni četrti Rabelčja vas.

Arheološka izkopavanja na obravnavanih zemljiščih je med 14. aprilom in 31. majem 2011 opravilo podjetje PJP d. o. o., pod vodstvom Primoža Predana, univ. dipl. arheologa. Raziskan je bil gradbeni jarek širine ok. 1,8 m, skupne površine ok. 572 m², pri čemer je bila povprečna globina izkopnega polja 1,8 m. Gradbeni izkop

na zemljišču s parc. št. 219/1, k. o. Ptuj, je segel do globine 1 meter, arheološke ostaline pa je bilo za pričakovati šele na globini od 1,7 metra dalje. Zato je bilo sklenjeno, da se arheološke ostaline na tem zemljišču ohranijo pod zemljo nedotaknjene. Izkop v cestnem svetu današnje Kajuhove in Trubarjeve ulice, parc. št. 3981, 3982 in 3984/1, vse k. o. Ptuj, ni dal pozitivnih arheoloških rezultatov. Na zemljišču s parc. št. 219/17, k. o. Ptuj, so bile v širini gradbenega pasu strojno odstranjene recentne premešane zemeljske plasti do globine ok. 70 cm, kjer se je pojavila plast rumenkaste meljaste gline z rimskodobnim keramičnim gradivom in gradbenim materialom ter vanjo vkopanimi rimskimi grobovi.

Skupno je bilo raziskanih 24 grobov, ki so bili skoraj brez izjeme izropani že v antiki. Dvajset grobov je bilo žganih, z enostavno grobno jamo ali grobno konstrukcijo iz tegul. Štirje grobovi so bili skeletni. V treh primerih je bil pokojnik pokopan v enostavni grobni jami, v enem primeru pa v sarkofagu.

Odkritih je bilo tudi šest grobnih parcel, zamenjenih s konstrukcijo iz prodnikov in lomljencev ali z jarkom. Nobena od parcel zaradi ozkega izkopnega polja ni bila raziskana v celoti.

Na podlagi primarne analize odkritega keramičnega in kovinskega gradiva smo pokopavanje na raziskanem delu grobišča okvirno datirali v 2. stoletje n. š.

Andrej Magdič, Barbara Čeh

Ptuj, arheološko najdišče Levi breg, opečna konstrukcija groba št. 3 (foto: arhiv PM Ptuj-Ormož)

Ptuj, arheološko najdišče Levi breg, opečna konstrukcija groba št. 23 (foto: arhiv PM Ptuj-Ormož)

Ptuj, arheološko najdišče Levi breg, zlat uhan iz groba št. 15 (foto: Boris Farič)

97
EŠD: 9155, 9277

Naselje: Ptuj
Občina: Ptuj

Ime: Ptuj – arheološko najdišče Levi breg, Ptuj
– arheološko najdišče Panorama

Področje: A

Obdobje: bronasta doba, železna doba, rimska obdobje, srednji vek

Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Center za preventivno arheologijo, je v sklopu rekonstrukcije objekta 2 nekdanje vojašnice na Ptujju (parc. št. 955/6, k. o. Ptuj), v času od 12. oktobra 2010 do 8. avgusta 2011 izvedel zaščitne arheološke raziskave. Arheološke raziskave so bile izvedene po naročilu Ministrstva za kulturo Republike Slovenije.

Predhodne zaščitne arheološke raziskave so bile neizogibne, saj objekt stoji znotraj zaščiteneih enot arheološke dediščine, ki sta v Registru nepremične kulturne dediščine vpisani kot Ptuj – arheološko najdišče Levi breg (EŠD 9155) in Ptuj – arheološko najdišče Panorama (EŠD 9277) in sta z odlokom o razglasitvi nepremičnih kulturnih in zgodovinskih spomenikov na območju Občine Ptuj razglašeni za spomenika lokalnega

pomena (Uradni vestnik občin Ormož in Ptuj, št. 35/89-181, Uradni vestnik Mestne občine Ptuj, št. 1/2008-2; Uradni vestnik Mestne občine Ptuj, št. 1/2008-2, 7/2009-61, 9/2010-51, 12/2010-86).

Zaščitne arheološke raziskave so bile izvedene v notranjosti in neposredni okolici nekdanje avstro-ogrske kasarne, ki je bila postavljena leta 1905. Že med izkopom gradbene jame za temelje kasarne, leta 1905, naj bi bili odkriti slabo ohranjeni ostanki rimskodobnih objektov in večja količina rimskodobnega drobnega arheološkega materiala (VOMER GOJKOVIČ, M., in KOLAR, N. 1993, *Archaeologia Poetovionensis*. Stara in nova spoznanja (Ptuj)), kar je potrjevalo obstoj arheoloških ostalin na obravnavanem območju. Na to so kazali tudi rezultati arheoloških raziskav, ki so bile izvedene v neposredni bližini (na območju dvorišča nekdanje vojašnice).

Prve večje raziskave na območju nekdanje vojašnice je izvedlo Muzejno društvo Ptuj, ki je leta 1912 opravilo sondiranje oziroma izkopavanje na dvorišču vojašnice, vzhodno od objekta 2 (SARIA, B. 1922, *Arheološka istraživanja u oblasti starog Poetovia* (Archaeological Investigations in the Area of old Ptuj), *Starinar* 1, 3. ser., 191–208). Med temi izkopavanji so bili odkriti

ostanki tlakovane ulice, ki je imela ob robovih odkrita odtočna kanala. Ob ulici so bili odkriti tudi ostanki temeljev objektov in portikov oziroma stebrišč (HORVAT, J., LOVENJAK, M., DOLENC VIČIČ, A., LUBŠINA TUŠEK, M., TOMANIČ JEVREMOV, M., IN ŠUBIC, Z. 2003, *Poetovio. Development and Topography*, v: M. Šašel Kos, P. Scherrer (ur.), *The autonomous Towns of Noricum and Pannonia. Pannonia 1, Situla 41* (Ljubljana), 153–189). Objekti oziroma samo mesto so bili usmerjeni v smeri današnjega toka reke Drave. Na obravnavanem območju naj bi na temeljih iz rečnih oblic in malte stali zelo kakovostno zgrajeni objekti, ki so bili bogato okrašeni (HORVAT, J., LOVENJAK, M., DOLENC VIČIČ, A., LUBŠINA TUŠEK, M., TOMANIČ JEVREMOV, M., IN ŠUBIC, Z. 2003, *Poetovio. Development and Topography*, v: M. Šašel Kos, P. Scherrer (ur.), *The autonomous Towns of Noricum and Pannonia. Pannonia 1, Situla 41* (Ljubljana), 153–189), kar se ujema z domnevo, da naj bi to območje predstavljalo osrednji del rimskodobne Petovione.

Naslednje raziskave, ki so zajele in odprle nekoliko večjo površino, na območju nekdanje vojašnice, so bile izvedene leta 1975, ko je ekipa Zavoda za spomeniško varstvo Maribor, pod vodstvom arheologa Ivana Tuška, izvedla zaščitna arheološka izkopavanja na območju, predvidenem za gradnjo nove kotlovnice. Izkopno polje je merilo 14,5 x 20 m. Na tem območju je bil dokumentiran večji rimskodobni objekt, ki je stal na temeljih iz rečnih oblic. Ob severozahodnem delu osrednjega zida je bilo še ohranjeno dno odtočnega kanala, v prostorih VIII in X pa je bil ohranjen tudi estrih iz drobnega peska in zdrobljene opeke, pomešane z apneno malto, ki je bil položen na plast rečnih oblic. Pod estrihom v prostoru X je bil odkrit tudi stebriček hipokavsta. Drobne najdbe, odkrite v objektu, so datirane v čas od druge polovice 1. stoletja do 3. stoletja (TUŠEK, I. 1977, Ptuj, Vičava, *Varstvo spomenikov* 21, 251–252; MIKL-CURK, I., in TUŠEK, I. 1985, *O središču Petovione*, *Arheološki vestnik* 36, 285–314). Eden od prostorov naj bi predstavljal delavnico za obdelavo oziroma izdelavo koščenih proizvodov (HORVAT, J., LOVENJAK, M., DOLENC VIČIČ, A., LUBŠINA TUŠEK, M., TOMANIČ JEVREMOV, M., IN ŠUBIC, Z. 2003, *Poetovio. Development and Topography*, v: M. Šašel Kos, P. Scherrer (ur.), *The autonomous Towns of Noricum and Pannonia. Pannonia 1, Situla 41* (Ljubljana), 153–189).

Na obravnavanem območju so naslednje nekoliko večje raziskave izvedli šele leta 1992, ko je

arheološka ekipa Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine Maribor pod vodstvom arheologa Ivana Tuška izvedla arheološki nadzor in zaščitno arheološko izkopavanje ob zemeljskih posegih za prenovo infrastrukture na območju vojašnice oziroma učnega vojaškega centra. V jarku severno oziroma severozahodno od objekta 2 je bilo kljub večjim destruktivnim posegom v bližnji preteklosti ohranjenih 11 temeljev rimskodobnih zidov, ki so bili, tako kot ostali na tem območju, grajeni iz rečnih oblic in apnene malte. V letu 2010 je bil na območju objekta 2 nekdanje vojašnice na Ptujju v sklopu rekonstrukcije objekta sprva predviden le arheološki nadzor oziroma arheološka dokumentacija ob gradnji, saj zaradi skopih podatkov o uničenju arheoloških ostalin med izkopom gradbene jame leta 1905 ni bilo mogoče točneje vnaprej predvideti obsega del. Po začetku strojnih del pa se je izkazalo, da so pod vojašnico sorazmerno dobro ohranjene arheološke ostaline rimskodobne Petovione. Tako je bilo nujno treba izvesti zaščitne arheološke raziskave, ki pa so bile zaradi statike objekta omejene na izkop le do globine, ki je bila nujna za izvedbo rekonstrukcije – tega objekta. Tako so na večjem delu izkopnega polja ostale še neraziskane oziroma neizkopane arheološke ostaline. Arheološke raziskave v notranjosti objekta so zajemale površino veliko približno 460 m², okoli objekta pa 473 m² (glede na širino jarka na današnji hodni površini) oziroma približno 245 m² (površina na dnu raziskanih jarkov). Raziskana površina je bila v notranjosti objekta razdeljena v devet delov, ki so bili prilagojeni kletnim prostorom vojašnice. Prostori so bili različne velikosti. Izstopala sta predvsem prostora na jugozahodnem in severovzhodnem koncu objekta, ki sta merila 14,5 x 6 m in sta bila zaradi večje površine najprimernejša za izvedbo raziskav. Ta prostora sta bila tudi arheološko najbolj izpovedna, saj sta bila zaradi gradbenih del najbolj ogrožena in zaradi tega tudi najgloblje izkopana (severovzhodni del je bil izkopan do geološke osnove). V osrednjem delu, ki je zajemal približno 200 m², so bile arheološke raziskave izvedene v obliki arheološke dokumentacije odkritih struktur in plasti. Po arheološki dokumentaciji so bile ostaline zaščitene z industrijskim filcem in drobnim gramozom. Okoli objekta je bilo arheološko izkopavanje prilagojeno izkopom, potrebnim za rekonstrukcijo objekta. Tako so se arheološke raziskave v okolici objekta omejile na do 2,5 m širok jarek okoli objekta ter na do 4 m širok jarek v smeri proti reki Dravi, ki je potekal v smeri severovzhod–jugozahod in se je zaključil v reki Dravi. Arheološko izkopavanje je bilo izvedeno le

na zgornji vičavski terasi, kjer je stala nekdanja vojašnica, saj med strojnim izkopom na nivoju spodnje vičavske terase ni bilo odkritih ohranjenih arheoloških ostalin. Poleg tega je bilo zaradi gradnje komunalnega jaška arheološko izkopano tudi približno 21 m² veliko območje neposredno ob severnem zidu objekta.

Arheološke raziskave na območju objekta 2 nekdanje vojašnice na Ptujju so razkrile, da so se v notranjosti objekta rimskodobne ostaline nahajale neposredno pod tlakom nekdanje vojašnice, na globini 1,5 m (v severovzhodnem) in 2 m (v jugozahodnem delu) pod današnjo hodno površino okoli objekta. V okolici objekta pa so bile arheološke plasti ohranjene na globini 1 m pod današnjo hodno površino. V notranjosti so bili neposredno pod tlakom jasno vidni srednjeveški roparski jarki, zaradi katerih so bili kamniti zidovi v celoti odstranjeni. Prav tako so bili ti jarki vidni okoli objekta, kjer pa so bili globlji, saj so bile tu arheološke plasti ohranjene že na globini 1 m pod današnjo površino. Takoj je bilo tudi jasno, da je bil izkop ob gradnji kasarne v letu 1905 izveden zelo natančno in je zajemal izključno gradbeno jamo za temelje objekta. Tako so bile arheološke plasti ob temeljih zelo dobro ohranjene. Takoj je bilo jasno, da so se na območju objekta 2 ohranili le temelji zidov in stebrov, ki so bili grajeni iz rečnih prodnikov in malte, saj so gradbeni material iz zidov tudi tukaj izropali v srednjem veku. V jugozahodnem delu objekta so bili odkriti ostanki rimskodobne ulice oziroma ceste, ki je bila na obeh straneh omejena z objekti, ki so imeli ob cesti portik oziroma stebrišče. Cesta oziroma ulica je potekala v smeri jugozahod–severovzhod in je bila široka 6 m. Cesta in objekta ob ulici so imeli več faz pozidave in uporabe. Znotraj portikov oziroma stebrišč ni bilo odkritih tlakovanih hodnih površin, ampak le zbita glinena hodna površina. Pod cestiščem je najverjetneje potekala kamnita kloaka oziroma kanalizacija, ki pa je bila, tako kot zidovi, v celoti izropana v srednjem veku. V osrednjem delu vojašnice so bili neposredno pod temelji dokumentirani ostanki temeljev rimskodobnih objektov, ki so imeli različno velike prostore. Točne funkcije teh objektov ni bilo mogoče določiti. Na podlagi odkritih odlomkov ometa, ki so bili izredno lepo poslikani, pa lahko sklepamo, da je šlo za območje, kjer so živeli bogatejši sloji prebivalstva ali pa so to bili uradniški objekti. Na to kažejo tudi deli mozaikov, ki so bili odkriti (eden v sekundarni legi) med izkopavanji okoli objekta, in večji kosi obdelanega marmorja, ki so še bili znotraj srednjeveških roparskih jarkov. V

severovzhodnem koncu objekta so bili odkriti ostanki temeljev rimskodobnih objektov, ki so bili zelo slabo ohranjeni, saj so jih med izkopom jame za kasarno zelo poškodovani. V tem delu je bil arheološki zapis najslabše ohranjen. Arheološke plasti in strukture v tem delu izkopnega polja so bile debele samo do 0,6 m in so ležale neposredno na matični oziroma geološki osnovi. Med izkopavanjem jarka ob severozahodnem licu objekta sta bili odkriti tudi dve ožji ulici (2 m), ki pa sta bili v notranjosti objekta uničeni. Tako lahko le sklepamo, da sta se ulici pravokotno stikali z večjo ulico, odkrito v notranjosti objekta. Uličici, ki sta bili široki le 2 m in sta potekali med zidoma, sta bili tlakovani s prodom na enak način kot večja ulica, s katero sta se stikali. Ulici sta bili druga od druge oddaljeni 35 m, kar kaže na velikost parcele oziroma mogoče celo na parcelacijo območja Vičave. Za ulico, odkrito med raziskavami leta 1912, pa je mogoče ugotoviti, da poteka pravokotno na večjo ulico, odkrito v jugozahodnem delu objekta, ter vzporedno z manjšima ulicama. To kaže na dejstvo, da so bile parcele med ulicami različno velike. Glede na veliko količino drobnih najdb, predvsem keramike in gradbenega materiala, je ta grajena faza okvirno datirana v čas od konca 1. stoletja oziroma od začetka 2. stoletja.

Pod grajenimi objekti, na delih, kjer je bil raziskan in odstranjen celotni arheološki zapis, pa so bile tudi arheološke ostaline, ki potrjujejo zgodnejšo poselitev tega območja oziroma kažejo nanjo. Pod strukturami in plastmi iz časa drugega stoletja so bili namreč odkriti ostanki lesenih objektov v obliki stojk in odtisov lesenih tramov v geološki oziroma matični osnovi in v plasti nad njo. Glede na razprostranjenost teh ostalin lahko sklepamo, da se je lesena faza rimskodobne poselitve Vičave razprostirala na celotnem območju nekdanje vojašnice. Sledovi take gradnje so bili namreč odkriti na obeh skrajnih koncih izkopnega polja. Najbolj izpričujejo ostaline te faze so bile odkrite v notranjosti objekta, v njegovem severovzhodnem koncu, kjer so bili vidni izraziti odtisi tramov, ki so potekali pravokotno drug na drugega in so bili očitno del objektov, katerih točne funkcije ni bilo mogoče določiti. Podobni, vendar veliko manj jasni in izpovedni ostanki lesene gradnje so bili odkriti tudi v jarkih okoli objekta, predvsem okoli severnega konca objekta in v kanalu za meteorno vodo ob samem južnem robu zgornje vičavske terase. Na podlagi drobnih najdb je ta faza gradnje datirana v prvo polovico 1. stoletja.

Evgen Lazar

Ptuj, vojašnica, objekt 2, pogled na arheološke ostaline v jugozahodnem koncu objekta (foto: D. Kovačič)

Ptuj, vojašnica, objekt 2, pogled na arheološke strukture na območju izkopa za meteorno kanalizacijo (foto: E. Lazar)

Ptuj, vojašnica, objekt 2, pogled na ostanke lesene gradnje v severovzhodnem koncu objekta (foto: D. Kovačič)

98

EŠD: 583

Naselje : Ptuj

Občina: Ptuj

Ime: Ptuj – grad

Področje: UA

Obdobje: 12.–17. stoletje

Objekt konjušnice je del spomeniške celote gradu Ptuj. Objekt nekdanje konjušnice in razgledni stolp sta zgrajena na vzhodnem delu grebena grajskega griča, po katerem je teklo obrambno obzidje mesta Ptuj in gradu pred Turki. Na grebenu je bila zgrajena tako imenovana topovska ploščad, ki jo je obdajalo obzidje in se je zaključila na vzhodu z obrambnim objektom.

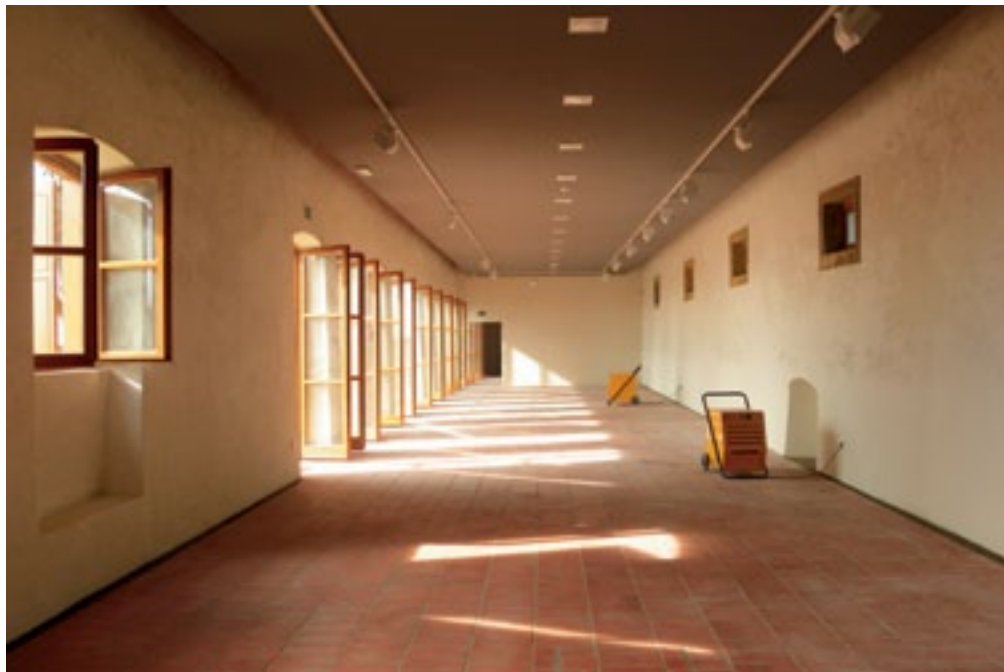
V šestdesetih letih 17. stoletja, po prenehanju nevarnosti turških vpadov in v času velikih preoblikovanj grajskega kompleksa, so na vzhodni obrambni ploščadi postavili vzhodni stolp z izjemnim razgledom na Ptujsko ravnico in mestno jedro ter gospodarski objekt za potrebe grajske konjušnice. Objekt nekdanje konjušnice

leži na severnem delu ploščadi, severno steno pa tvori nadzidani obrambni zid, v katerem so še ohranjene strelne line iz različnih obdobj 16. in 17. stoletja. Pred objektom sta bila topovska ploščad in kasnejše gospodarsko dvorišča preurejena v nekdanji gostinski vrt, v osrednjem delu ob južnem zidu so zasajeni kostanji.

Prostori nekdanje konjušnice so bili že v sedemdesetih letih preurejeni za gostinsko dejavnost in v spominu Ptujčanov še danes živi spomin na »grajsko restavracijo z grajskim vrtom« in izjemnim pogledom na historično mestno jedro Ptuj s širokim zaledjem. Na podlagi kulturnovarstvenih programov in projektov izrabe je bil izdelan projekt prenove za gostinsko dejavnost. V skladu s projektom je bil v devetdesetih letih 20. stoletja delno obnovljen stolp. Opravljene so bile sondažne in gradbene raziskave ter v nivoju kleti tudi arheološke raziskave. Stolp je bil statično saniran, obnovljena sta bila ostrejšje in kritina, vzpostavljena so bila primarna velika polkrožna okna in izvedeno novo stopnišče v nadstropje stolpa. Po teh delih je bila prenova za več let prekinjena.

Ptuj, grad, notranjščina konjušnice pred obnovo, 2011 (foto: M. Habjanič)

Ptuj, grad, obnovljen razstveni prostor v nekdanji konjušnici, februar 2012 (foto: M. Habjanič)

Ptuj, grad, nekdanja topovska ploščad – dvorišče pred konjušnico pred posegi, december 2011 (foto: M. Habjanič)

Ptuj, grad, urejanje ploščadi pred konjušnico, februar 2012 (foto: M. Habjanič)

V letu 2003 je Ministrstvo za kulturo nadaljevalo prenovu in je naročilo projektno dokumentacijo statične sanacije konjušnice s prezentacijo fasad, ki jo je izdelalo podjetje ELEA IC, d. o. o., Dunajska cesta 21, 1000 Ljubljana. Na podlagi dokumentacije je bila izvedena gradbenostatična sanacija objekta nekdanje konjušnice z rekonstrukcijo ostrejša in obnovljena je bila zunanjščina objekta – fasade in stavbno pohištvo. Ob zemeljskih gradbenih delih so arheologi zaveda in muzeja opravljali arheološki nadzor. Med poznosrednjeveškimi zidovi sta bila najdena prazgodovinska kulturna plast z jamami iz pozne bronaste dobe in poškodovan staroslovanski skeletni grob. Prenova zunanjščine je bila izvedena po vzoru zadnje večje prenove objekta. Ohranjene in obnovljene so bile sekundarne velike okenske odprtine, saj je bil objekt namenjen ponovno za restavracijo in muzejsko sprejemno pisarno. Vendar pa se prenova notranjščine ni nadaljevala, saj je predvidni najemnik gostinskih prostorov sodelovanje prekinil.

Leta 2010 in 2011 je Projekt inženiring Ptuj izdelal projektno dokumentacijo notranjščine z inštalacijami za muzejske prostore – pisarno s prodajalno in manjšim razstaviščem ter za gostinsko ponudbo na podlagi potreb novega gostinca. Vendar je tudi ta odstopil in konec leta 2011 je Ministrstvo za kulturo dodelilo močno okrnjena sredstva za prenovu zahodnega dela konjušnice za potrebe muzeja in razstavišča. Prenovo je bilo treba čim prej pričeti zaradi postavitve etnološke zbirke pustnih likov v prostorih nekdanje grajske konjušnice v okviru Evropske kulturne prestolnice 2012. Projektno dokumentacijo je bilo treba delno spremeniti, vendar spremembe ne bodo onemogočale prvotno načrtovane izvedbe in izrabe. Povečane so bile razstavne površine, ki so bile ključne za pričetek prenove. Finančna sredstva so bila zelo okrnjena in varčevati je bilo treba predvsem pri opremitvi: nekaj predvidenih svetil je bilo nadomeščenih z že obstoječimi muzejskimi svetili, nekaj s cenejšimi, vendar še sprejemljivimi, opustiti je bilo treba stekleno transparentno steno med prodajnim in razstavnim prostorom ter jo nadomestiti z začasno, predvideni ročno izdelani opečni talni tlakovec pa je bil nadomeščen s še ustreznim opečnim tlakovcem, ki ga je bilo moč dobiti v kratkem časovnem roku. Na zunanjem prostoru pred konjušnico, na nekdanji topovski ploščadi je bil ob arheološkem nadzoru vzpostavljen zgolj ustrezen popeskan nivo, tlakovanje v peščenjaku, načrtovano ob objektu in pred stolpom, pa je bilo začasno opuščeno, prav tako so bili opuščeni leseni platoji za gostinsko

opremo in leseni hodnik ob obzidju, ki je namenjen predvsem za razgled na historično mestno jedro.

Kljub okrnjenemu financiranju in zelo kratkemu časovnem roku za izvedbo del je bila obnova notranjščine in popeskanega platoja pred objektom ustrezno in pravočasno izvedena. Oprema muzejske prodajalne in razstavišča s postavitvijo etnološke razstave pustnih likov ni bila zajeta v investiciji in jo bo izvedel Pokrajinski muzej Ptuj Ormož.

Marlenka Habjanič

99

EŠD: 3296

Naselje: Ptujška Gora

Občina: Majšperk

Ime: Ptujška Gora – cerkev sv. Lenarta

Področje: UA

Obdobje: 16., 17. stoletje

Cerkev sv. Lenarta stoji sredi ptujskogorskega pokopališča na vzhodnem robu naselja. Zaradi veličastne Marijine cerkve sredi naselja je bila doslej le redko predmet strokovnih obravnav. Najbolj celovito oznako njene arhitekture in stavbne zgodovine je leta 2010 podal podpisani v monografiji, izdani ob praznovanju šeststoletnice izgradnje Marijine cerkve (Peskar, R. (2010): Bazilika Marije Zavetnice na Ptujški Gori, Ljubljana, Družina, str. 237–243), ki je pokazala, da imamo opraviti s stavbo, zgrajeno v prvi polovici 16. stoletja in temeljito obnovljeno v zgodnjem 17. stoletju.

Čeprav je cerkev tudi v 19. in 20. stoletju doživela obsežnejše obnove in je bila redno vzdrževana, je bilo njeno gradbeno stanje vseeno slabo, saj so bili glavni portal in novejši ometi, zlasti znotraj, močno prizadeti zaradi kapilarne vlage, strešna kritina je bila močno dotrajana, posamezni deli (na primer spodnji del zunanjščine) pa obnovljeni in prezentirani na neustrezen način in z neustreznimi materiali, zlasti s cementno malto. Zato se je Župnija Ptujška Gora, ki jo upravljajo bratje minoriti, odločila, da zamenja dotrajani bobrovec z novim, fasado prebeli po predhodni odstranitvi neustreznega fugiranja in manjših korektur strešnega venca, v notranjščini pa odstrani presoljene omete, izvede nove in celoto prebeli, pri čemer naj bi nekaj posegov (čiščenje in utrjevanje) bili deležni tudi oltarji iz 17. stoletja. Pred začetkom del je ZVKDS s kulturnovarstvenimi pogoji zahteval, naj se izvedejo v notranjščini, še posebno v kratkem tristrano

Ptujška Gora, zunanjščina cerkve sv. Lenarta po obnovi (foto: R. Peskar)

Ptujška Gora, cerkev sv. Lenarta, detajl reliefa duš v vicah z oltarja Sv. križa po restavriranju (foto: R. Peskar)

sklenjenem prezbitariju, predhodne raziskave. Te je septembra 2011 začela izvajati restavratorka Irena Čuk (glej poročilo spodaj). Da je bila zahteva upravičena, je kmalu potrdilo odkritje stenske dekorativne poslikave, ki jo je mogoče na podlagi tipoloških in slogovnih značilnosti časovno opredeliti v prvo polovico 17. stoletja. Poslikava se je pod več plastmi beležev in delno ometa ohranila na zvezdasto grebenastem oboku in zahodni strani slavaloka, vendar zaradi nestrokovnih posegov pred desetletji v precej okrnjenem obsegu. Kljub temu je razbrati, da je bil slavalok okrašen z naslikanimi sivimi kvadri in preprosto žarkasto obrobo, konzole iz ometa so bile polihromirane s sivo in rahlo marmorirane, grebeni obočne sheme so bili poudarjeni v smislu imitacije gotških reber oziroma rastlinskega venca, polja pa so bila zapolnjena z vitkim rastlinskim vitičevjem, izvedenim večinoma z oker in rdečkasto barvo. Zaradi pomanjkanja sredstev je bila poslikava odkrita le na nekaj obočnih poljih, kjer so bile poškodbe zakitane, barvna plast pa ustrezno očiščena in utrjena. Retuš je bilo le za vzorec. Ostala načrtovana krovna, zidarska in pleskarska dela, ki jih je financirala župnija, so bila izvedena v skladu z izdanimi pogoji in navodili. Obrtniška dela so izvajali lokalni mojstri, restavratorsko-konservatorska dela na poslikavi pa sta izvedli Irena Čuk v okviru redne dejavnosti ZVKDS, OE Maribor, in Anita Bowen. Glavni portal je bil restavriran pod vodstvom Viktorja

Gojkoviča. Čiščenje oltarjev in utrjevanje lesa z akrilnimi sredstvi pa smo brez ustreznega programa restavratorskih del odsvetovali. Izjema so bila hrastova vrata iz 20. stoletja, ki so bila očiščena in oljena, del vratnega polnila pa je bil zastekljen, s čimer bo najbolj radovednim obiskovalcem omogočen hiter ogled notranjščine. Od oltarne opreme je bil restavratorskega posega deležen le relief z motivom duš v vicah, ki je sestavni del desnega stranskega oltarja Sv. križa. Oltar sam je sicer iz 17. stoletja, osrednji motiv Križanega z dvema angeloma ter trpečih duš v vicah v spodnjem delu kompozicije pa je nastal sredi 18. stoletja in je glede na izredno visoko kvaliteto izvedbe delo enega od tedanjih vodilnih štajerskih kiparjev. Stilno formalno so najbližje dela Jožefa Holzingerja. Križanega in angela je več kot pred desetletjem restavriral škofijska restavratorska delavnica pod tedanjim vodstvom restavratorja Andreja Šebalja, ki je prevzel tudi konservatorsko-restavratorska dela na reliefu. Zaradi relativno dobrega stanja reliefa sta bili izvedeni le čiščenje in utrjevanje barvnih plasti in pozlate, pri čemer je bila vsa patina ohranjena, retuša pa je bila izvedena le v minimalnem obsegu. Ker oltarni nastavek še čaka na posege, je bil relief tudi zaradi varnosti začasno prestavljen h Križanemu in angeloma, ki so že nekaj časa v župnijskem muzeju.

Robert Peskar

100

EŠD: 3296

Naselje: **Ptujška Gora**

Občina: **Majšperk**

Ime: **Ptujška Gora – cerkev sv. Lenarta**

Področje: **R**

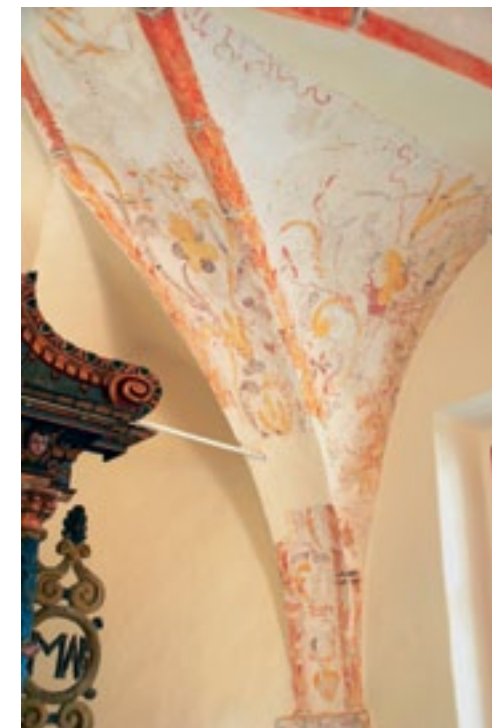
Obdobje: **16., 17. stoletje**

Po obnovitvenih delih, ki so bila nazadnje izvedena leta 2008, so se ptujskogorski minoriti lotili zamenjave strešne kritine, korekcije fasad in obnove notranjščine. V notranjščini so predhodno stekle sondažne raziskave v glavni ladji in v prezbitariju. V glavni ladji so bili že pred časom zaradi vlage odbiti prvotni ometi. Prav tako je bilo treba zaradi vlage v spodnjem delu do višine 1,5 m odbiti omet in ga nadomestiti s saniranim. Na slavaloku se je pod beleži odkrila poslikava, imitacija kamnitih blokov. Oba robova slavaloka sta bila tonirana s sivo in obrobljena s temnosivo in belo črto. Na polkrožnem zaključku imitiranih kamnitih blokov smo v zelo slabem stanju zasledili še naslikane trikotnike v sivem tonu. Pod to poslikavo je bila vidna še starejša poslikava v tonu temnega okra.

V prezbitariju smo pod beleži na zvezdasto grebenastem oboku zasledili dekorativno rastlinsko poslikavo s sadjem. Gre za dve poslikavi. Prvotna je obsegala v celoti poslikan obok z rastlinsko dekorativno poslikavo na beli osnovi, ki zajema skromno paleto barv (oker, opečno rdečo in sivo). Zvezdasti stiki na oboku so poslikani s svetlim okrom, na katerem so z opečnato rdečo barvo naslikani še listi. Te poslikane obrobe so hkrati poslikane kot polja. Kasneje so te obrobe prebarvali z opečnato rdečo, ki so jo členili s temnosivo in belo črto. Zvezdast obok se je zaključil s preprostimi konzolami s trikotnim zaključkom in cofom na koncu. Na konzolah je pod beleži zaslediti tri sloje poslikav. Prva je v celoti tonirana z okrom, sledi ji siva podlaga s temnosivo obrobo in črno obrobljeno črto in rdečo črtno dekoracijo znotraj. Ker so potekala celovita obnovitvena dela na pokopališki cerkvi, ki so morala biti opravljena v dveh mesecih, do dneva mrtvih, so bila opravljena le sondažne raziskave v notranjščini, a zaradi časovne in finančne stiske ne v celotnem obsegu. Odkrita poslikava bo zahtevala nadaljnje konservatorsko-restavratorske posege. Zaradi problematičnosti snemanja beležev (secco tehnika in dotrajani ometi na obokanem stropu) so preostale površine le začasno utrjene. Na stehnah v prezbitariju poslikav ni zaslediti, razen večkratnega saniranja dotrajanih ometov. Stene glavne ladje, kjer so bili odbiti prvotni ometi, smo

med obnovo prepleskali v slonokoščenem tonu. Na obeh straneh slavaloka je prvotna poslikava. Preostale površine so začasno utrjene in pripravljene za nadaljnje posege. Kamniti deli portala so bili očiščeni, poškodovani deli so bili zakitani in tonsko prilagojeni originalu. Portal se je v celoti utrdil in hidrofobiral.

Irena Čuk

Ptujška Gora, cerkev sv. Lenarta, dekorativna poslikava na oboku (foto: I. Čuk)

101

EŠD: 29645

Naselje: **Radlje ob Dravi**

Občina: **Radlje ob Dravi**

Ime: **Radlje ob Dravi – arheološko najdišče Ob obvoznici**

Področje: **A**

Obdobje: **rimsko obdobje**

Gradnja obvoznice v Radljah ob Dravi (II. faza) je bila načrtovana ob južnem robu naselja, na območju zunaj zavarovanih enot kulturne dediščine ali registriranih arheoloških najdišč, le na skrajnem vzhodnem delu je posegla v sam rob zavarovanega območja trškega naselja.

Gradbeni posegi so spremenili razmeroma veliko območje, katerega arheološkega potenciala predhodno nismo natančno poznali. Zato in zaradi bližine nekaterih znanih najdišč smo investitorju svetovali predhodni arheološki terenski pregled trase obvoznice, vendar se zanj ni odločil. Tako sva pooblaščenici osebni Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije, OE Maribor (spodaj podpisana pristojna konservatorka in Stanko Gojkovič), na podlagi 55. člena Zakona o varstvu kulturne dediščine (ZVKD-1) med zemeljskimi deli na gradbišču opravljala občasni arheološki konservatorski nadzor. Dne 16. maja 2011 sva na robu izkopa odkrila sledove dveh temnih vkopov, jih označila in zavarovala. Ker na tem delu gradbišča dela takrat niso potekala in ostaline niso bile ogrožene, sva v dogovoru z izvajalcem gradbenih del in gradbenim nadzorom nato 18. maja 2011 opravila površinski pregled okoliških obdelovalnih površin, ob pomoči izvajalca zemeljskih del pa smo na širšem območju novoodkritih ostalin znotraj gradbenega okvira opravili še nadzorovan strojni odziv vrhnjih in deloma že nasutih zemljin. Nobena od metod ni prinesla dodatnih arheoloških rezultatov, zato sva oba vkopa sama ustrezno raziskala, dokumentirala in nadzorovano odstranila. Pri natančnem ročnem čiščenju sva ugotovila, da gre pri t. i. vkopu 1 za rimskodobni žgani grob, vkop 2 pa se je izkazal za manjšo novodobno odpadno jamo.

Obrisa obeh vkopov sta se pojavila v južnem profilu gradbenega izkopa približno 35 m narazen, pri čemer se ju je izkop le dotaknil in v samo vsebino ni bistveno posegel. Lega in obseg obeh vkopov sta omogočala minimalno površinsko razširitev gradbenega okvira, vrh obeh pa se je pojavil že kmalu pod njivsko humusno plastjo. Vkop 1 (grobna jama žganega pokopa) se je pokazal pod humusno plastjo in plastjo sivorjave peščene ilovice pod njim, na globini 0,30 m. Jama je bila okroglega/ovalnega tlorisa premera 1,10 x 0,82 m in je bila vkopana v geološko osnovo rjavega gramoza v zelo peščeni ilovici. Vkop je bil globok do 0,35 m in ovalnega preseka. Polnilo grobne jame je bilo proti vrhu rjavkasto peščeno, proti dnu pa je vsebovalo močno žganino, mešano z redkimi drobci prežganih kosti ter več odlomki različne rimskodobne keramike in brona.

Vkop 2 (odpadna jama) se je pokazal pod humusno plastjo in plastjo sivorjave peščene ilovice pod njim, na globini 0,30 m, bil je ovalnega tlorisa v velikosti 1,06 x 0,73 m. Jama je bila vkopana v geološko peščeno prodnato osnovo,

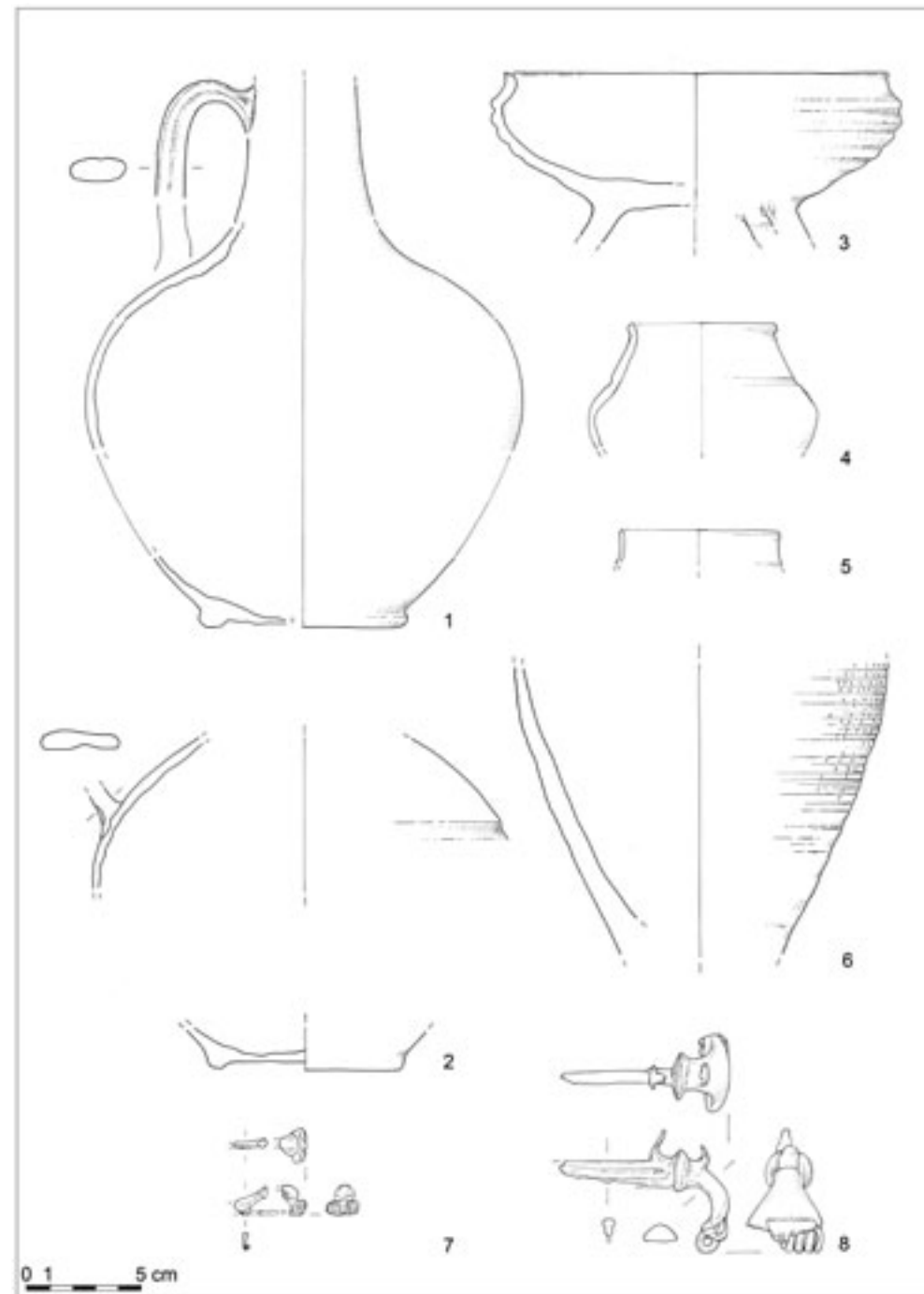
bila je polkrožnega preseka, globoka do 0,32 m, zapolnjena z ožgano zemljo, ogljem, drobci novodobne keramike in železnim žebljem.

Po čiščenju in pregledu najdenega gradiva se je pokazalo, da smo na južnem robu nove radeljske obvoznice naleteli na za zdaj osamljen rimskodobni plani ženski žarni grob iz 1. stoletja. Nobeden od pridanih predmetov v grobu ni bil cel, niti niso bili pridani vsi njihovi deli. Nekateri odlomki so bili sicer od ognja deformirani, vendar niso bili v celoti prežgani. Med različnimi lončenimi odlomki smo ločili dele dveh enoročajnih vrčev (slika 2), odlomke trinožnika (slika 2), kose lonca, okrašenega z vodoravnimi in navpičnimi linijami, in lonca, deformiranega od ognja (slika 2), ter odlomke dveh majhnih lončkov (slika 2). Poleg keramike so bili grobu pridani tudi deli dveh bronastih okrasnih zaponk, in sicer del bronaste noriškopanonske fibule s krilci (slika 2) in del manjše bronaste profilirane fibule (slika 2). Arhiv najdišča bomo po objavi predali pristojnemu Koroškemu pokrajinskemu muzeju v Slovenj Gradcu.

Mihaela Kajzer Cafnik

Radlje ob Dravi, obvoznica, 2011, vkop 1 – rimski žarni grob med izkopavanji (foto: M. Kajzer Cafnik)

Radlje ob Dravi, obvoznica, 2011, najdbe iz rimskega žarnega groba, 1–6 keramika, 7–8 bron (izris: M. Kajzer Cafnik)

102

EŠD: 11260

Naselje: **Repuš**

Občina: Dobje

Ime: **Repuš – hiša Repuš 8**

Naslov: Repuš 8

Področje: E

Obdobje: druga polovica 19. stoletja, 1881

V razloženem naselju Repuš v Občini Dobje stoji hiša Repuš 8 z gospodarskim poslopjem. Vrhkletna, spodaj kamnita, zgoraj lesena hiša z bruni, ki se na vogalih povezujejo z utori na križ Repuš – hiša Repuš 8 (EŠD 11260), stoji na parc. št. 566, k. o. Suho, in je z občinskim odlokom razglašena za kulturni spomenik lokalnega pomena v Občini Dobje (Uradni list RS, št. 118/2000).

Hiša naj bi bila zgrajena v začetku 19. stoletja, prvo obnovo pa je doživela leta 1881, ko so ji na severovzhodni strani dodali še manjšo sobo in jo tako po celotni dolžini razširili. Na jugozahodni strani objekt opasuje pohodni gank, do katerega vodijo strme stopnice. Od prenove leta 1881 ima hiša ohranjeni notranjo zasnovu in zunanjo podobo. Ohranjeno je tudi nekaj originalnih kosov opreme. Črna kuhinja je bila po drugi svetovni vojni spremenjena v belo. Somerno dvokapna streha s čopi, ki je na severovzhodni strani podaljšana, je krita s slamo. Ob hiši je zelenjavni vrt, ograjen z leseno ograjo. V njegovi bližini pa je leseno razpelo. Kamnito gospodarsko poslopje, ki je stalo vzporedno s hišo, je podrt, vidni so le še ostanki temeljev. Ohranjeno je le še manjše, leseno gospodarsko poslopje.

Na objektu je bilo nujno treba obnoviti slamnato streho, saj je pred 20 leti takratna lastnica uspela prekriti le polovico strehe. Sedanji lastnik se je odločil za celovito obnovo. Kandidiral je na razpis Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano ter pridobil sredstva iz naslova ukrepa 323 – Ohranjanje in izboljševanje dediščine podeželja iz Programa razvoja podeželja 2007–2013.

Obnovitvena dela so bila izvedena na podlagi kulturnovarstvenih pogojev. V kletnem delu so dela obsegala drenažo celotnega objekta, z odstranitvijo neprimerne vodnega zbiralnika, ki je bil v tleh. Ob prestavitvi zbiralnika se je izkazalo, da je v kleti izvir vode, tako da so bila dela zahtevnejša, kot je sprva kazalo. Po prestavitvi zbiralnika so se tla utrdila, nanje pa se je položil lokalni pohodni kamen, pridobljen

pri okoliških kmetih, ki ga najdejo pri oranju. S kamnom so se obložile tudi stopnice na severni strani hiše ter prostor ob vhodu.

Zaradi nepredvidenega vodnega vira v kleti je bilo treba z ustreznimi saniranimi ometi sanirati celotno klet. Ob tem se je tudi obnovil in injektiral kamniti kletni zid, ki se je nato ometal z grobim apnenim ometom.

Leseni – bivalni del hiše je bil razen nekaterih poškodovanih hrastovih brun na severovzhodni strani v dobrem stanju. Vendar pa je zaradi slabe slamnate strehe na severni strani v hišo zatekalo. Obenem so bila bruna hiše postavljena kar na zemljo. Spodnje bruno je bilo uničeno in potrebno zamenjave. Naredila se je ustrezna izolacija, na katero se je položilo novo hrastovo, ročno tesano bruno, ki je bilo enakih dimenzij kot prejšnje ter je bilo prepuščeno naravni patinaciji. V notranjosti je lastnik v mali sobi in veliki hiši popravil tla. Izvedla se je izolacija (peščeno nasutje), čez njo so se položila lesena tla s podnicami različnih dimenzij, zaščiteni z naravnim premazom. Sanirale so se tudi poškodovane stene. Obile so se s trstiko, ometale ter prebelile z apnom. Stavbno pohištvo se je le popravilo ter barvno osvežilo. V načrtu za prihodnost je še obnova črne kuhinje, v kateri sta ohranjena kurišče in obok. Iz kuhinje se bodo odstranili neustrezni kuhinjski elementi ter nadomestili z bolj funkcionalnimi in vizualno ustreznimi.

V celoti se je obnovil lesen pohodni gank na južni strani. Predhodno rezljano, temno barvano ograjo izpred 20 let je nadomestila ograja iz preprostih pokončnih lat, ki so zaključene z lesenim držalom.

Za obnovo strešne kritine je bil izbran preverjen izvajalec Anton Golner, s. p. Odstranil je staro kritino in naredil novo. Žlebovi so bili na novo izdelani iz smrekovih okroglic ter položeni na lesena držala.

Okoli vrta je bila narejena nova ograja iz smrekovih lat, po dimenziji in obliki enaka predhodni.

Obnovitvena dela na objektu Repuš – hiša Repuš 8 (EŠD 11260) so bila s finančno pomočjo ukrepa 323 ustrezno izvedena, konservatorski cilji pa so ob rednem terenskem monitoringu odgovorne konservatorke ter z zavzetim sodelovanjem lastnika doseženi.

Hiša je zdaj namenjena preživljanju prostega časa, v prihodnosti pa naj bi bil v njej izobraževalni kmetijsko ekološki center, saj se lastnik ukvarja s prodajo ekoloških pridelkov.

Božena Hostnik

Hiša Repuš 8 pred obnovo (foto: B. Hostnik)

Hiša Repuš 8 po obnovi (foto: B. Hostnik)

103

EŠD: 20825

Naselje: Ribnica na Pohorju

Občina: Ribnica na Pohorju

Ime: Ribnica na Pohorju – Vicmanova vila

Naslov: Ribnica na Pohorju 27

Področje: E

Obdobje: konec 19. stoletja, prva četrtina 20. stoletja

Vicmanova vila stoji v jedru vasi Ribnica na Pohorju. V preteklosti je bila to pomembna stavba z vrtom, v kateri so prebivali vaški pomembneži (nadučitelj ...). Danes je lastnica stavbe občina, ki je tukaj uredila knjižnico. Vila je zgrajena v stilu arhitekturnega oblikovanja s konca 19. in začetka 20. stoletja, je opečne, delno kamnite gradnje, s kamnitimi detajli iz avtohtonega pohorskega tonalita. Vila ima status kulturne dediščine znotraj vasi, ki je kulturni spomenik.

ZVKDS, OE Maribor, je v letu 2011 strokovno sodeloval pri obnovi fasade (ometi, barva), obnovu strešne kritine in stavbnega pohištva pa je izvajala Občina Ribnica na Pohorju v začetku novega stoletja, brez vednosti in navodil pristojne spomeniške službe. Posledica neustreznega pristopa k obnovi sta danes neprimerna opečna kritina in neustrezno oblikovano stavbno pohištvo, ki se ju zaradi finančnih ovir do nadaljnjega ne bo dalo sanirati.

Ohranjena fasadna profilacija in sondažne raziskave primarnih ometov in barvnih opleskov pod

sekundarnim cementnim obrizgom so omogočile uspešno obnovo zunanjsčine stavbe. Izvedena so bila naslednja obnovitvena dela:

- odstranitev lesenega, neoriginalnega vhodnega nadstreška, ki je zakrival dobršen del kvalitetno oblikovane vhodne fasade; ker je bil nadstrešek neoriginalen in pojavno moteč, ga po obnovi ni bilo smiselno ponovno postaviti;
- obnova ometov in maltastih profilacij fasade, s ponovno izpostavitvijo dotlej zakritih dekorativnih opečnih detajlov;
- čiščenje in zaščita kamnitih elementov (kletni okenski okvirji, portal);
- barvanje fasade na podlagi rezultatov sondažnih raziskav.

Obnova stavbe je bila izvedena z omejenimi sredstvi občine, zato ni bilo mogoče dokončati obnove vhodnega stopnišča in urediti okolice. Odprto je ostalo tudi vprašanje vhodnega nadstreška, ki glede na obstoječo fotodokumentacijo iz časa okoli leta 1980 zahteva drugačno rešitev od predhodne.

Obnovo fasad je skladno s kulturnovarstvenimi pogoji izvedlo Gradbeno podjetje Radlje, d. d., Mariborska cesta 40, 2360 Radlje ob Dravi. Sondažne raziskave je vodil restavrator ZVKDS, OE Maribor, Bine Kovačič, konservatorski nadzor pa sta izvajala Branko Ramšak, višji kons. tehnik, in odgovorna konservatorka.

Lilijana Medved

Vicmanova vila v Ribnici na Pohorju pred obnovo fasad, julij 2010 (foto: L. Medved)

Ribnica na Pohorju, Vicmanova vila po obnovi, junij 2011 (foto: L. Medved)

104

EŠD: 1487, 4603, 7482, 10397, 10403, 10404, 10405, 10406, 14615, 20936,

Naselje: /

Občina: /

Ime: 1. faza predhodnih raziskav na trasi plinovoda Rogaška Slatina–Trojane (izvedba ETP)

Področje: A

Obdobje: prazgodovina, rimsko obdobje, srednji vek, novi vek

Arheološki pregled na trasi plinovoda M2/1 Rogaška Slatina–Trojane, v skupni dolžini približno 65 kilometrov, je opravila ekipa Zavoda za varstvo kulturne dediščine, Center za preventivno arheologijo, regionalni oddelek Celje, s pomočjo zunanjega sodelavca arheologa M. Drakslerja.

Delo na terenu smo razdelili v dva sklopa: od Celja do Trojan je teren pregledala ekipa pod vodstvom konservatorja Mateja Drakslerja, univ. dipl. arheologa, od Rogaške Slatine do Celja pa je ekipa delala pod vodstvom konservatorke Eve Butina, univ. dipl. arheologinje. Delo je potekalo skladno z dogovori in nadzorom vodje projekta konservatorke Maje Bricelj,

univ. dipl. arheologinje, in odgovorne konservatorke na ZVKDS, OE Celje Danijele Brišnik, univ. dipl. arheologinje. V grobem pa je trasa razdeljena na dva odseka, in sicer na vzhodni del od Rogaške Slatine do Celja (terensko delo, opravljeno spomladi 2009, območje od X do XV) in zahodni del od Celja do Trojan (terenski del opravljen jeseni 2008 in spomladi 2009, območje I do IX).

Pregledano območje trase plinovoda poteka od doline Nezbiškega potoka pod naseljem Ceste do Podgaja po gričevnatem svetu, nato pa po večinoma ravninskem svetu; pri tem prečka več vodotokov in en večji ribnik pri Goričici, ki imajo vsi svoj tok usmerjen vzporedno z geološkimi strukturami, ki na tem območju potekajo v smeri sever–jug. Trasa nato po dolinskem delu nadaljuje mimo Žepine tik ob avtocesti vse do Celja. Od tam do Gotovelj teče po obrobju Celjske kotline, po rahlo gričevnatem svetu. Nadalje do Vranskega po ravninskem svetu ter pri Ločici ob Savinji prečka reko Savinjo. Trasa poteka v povirju Savinje; pomembnejši pritok je potok Ložnica. Večji del voda ima na tem območju svoj tok vzporeden velikim geološkim strukturam v smeri vzhod–zahod. Od Vranskega do Zajasovnika trasa poteka

po ozki dolini reke Bolske. Pri Zajasovniku pa se nato vzpne čez Limovsko planino do Trojan. Na podlagi poselitvenih, vegetacijskih, geografskih in/ali geoloških sprememb v prostoru smo trase plinovoda razdelili na skupno petnajst območij.

Območje I

Območje poteka zahodno od regionalne ceste Celje–Slovenske Konjice do avtoceste Maribor–Ljubljana pri Zgornji Hudinji (dolžina pribl. 650 m). Terenskega pregleda na območju naselja Zgornja Hudinja zaradi pozidave ni bilo mogoče izvesti.

Območje II

Območje II poteka od Zgornje Hudinje do lokalne ceste Medlog–Lopata (pribl. 2350 m). Na območjih, kjer trasa prečka gozd, je bil teren pri gradnji že obstoječega plinovoda pogosto nasut ali vkopan. Najdb ni bilo.

Območje III

To območje poteka od prečkanja lokalne ceste Medlog–Lopata preko regionalne ceste Arja vas–Velenje do zaselka Govče (pribl. 4850 m). Trasa poteka po gričevnatem predelu, po njivskih in travniških ter gozdnih površinah. Na območjih, kjer prečka gozd, je bil teren pri gradnji že obstoječega plinovoda pogosto nasut ali vkopan. Trasa plinovoda poteka v neposredni bližini zavarovanega arheološkega najdišča Arja vas – arheološko najdišče Govče (EŠD 1487). Na območju so bili odkriti en odlomek antične in en odlomek srednjeveške lončenine ter šest kosov antičnega gradbenega materiala, ki nakazujejo na možnost arheološkega najdišča iz več časovnih obdobij oziroma na poselitev tega prostora od antike do srednjega veka.

Območje IV

Območje v dolžini pribl. 3700 m se začne, tik preden trasa prečka lokalno cesto Ložnica pri Žalcu–Velika Pirešica, kjer do Gotovelj poteka po rahlo gričevnatem svetu, nato pa do Podloga v Savinjski dolini po ravninskem svetu ob Ložnici. Trasa deloma poteka znotraj zavarovanega arheološkega najdišča Gotovlje – bronastodobna naselbina (EŠD 10397). Pri kmetiji Šiman v Gotovljah so bile odkrite strukture in drobne keramične najdbe prazgodovinskega objekta iz obdobja srednje in pozne bronaste dobe; do takrat najstarejše in edine znane tovrstne naselbine v Savinjski dolini. Trasa plinovoda poteka južno od arheološkega najdišča, ki je bilo raziskano pri gradnji avtoceste Ljubljana–Maribor (1995). Na območju so bili najdeni dva odlomka prazgodovinske lončenine in dva kosa antičnega gradbenega materiala, ki nakazujejo na možnost

arheološkega najdišča iz več časovnih obdobij oziroma na poselitev tega prostora od prazgodovine do antike.

Območje V

Območje V predstavlja odsek v dolžini pribl. 4700 m, ki poteka od avtoceste Maribor–Ljubljana severno od Podloga v Savinjski dolini do reke Savinje. Na odseku med ZE7 in ZE16 je teren precej zamočvirjen. Trasa poteka tik ob zavarovanem arheološkem najdišču Ločica ob Savinji – tabor II. Italske legije (EŠD 7482). Na območju sta bila odkrita dva odlomka antične lončenine.

Območje VI

Območje VI poteka od reke Savinje do vasi Zakl, kjer trasa plinovoda seka avtocesto Maribor–Ljubljana (1700 m). Trasa poteka po zavarovanem arheološkem najdišču Trnava – prazgodovinska naselbina (EŠD 10405), kjer gre za delno raziskano srednjelatensko nižinsko naselbino (datacija mlajša železna doba). Na območju so bili odkriti en odlomek prazgodovinske, štirje odlomki antične, 18 odlomkov srednjeveške lončenine ter en kos antičnega gradbenega materiala, ki nakazujejo na možnost arheološkega najdišča iz več časovnih obdobij oziroma na poselitev tega prostora od prazgodovine do srednjega veka.

Območje VII

Območje VII se začne, kjer trasa plinovoda prečka traso avtoceste pri vasi Zakl. Do Kaple poteka po travnikih in poljih. Tu se približa stari regionalni cesti Celje–Ljubljana in poteka severno ob njej (razen pri zaselku Prekopa) do avtocestnega izvoza za Vransko (pribl. 6750). Trasa poteka južno od dveh zavarovanih arheoloških najdišč, in sicer Šmatevž – prazgodovinska naselbina (EŠD 10403), kjer so bili najdeni ostanki bronastodobne in latenske naselbine s sledovi stavb, in Šmatevž – rimska naselbina (EŠD 10404), kjer so leta 1996 odkrili antične zidove in lončenino. Na območju so bili odkriti dva odlomka prazgodovinske, devet odlomkov antične, devet odlomkov srednjeveške lončenine ter osem kosov antičnega gradbenega materiala, ki nakazujejo na možnost arheološkega najdišča iz časa prazgodovine, antike in srednjega veka.

Območje VIII

Območje VIII je najdaljše, v dolžini pribl. 8850 m poteka od avtocestnega izvoza za Vransko po njivskih in travniških površinah do Ločice pri Vranskem, kjer trasa zavije v ozko dolino Bolske. Pri zaselku Zajasovnik trasa po strmem terenu, poraslem z gozdom, zavije čez Limovsko planino in se tik pred avtocestnim izvozom Trojanje zopet strmo spusti do stare regionalne ceste Celje–Lju-

bljana. Trasa poteka v neposredni bližini dveh zavarovanih arheoloških najdišč, in sicer Vransko – arheološko območje pri avtobusni postaji (EŠD 20936), kjer gre za del rimskodobne naselbine in/ali naselbini pripadajoče grobišče, ter Vransko – antični opekarski obrat Na Ilovci (EŠD 10406). Na območju so bili odkriti dva odlomka prazgodovinske, 20 odlomkov antične, 47 odlomkov srednjeveške lončenine, 45 kosov antičnega in trije kosi srednjeveškega gradbenega materiala ter en kos ožgane glinice, ki nakazujejo na možnost arheološkega najdišča iz časa antike in srednjega veka.

Območje IX

Območje IX je kratek gozdnat in travnat odsek v dolžini pribl. 1750 m. Od stare regionalne ceste Celje–Ljubljana tik pred avtocestnim izvozom Trojanje se trasa strmo vzpne do vasi Šentgotard, od tam pa se zlagoma spusti do Trojan. Trasa delno poteka po arheološkem najdišču Šentgotard – arheološko najdišče (EŠD 14615), kjer so bile odkrite drobne rimske najdbe. V vasi so vzdane rimske napisne plošče, ki verjetno izvirajo s Trojan. Izoblikovanost terena vzpetine nad cerkvijo kaže na obstoj antičnega utrbenega objekta. Območje sodi v Občino Zagorje ob Savi, ki je v pristojnosti ZVKDS, OE Ljubljana. Na območju je bil odkrit en odlomek hišnega lepa, ki nakazuje na možnost arheološkega najdišča naselbinske narave.

Območje X

Območje X poteka v dolžini pribl. 4450 m od plinske postaje v dolini pod vasjo Ceste, od koder trasa poteka po zamočvirjenih travnikih ob potokih, se dvigne do vasi Kačji Dol, prečka še nekaj manjših hribov in se nato spusti v vas Draga in nadaljuje po ravnici do križišča železnice in ceste v kraju Mestinje. Na območju je bilo odkritih 32 odlomkov antične, sedem odlomkov srednjeveške lončenine ter trije kosi antičnega gradbenega materiala, ki nakazujejo na možnost arheološkega najdišča iz časa antike in srednjega veka.

Območje XI

Območje XI je krajši odsek, v katerem se izmenjujejo gozdne in poljedelske površine v dolžini pribl. 3100 m. Trasa plinovoda se od Mestinj dvigne nad vas Belo, se nato spusti v Preloge ter po travniških in poljedelskih površinah sledi potoku do vasi Preloge pri Šmarju, kjer se ostro dvigne do ceste in nato spet spusti v dolino ter poteka po ravnini do vasi Bobovo pri Šmarju. Na območju ni bilo odkritih nobenih najdb.

Območje XII

Območje XII je najdaljše, v dolžini pribl. 6450

m poteka od vasi Bobovo pri Šmarju po njivskih in travniških površinah do Dvora, kjer se trasa približa lokalni cesti Senovica–Spodnja Ponkviča in nadaljuje naprej proti zahodu do naselja Podgaj. Trasa poteka v bližini zavarovanega arheološkega najdišča Mala Pristava – Sovinc (EŠD 4603). Na območju so bili odkriti en odlomek prazgodovinske, 100 odlomkov antične in 49 odlomkov srednjeveške lončenine, en kos ožgane glinice ter 18 kosov antičnega gradbenega materiala, ki nakazujejo na možnost arheološkega najdišča iz časa prazgodovine, antike in srednjega veka.

Območje XIII

Območje XIII se začne, kjer trasa plinovoda pride iz gozda pri vasi Podgaj, gre v ravni liniji skozi dve dolinici do vasi Uniše, naredi ovinek mimo sadovnjakov, prečka železnico in se tik ob severnem robu gozda spusti proti Primožu, kjer se zaključi v dolžini pribl. 5400 m z regulacijskim kanalom zahodno od vasi Primož pri Šentjurju. Na območju je bilo odkritih 28 odlomkov antične in 48 odlomkov srednjeveške lončenine ter 36 kosov antičnega gradbenega materiala, ki nakazujejo na možnost arheološkega najdišča iz časa antike in srednjega veka.

Območje XIV

Območje XIV poteka od vasi Trnovec pri Dramljah, kjer se trasa plinovoda vzpne čez hrib mimo Goričice, nato večkrat prečka gozd, gre mimo ribnika pri Novinah in prečka drugi ribnik pri zaselku Feldin in se nadaljuje po gozdnih in poljedelskih površinah do vasi Žepina. Na območju je bilo odkritih 42 odlomkov antične in 187 odlomkov srednjeveške lončenine, 357 kosov antičnega gradbenega materiala, ki nakazujejo na možnost arheološkega najdišča iz časa antike in srednjega veka.

Območje XV

Območje XV je v celoti dolgo pribl. 4650 m in obsega območje od vasi Žepina, kjer se trasa obrne proti severozahodu in tik ob avtocesti po travniških in poljedelskih površinah do avtocestne pentlje Celje – center, vendar pa zaradi poteka trase tik ob avtocesti (znotraj delovnega pasu) nismo raziskali pribl. 1300 m trase od Zgornjih Trnovelj do avtocestne pentlje Celje – center. Na območju so bili odkriti 11 odlomkov antične in 18 odlomkov srednjeveške lončenine ter dva kosa antičnega gradbenega materiala, ki nakazujejo na možnost arheološkega najdišča iz časa antike in srednjega veka.

Maja Bricelj, Eva Butina, Matej Draksler, Robert Krempluš

105

EŠD: 7482, 10406, 20936

Naselje: **Kačji dol, Mala Pristava, Dvor, Podgaj, Primož pri Šentjurju, Preloge, Goričica, Feldin, Žepina, Začret, Govče, Gotovlje, Ločica pri Savinji, Trnava, Gomilsko, Gorjakovo, Kapla, Čeplje, Vransko, Lom, Šaurovo, Šentgotard**

Občina: /

Ime: **2. faza predhodnih raziskav na trasi plinovoda Rogaška Slatina–Trojane (izvedba ITP, TS in TJ)**

Področje: A

Obdobje: *prazgodovina, rimsko obdobje, srednji vek, novi vek*

Druge faze predhodnih arheoloških raziskav je bila izvedena na 23 lokacijah, ki so bile določene na podlagi izvedenega ekstenzivnega terenskega pregleda celotnega območja trase plinovoda M2/1 Rogaška Slatina–Trojane v dolžini 65 km (M. Bricelj, Butina E., Krempuš R., 2009, Poročilo o arheoloških ekstenzivnih terenskih pregledih na trasi plinovoda M2/1 Rogaška Slatina–Trojane, 1. faza, ZVKDS, CPA). Na teh lokacijah so bile izvedene raziskave za določitev vsebine in sestave že znanih najdišč ali potencialnih novih arheoloških najdišč po metodah 8 in 9 ter 11 in 12.

Predhodne arheološke raziskave so potekale med junijem in novembrom 2010 pod vodstvom Maje Bricelj, univ. dipl. arheologinje konservatorke, in Eve Butina, univ. dipl. arheologinje konservatorke, ter Evgena Lazarja, univ. dipl. arheologa konservatorja. Delo arheološkega tehnika so opravljali Robert Krempuš, Nataša Svenšek in Iztok Vrenčur. Drugo fazo terenskih raziskav na trasi plinovoda M2/1 Rogaška Slatina–Trojane smo izvedli na 23 lokacijah: na 21 smo izvedli intenzivne terenske preglede in izkop ročnih testnih sond, na dveh pa strojne testne sondažne izkope. Dolžina na posamezni raziskani lokaciji je bila odvisna od pojavljanja najdb pri predhodnih ekstenzivnih terenskih pregledih, širina pa je bila povsod 20 metrov, saj je to v konkretnem primeru trase plinovoda določena širina delovnega pasu gradnje. Geografsko in geološko lahko traso v grobem razdelimo v dva dela, in sicer na gričevnat svet med Rogaško Slatino in Celjem, ki sodi k podaljšku Panonskega bazena in je sestavljen iz terciarnih sedimentov (v dolinah številnih potokov so odložene kvartarne usedline), ter na Celjsko kotlino, ki leži na stiku Karavank, Savinjskih Alp in Posavskih Gub (odsek trase od Ločice do Trojan poteka v glavnem po gričevnatem in nizko hribovitem ozemlju z značilnimi permokarbonskimi in triadnimi kameninami). Nižinski

del Celjske kotline sestavljajo pliocenski sedimenti in kvartarne rečne naplavine. Potoki so vrezali svoja korita in oblikovali doline, ki jih zapolnjujejo kvartarne naplavine, večinoma sestavljene iz gline, melja in plasti peska ter slabo vezanega proda.

REZULTATI INTENZIVNEGA TERENSKEGA PREGLEDA

Na območjih izvedbe intenzivnega terenskega pregleda je bilo skupno odkritih 3115 arheoloških najdb. Največ jih sodi v čas novega veka, od tega je 545 odlomkov novoveške lončenine, 1411 odlomkov novoveške opeke, 46 odlomkov novoveškega stekla, 10 odlomkov pečnic, enovec, 47 odlomkov železnih predmetov in 11 odlomkov živalskih kosti. Iz obdobja srednjega veka je bilo odkritih 83 odlomkov lončenine, iz rimskega obdobja pa 43 odlomkov lončenine in 883 odlomkov opeke. Trije odlomki lončenine sodijo v obdobja prazgodovine. Poleg teh najdb so bili na območju predvidene trase prenosnega plinovoda odkriti še en kos žlindre in 12 odlomkov ožgane gline, ki je sicer časovno nedoločljiva, vendar je lahko po fakturi antična ali starejša, ter en kamnit brus, dva kosa malte, en kamen s stekleno pasto, devet kosov sežganega lesa, trije kosi pločevine in dva kosa lesa.

Na skupno enaindvajsetih pregledanih lokacijah so bile pri intenzivnih terenskih pregledih odkrite arheološke najdbe iz različnih arheoloških obdobj. Na lokaciji Kačji dol je bilo v dolžini 450 metrov na parc. št. 118/3, 118/4, 117, 135, 133, 127/1, 128, 154, 155, vse k. o. Kačji dol, skupno odkritih 86 odlomkov lončenine, od tega en odlomek prazgodovinske, 29 rimske in 20 srednjeveške, ter trije kosi rimske opeke.

Na lokaciji Mala Pristava je bilo v dolžini 250 metrov na parc. št. 596/2, 596/3, 674/3, 674/2, vse k. o. Bobovo, skupno odkritih dva odlomka, ki ju umeščamo v čas poznega srednjega veka, in štiri rimskodobne opeke.

Na lokaciji Dvor I je bil v dolžini 200 metrov na parc. št. 60, 61/1, 64, vse k. o. Dvor, odkrit en kos rimske opeke.

Na lokaciji Dvor II je bilo na območju v dolžini 200 metrov na parc. št. 157, 159, 160, 161, 162, 163, 166/1, 166/2, vse k. o. Dvor, skupno odkritih šest odlomkov lončenine, od teh ena iz prazgodovinskega, ena iz rimskega in ena iz srednjeveškega časa. Lastnik zemljišča je pojasnil, da naj bi bilo območje že pred časom preoblikovano in deloma nasuto zaradi nekdanje predvidene gradnje golfišča.

Na lokaciji Podgaj je bil v dolžini 50 metrov na parc. št. 1226/2, k. o. Ponikva, odkrit le en odlomek poznosrednjeveške lončenine.

Na lokaciji Primož pri Šentjurju je bilo v dolžini

150 metrov na parc. št. 1276/2, 1286/1, obe k. o. Primož, skupno odkritih 106 odlomkov lončenine, od tega devet iz rimskega in 43 iz srednjeveškega časa, ter 135 kosov rimske opeke. Najdbe se pojavljajo predvsem na spodnji terasi, kjer smo pregledali njivske površine, vendar se rimski gradbeni material pojavlja tudi na zgornji terasi v izkopanih jamicah na travniški površini.

Na lokaciji Goričica je bilo v dolžini 150 metrov na parc. št. 121, 122, 114/1, 118, vse k. o. Goričica, skupno odkritih 16 odlomkov lončenine, od tega dva iz srednjeveškega obdobja, in trije kosi rimske opeke.

Na lokaciji Feldin je bil v dolžini 250 metrov na parc. št. 251/13, 250/19, 250/18, 250/17, 250/14, 251/13, vse k. o. Goričica, odkritih 13 kosov rimske opeke.

Na lokaciji Žepina je bil v dolžini 200 metrov na parc. št. 101/1, 115/10, 101/3, 115/18, vse k. o. Šmiklavž, odkrit le en odlomek srednjeveške lončenine.

Na lokaciji Začret sta bila v dolžini 300 metrov na parc. št. 1056, 1061/1, 1062/2, 1062/3, 1060/2, 1237/2, 1237/7, vse k. o. Trnovlje, odkrita en odlomek srednjeveške lončenine in en kos rimske opeke.

Na lokaciji Govče je bilo na območju v dolžini 100 metrov na parc. št. 1458/2, 1469, 1463/1, vse k. o. Levec, odkritih šest odlomkov srednjeveške in en odlomek rimske lončenine ter kar 584 kosov rimske opeke.

Na lokaciji Gotovlje je bilo v dolžini 600 metrov na parc. št. 572, 571, 575, 581/1, 580/1, 580/2, 597, 598, 524/25, 524/24, 607/2, 580/5, 599, 524/32, vse k. o. Gotovlje, odkritih en odlomek srednjeveške lončenine ter 62 kosov rimske opeke. Večina rimskega gradbenega materiala se nahaja na zahodnih 100 metrih pregledane lokacije, ki deloma posega tudi v zavarovano arheološko najdišče Gotovlje – bronastodobna naselbina (EŠD 10397), glavna najdišča se nahaja severno.

Na lokaciji Trnava so bili v dolžini 400 metrov na parc. št. 136/1, 136/2, 136/3, 143/1, 143/3, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155/1, vse k. o. Orla vas; znotraj EŠD 10405 Trnava na parc. št. 198, 202, 197, 199, 200, 201, vse k. o. Trnava, odkriti trije kosi rimske opeke.

Na lokaciji Gomilsko sta bila v dolžini 350 metrov na parc. št. 972, 975, 1124/4, 976, vse k. o. Trnava, na parc. št. 62, 65, obe k. o. Šmatevž, odkrita dva kosa rimske opeke. Lokacija leži južno od sedanje avtoceste, kjer sta bili odkriti novi arheološki najdišči Šmatevž – prazgodovinska naselbina (EŠD 10403) in severneje še Šmatevž – rimska naselbina (EŠD 10404).

Na lokaciji Gorjakovo je bil v dolžini 100 metrov na parc. št. 616/1, 616/2, obe k. o. Ojstriška vas, odkrit en kos rimske opeke.

Na lokaciji Kapla je bilo v dolžini 300 metrov na parc. št. 312, 345, 343, 344, 341, 376/2, 376/3, 400/3, 400/1, vse k. o. Ojstriška vas, odkritih šest kosov rimske opeke.

Na lokaciji Čeplje je bilo v dolžini 250 metrov na parc. št. 702, 703, 705, 710, 711, 712, 713, 714, 715/1, vse k. o. Prekopa, odkritih en odlomek prazgodovinske, en rimske, en srednjeveške lončenine ter 23 kosov rimske opeke.

Na lokaciji Lom so bili v dolžini 450 metrov na parc. št. 533/1, 537, 538, 539/1, 549, 561, 564, vse k. o. Vransko, odkriti dva odlomka rimske in trije odlomki srednjeveške lončenine ter 23 kosov rimske opeke. Lastnik zemljišča je pojasnil, da je bil severozahodni del te lokacije že pred časom večkrat preoblikovan in nasut zaradi modernih posegov različnih infrastruktur.

Na lokaciji Šaurovo je bilo v dolžini 210 metrov na parc. št. 707, 712/1, 712/5, 712/14, 712/16, 712/15, vse k. o. Ločica, odkritih 15 kosov rimske opeke.

Na lokaciji Šentgotard je bil v dolžini 220 metrov na parc. št. parcela št. 26/1, 26/2, 27, 398/1, 404, 405/1, 405/2, vse k. o. Hrastnik pri Trojanah, odkrit en odlomek srednjeveške lončenine.

TESTNE SONDE

Na (21 lokacijah smo izkopali 77 ročnih testnih sond (TS) v velikosti 1 x 1 m do povprečne globine 0,90 m. Vse testne sonde so bili dokumentirane opisno in fotografsko ter prostorsko umeščene.

Pri izkopu ročnih testnih sond sta bili skupno odkriti 502 najdbi, od tega 188 odlomkov lončenine in 280 odlomkov opeke. Pri večini najdb gre za novoveške odlomke opeke (208 kosov) in lončenine (138 kosov) ter odlomke železnih predmetov (12 kosov), stekla (6 kosov), 1 kos pečnice in 12 kosov ožganega kamna. Veliko najdb pripada rimskodobni lončenini (33 odlomkov) in rimskodobni opeki (72 odlomkov), najdenih je bilo tudi 14 odlomkov srednjeveške lončenine in trije odlomki prazgodovinske lončenine.

Lončenina se pojavlja na lokacijah:

Kačji Dol (1 odlomek prazgodovinske, 24 odlomkov rimske, 13 odlomkov srednjeveške lončenine), Primož pri Šentjurju (2 odlomka prazgodovinske lončenine), Mala Pristava (1 odlomek rimske lončenine), Kapla (1 odlomek rimske lončenine), Lom (7 odlomkov rimske lončenine), Podgaj (1 odlomek srednjeveške lončenine). Novoveška lončenina se pojavlja skoraj na vseh lokacijah.

Rimski gradbeni material se pojavlja na lokacijah:

Kačji Dol (9 kosov), Goričica (1 kos), Feldin (9 kosov), Govče (8 kosov), Gotovlje (16 kosov), Trnava (2 kosa), Gomilsko (8 kosov), Kapla (2 kosa) in Lom (17 kosov).

STROJNI TESTNI JARKI

Na dveh lokacijah ob Savinji je bila zaradi geopedoloških lastnosti prostora izbrana metoda strojnih testnih jarkov. Izkopali smo 14 strojnih testnih jarkov različnih velikosti in globine ter jih opisno in fotografsko dokumentirali in prostorsko umestili.

Lokacija Ločica ob Savinji

Lokacija v dolžini 440 metrov na parc. št. 437/1, 439/4, 439/2, 440, 442, 443, 444, 394, 395/1, 388/2, 388/1, 389/2, 389/1, 385, 384/1, 1138, 1139, 383/2, 384/2, 388/3, vse k. o. Polzela, leži v neposredni bližini zavarovanega območja arheološko najdišče Ločica (EŠD 7482). Trasa obstoječega plinovoda poteka vzporedno z zahodno stranico rimskega vojaškega tabora, nova trasa pa bo potekala zahodno od njega. Na podlagi analize obstoječih podatkov in historičnih kart smo pričakovali v bližini današnje ceste tudi potek rimske ceste oziroma komunikacijo do vhoda v rimski tabor z zahodne strani. Strojne testne jarke (TJ 1–TJ 6) smo razporedili po celotni dolžini trase, ki poteka vzporedno z zahodno stranico tabora. Pri njihovem izkopu je bilo skupno odkritih 63 najdb, od tega 16 kosov rimske opeke in dva odlomka prazgodovinske lončenine. Najdeni so bili še štirje kosi železnih predmetov.

Lokacija Vransko

Lokacija v dolžini 650 metrov na parc. št. 620, 636, 663, 671, 672, 673, 680, 688/2, vse k. o. Vransko, leži v neposredni bližini zavarovanih območij arheološke dediščine, in sicer Vransko – antični opekarski obrat Na Ilovci (EŠD 10406) in Vransko – arheološko območje pri avtobusni postaji (EŠD 20936).

Lokacija Vransko je pas trase plinovoda, ki poteka vzporedno z lokalno cesto Celje–Vransko (na južni strani, med bencinsko postajo in električno postajo oziroma do hmeljišč). Osem strojnih testnih jarkov (TJ 1–TJ 8) smo razporedili po celotni površini, glede na koncentracije najdb pri prvi fazi terenskih pregledov. Območje raziskav so predstavljale njivske površine. Poplavna Bolska je prekrila površino z 0,2 do 0,5 m debelimi nanosi proda in mivke, ki se kažejo po celotnem raziskanem prostoru. Pri izkopu strojnih testnih jarkov je bilo skupno odkritih 64 najdb, od tega 14 odlomkov rimske in srednjeveške lončenine ter 12 kosov rimske opeke. Najdeni so bili tudi trije kosi železnih predmetov in ena kost.

SKLEP RAZISKAV

Med arheološkimi raziskavami na 23 lokacijah potencialnih arheoloških najdišč znotraj območja DPN trase plinovoda M2/1 Rogaška Slatina–Trojane je bilo odkrito večje število arheoloških najdb, ki kažejo, da so bile nekatere lokacije v pregledanem prostoru zanimive za poselitev v daljšem zgodovinskem časovnem okviru. Skupno smo na celotni trasi pri intenzivnem terenskem pregledu odkrili 5270 artefaktov, pri izkopih ročnih testnih sond 509 in pri strojnih testnih jarkih še 127, skupno torej 5906 artefaktov. Od tega številčno prevladujejo odlomki novoveškega gradbenega materiala in lončenine, vendar se na nekaterih lokacijah močno izkazuje arheološki potencial tudi z najdbami lončenine in gradbenega materiala iz prazgodovinskega, največ iz rimskega in srednjeveškega časa.

Maja Briceelj, Eva Butina, Evgen Lazar, Robert Krempuš

106

EŠD: 12168

Naselje: Selo

Občina: Ajdovščina

Ime: Selo pri Batujah – rimska cesta Aquileia–Emona

Naslov: Cesta Notranjskega odreda 2

Področje: A

Obdobje: prazgodovina, rimsko obdobje

V obdobju med 13. in 16. aprilom 2010 je bila ob pokopališču v kraju Selo, Občina Ajdovščina, izvedena predhodna arheološka raziskava v obliki intenzivnega terenskega pregleda zaprtih površin in izkopa strojnih testnih jarkov različnih dimenzij. Raziskava je potekala na območju, zaščitenem kot arheološka dediščina (EŠD 12168), ter je bila omejena na parc. št. 42/5, 42/6, 42/8, vse k. o. Selo, katerih skupna površina znaša 1272 m². Namen raziskave je bil ovrednotiti arheološki potencial območja parcele pred morebitno gradnjo nove mrliške vežice in razširitvijo pokopališča. Same parcele ležijo severovzhodno in deloma severno ob obstoječem pokopališču v kraju Selo. Pokopališče je sicer obzidano z zidano ograjo. Sama površina parcel je ravna, deloma pa je bila v preteklosti nasuta z gradbenim materialom, ki pa je bil že odstranjen, zato je bila površina deloma poškodovana. Na širšem območju severno od območja parc. št. 42/5, 42/6, 42/8, vse k. o. Selo, so travnate površine, proti severovzhodu pa se te lahko dvigujejo proti obstoječi hitri cesti.

Predhodna arheološka raziskava je bila izvedena na podlagi podanih kulturnovarstvenih pogojev

(767-2/2009-B/K), ki jih je izdala območna enota ZVKDS iz Nove Gorice, ter na podlagi pridobljenega Kulturnovarstvenega soglasja za raziskavo in odstranitev dediščine, ki ga je izdalo Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije (62240-55/2010). Arheološke raziskave je izvajalo podjetje Arheološke raziskave Otmar Kovač, s. p., vodja raziskav je bil Otmar Kovač. Strokovni nadzor arheoloških del je izvajala odgovorna konservatorica Patricija Bratina z ZVKDS, OE Nova Gorica. Naročnik predhodne arheološke raziskave je bila Krajevna skupnost Selo. Raziskava je bila izvedena v dveh dnevih s prekinitvijo zaradi dežja in je zajemala intenzivni terenski pregled zaprtih travnatih površin v mreži 10 x 10 m s kopanjem testnih jam v izmeri 0,4 x 0,4 x 0,4 m. V okviru intenzivnega terenskega pregleda nismo določili arheoloških najdb, vse najdbe so bile novodobnega izvora in posledica smetenja okolice. V nadaljevanju smo nato na območju parcel izkopali še šest strojnih testnih jarkov različnih dimenzij do nivoja arheoloških plasti oziroma geološke osnove. Skupna dolžina testnih jarkov znaša 91,5 m s povprečno širino 1,35 m. Tako smo odprli površino v izmeri 123,5 m², kar je 9,71 odstotka skupne površine parcel.

Med raziskavo smo v testnih jarkih 1–3, ki se nahajajo v severnem delu območja raziskave,

določili večjo količino arheoloških najdb, in sicer močnejšo koncentracijo 248 odlomkov prazgodovinske keramike v jasno določljivi plasti, ki je sicer še nismo natančneje časovno umestili. Kulturna plast s prazgodovinsko keramiko se sicer lahko pojavi že na globini 0,5 m, deloma pa se v njenem zgornjem delu lahko pojavi tudi posamezen odlomek rimskodobne keramike. V posameznih testnih jarkih smo določili tudi linijske kamnite strukture, ki jih nismo natančneje opredelili in časovno umestili, saj neposrednega odnosa z arheološkimi najdbami v testnih jarkih nismo mogli določiti. Tovrstne strukture bi lahko bile povezane z melioracijskimi jarki, ki naj bi bili po pripovedovanju v preteklosti prisotni tako na območju raziskanih parcel kot na širšem območju sosednjih parcel, kjer so zdaj travnate površine. Najdba prazgodovinske keramike na delu območja parc. št. 42/5, 42/6, 42/8, vse k. o. Selo, ki je sicer na območju EŠD 12168 Selo pri Batujah – rimska cesta Aquileia–Emona, je razširila poznavanje območja ob pokopališču v kraju Selo. Z raziskavo smo na sicer arheološko zaščitenem območju ob pokopališču v kraju Selo potrdili prisotnost tudi prazgodovinske poselitve, o kateri do zdaj še nismo imeli podatkov.

Otmar Kovač

Selo pri Batujah, rimska cesta Aquileia–Emona, linijska struktura kot ostanek melioracijskega jarka (foto: O. Kovač)

107

EŠD: 29461

Naselje: **Sežana**Občina: **Sežana**Ime: **Sežana – Mahorčičeva domačija**Naslov: *Sežana, Partizanska cesta 12*Področje: *E*Obdobje: *18.–20. stoletje*

Družinsko drevo Mahorčičev se prične z Matejem Mahorčičem (umrl leta 1692) in ženo Lucijo (umrla leta 1703). Ko se je v tretjem kolenu rojeni Fran Josip Mahorčič poročil z Amalijo Polley (oba sta bila rojena leta 1817), so bili Mahorčiči že zelo bogati. Fran Josip in Amalija sta imela pet otrok. Za Sežance je pomemben njun sin Rajmund (1840–1895), poročen z Marijo Jeršan, ki je postal sežanski župan in je bil najbolj znan trgovec z vinom na Krasu. Rajmundu Mahorčiču se je 14. avgusta 1875 rodil sin Ludvik, ki se je kasneje poročil z Ljudmilo Amf.

Rajmund Mahorčič je prišel v Sežano iz brkinskega dela. V nekdanji Sukševi hiši, ki stoji blizu cerkve, na današnji Partizanski cesti 12, je odprl gostilno. Hiša ima več domačih imen, in sicer Mahorčičeva hiša, Mahorčičeva gostilna, Polleyeva gostilna, gostilna Mahorčič. Rajmundu Mahorčiču je šlo dobro, nekaj zaradi furmanov, nekaj zaradi navala ob sejnih. Pridobil si je naslov sežanskega župana, kasneje celo deželnega poslanca.

V delu pritličja Mahorčičeve hiše, danes hiše Partizanska cesta 12 a, ki gleda proti trgu, je bila nekoč kavarna Pri Ančki, ki jo je upravljala zavedna Slovenka Maša /Massa/. Med italijansko okupacijo je bila tam kavarna Impero, menda zato, ker so Italijani zasedli del Afrike in tako zgradili imperij. Kavarna je delovala še nekaj časa po vojni, potem pa so jo preuredili v sežansko knjižnico. Zadnji potomec moškega spola sežanskih Mahorčičev, Rajko, je umrl 11. maja 1957. Polleyeva in nato Mahorčičeva vinska klet, zgrajena leta 1861, je danes v lasti podjetja Vinakras.

Današnja stavba Partizanska cesta 12 se z glavno fasado obrača na osrednjo mestno prometnico. V nadstropju je sedemosna, s centralno postavljenimi vrati, ki so vodila na balkonček; v preteklosti je bil ta odstranjen, ker je bil v napoto prometu. Pritličje je štiriosno, v sredini poudarjeno s polkrožno zaključenim portalom s sklepnikom, ki je oblikovan kot nakazana voluta z majhno preklado in kapiteloma. Manjši okni ob vhodu sta zaščiteni s kovano mrežo. Učinek fasade poudari motiv mansarde v vhodni osi s tremi okenskimi osmi, ki se zrcalno ponovi na dvoriščni strani.

Vsa okna so opremljena s kamnitimi okvirji, v nadstropju in mansardi so zaščiteni s profiliranim nadstreškom. Oblikovanje vhodnih vrat ter obdelava ometa v pritličju in strešnih vencev nakazujejo ambicijo lastnika dati klasični furmanski gostilni bolj meščanski videz. Naprej ob cesti je novejši pritlični prizidek s precej velikimi okni v težkih okvirjih, v katerem sta jedilnica in kuhinja; prizidek je nastal med obema vojnama. Vzhodna fasada se odpira na trg, kjer z ostalimi objekti nekdanje enotne domačije tvori sklenjeni niz pozidave. Tu izstopa sorazmerno visok segmentno sestavljen ločen portal, ki odpira prehod, lopo na dvorišče. Sama fasada je dvoosna z novejšim prebojem za vrata v pritličju. Obdelana je enako kot obcestna fasada. Dostop v nadstropje je po notranjih stopnicah, prislonjenih ob severno fasado, ki so v nadstropje kamnite, v nadaljevanju do mansarde pa iz masivnega lesa. Stopnice so bile v nadstropju omejene od ostalih prostorov z leseno zastekljeno steno. Tudi ostalo leseno stavbno pohištvo je bilo v nadstropju ohranjeno, ravno tako lesena izvorna obloga sten jedilnice, okenske police in notranja lesena zložljiva polkna v pritličju.

Na notranje dvorišče obrnjena fasada je obdelana utilitarno. Izstopajo na kamniti konzoli sloneč zaprt zunanji hodnik v vogalu osrednjega poslopja in uvozne lope na dvorišče. Dostop z dvorišča v notranjost je urejen po zunanjih kamnitih stopnicah.

Le manjši del osrednjega objekta je podkleten. V klet vodijo kamnite stopnice.

Streha je korčna štirikapnica na planetkah, mansardni del, ki se z enim krakom odpira še na dvorišče, prav tako pa tudi proti zahodu, pa ima trikapne zaključke.

Objekt je služil kot gostilna, po drugi svetovni vojni pa tudi v poslovne namene. Pred rekonstrukcijskimi posegi v letu 2011 je bil nekaj let opuščen. Konec šestdesetih let prejšnjega stoletja je požar uničil mansardo in ostrešje. V začetku sedemdesetih in osemdesetih let so objekt obnavljali. Klet je služila kot pomožni prostor, v pritličju je delovala gostilna. V nadstropju so uredili sobe za goste, kasneje še poslovne prostore, pisarne, sanitarije, garderobe ... V pritličju je bil prehod iz veže ob vhodu z dvorišča v osrednjo gostilniško sobo urejen skozi ločno oblikovani odprtini, v sredini podprti s kamnitim slopom, levo in desno pa s polovicami slopa, zaključenima s profiliranimi kapiteli. Odprtini sta bili v preteklosti pozidani, puščen je bil vmesni prehod.

Tako salon v nadstropju kot soba zraven sta imela ohranjeni lepi lončeni peči.

Novi lastnik je želel v pritličju objekta ponovno

Sežana, Mahorčičeva domačija, poslopje nekdanje gostilne pred prenovo v začetku leta 2011 (foto: E. Belingar, 2011)

Sežana, Mahorčičeva domačija, sondaže stropne poslikave salona v nadstropju (foto: E. Belingar, 2011)

Sežana, Mahorčičeva domačija, poslopje gostilne po izvedbi zaključnih del na zunanjsčini (foto: E. Belingar, 2011)

vzpostaviti prvotno funkcijo, gostilno, v nadstropju pa so se izvedla le statična sanacijska dela, saj programa za ta del še ni. V letu 2011 so se tako poleg statičnih sanacijskih del izvedli še nove stropne konstrukcije, preklade, injektiranje sten, kjer je bilo to potrebno, obnovila se je streha, zamenjale so se poškodovane lege, zamenjala se je kritina z enako novo, zamenjalo se je stavbno pohištvo in obnovil se je gostinski vrt. Ob začetku del se je izkazalo, da je objekt v precej slabšem stanju, kot se je sprva domnevalo. Bližina ceste in nekvalitetna gradnja pa tudi požar so opravili svoje. Pred pričetkom del je odgovorna konservatorica po izkušnjah s prenovami na podobnih objektih predlagala izvedbo sondiranja beležev. Pokazalo se je, da je bila večina ometov v preteklosti zamenjana, objekt je precej poškodovan tudi požar. Le v salonu nadstropja se je pokazala kvalitetna stropna poslikava, črne bordure s širšim cvetličnim pasom in vmesnimi medaljoni. Žal poslikanega stropa ni bilo mogoče ohraniti, ker je bila lesena nosilna konstrukcija poškodovana, sredstev za drag restavratorski poseg pa ni bilo na razpolago. Poslikave so se dokumentirale. Lončeni peči sta se demontirali in deponirali za kasnejšo postavitev.

Notranje izvorno stavbno pohištvo se je odstranilo in po rekonstrukciji ponovno namestilo (stenske obloge in zložljiva polkna jedilnice, vhodna lesena vrata ...). V pritličju, nadstropju in mansardi so bile porušene vse predelne stene, v pritličju odprta zazidana oboka. Kamnite stopnice v nadstropje so bile demontirane in ponovno vgrajene. Na strehi so bili zamenjani le dotrajani deli lesene konstrukcije, letve, planetke in korci. Nad glavnim vhodom, vhodom v nadstropje in vhodom v kuhinjo so bili odstranjeni recentni montažni nadstreški, delno so bile porušene zunanje kamnite stopnice in odstranjene recentne poškodovane kamnite obloge. Klet je bila poglobljena, dotrajani ometi sten so bili odstranjeni in nanesen na novo brez vodil. Zunanje stavbno pohištvo je bilo razen vhodnih vrat na glavno cesto izdelano na novo po vzoru obstoječega. Na novo se je izdelala tudi zunanja fasada, pri čemer so se ponovili vsi detajli. Po barvni študiji ZVKDS, OE Nova Gorica, bo zunanja fasada pobarvana v letu 2012. Ograjen gostinski vrt ob zahodni strani se je na novo tlakoval, obnovil se je kamniti zid ob Partizanski cesti. Del zida, ki so ga korenine privzdignile, se je pozidal na novo, na vrh so se položile ohranjene masivne kamnite plošče.

Postopke konservatorsko-restavratorskih del smo v celoti fotodokumentirali.

Rezultati so v skladu s pričakovanim. Žal na novo odkritih poslikav salona ni bilo moč ohraniti zaradi dotrajanosti objekta in finančne nezmožnosti lastnika. Restavratorska sondažna dela je izvajal restavrator ZVKDS, OE Nova Gorica, Andrej Jazbec s sodelavci, dela je koordinirala in obenem izvajala konservatorski nadzor etnologinja iste enote Eda Belingar. Gradbena dela je izvajalo Komunalno stanovanjsko podjetje, d. d., Partizanska cesta 2, Sežana.

Eda Belingar

108

EŠD: 16109

Naselje: Slap

Občina: Vipava

Ime: Slap pri Vipavi – vas

Področje: E

Obdobje: 17.–20. stoletje

Slap pri Vipavi je gručasta vas v zgornji Vipavski dolini. Ime naj bi dobila po osrednjem potoku, ki teče skozi vas. Vaško jedro se ponaša s cerkvijo iz 15. stoletja oziroma iz prve četrtine 18. stoletja, Lanthierijevim dvorcem iz 17. stoletja, zaprtimi domačijami goriško-vipavskega stavbnega tipa, znamenjem in t. i. nagovornim kamnom, na kat-

erem je po ljudskem izročilu stal govorec, ki je vaščanom sporočal pomembne novice. Ta osrednji slapenski trg, na katerega se stekajo tri vaške ulice in ga poleg ž. c. sv. Matije in Lanthierijevega dvorca obkrožajo še stara šola, domačija Slap 50 z Mstafarjevo kapelico in nekdanja trgovina, je bil vedno osrednji vaški prostor. Imel je povezovalno vlogo, bodisi da je šlo za vesele ali žalostne dogodke, ki so se v vasi ali v omenjenih objektih dogajali. Danes trg pomeni Slapencem prostor, namenjen druženju, bodisi za nedeljsko mašo, pogreb ali sestanke Krajevne skupnosti.

Slapenski trg je nastal spontano in je brez značilne oblike. KS Slap in Občina Vipava sta se odločili, da ob pomoči evropskih sredstev trg uredita in tlakujeta. Načrt je na podlagi kulturnovarstvenih pogojev pripravila Nada Curk, u. d. i. a., iz podjetja Arhikon, d. o. o., Ajdovščina. Osnovna zamisel trga je predstavljena kot kvadrat s t. i. okroglim jedrom in potmi, ki se stekajo iz treh smeri. Trg je tlakovan s špičnim svetlosivim kraškim kamnom (Repenc) pravilnih oblik. Kvadrat pa je opremljen še s tlakom temnejše barve, ki v obliki kroga predstavlja središče trga. Vaške poti so simbolično poudarjene s tlakom iz mačjih glav – okroglega rečnega kamna. Vse pomembnejše stavbe na trgu so opremljene z informativnimi tablicami, na katerih je predstavljena osnovna informacija o registrirani enoti kulturne dediščine.

Andrejka Ščukovt

Trg na Slapu pri Vipavi (foto: A. Ščukovt, marec 2012)

109

EŠD: 9087

Naselje: **Slivnica pri Celju**

Občina: Šentjur

Ime: **Slivnica pri Celju – hiša Slivnica pri Celju 31**Naslov: *Slivnica 31*

Področje: E

Obdobje: *koniec 18. stoletja, 1796*

Slivnica pri Celju je gručasta vas, ki leži jugovzhodno od Šentjurja, ob cesti Šentjur–Kozje. Nekdaj je bila upravno in šolsko središče, zdaj je le sedež župnije. Slivnica pri Celju – hiša Slivnica pri Celju 31, vulgo: Franckina hiša (EŠD 9087), ki stoji na parc. št. 767, k. o. Slivnica pri Celju, pa stoji zahodno od podružnične cerkve sv. Janeza Krstnika (EŠD 3368), ki stoji zunaj vasi Slivnica. Z občinskim odlokom je razglašena za kulturni spomenik lokalnega pomena v Občini Šentjur (Uradni list RS, št. 47/96).

Pritlična, delno podkletena lesena stavba je nastala leta 1796, o čemer priča letnica na tramu v »hiši«. Pod enotno streho združuje gospodarski in bivalni del. Ima ohranjeno tlorisno zasnovo in zunanjo

podobo. Hiša je dvocelična z vežo – »lojpa« in »velko hišo« ter s podaljškom v hlev. V veži je bila črna kuhinja, ki je zdaj spremenjena v belo oziroma posodobljena. Hiša je zgrajena iz hrastovih in kostanjevih plohov ter obeljena z apnom. Kletni del je kamnit, kamnito je tudi ostenje nekdanje črne kuhinje. Somerno dvokapna streha s polnim čopom na vzhodni strani je krita s slamo.

Zaradi slabe kvalitete slamnate strehe se je lastnik odločil kandidirati na razpisu Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano ter pridobil finančna sredstva za obnovo iz naslova ukrepa 323 – Ohranjanje in izboljševanje dediščine podeželja iz Programa razvoja podeželja 2007–2013.

Obnovitvena dela na hiši so bila izvedena na podlagi kulturnovarstvenih pogojev in pod rednim strokovnim nadzorom odgovorne konservatorke. Celotna dela je prevzel izvajalec MIKA DOM, d. o. o., s podizvajalci, kar pa se je med obnovo izkazalo za neprimerno, saj ni imel ustreznih mojstrov za sanacijo starih objektov. Kletni del na severni strani hiše in ostenje kuhinje je bilo treba sanirati z apnenim ometom, kar nam je uspelo šele ob zamenjavi zidarskega mojstra. Glavni izvajalec je

Hiša Slivnica 31 pred obnovo (foto: B. Hostnik, 2011)

Hiša Slivnica 31 po obnovi (foto: B. Hostnik, 2011)

neprimerno saniral tudi lesene dele, saj je nekatere velike špranje med lesenimi plohi zapolnil s Purpenom. Dela smo zaustavili in špranje sanirali z glino, pomešano s slamo.

Med obnovitvenimi deli je prišlo tudi do manjših odstopanj v prvotnem popisu del. Prvotno je bila načrtovana rušitev dimnika in zidava novega, vendar se je izkazalo, da obstoječi dimnik ustreza normativom in dobro deluje. Prvotni dimnik je bil lesen s strešico na koncu, ki pa so ga leta 1990 ob prenovi nadomestili z opečnim. Premer sedanjega dimnika ni bil ustrezen, da bi ga oblekli z lesom, zato smo se odločili, da ostane dimnik zidan z opeko, vendar zaključek namesto pocinkane pločevine izvedemo kot zidan dimnik s prezračevalnimi linami.

Prekrivanje strehe je bilo zaupano Antonu Golnerju, s. p., ki je dela izvedel ustrezno. Za prekrivanje je uporabil pšenično in rženo slamo, zaključke je končal s kito.

Zaradi neprimerne izbire izvajalca je bil nadzor nad deli, ki niso zahtevna, zelo naporen, vendar na koncu uspešen. Hiša Slivnica 31 je po končani obnovi lahko zgled ostalim dediščinskim objektom v vasi Slivnica, ki pa žal nezadržno propadajo. *Božena Hostnik*

110

EŠD: 7978

Naselje: **Slovenj Gradec**

Občina: Slovenj Gradec

Ime: **Slovenj Gradec – hiša Glavni trg 24**Naslov: *Glavni trg 24*

Področje: UA

Obdobje: *17., 18., 19., 20. in 21. stoletje*

Hiša Glavni trg 24 je bila zgrajena na pomembni lokaciji starega mestnega jedra Slovenj Gradec, v neposredni bližini najpomembnejših objektov, kot so grad, cerkev sv. Elizabete in cerkev Sv. duha. Dvonadstropna nekdanja mestna hiša je oblikovana v historičnem slogu z elementi severnega in italijanskega baroka. Prvič se omenja že leta 1612 in sodi med najstarejše slovenjegraške meščanske hiše. Leta 1885 so stavbo nadzidali. Odlikuje jo severnorenasnančno oblikovana ulična fasada, ki je redkost v tem prostoru. Šivani robovi so narejeni iz drobnih prodnikov, enako velja za okenske obrobe. Posebnost predstavlja še ohranjeno notranje dvorišče s slopastimi arkadami v pritličju in toskanskimi stebri v nadstropju.

V živahnem kulturnem ozračju Slovenj Gradca je bila

uresničena zamisel o ustanovitvi mestnega muzeja, ki je danes prerasel v Koroški pokrajinski muzej (do leta 1991 Muzej ljudske revolucije), ter umetnostnega paviljona, ki je danes Galerija likovnih umetnosti. Napori za mednarodno uveljavitev institucije so bili kronani z veliko in zelo odmevno razstavo Mir, humanost in prijateljstvo med narodi leta 1966, ki je v Slovenj Gradcu na enem mestu zbrala avtoritete likovnega sveta z vseh celin.

Kulturni pomen stavbe je toliko večji, saj je hkrati pomembna tako z zgodovinskega, estetskega, družbenega kot tudi znanstvenega vidika. Njen zgodovinski pomen pa utemeljujejo njena vsebina, ohranitev in posodobitev muzeja in galerije v stari mestni hiši, ki je vse od nastanka predstavljala pomemben objekt, v katerem so se kontinuirano izmenjevali javni, odmevni dogodki za samo mesto in okolico.

Leta 2009 smo na ZVKDS, OE Maribor, izdelali Konservatorski program obnove. Mestna občina Slovenj Gradec je na razpisu Ministrstva za kulturo kot partnerica EPK 2012 pridobila sredstva za obnovo. V program prenove sta bili vključeni zlasti vzpostavitev novih prostorov za zaposlene (KPM) v mansardi obstoječega objekta ter vzpostavitev novih razstavnih prostorov.

Pred obnovo v letu 2010 smo ugotovili, da je bilo stavbno pohištvo na hiši v preteklosti velikokrat neustrezno zamenjano, vzpostavljene so bile številne predelne stene, zamenjani tlaki ...

Na podlagi programa predvidenih del smo v objektu skušali vzpostaviti »primarno tlorisno zasnovo«, kar velja zlasti za prostore KPM. Kvalitetno stavbno pohištvo smo ohranili in obnovili, novo pa naredili po vzoru obstoječega oziroma na podlagi analogij podobnih objektov. Enako velja za okovje oziroma nasadila in kljuke. Stavbno pohištvo v najstarejšem delu, ki izvira še iz 17. stoletja, je narejeno iz kvalitetnega macesnovega lesa. Ostalo stavbno pohištvo (vrata, okna, lesene obloge) pa je narejeno iz smrekovega lesa po vzoru še ohranjenega obstoječega. Dela sta izvajala mizarско podjetje Zlatorog iz Maribora in Mizarška delavnica IGEM iz Otiškega Vrha pri Dravogradu.

Zaradi lažje berljivosti arhitekture so bila na fasadi v Šolski ulici v prvi in drugi osi vzpostavljena slepa okna, v tretji in četrta pa so bila okna ustrezno zmanjšana na historično odprtino. V atriju smo vzpostavili nov kamnit tlak in osvežili poslikave na notranjih dvoriščnih fasadah. Dvigalo je bilo »oblečeno« z novo stekleno fasado. Obnova fasad,

Slovenj Gradec, hiša Glavni trg 24, ulična fasada pred obnovo (foto: S. Kurelac)

Slovenj Gradec, hiša Glavni trg 24, ulična fasada po obnovi (foto: S. Kurelac)

izvedba ometov in poslikav je potekala v sodelovanju s pristojnim restavradorjem, akademskim slikarjem Binetom Kovačičem z ZVKDS, OE Maribor. *Svetlana Kurelac*

111

EŠD: 7990

Naselje: **Slovenj Gradec**

Občina: **Slovenj Gradec**

Ime: **Slovenj Gradec – hiša Glavni trg 40**

Naslov: **Glavni trg 40**

Področje: **UA**

Obdobje: **18., 19., 20. in 21. stoletje**

Rojstna hiša skladatelja Huga Wolfa (1860–1903) je nadstropna stavba, pozidana na kvadratnem tlorisu. Sestavljena je iz triosne ulične fasade, ki tvori južno stranico, iz zahodnega vzdolžnega trakta, ki meji s Cankarjevo ulico, in plitvega severnega trakta s prisekanim vogalom, ki zaokroža notranje dvorišče. Leta 1867 je požar uničil hišo, delavnico, skladišče in gospodarsko poslopje, ki pa so bili kasneje spet obnovljeni. Po Hugovi smrti leta 1903 je Društvo Huga Wolfa z Dunaja ob prisotnosti glasbenikov iz vse Evrope na pročelju njegove rojstne hiše odkrilo spominsko ploščo. Prisotna je bila tudi mati,

ki je umrla še isto leto. Še pred tem je po velikem požaru v mestu darovala cerkvi sv. Elizabete veliko barvno okno v spomin na svojega slavnega sina. Mestna občina Slovenj Gradec je na razpisu Ministrstva za kulturo, kot partnerica EPK 2012, s projektom Zrcaljenje podob – oživiljeni zven preteklosti pridobila sredstva za obnovo hiše.

Hiša je bila prenovljena v skladu s konservatorskim programom, ki ga je februarja 2007 izdelal ZVKDS, OE Maribor.

V preteklosti so bili v objektu in na njem izvedeni številni posegi, ki so okrnili avtentično podobo objekta. Z obnovo smo vzpostavili osnovno stavbno tlorisno zasnovo, pogojeno z nosilnimi zidovi, stropnimi komunikacijami ter okenskimi in vratnimi odprtinami, ter na podlagi arhivskih podatkov iz druge polovice in s konca 19. stoletja izvedli rekonstrukcijo lesenega ganka na dvoriščni strani. Obnova fasad, izvedba ometov in poslikav je potekala v sodelovanju s pristojnim restavradorjem, akademskim slikarjem Binetom Kovačičem z ZVKDS, OE Maribor.

Objekt je ob prenovi in vsebini – Spominski muzej in mednarodni dokumentacijski center Hugo WOLF – ena od mnogih v vrsti izjemnih stavb v Slovenj Gradcu.

Svetlana Kurelac

Slovenj Gradec, hiša Glavni trg 40, ulična fasada po obnovi (foto: S. Kurelac)

Slovenj Gradec, hiša Glavni trg 40, dvorišče pred obnovi (foto: N. Kiš)

Slovenj Gradec, hiša Glavni trg 40, dvorišče – »gank« po obnovi (foto: S. Kurelac)

112

EŠD: 693

Naselje: Slovenj Gradec

Občina: Slovenj Gradec

Ime: Stari trg pri Slovenj Gradcu – arheološko najdišče Colatio

Področje: A

Obdobje: rimsko obdobje

V sklopu prenove, rekonstrukcije, rušitve in spremembe namembnosti objektov na parc. št. 918/1 in 919/1, obe k. o. Stari trg, ki ležita na samem severnem robu zavarovanega arheološkega najdišča Colatio/Kolaciona, so bila načrtovana tudi določena zemeljska in ureditvena dela. V neposredni bližini, proti zahodu, je dr. H. Winkler že na začetku 20. stoletja raziskal ostaline središča rimske naselbine s svetiščem, prav tako pa so bile v novejšem času tudi že opravljene določene arheološke raziskave južno in jugovzhodno od območja. Zaradi spreminjajočih se naravnih okoliščin so bile na obravnavanem območju najprej predpisane in opravljene predhodne arheološke raziskave za določitev vsebine in sestave najdišča – arheološko dokumentiranje strojno odkopanih jarkov, temu pa so sledila arheološka izkopavanja.

Vse arheološke raziskave je za Koroški pokrajinski muzej v Slovenj Gradcu vodila Saša Djura Jelenko, univ. dipl. arheol., izvedene so bile ob pomoči arheologov Maje Kumprej Gorjanc in Tine Britovšek ter tehnikov Aleša Tirana, Marinke Janežič, Nine Šisernik in Primoža Juvana. Raziskave je omogočil investitor prenove Okulistika Falež, d. o. o., iz Orehove vasi, predhodne raziskave so potekale med 22. oktobrom in 19. novembrom 2010, izkopavanja pa med 3. in 18. majem 2011, strokovni nadzor pa je opravljala pristojna konservatorica ZVKDS, OE Maribor, Mihela Kajzer Cafnik.

Predhodne arheološke raziskave za določitev vsebine in sestave najdišča so v okviru petih skrbno lociranih strojnih testnih jarkov pokazale pozitivno arheološko kulturno plast z razmeroma številnimi rimskodobnimi ostalinami, hkrati pa so bili pridobljeni količinski in metrični podatki, ki so bili osnova za pripravo in izvedbo arheoloških izkopavanj. Rezultati so ponekod pokazali tudi precejšnjo uničenost najdišča, saj so vanj posegli nekdanji dvoriščni gospodarski objekt (svinjak) in nekateri arheološko nenadzorovani novejši linijski vkopi. Končno raziskano izkopno polje pred prenovo objekta, pred ureditvijo okolice in pred gradnjo parkirišča, je obsegalo ok. 162 m². Vrhnje

Stari trg pri Slovenj Gradcu, arheološko najdišče Colatio, 2011, pogled na izkopno polje (foto: Aleš Tiran)

novodobne nasute plasti so bile po navodilih in ob stalni prisotnosti arheologa odstranjene strojno, vsa nadaljnja dela pa so bila izvedena ročno. Stratigrafija obravnavanega dela najdišča je bila dokaj enotna – pod recentnimi nasutji in akumulacijskimi plastmi, povezanimi z novejšo izrabo prostora (vrt, sadovnjak, svinjak), smo odkrili ostaline rimskodobne naselbine, katerih posamezne faze bodo natančneje časovno definirane po končni analizi najdb. Z raziskavami so bili odkriti temelji zidov, vkopi za stojke in sledovi dveh kurišč.

Zaradi naknadnega izkopa za komunalne vode so se arheološke raziskave med 31. majem in 4. junijem 2011 nadaljevale. Izkop za kanalizacijo je potekal v dolžini 65 m od vzhodne stranice objekta v prenovi (Stari trg 27) proti sadovnjaku na vzhodu in v nadaljevanju ob pešpoti že na sosednji parceli. Jarek je bil prvih 40 m širok 1,50 m, v nadaljevanju pa 0,85 m. Šestdeset m vzhodnje od prvega rimskega objekta v izkopnem polju so bili v jarku za kanalizacijo odkriti temelji še druge rimske stavbe s pripadajočim kuriščem.

Odkriti temelji nakazujejo najmanj dve ločeni stanovanjski enoti, ki izpričujeta vsaj tri faze poselitve. Med najdbami izstopajo odlomki uvožene poznopadske in galske fine keramike. Raziskave so dale pomembne rezultate o obstoju naselbine tudi severno od lokalne ceste Stari trg–Slovenj Gradec na skrajnem severnem delu zaščitene območja, pri čemer severovzhodni rob rimskodobne naselbine še vedno ni dokončno zamejen.

Saša Djura Jelenko, Mihaela Kajzer Cafnik

113

EŠD: 6891

Naselje: **Slovenska Bistrica**

Občina: Slovenska Bistrica

Ime: **Slovenska Bistrica – rimska cesta Celeia–Poetovio**

Področje: A

Obdobje: rimska doba

Parc. št. 2297/17 in 2293/11, obe k. o. Slovenska Bistrica, ležita na jugozahodnem robu naselja Slovenska Bistrica, na zelenici za hišo Krekova ulica 20. Zemljišče je bilo treba sprostiti zaradi načrtovane gradnje stanovanjske hiše. Z intenzivnim terenskim pregledom in ročnim izkopom testnih sond avgusta 2010 je ekipa ZVKD, ČPA, pod vodstvom A. Nestorovič odkrila ostanke rimske ceste med Celejo in Petoviono. Med 4. in 8. aprilom 2011 so nato potekala arheološka

izkopavanja pod vodstvom dr. Tine Žerjal, univ. dipl. arheologinje, in Mije Černe, univ. dipl. arheologinje.

Izkopno polje je zajemalo 215 m² površine. Na celotnem izkopnem polju smo kot arheološko sterilno geološko podlago prepoznali plast rumenkastorjavega ilovnatga peska (SE 4), ki je nastajala z naravnimi procesi do trenutka gradnje rimske ceste (SE 3).

Glavna rimska cesta Celeja–Petovio (SE 3) je potekala v smeri od jugozahoda proti severovzhodu in je bila močno poškodovana z novodobnimi posegi (uređitvijo vrta, oranje). Nasuta je bila iz zbitega gramoz, prodnikov velikosti do 16 cm, zbitega peska in rjavkastorjave meljaste ilovice. Ohranjena širina ceste je znašala 6,85 m, raziskali pa smo jo približno 22,54 m v dolžino. V nasutju so se deleži grobih sestavin spreminjali, tako da so na določenih segmentih bile večje koncentracije večjih kamnov. Nasutje ceste je bilo rahlo napeto in debelo do 20 cm. Podlaga ceste je bila izdelana z zbito utrditvijo laporja in peska (SE 7), ki je bila debela nekaj cm. Ob straneh se je cesta izklinjala z zelo nejasno mejo. Po geodetskih izmerah se je cesta rahlo dvigala proti zahodu. Na skrajnem zahodnem robu izkopa je bila zelo slabo ohranjena in močno poškodovana.

Čeprav je bilo izkopano območje ob cesti široko tudi 2 do 3 m, pa ni bilo odkritih drugih sočasnih struktur (na primer odtočnih jarkov ali stavb).

Na površini ceste, ki je bila sicer dolga stoletja v uporabi, je bilo odkritih le nekaj železnih žeblicev in en odlomek rimske keramike, ki ne dajejo natančneje datacije ne gradnje ne uporabe cestišča.

Tina Žerjal, Mija Černe

114

EŠD:

Naselje:

Občina: **Solčava, Rečica ob Savinji, Mozirje, Luče, Nazarje, Ljubno ob Savinji in Gornji Grad**

Področje: A

Obdobje: prazgodovina, rimsko obdobje, srednji in novi vek

V območje krajevne prostornosti ZVKDS, OE Celje, sodijo tudi občine Solčava, Rečica ob Savinji, Mozirje, Luče, Nazarje, Ljubno ob Savinji in Gornji Grad. Zaradi pomanjkljive evidence in arheološkega potenciala območja, ki ga je izkazovala – sicer maloštevilna – evidentirana arheološka dediščina, je ZVKDS, OE Celje, v letu 2008 začel priprave za izvedbo arheološke topografije

Zgornje Savinjske doline. Nosilka projekta je bila Danijela Brišnik, konservatorka na ZVKDS, OE Celje, pregled literature in katalog najdišč je pripravila zunanja sodelavka Sara Vučkovič, takrat še absolventka študija arheologije.

Osnova zbiranja podatkov so bili seznam najdišč v Arheoloških najdiščih Slovenije (ANSI 1975) in novejši spletni Arheološki kataster Slovenije – Arkas (<http://arkas.zrc-sazu.si/>) ter Register kulturne dediščine pri Ministrstvu za kulturo/Ministrstvo za izobraževanje, znanost, kulturo in šport. Pregledani so bili tudi večina periodičnih publikacij, ki obravnavajo arheološko kulturno dediščino, ter strokovne in poljudne publikacije iz lokalnega okolja.

Če povzamemo definicijo arheološke topografije iz študije Ministrstva za kulturo RS iz leta 2007 (P. Novaković, D. Grosman, R. Masaryk, M. Novšak, Minimalni standardi arheološke terenske dokumentacije: pregled stanja in predlogi standardov), je arheološka topografija oblika enostavnejšega neinvazivnega oziroma šibko invazivnega arheološkega pregleda terena z namenom odkrivanja novih najdišč – opredelitev arheološkega potenciala obravnavanega območja – in/ali opazovanja stanja znanih najdišč.

Terenski del arheološke topografije Zgornje Savinjske doline je v letih 2008–2010 vodil zunanji sodelavec Matej Draksler, konservator, s sodelavcema Iztokom Vrenčurjem, absolventom študija arheologije, in Lukom Rožičem, absolventom študija etnologije. Površina vseh obravnavanih občin znaša ok. 510 km².

Arheološka topografija Zgornje Savinjske doline ni vključevala posebnih strategij vzorčenja, temveč je bila izbira pregledanih lokacij in območij stvar presoje topografa, ki je upošteval podatke iz zbrane literature, ledinske toponime, ustno izročilo in geografske značilnosti terena ... Opravljeni so bili številni pogovori s lokalnimi informatorji ter fizični ogledi posameznih lokacij, najdišč in spomenikov, z namenom odkrivanja arheoloških indicev, značilnosti in razprostranjenosti posameznih arheoloških najdišč v prostoru. Med topografskimi opazovanji je bila zbrana tudi manjša količina arheološkega gradiva, predvsem iz že obstoječih profilov cest, izkopov domačinov in na kmetijskih obdelovalnih površinah. Prevladovali so odlomki srednjeveške lončenine in pečnic ter posamični kosi prazgodovinske lončenine.

Po opravljenem terenskem delu, obdelavi podatkov in pripravi poročil smemo v Občini Solčava že poznanim arheološkim najdiščem priseti še osem novih potencialnih arheoloških najdišč: Travnik, Plesnikova planina, Rebrc, Gradišnik, Žibovt, Žibovt – Ručnik, Potočnik-Vršnik, Solčava. Eno

potencialno arheološko najdišče je preliminarno časovno opredeljeno kot prazgodovinsko, štiri kot srednjeveška, štiri pa časovno niso opredeljena.

V Občini Luče je bilo evidentiranih pet novih potencialnih arheoloških najdišč: Marijanine njive, Grad, Planina Ravne, Kroglica in Tevč. Eno potencialno arheološko najdišče je preliminarno opredeljeno kot prazgodovinsko, eno kot rimskodobno, dve kot srednjeveško in eno kot novoveško.

V Občini Nazarje je bilo novo evidentiranih šest potencialnih arheoloških najdišč: Gradišče, Potok/Tlake, Studenica nad Kokarjem, Zgornje polje pri Šmartnem ob Dreti, Tiber nad Šmartnim ob Dreti in Čreta pri Kokarjih. Vsa potencialna arheološka najdišča so časovno opredeljena kot srednjeveška, le lokacija Potok/Tlake izkazuje kontinuiteto izrabe prostora tudi v prazgodovini.

Območje Občine Ljubno ob Savinji je izkazalo velik arheološki potencial, saj je bilo novo evidentiranih kar devet potencialnih arheoloških najdišč: Okonina/Udončnik, Okonina, Juvanje, Ljubno/Primož, Nareks, Sedlšak/Kogl, Radmirje/Gradišče, Tajna in Rajhovka. Eno potencialno arheološko najdišče je časovno neopredeljeno, eno je preliminarno opredeljeno kot prazgodovinsko, prav tako eno kot rimskodobno, ostala najdišča pa so opredeljena kot srednjeveška.

V Občini Mozirje je bil arheološki potencial izkazan na lokaciji nekdanjega dvorca Brdce v Mozirju, na lokaciji Jazbine pri Selah, Mozirski planini, na Gregorčevem hribu v Lepi njivi, pri Kolovratniku v Mozirju, v Hrašnovem vinogradu nad cesto Mozirje–Letuš, v Gračnici nad Negojnico/Tirski grad, v Kugli pri Rečici ob Savinji, v Vimpaslah pri Poljanah in v Negojnici nad Poljanami. Tri potencialna najdišča so preliminarno časovno opredeljena kot prazgodovinska, tri kot rimskodobna in štiri kot srednjeveška.

Območje Občine Gornji Grad ni izkazalo izrazitega arheološkega potenciala – kot potencialno arheološko najdišče so bile evidentirane lokacije Gradišče pri Bočni ob Dreti, Podkrajka zijalka nad Dolom pri Gornjem Gradu in Tempelj nad Novo Štifo. Eno potencialno arheološko najdišče je preliminarno časovno opredeljeno kot prazgodovinsko in eno kot srednjeveško, eno najdišče pa je časovno neopredeljeno.

V skladu s 66. in 67. členom Zakona o varstvu kulturne dediščine so tiste potencialne arheološke lokacije, ki jih lahko na podlagi pridobljenih podatkov in geografske lege prostorsko zamejimo v postopku vpisa v Register kulturne dediščine pri Ministrstvu za izobraževanje, znanost, kulturo in šport Republike Slovenije.

Danijela Brišnik

115

EŠD: 22889

Naselje: **Solkán**Občina: *Nova Gorica*Ime: **Solkán – naselje**Naslov: *Trg J. Srebrniča 5, Soška cesta 14*Področje: *E*Obdobje: *20. stoletje*

Solkán leži na območju, kjer reka Soča zapusti alpski in predalpski svet ter se po nižini, Goriški oziroma Soški ravnini, razliva proti Jadranskemu morju. Prvič je bil Solkán omenjen leta 1001. Ena od njegovih značilnosti, ki ga sestavljajo ob-

jekti, večinoma grajeni po prvi svetovni vojni na starejših osnovah, so notranja dvorišča in trško oblikovane stavbe s pritličji v javni funkciji. Večina teh stavb leži ob glavni prometni komunikaciji.

Leta 2011 sta bili v središču Solkana obnovljeni dve stavbi. Pri prvi, ki leži na Soški cesti št. 14, je bilo sanirano cestno pročelje oziroma je bil izveden nov omet in obnovljen vhodni porton z letnico 1735. Drugi objekt, ki stoji na t. i. placu, pa je bil v celoti obnovljen. Preurejena je bila njegova notranjost, zunanosti objekta pa smo vrnili podobo iz časa po obnovi Solkana po prvi svetovni vojni.

Andrejka Ščukovt

Solkán, Soška cesta 14, objekt s portonom (foto: A. Ščukovt, april 2011)

Solkán, objekt na Trgu J. Srebrniča 5 (foto: A. Ščukovt, avgust 2011)

116

EŠD: 581

Naselje: **Spodnja Hajdina**Občina: *Hajdina*Ime: **Spodnja Hajdina – arheološko najdišče Hajdina**Področje: *A*Obdobje: *bronasta doba, železna doba, rimsko obdobje, srednji vek*

Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Center za preventivno arheologijo, je na območju predvidene novogradnje stanovanjske hiše (parc. št. *169 in 515/3, obe k. o. Hajdina), v času od 8. do 24. avgusta 2011 izvedel zaščitne arheološke raziskave. Raziskave so bile izvedene zaradi določitve vsebine in sestave najdišča ter zaradi odstranitve arheoloških ostalin pred gradnjo stanovanjske hiše. Omejene so bile na območje gradbenih posegov.

Raziskano območje leži znotraj območja registrirane enote kulturne dediščine, ki je v Register nepremične kulturne dediščine vpisano kot Spodnja Hajdina – arheološko najdišče Hajdina (EŠD 581) in je z Odlokom o razglasitvi Arheološkega najdišča v Spodnji Hajdini razglašeno za kulturni

spomenik državnega pomena, Uradni list RS, št. 56/2003-2780.

V bližnji in daljni preteklosti so bila v neposredni bližini že izvedena arheološka izkopavanja, ki so potrdila obstoj arheoloških ostalin od prazgodovine do srednjega in novega veka. Zadnja taka izkopavanja je izvedla ekipa ZVKDS, CPA, na območju parc. št. 509/3, k. o. Hajdina, ki leži približno 55 m severozahodno od obravnavanih parcel. Ta izkopavanja so le potrdila obstoj prazgodovinskih, rimskodobnih in srednjeveških ostalin na obravnavanem območju.

Arheološke ostaline, odkrite v preteklosti, pričajo o tem, da je bilo obravnavano območje poseljeno že od prazgodovine. Odkriti so bili ostanki naselbin iz časa kulture žarnih grobišč, ki so se nahajali na območju dravske terase v Spodnji Hajdini. Ostanki naselbine oziroma naselbin iz tega časa so bili odkriti na treh točkah. Naselbina (oziroma naselbine) se je očitno razvijala od pozne bronaste dobe vse do zgodnje železne dobe. Tako so bili na obravnavanem območju odkriti ostanki naselbine iz pozne železne dobe. Prav tako je bilo, na obrobju naselbine v Spodnji Hajdini, odkrito grobišče iz obdobja Ha B. To območje pa je bilo poseljeno tudi v času pozne železne dobe oziroma

Spodnja Hajdina, pogled na območje raziskav po strojnem izkopu (foto: E. Lazar)

Spodnja Hajdina, pogled na območje raziskav po opravljenem stratigrafskem izkopavanju (foto: E. Lazar)

Spodnja Hajdina, rimskodobni zlati uhan (foto: D. Cvetko)

v t. i. latenskem času, ko so to območje poseljevali pripadniki keltskega plemena Tavriskov. Naselbinski ostanki iz tega časa (srednji La Tène – Mokronog II) so bili odkriti na območju terase v Spodnji Hajdini. V poznem La Tènu (Mokronog III) pa teh na območju Spodnje Hajdine ni bilo več (HORVAT, J., et al. 2003, POETOVIO, Development and Topography. V: The Autonomous Towns of Noricum and Pannonia – Die Autonomen Städte in Noricum und Pannonien, Situla 41, 153–181).

Največ arheoloških ostalin na območju Spodnje Hajdine pa je iz rimskega časa, ko se je tu razprostirala rimskodobna naselbina oziroma četrt Vicus Fortunae s pripadajočo infrastrukturo in grobišči. Severni del terase, kjer je najverjetneje stala prvotna naselbina, je odnesla oziroma uničila reka Drava. V neposredni bližini je potekala tudi rimska cesta, ob kateri naj bi stal tudi rimski legijski tabor. Obravnavano območje je bilo raziskovano že pred drugo svetovno vojno, ko sta na tem območju večja izkopavanja vodila Wilhelm Gurlitt in Walter Schmitt. Balduin Saria je nato objavil arheološko topografijo tega območja. Arheološke raziskave so se, v zelo omejenem obsegu, nadaljevale tudi po drugi svetovni vojni. Na podlagi drobnih najdb je bilo ugotovljeno, da se

je rimskodobna naselbina, ki so jo sestavljali leseni objekti, na tem območju začela razvijati v 1. stoletju. Iz teh najzgodnejših faz poselitve so bili tudi ostanki livarske delavnice, odkrite na tem območju. Odkriti so bili namreč ostanki bronastih polizdelkov, kalupi, talilni lonci ipd. Drobne najdbe, odkrite na severozahodnem delu Spodnje Hajdine, prav tako kažejo na intenziven razvoj naselbine v času 2. stoletja. Schmid je na obravnavanem območju izkopal ostanke večjih objektov, ki so bili tukaj v času od 2. do 4. stoletja. Interpretiral jih je kot ostaline foruma, administrativnih oziroma upravnih objektov, skladišč in templjev. Prav tako so bili na obravnavanem območju odkriti številni epigrafski spomeniki, ki so s svojimi napisi potrdili obstoj naselbine oziroma četrti Vicus Fortunae na tem območju, obstoj sedeža carine ilirskih provinc in obstoj četrti s skladišči. Prav tako epigrafski napisi omenjajo obstoj Fortuninega templja. V neposredni bližini, na robu druge dravske terase, sta bila odkrita tudi prvi in drugi mitrej. Prvi mitrej je bil najstarejši odkriti mitrej na Ptujju in je, na podlagi drobnih najdb (daritve uradnikov carine ilirskih provinc), datiran v 2. stoletje. S prvim mitrejem je povezanih tudi nekaj žrtvenikov, ki so bili odkriti ob njem oziroma v njegovi okolici. Južno od prvega mitreja

so bili trije vodnjaki in drugi mitrej, ki je bil postavljen na izvir. Tako kot v prvem mitreju so tudi v tem odkrite daritve uradnikov carine ilirskih provinc. Na podlagi najdb je datiran od začetka 3. do prve polovice 4. stoletja. V osrednjem delu rimskodobne naselbine v Spodnji Hajdini (forum, upravni objekti ipd.), severno od obravnavanega območja, je bilo odkrito tudi svetišče nutricam, ki je bilo ohranjeno v obliki temeljev trapezoidnega objekta, v katerem je bila baza za kulturno podobo oziroma spomenik. Prav tako so na različnih delih Spodnje Hajdine odkrili dele kamnitih spomenikov s posvetili nutricam. Schmid trdi, da je bila večina objektov naselbine Vicus Fortunae zapuščena v 4. stoletju, kar potrjujejo tudi skeltni grobovi, ki so bili vkopani v ruševine te naselbine (HORVAT, J., et al. 2003, POETOVIO, Development and Topography. V: The Autonomous Towns of Noricum and Pannonia – Die Autonomen Städte in Noricum und Pannonien, Situla 41, 153–181).

Vsi ti podatki so kazali na velik arheološki potencial območja parc. št. *169 in 515/3, obe k. o. Hajdina, ki ležita v neposredni bližini omenjenih odkritih arheoloških ostalin.

Izkopno polje je zajemalo površino, veliko približno 17 x 10 m. Na približno 48 m² velikem prostoru ni bilo treba izvesti izkopavanja, saj je bil arheološki zapis ob gradnji stare hiše, ki je v preteklosti stala na parceli, uničen. Zaščitna arheološka izkopavanja je bilo tako treba izvesti na površini velikosti 101 m². Strojni izkop recentnih plasti je v globino segal od 0,4 m v severnem kotu izkopnega polja do 0,8 m v južnem kotu. Na tem nivoju so bile ohranjene arheološke ostaline, ki so bile izkopane v skladu z uveljavljenimi metodami arheoloških raziskav. Izkopavanje je bilo dokumentirano z uveljavljenimi metodami arheološke dokumentacije. Tako je bila med izkopavanjem izvedena opisna, metrična in fotografska dokumentacija vseh odkritih plasti in struktur.

Arheološke raziskave so razkrile, da so se na obravnavanem območju nahajali skromni ostanki prazgodovinske poselitve in bogati ostanki rimskodobne poselitve, ki so bili deloma uničeni z novoveškimi in recentnimi posegi.

Ostanki prazgodovinske poselitve so bili odkriti le v dveh manjših jamah SE 124/125 in 129/130, v katerih so bili odkriti trije drobni odlomki prazgodovinske keramike. Jami sta se nahajali v zahodnem delu izkopnega polja in sta bili vkopani v geološko oziroma matično podlago. Trije odlomki prazgodovinske keramike v jamah pa so bili premajhni in preslabo ohranjeni za njihovo natančnejšo datacijo. Največ odkritih arheoloških ostalin je bilo iz rimske

dobe. Rimskodobne ostaline so razdeljene v štiri faze, od katerih pa so le tri poselitvene, saj faza V predstavlja pogorišče objekta faze IV. V vseh treh rimskodobnih poselitvenih fazah so na območju raziskav odkriti ostanki lesene gradnje. Le iz faze IV pa so bili ohranjeni temelji zidov, ki so bili zgrajeni iz rečnih oblic in malte. Na teh temeljih je najverjetneje stal lesen objekt. Iz rimskodobnih faz III in VI pa so bile odkrite le manjše ali večje jame ter stojke. Odkrite stojke niso bile razporejene tako, da bi kazale na tlorise objektov. Najbolje ohranjen in najbolj očiten je bil rimskodobni objekt faze IV, ki se je nahajal na vzhodnem delu izkopnega polja. Ohranjeni so bili le temelji objekta iz rečnih oblic in malte, na katerih so očitno stali leseni zidovi. To domnevo so potrdile žganinske plasti faze V, ki so se nahajale le znotraj objekta in so očitno nastale ob požaru, med katerim je objekt pogorel. Odkriti del objekta je imel vidne tri prostore, znotraj katerih je bila glinena hodna površina, na kateri so se nahajale žganinske plasti faze V. Vzporedno z zahodnim zidom objekta pa je potekala utrjena pot, ki jo je sestavljal zbit prod, nasut neposredno na geološko podlago. Strukture (jame in stojke) faze VI, ki je bila zadnja rimskodobna faza, pa so bile vkopane v žganinske plasti faze V, kar pomeni, da je bilo območje gospodarskega objekta faze IV v uporabi neposredno po požaru. Drobne najdbe iz rimskodobnih plasti in struktur namreč kažejo na to, da so vse štiri rimskodobne faze nastale v zelo kratkem obdobju. Preliminarna datacija izbranih drobnih najdb potrjuje rimskodobno poselitve raziskanega območja od konca 1. stoletja (faza III) do začetka 3. stoletja (faza VI).

Po poselitvi v rimskem času je obravnavani prostor očitno izgubil pomen, saj so znaki naslednje poselitve oziroma posegov šele iz časa novega veka, kar kaže na to, da je bilo območje neposeljeno vsaj 1400 let. Prostor je bil v tem času najverjetneje uporabljan kot kmetijsko zemljišče. Šele v novem veku so bili nato izvedeni posegi, ki so bili ohranjeni v obliki dveh koncentracij različno velikih in globokih jam, katerih točne funkcije ni bilo mogoče določiti.

Recentni posegi na območju raziskav so bili ohranjeni kot nasutja, ki so prekrivala starejše strukture in plasti, ter jame nepravilnih oblik, ki so bile vkopane z nivoja recentne hodne površine. Daleč največji recentni poseg pa je predstavljal ostane gradbene jame nekdanje hiše, ki je stala v kvadrantih A 3-5 in B 3-5 in je zajemala površino, veliko približno 7,5 x 5,5 m. Vsi odkriti recentni posegi se lahko povežejo z gradnjo in uporabo hiše, ki je stala na parceli v bližnji preteklosti.

Evgen Lazar

117

EŠD: 8204

Naselje: **Spodnja Vižinga**

Občina: Radlje ob Dravi

Ime: **Spodnja Vižinga – Gavgarjeva hiša**

Naslov: *Spodnja Vižinga 10*

Področje: E

Obdobje: prva četrtina 19. stoletja

Gavgarjeva hiša, kulturni spomenik lokalnega pomena, je sestavni del domačijskih stavb kmetije v razloženem naselju. Zgrajena je bila v začetku 19. stoletja in je do danes ohranila tipične, izvrin arhitekturne sestavine kmečke arhitekture svojega obdobja. Z gradnjo nove stanovanjske hiše na kmetiji je bil star stanovanjski objekt predviden za rušitev. Vendar pa so lastniki upoštevali mnenje pristojne spomeniške službe, ki z rušitvijo ni soglašala. Hiši so vrnil bivalno namembnost ter se odločili za začetno obnovo, ki je potekala poleti 2011, s subvencijami Evropskega kmetijskega sklada za razvoj podeželja in Ministrstva za kmetijstvo. V začetni fazi obnove zunanščine se je saniralo ostreje, izvedla se je zamenjava posameznih dotrajanih delov z doslednimi rekonstrukcijami, del ostrejša pa se je ojačala z dopolnilnimi lesenimi elementi. Stara opečna kritina se je zamenjala z novo klasično opeko – zareznim bobrovcem, na streho so se namestili novi kleparski izdelki (snegobrani, odtočni žlebovi). Na zadnji fasadi objekta so se iz širokih desk izdelali novi leseni napušč. Poškodovani podstrešni venci zidanih čelnih zatreptov in klasično oblikovani dimnik s strešico so bili ustrezno zidarsko obnovljeni in prebeljeni. Obnovo strehe stare kmečke hiše je v skladu s kulturnovarstvenimi pogoji izvedlo obrtništvo Rudolf Franc, s. p., Splošna gradbena dejavnost, Sv. Danijel 71a, 2371 Trbonje. Odgovorna konservatorka ZVKDS, OE Maribor, je izvajala konservatorski nadzor.

Lilijana Medved

118

EŠD: 6304

Naselje: **Središče ob Dravi**

Občina: Središče ob Dravi

Ime: **Središče ob Dravi – vas**

Naslov: *Trg talcev*

Področje: E, U, UR, KR, UA, Z

Obdobje: *rimsko obdobje, druga četrtina 15. stoletja, 1433, 19. stoletje*

Oktobra 2009 je Občina Središče ob Dravi s pridobitvijo nepovratnih sredstev v okviru javnega

razpisa v okviru ukrepa 322 – Obnova in razvoj vasi iz naslova Program razvoja podeželja Slovenija 2007–2013, ki ga je objavilo Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano marca 2009, pričela obnovo enega izmed zgodovinsko najstarejših predelov značilnega naselbinskega območja, in sicer vaškega trga, znanega kot plac. Gre za manjši trški prostor, lijakaste oblike, ki ga s stavbnega vidika sooblikujejo po funkciji najpomembnejše tako sakralne kot profane stavbe. To so občinska hiša iz prve polovice 19. stoletja, poznogotska podružnična cerkev Žalostne matere božje, nekdanja pošta, v kateri sta danes muzejska zbirka NOB in Zbirka »Društveno življenje v Središču ob Dravi med obema vojnama«. Sredi »placa« je nekdanj stal kip trpečega Zveličarja z letnico 1894. Danes na tem mestu stoji spomenik žrtvam druge svetovne vojne.

V okviru obnove tega trškega prostora, imenovanega plac, so bili predvideni posegi povezani z ureditvijo cestnih komunikacij, platoja pred občinsko stavbo in ulične razsvetljave.

Že v samih kulturnovarstvenih pogojih smo zahtevali, da se v okviru ureditve trga zagotovi odprta in tekoča komunikacija znotraj naselja in onstran njegovih meja. Glede na samo uporabo trškega prostora smo predlagali, da se površine ločijo v nivojih z uporabo različnih naravnih tlakov kot granitne kocke, mačje glave, oblice. Temu ustrezna naj bo tudi ureditev zelenih površin (zatravitev, zasaditev z grmovnicami in drevesi). Obstoječi spomenik NOB je bil ograjen z dokaj neuglajeno ograjo. Tako smo predlagali, naj se ta ograja odstrani in celoten prostor zameji z izbranimi kovanimi stebrički. Na ta način je mogoče rešiti problematiko nekontroliranega parkiranja tako osebnih kot tovornih vozil pred občinsko stavbo. Upoštevaajoč dejstvo, da je bil del placa zasajen s kostanji, ki še krasijo drevedore stare Trške ulice, smo predlagali, naj se namesto brez okoli spomenika NOB zasadijo prav kostanji.

Po dolgotrajnem usklajevanju glede izvedbe tlakovanja in same ureditve cestne signalizacije kot tudi samega izbora urbane opreme se je večji del kulturnovarstvenih izhodišč pri pripravi projektne dokumentacije tudi upošteval. Osrednji del trga pred občinsko stavbo je tako tlakovan z granitnimi kockami. Pohodne poti, ki so od cestišča ločene z zatravljenim pasom, so tlakovane z betonskimi tlakovci, ki so po teksturi in dimenziji približek izbranemu kamnitemu tlaku. Predlagano urbano opremo, kot so luči, klopi in stebrički, je investitor v večji meri tudi sprejel.

V začetku leta 2011 je bila celovita obnova tudi zaključena.

Središče ob Dravi, vaški trg pred obnovo, maj 2008 (foto: M. Habjanič)

Središče ob Dravi, vaški trg po obnovi, julij 2011 (foto: S. Vešligaj)

Konservatorski nadzor obnove so izvajali strokovni sodelavci: odgovorna konservatorica Suzana Vešligaj, arhitektka Marlenka Habjanič in krajinski arhitekt Miran Krivec.

Suzana Vešligaj

119

EŠD: 2523

Naselje: **Sv. Ožbolt**

Občina: Škofja Loka

Ime: **Sv. Ožbolt – cerkev sv. Ožbolta**

Področje: R

Obdobje: 19. stoletje

Slike križevega pota visijo v cerkvi sv. Ožbolta nad Škofjo Loko. So ležečega formata, dimenzij 50 x 70 cm, naslikane v oljni tehniki na platno. Podatkov o avtorstvu ali času nastanka nismo pridobili. Šesta in XII. postaja nista originalni. Iz napisov na hrbtni strani je razvidno, da jih je leta 1936 naslikal Anton Mihelič iz Škofje Loke. Okvirji niso bili originalni in so bili, likovno gledano, neustrezni.

Podokvirji so bili močno črvojeji in brez zagozd. Vogali so bili nestabilni. Velikost podokvirjev je bila različna. Platna so bila nenapeta, ponekod so bila rahlo preperela. Večina postaj je imela manjše raztrganine ali odrgnine, na nekaterih so bile te večje in v preteklosti že podlepljene s kosi blaga (IV., VII., VIII., X., XIII. postaja). Hrbtnišča slik so bila močno zaprašena. Med platnom in podokvirji so bile razne nesnage (prah, ptičji iztrebki, drobcji stekla ...). Platno je bilo na podokvirje napeto z močno zarjavlimi kovinskimi žebličji, pod katerimi je platno popolnoma preperelo. Na VII. postaji je bilo platno v spodnjem delu v preteklosti odrezano, in slika je bila tako prekratka glede na velikost podokvirja. Za grund je bil uporabljen rdeči bolus v zelo tankem nanosu. Ponekod zaradi zdrgnjene barvne plasti, ponekod pa zaradi načina lazurnega slikanja je bil grund viden. Povsod je bil zelo izsušen, ponekod je že v drobcih odpadel, drugod pa je odpadal na dotik. Grund je bil hkrati z barvno plastjo drobno razpokan. Barvna plast je bila zelo tanka, ponekod zdrgnjena do grunda. Pred posegi je bila na barvni plasti močna sivkasta patina – koprena, ki je bila verjetno posledica čezmerne vlage v preteklosti. Hkrati z grundom je bila močno izsušena in drobno razpokana. Ponekod so manjši kosci že odpadli, ponekod pa so odpadali na dotik. Na nekaterih postajah so bile na barvni plasti pikice svetleče se sive kovinske barve, verjetno so nastale v preteklosti med drugimi deli v cerkvi. Na barvni plasti

so bili ponekod na mestih poškodb vidni ostanki preteklih preslikav. Ostankov laka ni bilo vidnih. Verjetno je skrepenel.

Na križevem potu so bili v preteklosti že izvedeni nekateri posegi. Večje raztrganine so bile v večini podlepljene s kosi platna, na novo narejeni so bili podokvirji, ponekod so bili poškodovani deli retuširani oziroma preslikani, XII. in VI. postaja sta bili na novo naslikani v celoti. O času in avtorstvu preteklih posegov nimamo podatkov. Morda je vse posege izvedel Anton Mihelič leta 1936, ko je naslikal dve novi postaji.

Stanje slik je bilo različno, zato sta se izbor in zaporedje postopkov vsaki sliki prilagajala. V nadaljevanju so navedeni vsi postopki v najpogostejšem zaporedju. Po demontaži slik s podokvirjev smo odstranili podlepljene kose platna. Pred tem smo na nekaterih slikah z riževim papirjem zaščitili lice slike. Sledili sta mehansko odstranjevanje nečistoč s hrbtnišča slike in kemijsko odstranjevanje nečistoč z lica slike. Ponekod smo zaradi slabega stanja slike predhodno izvedli utrjevanje z voščenosmolno maso. Sledilo je odstranjevanje zaščite z lica in dokončno odstranjevanje nečistoč z lica slik. Ponekod je bilo treba med postopkom preventivno utrjevati posamezne najbolj občutljive dele slik (Tylose). Nečistoče so se z lica odstranjevale mehansko s skalpelom in kemično z različnimi raztopinami in mešanicami topil (acetona, alkohola, amonijaka). Koncentracijo in razmerje smo prilagajali lokalno glede na stanje slike in trdovratnost nečistoč. Kjer je bilo potrebno, smo zatem tračno podleplili robove slik, nekatere slike (VII., X., XI., XIII. in XIV. postajo) pa smo zaradi večjih poškodb originalnega platna podleplili z novim platnom (vezivo voščenosmolna masa). Slike, pri katerih je bilo platno zadosti stabilno in niso imele večjih raztrganin, smo samo utrdili z voščenosmolno maso in jih nismo podlepljali. Slike smo kitali z voščenosmolnim kitom. Pred retušo smo slike napeli na nov podokvir in jih lakirali. Poleg retuše smo na najbolj poškodovanih mestih izvedli tudi minimalno rekonstrukcijo. Kjer zaradi premalo podatkov o naslikanem motivu ta ni bila mogoča, smo naredili le nevtralnno retušo.

Sočasno z restavriranjem slik so se izdelali tudi novi okrasni okvirji z okrasjem na vrhu. Za vzorec smo vzeli okvirje križevega pota v Crngrobu, ki je tudi ležečega formata in primerljive dimenzije. Okvirje so izdelali v Podobarstvu Kavčič, d. o. o., iz Šentjošta.

Restavratorska dela na križevem potu smo izvedli v Konservatorsko-restavratorskem ateljeju Šentjošt. Potekala so od novembra 2010 do junija 2011.

Vid Klančar

Sv. Ožbolt, cerkev sv. Ožbolta, X. postaja pred posegi (foto: V. Klančar)

Sv. Ožbolt, cerkev sv. Ožbolta, X. postaja po posegih (foto: V. Klančar)

Sv. Ožbolt, cerkev sv. Ožbolta, detajl I. postaje po kitanju (foto: V. Klančar)

120

EŠD: 13400

Naselje: **Sveta Trojica v Slovenskih goricah**

Občina: *Sveta Trojica v Slovenskih goricah*

Ime: **Sveta Trojica v Slovenskih goricah – samostan Sv. trojice**

Področje: UA

Obdobje: barok, 1692

Samostanski kompleks in cerkev Svete trojice predstavljata pomemben arhitekturni poudarek na dominantni geografski točki v trškem jedru Svete Trojice v Slovenskih goricah. Najlepši pogled na samostan in cerkev z dvema stolpoma in nižjim pravokotnim prezbiterijem se odpira v centru trškega jedra, od koder vodi dvoravno kamnito stopnišče do vhodnega cerkvenega pročelja. Na mestu današnje cerkve je bila leta 1631 postavljena lesena kapela Sv. duha, vendar so že v letih 1636–1643 sezidali cerkev Sv. trojice, od katere sta še ohranjena sedanji zahodni zvonik in približno tretjina stavbe. Leta 1692 so avguštinci prizidali samostan, v letih 1735–1740 pa so cerkev povečali in ji leta 1780 prizidali dva zvonika. Južno samostansko krilo so zaradi do-

trajanosti v 19. stoletju porušili in ga leta 1888 s pomočjo faranov postavili na novo. Samostan se odlikuje z originalno tlorisno zasnovo in baročno opremo ter nadstropno kletjo z banjastimi oboki v glavnem traktu, od katere je spodnja klet ohranjena v primarni pričevalnosti (slika 1).

Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, OE Maribor, je na podlagi vloge Občinske uprave Občine Sveta Trojica v Slovenskih goricah leta 2009 izdal kulturnovarstvene pogoje za obnovo spodnje kleti glavnega samostanskega trakta in arheološke raziskave, obnovo zunanje fasade glavnega samostanskega trakta ter ureditev razsežnega platoja pred njo. Obnova kleti je bila financirana iz evropskih finančnih sredstev v okviru romarske poti sv. Martina kot večnamenski protokolarni razstavni center sv. Martina. Projektno dokumentacijo za obnovo samostanske kleti je izdelal Matija Suhadolc, d. i. a., iz Ljubljane. Projekt je obravnaval temeljito preureditev spodnje samostanske kleti dimenzij 13 x 45 x 4,70 metra. V nekdanjem prečnem vhodnem prostoru je bila pred obnovo garaža, v ostalih kletnih prostorih pa so menihi shranjevali ozimnico. Vsi prostori so obokani in so bili neometani ali samo

delno ometani s cementnim obrizgom. Vzdolž vseh prostorov, razen prvega prečno postavljenega vhodnega prostora, v katerem je bila garaža, poteka banjasto obokan hodnik dimenzije 3,10 metra. Primarni dostop v klet je vodil nekdanje s strani platoja pred zunanjo fasado, kasneje, domnevamo, da po drugi svetovni vojni, pa so izdelali nov vhod, ki vodi neposredno v prečni prostor nekdanje garaže.

Osnovno izhodišče za obnovo spodnje kleti je bila njena primarna podoba iz leta 1692. Pred katerim koli drugim posegom smo zahtevali arheološke raziskave, na podlagi katerih smo definirali primarni pohodni tlak. Arheološki nadzor je vodil konservator Andrej Magdič. Zaradi praktičnosti in požarne varnosti smo ohranili sekundarni vhod na začetku fasade in neprimeren predimenzioniran in betoniran vhod preoblikovali, saj je bil prevelik in izdelan v betonski konstrukciji, ki je poškodovala in degradirala obe okenski odprtini v prvem prostoru. Vhod je bil preoblikovan v smislu originalnega vhoda s platoja s kamnoseško izdelanim portalom, ki nosi letnico obnove, in masivnimi hrastovimi vrati na ribjo kost in kovaško izdelanim okovjem. V prostoru nekdanje avtomehanične delavnice je bila v drugi polovici 20. stoletja izdelana betonska plošča v višini 80 cm, ki smo jo v celoti odstranili in poleg glavnega vhoda preoblikovali še vhod v ostale prostore kleti, saj je bil ta prav tako uničen in predelan v betonski konstrukciji. Zaradi znižanja nivoja prostora nekdanje garaže je bilo treba na novo urediti dostop in stopnišče v klet. Poleg vhodnega prostora nekdanje garaže, bodočega prostora multivizije, je bil največ preoblikovanja deležen še prostor ob njem, v katerem je bil ohranjen originalen vodnjak. Prostor z vodnjakom je bil zabetoniran v celotni širini, tako da je bilo treba vodnjak dobesedno izluščiti iz cementnega ovoja in ga prezentirati v primarni podobi. Skladno s primarnim tlorisom smo odstranili sekundarno steno v hodniku kleti in tako hodniku povrnili njegov primarni videz. Zaradi nove izrabe smo sanitarije in pomožen prostor za katering locirali na najmanj motečo lokacijo na koncu hodnika in tako maksimalno ohranili videz hodnika. V vseh prostorih kleti smo rekonstruirali zabetonirana ostenja pod kletnimi okenskimi odprtinami. Po vzoru ostenj kletnih oken renesančne in baročne dobe smo izdelali nova ostenja iz stopničasto postavljenih opeke in tako kletnim okenskim odprtinam povrnili nekdanji videz. V vseh prostorih smo vzpostavili primarni pohodni nivo, ki pa se razen v avtomehanični delavnici ni kaj bistveno razlikoval od primarnega nivoja, določenega z arheološkimi raziskavami. Za tlak smo upora-

delno peččenjak, ki je bil v največji mogoči meri podoben originalnemu tlaku. Peččenjak dimenzij med 50 in 70 cm in širine 40 cm smo polagali na zamik ter neposredno na pečeno podlago. V vseh kletih smo ohranili originalno zidavo sten iz kamna in opeke ter opečnih obokov ter tako ohranili videz nekdanje strukture zidov in obokov. Vse stene in oboke smo oprali pod močnimi curki vode pod pritiskom, manjkajoče dele opečnih obokov in sten iz mešane gradnje opeke in kamna pa nadomestili z originalnimi opekami in kamni. Vsi stiki med zidavo so bili odstranjeni do globine najmanj 3 cm in na novo izdelani s sanirno malto na bazi apna in poculanarjev. Injiciranja so bila prav tako izvedena z apnenimi injekcijskimi maltami. Sanirali smo stopnice v klet, ki vodijo iz kleti samostana, in po vzoru originalnih stopnic izdelali še stopnice, ki vodijo v samostansko klet s platoja pred samostanom. Uporabili smo opeko klasičnega formata (30 x 15 x 7,5 cm) in masivne tesarsko obdelane hrastove stopnice, ki smo jih štirikrat zaščitili s tungovim oljem. Fuge med opeko smo izdelali po primarnem vzoru s čisto apneno malto, ki smo jo tonirali po vzoru originalne apnene malte. Elektrifikacijo prostorov smo uredili tako, da smo kable namestili v fuge med kamni in opeko ter določili osvetlitev, ki je bila v največji mogoči meri nemoteča in funkcionalna (slika 2). Gradbeni nadzor obnove kleti je z ZVKDS vodil konservator Gorazd Gerlič.

Po obnovi kleti sta sledili obnova zunanje fasade glavnega trakta samostana in ureditev prostora pred njo. Izdelana je bila drenaža vzdolž celotne fasade. Injeciranje fasade je bilo izdelano na osnovi injekcijskih mas brez primesi cementa. Zaradi dotrajanosti ometov in delno poškodovane fasade so bili izdelani novi ometi iz apnene malte (Rofix) ter na osnovi sondiranja določen barvni ton (silikatna barva Roefix), ki se je lepo skladal z barvnim tonom fasade cerkve. Zaradi pomankanja financ nekdanjih kamnoseških kamnitih okvirjev kleti nismo nadomestili z novimi, ampak smo sekundarne maltaste obrobe le prezentirali kot kamnite okvirje v barvnem tonu nekdanjih kamnitih okvirjev. Prav tako smo obstoječe kamnoseško izdelane okvirje v pritličju samostana le očistili pod curki vode, v zgornji etaži pa so bili v malti rekonstruirani okvirji. Restavratorska dela je vodil mag. Bine Kovačič, restavratorski svetovalec.

Ureditev platoja pred samostanom je bila izdelana skladno s predhodno podanimi kulturnovarstvenimi pogoji, saj je projektant Matija Suhadolc izdelal projektno dokumentacijo ureditve platoja brez upoštevanja kulturnovarstvenih pogojev in z

Sveta Trojica v Slovenskih goricah, samostan Sv. trojice, klet pred obnovo (foto: N. Sulič Urek)

Sveta Trojica v Slovenskih goricah, samostan Sv. trojice, klet po obnovi (foto: N. Sulič Urek)

elementi urejanja prostora, ki so popolnoma tuji historičnim objektom. V največji mogoči meri smo ohranili tratno površino pred zunanjo fasado, pot do nekdanjega vhoda pa tlakovali z avtohtonim kamnom v širini stopnic, ki vodijo do poti. Pred vhodom smo na željo uporabnika vzpostavili nekakšen plato, ki služi za druženje pred vstopom v klet.

Obnovitvena dela, ki jih je opravilo gradbeno podjetje Kralj od Svete Trojice, so bila zaključena junija 2011. Omeniti je treba veliko prizadevnost in strokovnost izvajalca obnovitvenih del. Ta je s svojim znanjem in potrpežljivostjo nekdanji samostanski kleti povrnil primarni videz gradnje sten in obokov, ki je bila zaradi nestrokovnih posegov v opečno in kamnito zidavo močno okrnjena.

Neva Sulič Urek

121

EŠD: 15557

Naselje: **Šikole**

Občina: Kidričevo

Ime: **Šikole – arheološko najdišče Med cestami**

Področje: A

Obdobje: *rimsko obdobje*

Zaradi načrtovane gradnje bencinskega servisa investitorja Tuš nepremičnine, d. o. o., so bile na

celotni površini zemljišča s parc. št. 1254, k. o. Šikole, opravljene arheološke raziskave, s katerimi so bile na stroške investitorja arheološke ostaline nadzorovano odstranjene (arheološko izkopavanje). Po opravljeni raziskavi je bilo zemljišče sproščeno za gradnjo brez nadaljnjih kulturnovarstvenih zahtev.

Arheološko najdišče Med cestami (EŠD 15557) leži na polju severovzhodno od vasi Šikole, na obeh straneh magistralne ceste Ptuj–Slovenska Bistrica. ZVKDS, OE Maribor, ga je v sklopu projekta rekonstrukcije magistralne ceste odkril in delno raziskal med letoma 2002 in 2004. Takrat so bili raziskani deli bronastodobne in rimskodobne naselbine, trasa rimske ceste Celeia–Poetovio ter del latenskega in rimskodobnega grobišča.

Arheološka izkopavanja na zemljišču s parc. št. 1254, k. o. Šikole, je opravilo podjetje PJP, d. o. o., pod vodstvom Primoža Predana, univ. dipl. arheologa, med 20. julijem in 2. septembrom 2010. Raziskana je bila površina ok. 3520 m², povprečna globina izkopnega polja je bila 0,37 m. Strojno je bila odstranjena ornica do nivoja geološke osnove, v katero so bile vkopane arheološke ostaline. Preoblikovanje prostora s kmetijsko rabo (melioracija, oranje, izravnava površine) je v preteklih stoletjih poškodovalo zgornje plasti arheološkega najdišča. Arheološke ostaline so se ohranile predvsem v obliki večjih in manjših jam ter jarkov, ostankov

Šikole, arheološko najdišče Med cestami, rimskodobni ključ za ključavnico. Odkrit je bil na dnu izkopnega polja, v zemeljski plasti, premešani z globokim oranjem (foto: Boris Tušek).

lesenih podpornih stebrov in kurišč. Poleg teh pa sta bila odkrita tudi dva žgana grobova. Na podlagi časovne umestitve kovinskih in keramičnih najdb, odkritih predvsem v zasutjih jam, ugotavljamo, da je bil prostor aktivno rabljen v 1. in 2. stoletju našega štetja. Oblike in razprostranjenosti arheoloških ostalin na raziskanem območju kažejo na to, da so na tem prostoru potekale dejavnosti, ki nimajo naselbinske narave. Nagibamo se k interpretaciji, da imamo na tem prostoru opravka z agrarno dejavnostjo iz časa, ko je cvetela zgoraj omenjena bližnja rimskodobna naselbina.

Andrej Magdič, Dunja Salecl

122

EŠD: 7920

Naselje: Šmarje pri Jelšah

Občina: Šmarje pri Jelšah

Ime: Predenca – kapelice križevega pota

Področje: UA

Obdobje: zreli barok

V letu 2011 so se vsa gradbena obrtna dela na kapelah šmarske kalvarije izvajala le pri obnovi 13. kapele. Vsa spodaj navedena dela so se izvajala skladno s »Konservatorskim programom obnove Križevpotnih kapelic«, ki ga je Zavod za varstvo naravne in kul-

turne dediščine, OE Celje, sprejel aprila 1995. Pred zavarovalnimi gradbenimi deli, ki so obsegala podbetoniranje in saniranje temeljev kapele po vsej dolžini severne strani, je restavrator Aleš Sotler utrdil ohranjeno baročno poslikavo na oboku srednje niše in prekopal slabo ohranjeno mlajšo poslikavo v treh nišah. Izvedli smo tudi sondiranje plasti ometov in beležev. Ugotovili smo, da so se izravnalni ometi skozi vrsto obnov le debelili in zakrili prefinjeno izvedeno arhitekturno členitev. Zato smo izvajalcu del naročili pazljivo odstranjevanje mlajših betonskih ometov do ohranjenih baročnih ometov. Po pregledu rezultatov navedenih del smo ugotovili, da lahko na osnovi ohranjenih baročnih ometov v celoti rekonstruiramo prvotno arhitekturno členitev kapele in prvotni nivo ometov. To pa ne velja za prvotno barvno podobo kapele, saj so bili barvni ometi le skopo ohranjeni. Pri odstranjevanju nasutja pod kamnito menzo srednje niše so zidarji našli več kosov barvanih ometov in med njimi fragment freske s podobo mučenega Jezusa, ki slogovno ne spada v koncept poslikav kapelic. Po odstranitvi novejših, večinoma cementnih ometov so bili očiščeni kamniti zidovi premazani s kalijevim steklom. Gradbena obrtniška dela, ki jih je izvajalo podjetje HAI, d. o. o., Šmarje pri Jelšah, s podizvajalsko firmo KUPOLA, d. o. o., iz Maribora, smo zaradi mraza prekinili in prestavili na naslednje leto.

Bogdan Badovinac

Predenca, kapelice križevega pota, odstranjevanje sekundarnih ometov (foto: B. Badovinac, 2010)

Predenca, kapelice križevega pota, restavriran fragment najdene freske s podobo mučenega Jezusa (foto: B. Badovinac, 2012)

123

EŠD: 755

Naselje: Šmartno na Pohorju

Občina: Slovenska Bistrica

Ime: Šmartno na Pohorju – hiša Šmartno 17

Naslov: Šmartno na Pohorju 17

Področje: E

Obdobje: 19. stoletje

Potem ko je lastnik vrsto let z veliko zavzetostjo in odrekanjem ter z državno in občinsko finančno pomočjo obnavljal in leta 2004 dokončal obnovo hiše, je za božič istega leta zagorela streha. Pri tem je bila poškodovana tudi fasada in uničeno je bilo nekaj originalne opreme, deponirane na podstrešju (VS 42/05/2006). Pričelo se je dolgotrajno in potrpežljivo saniranje hiše. Leta 2007 je lastnik rekonstruiral strešno konstrukcijo in pripravil rženo slamo za pokrivanje strehe. V letih 2008 in 2009 je prekril dvoriščno stran strehe, pozidal dimnik ter obnovil fasado in prostore v hiši.

Za obnovo slamnate strehe je sam posejal rž, en-

krat mu je posevke uničila toča, in sam je pripravljaj slamo za kritino ter z njo postopoma pokrival streho (VS 44/07/2008, VS 46/09/2010). Novembra 2011 je bila obnova slamnate strehe končana. Delo je ob pomoči lastnika izvajal Zvonko Operčkal iz Dola 11, 3213 Frankolovo. Stanovanjska hiša Marotove domačije, spomenik kmečkega stavbarstva, stoji ob cesti v strnjem delu pohorskega razloženega naselja blizu romanske cerkve sv. Martina. Stavba je kamnita, bivalni prostor »prednja hiša« ima lesene kladne stene. Pokriva jo slamnata čopasta streha. Široki napušč na vhodni strani ščiti kamnite stopnice, po katerih se vzpnemo v stanovanjski del, ki je tradicionalno zasnovan: v sredi sta »lojpa« (veža) in kuhinja z ognjiščem, desno »prednja hiša« s krušno pečjo in levo »zadnja hiša« ter shramba, imenovana velbič, dostopna iz kuhinje. Stavba je delno podkletena. Letnica 1812, vrezana na tramu lesenega stropa, priča, da je bila hiša postavljena v začetku 19. stoletja. Predstavlja značilno stanovanjsko hišo manjšega pohorskega kmeta.

Jelka Skalicky

Šmartno na Pohorju 17, Marotova hiša po požaru leta 2005 (foto: J. Skalicky, 2006)

Šmartno na Pohorju 17, obnovljena Marotova hiša z novo slamnato streho (foto: J. Skalicky, 2012)

Šmartno na Pohorju 17, pokrivanje strehe s slamo (foto: J. Skalicy, 2009)

124

EŠD: 3415

Naselje: **Šmartno ob Paki**Občina: **Šmartno ob Paki**Ime: **Šmartno ob Paki – cerkev sv. Martina**

Področje: UA

Obdobje: 1875, 1938, 2011

Na podlagi argumentiranega projekta zamenjave orgelskega inštrumenta, ki ga je za Župnijski urad Šmartno ob Paki izdelala Orglarska delavnica Maribor, je ZVKDS, OE Celje, leta 2010 izdal

kulturnovarstveno soglasje za njegovo zamenjavo, ob pogoju, da se ohrani orgelska omara Franca Naraksa iz leta 1875, dotrajane pnevmatične orgle Franca Jenka iz leta 1938 pa se lahko zamenjajo z novim mehničnim instrumentom z dopolnjeno dispozicijo in večji registri, ter da se na ograjo pevskega kora lahko montira nov hrbtni pozitiv v manjši omari, ki je oblikovan podobno kot stara orgelska omara. Nove orgle, ki jih je izdelala Orglarska delavnica v Mariboru, so se v cerkvi oglasile po blagoslovu 18. decembra 2011.

Bogdan Badovinac

Šmartno ob Paki, cerkev sv. Martina, nove orgle na pevskem koru (arhiv ZVKDS, 2011)

Šmartno ob Paki, cerkev sv. Martina, nove orgle na pevskem koru (arhiv ZVKDS, 2011)

125

EŠD: 692

Naselje: **Špitalič pri Slovenskih Goricah**Občina: **Slovenske Konjice**Ime: **Stare Slemene – zgornji samostan Žičke kartuzije**

Področje: UA

Obdobje: *romanika, gotika, barok*

Ob 850-letnici prihoda kartuzijanov v dolino Žičnice se je ZVKDS, OE Celje, leta 2010 s tematsko razstavo o obnovi Zgornjega samostana

Žičke kartuzije pridružil številnim prireditvam, ki jih je v počastitev tega dogodka organizirala Občina Slovenske Konjice. Razstavo z naslovom »Korak za korakom ... Obnova Zgornjega samostana Žičke kartuzije« smo si zamislili na trinajstih panojih kot prikaz preseka skozi čas obnovitvenih del na posameznih objektih. Obnovitvena prezentacijska dela so se izvajala na podlagi spomeniške valorizacije celotne Žičke kartuzije in konservatorskih izhodišč, ki jih je leta 1966 podal dr. Marijan Zadnikar in leta 1979 nadgradil takratni Zavod za spomeniško varstvo Celje. S kratkimi opisi obnovitvenih del

Stare Slemene, zgornji samostan Žičke kartuzije, del postavitve razstave v t. i. »Gotski hiši« (foto: B. Badovinac, 2010)

smo želeli opozoriti na najpomembnejše raziskave, obnove in nove vsebine obnovljenih objektov. Tekste pojasnjujejo dokumentarni posnetki pred posegi, ob njih in po njih. Fotografijam smo, kjer je bilo le mogoče, dodali tudi grafično in slikovno gradivo, s katerim smo pokazali stanje objektov skozi stavbno zgodovino kartuzije.

Pred panoje, na katerih smo opredelili gradbene posege na posameznih objektih, smo uvrstili dva pojasnjevalna panoja. Na prvem je prikazan položaj Žičke kartuzije v mejah Svetega rimskega cesarstva okoli leta 1200. Žička kartuzija je bila ustanovljena kot druga kartuzija zunaj ozemlja matične kartuzije v Franciji. Na drugem panoju smo želeli opozoriti še na štiri kartuzije v slovenskem prostoru, pri katerih žal ni več ohranjene dvojnosti v prostorski zasnovi, značilne za prve kartuzijanske samostane. Prav ta ohranjenost prostora, ki se je v dolini sv. Janeza Krstnika ohranila do danes, poleg kvalitetne samostanske arhitekture uvršča Žičko kartuzijo v sam vrh evropske kulturne dediščine. Na podlagi predloga Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine v Celju je Občinski svet Občine Slovenske Konjice Žičko kartuzijo leta 1998 zavaroval kot kulturni spomenik in leto kasneje z ureditvenim načrtom še širše območje kartuzije. Stalno razstavo,

ki sta jo omogočila Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije in Občina Slovenske Konjice, smo postavili v eno od sob obnovljene t. i. »Gotske hiše«. Avtorja zamisli in izvedbe razstave sta Bogdan Badovinac in Tanja Hohnc, avtorja tekstov sta Bogdan Badovinac in Robert Krempuš, načrte je izdelal Ivo Gričar, panoje je oblikoval ARCH studio, d. o. o., Slovenske Konjice.

Bogdan Badovinac

126

EŠD: 759

Naselje: Špitalič pri Slovenskih Konjicah

Občina: Slovenske Konjice

Ime: Špitalič pri Slovenskih Konjicah – cerkev Marijinega obiskanja

Področje: UA

Obdobje: romanika, barok

Leta 2010 so bile po načrtu ZVKDS, OE Celje, v južni steni prezbiterja na mestu nekdanjega mlajšega okna vstavljen kamnite plošče. Dela so izvajali kamnoseki Restavratorskega centra, ki so z oltarne menze pazljivo odstranili recentne omete. Ugotovili smo, da je menza zidana iz spolij, s sledo-

Špitalič pri Slovenskih Konjicah, cerkev Marijinega obiskanja, poškodovan steber v vogalu južne ladje in slavoloka (foto: B. Badovinac, 2010)

Špitalič pri Slovenskih Konjicah, cerkev Marijinega obiskanja, nerestavriran levi in restavriran desni stranski oltar (foto: N. Dolenc Kambič, 2011)

vi gotske arhitekturne poslikave v rdeči barvi. Ob tem smo v zazidani niši našli leseno šatuljo, zavito v pergament in zapečaten z grbovnim pečatom. Vrnili smo jo v nišo in je nismo odpirali. Menzo smo razen spolj ometali z enoslojnim fino zglajenim ometom.

Ob delu severne stene ter po vsej dolžini vzhodne in južne stene prezbiterja so bile kamnite talne plošče dvignjene, delno so bili tudi odstranjeni podložni apneni estrihi in v tako nastalo kineto položeni električni vodi. Dela so brez vednosti in prisotnosti odgovornega konservatorja naredili sodelavci ZVKDS, RC. Poseg je bil narejen v nasprotju s sklepi članov strokovne komisije na 11. seji dne 9. septembra 2010. Sklep 3.3 nalaga Župniji Špitalič, naj zaprosi ZVKDS, OE Celje, za izdajo kulturnovarstvenih pogojev za izvedbo poti infrastrukturnih vodov po prejetem idejnem načrtu poteka infrastrukturnih vodov in po izdaji kulturnovarstvenega soglasja za izdelavo infrastrukturnih vodov. Po demontaži desnega stranskega oltarja Ferdinanda Galla iz leta 1757 smo evidentirali poškodovane kamnite romanske stebre v vogalu slavoločne in južne stene ladje. Na podlagi izmer kamnite gradnje tega dela južne stene je gradbeni

tehniki Ivo Gričar pripravil predlog za rekonstrukcijo delno uničenega južnega romanskega okna. Po ogledu kipov iz velikega oltarja v ateljeju Restavratorskega centra v letu 2011 se je razkrilo, da so bili na oltarnem nastavku, poleg kipov sv. Zaharije, sv. Elizabete in Marije, narejenih skupaj z novim nastavkom v letu 1849, ohranjeni kipi verjetno s prejšnjega oltarja. V atiki je stal kip Marije z malim Jezusom v naročju, na ločnih prehodih sta stala kipa sv. Barbare in sv. Katarine iz šestdesetih let 17. stoletja. Navedeni kipi so bili močno preslikani do te mere, da v strokovni literaturi niso spoznani za starejše elemente novega oltarnega nastavka iz 19. stoletja. Vsi restavrirani kipi bodo prezentirani na posebej oblikovanem nastavku nad staro oltarno menzo. V kvalitetno restavriran Gallov desni stranski oltar je bila namesto osrednje niše s kipom sv. Jožefa iz leta 1891 vstavljena na platno preslikana fotografija prvotne slike Sv. trojice, delo Antona Lerhingerja, katerega original hrani Narodna galerija. V nasprotju s kulturnovarstvenim soglasjem je Restavratorski center v romansko okno prezbiterja vstavil vitraj, ki z obliko negira videz oblikovno dovršenega monumentalnega prostora. Od izvajalca smo zahtevali zamenjavo vitraja.

Bogdan Badovinac

127

EŠD: 9979

Naselje: **Tolmin**

Občina: Vipava

Ime: **Tolmin – hiša Gradnikova 24**

Naslov: **Gradnikova ulica 24**

Področje: E

Obdobje: 19., 20. stoletje

Leta 2000 je bila dvoetažna hiša iz druge polovice 18. stoletja, ki je v nadstropju zatrepnega pročelja imela fresko Sv. družine (sneta po potresu 1976 in prenesena v Tolminski muzej), popotresno sanirana. Objekt je imel na zahodni in južni strani skupen zid še z dvema adiranima objektoma. Leta 2009 oziroma 2010 so zaradi potresov in nevzdrževanja ta dva objekta v okviru popotresne sanacije Posočja porušili. Objekt Gradnikova ulica 22 na zahodni strani je bil ponovno pozidan. Po odstranitvi objekta Gradnikova ulica 26 na jugu pa je bilo treba nekdanjo skupno steno in del strehe hiše Gradnikova ulica 24 sanirati. Gradbeni dela, ki jih je opravilo podjetje Renova 412, d. o. o., Tolmin, so bila naslednja: podbetoniranje

Tolmin, ruševina hiše Gradnikova ulica 26, prislonsjena na osnovni objekt (foto: A. Ščukovt, februar 2011)

Hiša Gradnikova ulica 24 v Tolminu (foto: A. Ščukovt, marec 2012)

temeljev in injektiranje južne stene, podaljšanje oziroma dokončanje kamnitega strešnega venca in dela strehe na jugozahodu, oprema strešnega napušča s klasičnimi planetami dimenzije 12 x 25 cm. V pritličju je bila zazidana vratna odprtina, v nadstropju pa zmanjšana okenska odprtina na velikost preostalih oken in vgrajeno novo okno. Končni fasadni omet (pesek iz peskokopa Bukovo) je bil narejen v isti debelini in strukturi ter recepturi kot na preostalih fasadah leta 2000.

Andrejka Ščukovt

128

EŠD: 7710

Naselje: **Topla**

Občina: Črna na Koroškem

Ime: **Topla – domačija Topla 3**

Naslov: **Topla 3**

Področje: E

Obdobje: 19. stoletje

Pod Peco v dolini potoka Tople, ki je nekoč pogonjal mline in žage, se po prisojni strani doline vrstijo Burjakova, Florinova, Kordeževa, Fajmutova in najviše Končnikova domačija. Domačije na strmih pobočjih stojijo s hišami in gospodarskimi poslopji v gručah. Stavbe imajo čopaste, s škodlami krite strehe. Skrbno in lepo oblikovana poslopja, živobarvne poslikave in lepi rezbarski detajli pričajo o domiselnosti, znanju in oblikovalskem čutu graditeljev. Podobno kot druge doline v Karavankah je bila tudi Topla poseljena že v poznem srednjem veku.

Najnižje v dolini Tople leži Burjakova domačija. Poslopja stojijo na ozki terasi v zanimivi kom-

poziciji. Postavljena so v dveh vzporednih vrstah, med katerima teče komunikacija z dvoriščem. V zgornji vrsti so hiša, kašča in čebelnjak, v spodnji pa skedenj in trije hlevi. Skedenj je datiran z letnico 1829. Precej niže ob potoku in cesti stojijo mlin, še en hlev in kapelica. Domačija se v katastru iz leta 1827 omenja kot Wuriack, Valentin, Vulgo Wuriak, kmet, hišna št. 1 – zidana stanovanjska hiša, ostali objekti so leseni. Zidana, pritlična, delno podkletena hiša ima kamnito zunanje stopnišče in ohranjeno črno kuhinjo. Zgrajena je bila leta 1820 na mestu starejše lesene hiše. Gospodarska poslopja, ki so nastajala postopoma v 19. stoletju, so grajena tradicionalno z zidanim pritličjem in leseno etažo – senikom. Lesena kašča z zidano kletjo izvira iz 18. stoletja. Mlin je v celoti zidan. Vsa poslopja pokrivajo čopaste strehe z leseno kritino. Domačija je v celoti ohranjena kot izjemno pomembna stavbna skupina. Je etnološki spomenik, zavarovan z Odlokom o razglasitvi nepremičnih kulturnih in zgodovinskih spomenikov v Občini Ravne na Koroškem, MUV št. 21/94, in je z ostalimi domačijami v Topli na seznamu spomenikov državnega pomena.

Nečak, ki je prevzel domačijo, poslopja že nekaj let sistematično obnavlja. Poleg najnujnejših vzdrževalnih del na hiši in gospodarskih poslopih je s pomočjo države obnovil strehe na skednju in kašči, rekonstruiral svinjake in leta 2010 dokončal sanacijo gospodarskega poslopja ob potoku.

Poslopje, ki leta ni bilo v redni rabi in tudi ni bilo vzdrževano, je bilo v precej slabem stanju, zato ga je bilo treba sistematično sanirati in obnoviti. Hlev stoji nekoliko oddaljen od gručastega jedra domačije pod travnikom ob potoku skupaj z mlinom in kapelico. Postavljen je bil v drugi polovici 19. stoletja in je grajen na tradicionalen način iz kamna in lesa ter krit s strmo, dvokapno, čopasto, skodlasto streho. Postavili naj bi ga Italijani, kot je nekoč povedala danes že pokojna prejšnja lastnica Jerica Burjak, roj. leta 1922, in sicer za devet hlevov kruha. Spodnji del je zidan iz neobdelanega apnenčastega, lokalnega kamna. V vogalih in pri temelju so uporabljeni delno večji kamni, v ostalem je zidovje zidano s precej drobnim kamnom, ki pa ga povezuje dobra apnena malta. Zgornji del – senik, prostor nad zidanim hlevskim delom, zapirajo lesene stene iz vertikalnih opažnih desk, zidani so le vogalni in vmesni slopi, ki podpirajo strešno konstrukcijo oziroma kapne lege. Stropna konstrukcija je lesena. Na lesene trame so položene podnice iz plohov.

Streha je izvedena na škarje, povezane z goltniki in slemensko lego. Kapni legi sta dvojni, spodnji legi imata preprosto oblikovane zaključke. Kapne lege

vežejo povezniki s škarjami, na katerih so pritrjene grede s špirovci in letvami za skodlasto kritino ter slemenska lega. Streha je dvokapnica, na obeh koncih zaključena s čopom, krita z macesnovimi deskami; pred obnovo je bila krita s skodlami, položenimi na koroški način. Oba strešna zatrepata sta opažena z vertikalno postavljenimi deskami. V opažu sta vrezani prezračevalni odprtini, enaki odprtinam opaža zgornje etaže. Spodnji, hlevski del je razdeljen na tri dele: v srednji osi je odprt prostor, levo in desno sta hleva. V desni hlev vodi dvokrilna vrata z lesenim zapiranjem. Vrata na levem hlevu niso bila ohranjena. Okna so majhna, pravokotna.

Zgornja lesena, delno zidana etaža ima med stebri leseno ostenje iz vertikalnih desk. Ta prostor ima funkcijo senika. Poslopje stoji v pobočju, tako da je dostop do senika ravno s terena na severni strani poslopja. Na senik vodijo dvojna, široka drsna vrata z lesenim vodilom. Senik je služil za shrambo sena, na njem pa so tudi »mašinali« žito. Na to opravilo še spominja ohranjeno leseno transmijsko kolo, pritrjeno na strešno konstrukcijo, za pogon mlatilnice.

Sanacijsko-obnovitvena dela z uporabo izvornih materialov ter klasična dela so bila opravljena v skladu s konservatorskim programom (št. SK-4313/08, december 2008) in so potekala pod strokovnim vodstvom ZVKDS, OE Maribor. Pred obnovo je bilo treba poslopje temeljito očistiti, ohranjeno opremo in raznovrstne predmete, ki so bili nekoč sestavni del gospodarskega poslopja, pa popisati in deponirati na ustrezno mesto.

Kamnito ostenje je zdaj sanirano, stene so zunaj in znotraj obdelane z apnenim ometom in prebeljene z apnom. Enoplastni omet je bil izveden na tradicionalen način s starim gašenim apnom in peskom. Sanirani so lesena konstrukcija, leseni opaži, tramovni strop in leseni podi v zgornji etaži poslopja. Vsi dotrajani deli lesa so bili zamenjani z novimi, enakimi originalom, ter premazani z zaščitnim sredstvom. Obnovljena strešna konstrukcija je prekrita z macesnovimi deskami in opremljena z lesenimi žlebovi. Streha je bila originalno krita s skodlami. Čelna zatrepata sta zaprta z novimi, vertikalno nabitimi deskami. V lesenem opažu so izrezane dekorativne prezračevalne line. Namesto enostavnih, kakršne so bile originalne, je lastnik izvedel line v obliki vaz, kakor jih ima »Osojnikovo« gospodarsko poslopje v Bistri. Dotrajana hlevska vrata so izdelana po vzoru starih, še ohranjenih, nanje pa je nameščen ohranjen stari lesen zapah z vrezano letnico 1931, MV. Drsna vrata z lesenim vodilom na seniku so ohranjena in obnovljena. Ohranjena sta tudi lesen opaž z

Obnovljen Burjakov hlev v Topli (foto: J. Skalicky, 2010)

napisom in letnico 1888 ter okrogli stropnik z vrezano letnico 1888 na južni strani poslopja. Obnovljena so vsa okna, vstavljeni so novi leseni okvirji in nameščena so nova krila, deljena na štiri polja. Po sanaciji in obnovi je bila v poslopje zopet nameščena ohranjena oprema z raznovrstnimi predmeti.

Jelka Skalicky

129

EŠD: 1719

Naselje: **Trebanjski Vrh**

Občina: *Trebnje*

Ime: **Trebanjski Vrh – cerkev sv. Jerneja**

Naslov: *Goliev trg 5*

Področje: *A*

Obdobje: *prazgodovina*

Dne 30. avgusta 2011 je bila na območju naselja Trebanjski Vrh izvedena predhodna arheološka raziskava v obliki arheološkega dokumentiranja in ročnega izkopa testnih jarkov v izmeri 1 x 1 m ter ekstenzivnega terenskega pregleda zaprtih površin. Izvedena je bila na vplivnem območju dediščine (EŠD 1719) ter je bila omejena na območje par.

št. 167, 168, 169, 170, 631, 152/1, vse k. o. Roje. Območje parcel sicer označuje toponim »Na Hribu«. Namen raziskave je bil ovrednotiti morebitni arheološki potencial območja parcel pred načrtovanim gradbenim posegom, gradnjo komunalnega voda – električnega kabla. Same parcele ležijo severno in zahodno od cerkve sv. Jerneja (EŠD 1719), ki stoji na nadmorski višini 405 m. Območje parc. št. 167 označuje deloma razgiban plato z njivskimi in travniškimi površinami, ki na vzhodnem robu strmo pade proti vzhodu, na južnem vogalu platoja pa stoji cerkev sv. Jerneja. Parc. št. 168 označuje izrazito teraso z njivo pod južnim robom platoja, parc. št. 170 pa strmo proti jugu padajoče pobočje pod teraso s parc. št. 168. Območje parc. št. 169 in 152/1 je proti jugozahodu padajoče, s travnatimi površinami zaraščeno pobočje, ki neizrazito prehaja iz više ležečega platoja oziroma parc. št. 167. Južno pod cerkvijo in parc. št. 170 je naselje s stanovanjskimi in gospodarskimi poslopi.

Predhodna arheološka raziskava je bila izvedena na podlagi podanih kulturnovarstvenih pogojev (TR-28/2010-TB,RP), ki jih je izdala območna enota ZVKDS iz Novega mesta, ter na podlagi pridobljenega kulturnovarstvenega soglasja za

raziskavo in odstranitev dediščine, ki ga je izdalo Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije (62240-261/2011/2). Arheološke raziskave je izvajalo podjetje Arheoterra, d. o. o., vodja raziskave je bil Otmar Kovač. Strokovni nadzor arheoloških del je izvajal odgovorni konservator Uroš Bavec z ZVKDS, OE Novo mesto.

Raziskava je bila izvedena v enem dnevu in je zajemala ekstenziven terenski pregled zaprtih površin na parc. št. 168, 170, 169 in 152/1 ter izkop šestih testnih jarkov na območju parc. št. 167 severno do severovzhodno od cerkve sv. Jerneja, v liniji, kjer naj bi potekala gradnja komunalnega voda. Skupaj je bila s testnimi jarki odprta površina velikosti 6 m², globina testnih jarkov pa je bila odvisna od nivoja geološke osnove in najdenih arheoloških ostalin.

Med raziskavo smo v testnih jarkih 2, 3, 4, 5 in 6 v dolžini 90 m neposredno severno ob cerkvi (zunaj obzidanega območja s pokopališčem) določili arheološke najdbe. Vsi navedeni testni jarki so na platoju, parc. št. 167. Arheološke najdbe opredelujeta močna koncentracija odlomkov prazgodovinske keramike in najdba kamnitega orodja (kladivce dolžine 7 cm), ki se pojavljajo v jasno določljivi kulturni plasti. Kulturna plast se je pojavila 40 cm pod današnjim nivojem. V

testnem jarku 4 smo prav tako določili suhozidno strukturo, ki pa je nismo odstranili, ampak smo jo očistili zgolj površinsko. Pojavila se je 30 cm pod današnjim nivojem. V testnem jarku 1, ki je lociran pod robom in strmim pobočjem omenjenega platoja v bližini asfaltirane ceste, nismo določili arheoloških najdb. Na območju, kjer smo v liniji predvidene gradnje komunalnega voda izvedli ekstenziven terenski pregled zaprtih površin v treh prečnicah, smo v eni od zbiralnih enot na območju parc. št. 152/1 prav tako določili koncentracijo prazgodovinske keramike.

Na območju navedenih parcel, ki ležijo na vplivnem območju enote kulturne dediščine cerkev sv. Jerneja, do zdaj ni bilo dokumentiranih arheoloških najdb. Močna koncentracija prazgodovinske keramike tako v testnih jarkih kot tudi na območju ekstenzivnega terenskega pregleda potrjuje, da smo z raziskavo določili novo arheološko najdišče. Glede na preliminarne ugotovitve in pregled gradiva smo z raziskavo določili pozicijo starejše železnodobne naselbine na območju parc. št. 167, 168, 169, 170, 152/1, vse k. o. Roje, severno nad naselbino Trebanjski Vrh, kjer že stoji tudi cerkev sv. Jerneja, datirana sicer v srednji vek.

Otmar Kovač

Trebanjski Vrh, območje raziskave pred pričetkom del, del parc. št. 167, k. o. Roje, s cerkvijo sv. Jerneja, pogled proti jugovzhodu (foto: O. Kovač)

130

EŠD: 15738, 23107

Naselje: **Trebnja Gorica**

Občina: **Ivančna Gorica**

Ime: **Trebnja Gorica – arheološko najdišče Koščakov vrt, Trebnja Gorica – kulturna krajina izvir Krke**

Naslov: **Trebnja Gorica 14**

Področje: **A**

Obdobje: **rimsko doba, pozni srednji vek, novi vek**

Ekipa ZVKDS, CPA, je junija 2011 zaradi predvidene gradnje stanovanjske hiše izvedla arheološke raziskave na parc. št. 1321, 1322 in 1323, vse k. o. Vrhe, v zahodnem delu naselja Trebnja Gorica pri izviru Krke. Pretežni del območja posega leži na območju porušene stare hiše na naslovu Trebnja Gorica 14 (parc. št. 1322, k. o. Vrhe) in njenega dvorišča, ki je skupno z dvoriščem druge stanovanjske hiše na osrednjem delu parc. št. 1323, k. o. Vrhe. Severno in zahodno od naselja se razprostirajo travniki. Na območju posega in na travniku severno od njega smo izvedli

intenzivni terenski pregled zaprtih površin v mreži 10 x 10 m in glede na rezultate strojno izkopalni še sedem testnih jarkov (TJ 1: 3,5 x 1,5 x 1,5 m; TJ 2: 3 x 2 x 1,6 m; TJ 3: 3 x 2 x 1,4 m; TJ 4: 2,5 x 2 x 1,53 m; TJ 5: 2,5 x 2 x 1,27 m; TJ 6: 7,1 x 4,77 x 1,9 m; TJ 7: 3,5 x 2,4 x 1,6 m).

Testne jarke 1, 2, 3 in 4 smo izkopalni na območju porušene stare hiše in njenega dvorišča (parc. št. 1323, k. o. Vrhe). V zgornjih plasteh smo našli le recentne najdbe, starejših arheoloških struktur ali najdb nismo zasledili, saj so bile že uničene. V franciscejskem katastru z začetka 19. stoletja je na tem območju ob glavni cesti že stalo poslopje z večjim dvoriščem, obdano s travniki.

Na travniku zahodno od porušene hiše (parc. št. 1321, k. o. Vrhe) so bile nato v TJ 5, TJ6 in TJ7 najdene predvsem starejše arheološke najdbe – večina v površinski plasti SE 010. Že pri intenzivnem terenskem pregledu smo v ZE C3 odkrili izjemno veliko količino poznosrednjeveške do zgodnjenovoveške keramike.

V TJ5 je površinska plast iz rumenorjavega ilovnatega melja (SE 010) vsebovala izjemno veliko

Trebnja Gorica, temelj zidanice za sušenje sadja – SE 012 (foto: M. Černe)

najdb: nekaj odlomkov kosti, manjši kos žindre, odlomek železne pločevine, odlomek rimskodobne opeke ali lepa in veliko odlomkov keramike, ki jih lahko datiramo v rimski čas (13 odlomkov), morda srednji vek (7 odlomkov) in pozni srednji vek ali zgodnji novi vek (143 odlomkov). Pod SE 010 je ležala plast rumenorjavega ilovnatnega melja z drobci oglja (SE 011), debela skoraj 80 cm, v kateri smo našli en odlomek rimske keramike, dva odlomka poznosrednjeveške ali zgodnjenovoveške keramike, kos žindre in rimsko bronasto fibulo Almgren 68r (sredina 1. stoletja do prva polovica 2. stoletja). Plast SE 011 je prekrivala sterilno rdečkastorjavo ilovico (SE 002).

V TJ 6 je bil pod površinsko plastjo (SE 010), na globini 20 cm, odkrit temelj objekta (SE 012). Struktura je bila pravokotne oblike (3,15 x 2,87 m) in grajena iz apnenčevih kamnov (lomljenci velikosti od 10 do 35 cm), ki so bili vezani z malto. Zidovi strukture so bili široki 46 cm in globoki 30 cm, ohranjeni so bili le v temelju pod tedanjo hodno površino. Po pripovedovanju domačinov je tu stala zidanica za sušenje sadja. Sušilnica je bila zgrajena na hodni površini črnorjavega ilovnatnega melja (SE 013), v katerem nismo zasledili najdb. Pod njim pa je bila plast sterilne rumenkastorjave ilovice (SE 014). Vse najdbe na območju TJ6 so bile v površinski plasti SE 10: kost, dva novoveška železna žebļa, 10 odlomkov poznosrednjeveške do zgodnjenovoveške keramike, ki je bila ožgana, in en odlomek keramike, ki bi bil lahko starejši – najverjetneje iz rimskega ali morda srednjeveškega obdobja.

V testnem jarku 7, ki se je nahajal na skrajno zahodnem delu raziskovalnega območja, smo v površinski plasti (SE 010) našli en odlomek novoveške keramike. Pod njo je ležala rumenorjava ilovica (SE 015), v kateri smo našli še droben odlomek rimske keramike. Plast SE 015 je prekrivala sterilno plast rumenorjave ilovice (SE 014).

Rimske najdbe, predvsem bronasta fibula, nakazujejo na bližino grobišča ali naselja. Po keltskih in rimskih najdbah s konca 19. stoletja na Koščakovem vrtu se namreč na območju Trebnje Gorice domneva prazgodovinsko (keltsko) in rimsko grobišče, ki naj bi se raztezalo od Krške jame proti Znojilam in Krki.

Velika količina odlomkov lončenih posod iz poznega srednjega veka in zgodnjega novega veka pa pričča o poselitvi vasi, ki je v pisnih virih omenjena že v 14. stoletju, natančneje leta 1350, ko se izrecno omenja neki dvor »hoff ze Trespuchel« (Kos, M. 1975, Gradivo za historično topografijo Slovenije (za Kranjsko do leta 1500).

Ljubljana. Str. 160). Po analogijah iz slovenskega prostora bi odlomke grobe kuhinjske keramike in glazirane keramike lahko datirali v širše obdobje od 15. do 18. stoletja.

Tina Žerjal, Mija Černe

131

EŠD: 140

Naselje: Velika Planina

Občina: Kamnik

Ime: Velika Planina – pastirsko naselje

Področje: A

Obdobje: prazgodovina, novi vek

Sredi julija 2011 sta arheologinji Maruša Urek in Špela Tomažinčič iz podjetja MAGELAN Skupina na zgornji terasi Domžalskega doma na Mali planini, parc. št. 740/6, k. o. Črna, v okviru projekta gradnje male čistilne naprave za potrebe planinskega doma opravili arheološko dokumentiranje ob gradnji z delnim vzorčenjem zemeljskega profila in analizo arheoloških ostalov, ki ga je ob predvidenih gradbenih posegih predpisal ZVKDS, OE Kranj. Na lokaciji Mala planina, Vršiči, so bili s preteklimi raziskavami že dokumentirani sledovi človekove dejavnosti v obliki razpršene prazgodovinske keramike in kamnitega orodja. Najdbe nakazujejo na naselbinske strukture v smislu začasnega delovnega prostora, postanka ali počivališča na planini. Lokacija je približno 1 km oddaljena od Pečic, nekoliko višjega skalnatga vrha v osrednjem delu Velike Planine, kjer so bili dokumentirani najboljše najdbe prazgodovinskih naselbinskih sledov iz pozne bronaste dobe (Horvat, J. 2002, Arheološki sledovi v slovenskem visokogorju. Kamniški zbornik 16, 193–202).

Raziskava je omogočila vpogled v sedimentološki in stratigrafski zapis raziskanega območja do globine 2,8 m. Prav tako smo z raziskavo pridobili relevantne podatke o ohranjenosti in berljivosti podpovršinskega arheološkega zapisa ter reprezentativen vzorec najdb.

Pri opravljeni raziskavi nismo ugotovili nobenih arheoloških znakov. Nasprotno, raziskava je pokazala, da so bila ob preteklih posegih v prostor ob gradnjah in prezidavah doma skoraj v celoti uničena naravna pedološka tla do geološke podlage. Na podlagi pridobljenih informacij, med katerimi izstopa sedimentološki kontekst, predpostavljamo, da v neposredni okolici Domžalskega doma na Mala planini arheološki sledovi niso več ohranjeni in da območje ni potencialno arheološko najdišče.

Špela Tomažinčič

132

EŠD: 24237

Naselje: Veliki Vrh

Občina: Cirkulane

Ime: Veliki Vrh pri Cirkulanah – Veseličeva zidanica

Naslov: Veliki Vrh 6

Področje: E

Obdobje: 18., 19. stoletje

Na slemenu razloženega gričevnatga haloškega vinogradniškega naselja stoji Veseličeva zidanica. Enonadstropna podkletena stavba je krita z dvo-kapno, čopasto, opečno streho. Stavba je v celoti podkletena, razen gospodarskega prizidka, kjer stoji lesena preša. Prostori v kleti in pritličju so obokani, v prvem nadstropju so stropi ravni, v dveh prostorih bogato štukaturani. Vhod v zidanico vodi skozi kamnit, pravokotno oblikovan baročni portal s fragmentarno ohranjenim grbom na prekladi. Zidanica izvira iz 17. stoletja, nadstropje je bilo pozidano v 19. stoletju. Poslopje je bilo vrsto let zapuščeno in neoskrbovano, tako da se je zaradi zamakanja vdrla streha in so se delno porušili stropi v prvem nadstropju.

Zaradi dotrajanosti strešne konstrukcije in stropov s štukaturnim okrasjem v prvem nadstropju, močno poškodovanih ometov, poškodovanega in uničenega stavbnega pohištva ter poškodovanega kamnitega portala je bilo treba izdelati natančne konservatorske smernice z opisom stanja objekta, opredeliti vijo poškodb ter konservatorsko-restavratorskimi izhodišči obnove in prenove poslopja. Ob načrtovani prenovi Veseličeve zidanice, ohranjene celote nekdanjega večjega posestva, ki je skozi stoletja služila vinogradniškemu namenu, morajo ostati značilne lastnosti objekta neokrnjene. Tu mislimo na zunanost zidanice kot celote in na kvalitetne prostore v notranjščini stavbe. Posebno pozornost je treba posvetiti tudi širši okolici zidanice, ki skupaj z njo ustvarja kvalitetno vedutno podobo. Pomemben element interpretacije in prezentacije zidanice je njena bodoča vsebina. Interpretirati mora posebno vsebino in pomen vinogradniškega območja.

V okviru celotne sanacije in prenove poslopja Veseličeve zidanice so se leta 2011 začela obnovitvena dela. Uničeno streho in stropje v prvem nadstropju je bilo treba odstraniti. Pred tem so bili sneti fragmenti štukaturne ornamentike in izdelane šablone. Namesto lesenega stropa je bila izvedena betonska plošča. Prav tako je bila izvedena nova funkcionalna lesena strešna konstrukcija s čopi, streha pa je bila prekrita z opečnim bobrovcem. Velika obokana vinska klet ter obokani prostori pritličja so ostali nespremenjeni,

saj so vsi oboki nepoškodovani. Stropna konstrukcija nadstropja, ki je bila izdelana kot zmožničen tramovni strop, je bila zaradi zamakanja preperela in na več mestih porušena. Tako so bile delno uničene tudi štukature stropov.

Obstoječa lesena stropna konstrukcija se je nadomestila z armiranobetonsko ploščo. V fazi izvedbe plošče so bile izdelane tudi horizontalne armiranobetonske zidne vezi in vgrajena so bila perfo sidra za povezavo plošče z zidovi. Stropno konstrukcijo kleti in pritličja tvorijo opečni oboki (banje s sosvodnicami), ki so dobro ohranjeni. Pri obnovi sta bila odstranjena pohodna konstrukcija ter nasutje obokov, oboki so bili utrjeni z zgornje strani, izdelano je bilo novo nasutje, čezenj pa je bil položen razbremenilni armirani estrih, iz katerega tečejo kovinska sidra na fasado zaradi horizontalne povezave objekta. Gradbena konsolidacija obokov in stropov v prvem nadstropju je bila izvedena po navodilih Mirana Ježovnika, u. d. i. g., konservatorskega svetovalca. Zidovi so grajeni iz opeke in glede na velike gabarite objekta izredno dobro ohranjeni. Nikjer ni mogoče opaziti večjih razpok, ki bi kazale na diferencialno posedenje objekta. Fasade poslopja bodo tudi po vzdrževalnih in sanacijskih delih ostale v glavnem nespremenjene, saj obnovitveni posegi v bližnji preteklosti v fasade niso posegali in so te ostale relativno nespremenjene. Ometi, ki so bili zaradi vlage poškodovani, ponekod tudi povsem dotrajani ali pa so bili neustrezni, ker so jih popravljali in nadomeščali z novimi, neprimernimi, so bili v celoti odstranjeni. Nadomestili jih bodo novi, apneni. Fasade bodo prezentirane na podlagi sondažnih raziskav, ki jih je izvedla pristojna restavratorka Irena Čuk, akad. slikarka rest. spec.

Stavbno pohištvo bo treba rekonstruirati, nekaj ohranjenih vrat pa obnoviti. Neustrezen prizidek na severni strani zidanice je odstranjen, po projektu prenove ga bo nadomestil novi funkcionalni prizidek za potrebe kletarstva. Dela izvaja Zidarstvo Marjan Fuks, s. p., Pristava 21 c, 2282 Cirkulane.

Jelka Skalicky

133

EŠD: 1837

Naselje: Veliko Lipje

Občina: Žužemberk

Ime: Veliko Lipje – cerkev sv. Martina

Področje: UA

Obdobje: 13., 17. stoletje

Obsežna obnova cerkve je bila med letoma 1993 in 2011 izvedena v več fazah. Prva je v letih 1993 in 1994 zajela obnovo fasad, strešne kritine in beljenje

Veliko Lipje, cerkev sv. Martina, pogled na obe plasti novoodkritih estrihov v prezbitteriju (foto: R. Peskar)

notranjščine (glej Peskar, R. (1998): Varstvo spomenikov – Poročila, 37/96, str. 140), pri čemer so bile odkrite in delno prezentirane tudi gotske freske. Druga faza je zajela restavriranje glavnega oltarja, ki je zaradi zapletov s prvim izvajalcem Stjepanom Krstnikom, pomanjkanja sredstev pri drugem izvajalcu, podjetju Ulrich & Co., in zadnjim izvajalcem za osrednji kip Nuško Dolenc - Kambič, trajalo od leta 1996 do leta 1999. Tretja faza je leta 2002 zajela obnovo strešne kritine zvonika, v letu 2011 pa se je Župnijski urad Hinje odločil še za četrto, zadnjo fazo obnove, ki je obsegala obnovo oboka v ladji in zamenjavo tlakov.

Cerkev sestavljajo romanska ladja, prezbitterij iz 17. stoletja in zvonik iz 18. stoletja, obok ladje pa je najbrž najmlajši del cerkve, saj je najverjetneje nadomestil raven lesen strop šele v drugi polovici 19. stoletja. Gre za banjast obok, sestavljen iz lesene ločne konstrukcije, sloneče na dveh izrazitih profiliranih venčnih zidcih, ki tečeta vzdolž ladijskih sten, in grobih desk, ometanih z apnenim ometom. Posebnih poslikav ni bilo, bila pa je močno načeta stabilnost ometov, saj je bilo opaziti številne razpoke in ponekod se je omet že luščil. Zaradi pomanjkanja sredstev, ki jih je zagotavljala le Župnija Hinje, smo pristali na relativno poceni rešitev, ki je zajela prekritje celotne površine oboka s tankimi

mavčnimi ploščami, ki so bile na koncu prebeljene z belim opleskom.

Sledila je še zamenjava obstoječih betonskih talnih ploščic, položenih v sedemdesetih letih 20. stoletja. Ker investitor ni želel posegati v zemeljske plasti, arheološke raziskave niso bile izvedene, čeprav smo načrtovali vsaj evidentiranje ostankov polkrožne romanske apside. Namesto tega se je po odstranitvi betonskih ploščic najprej pokazal ostanek apnenega estriha, in sicer tako v prezbitteriju kot tudi v ladji, kjer so bile vidne še posamezne grobo obdelane kamnite plošče na mestih stranskih oltarjev ob slavoloku, pred menzo glavnega oltarja pa je bilo videti sledove kamnite stopnice. Estrih je bilo mogoče na podlagi stika z arhitekturo in obstoječe kamnite stopnice med prezbitterijem in ladjo okvirno datirati v sredino 18. stoletja. Seveda pa ga zaradi številnih poškodb ni bilo mogoče ohraniti. Sledila je njegova odstranitev – nekaj kosov smo deponirali v arhivu ZVKDS, OE Novo mesto – pod njim pa se je pokazala še ena plast estriha, starejšega, najbrž iz 17. stoletja, v katero so bile na posameznih bolj obremenjujočih mestih položene grobo obdelane kamnite plošče iz lokalnega apnenca. Tudi te plasti zaradi krhkosti apnene malte ni bilo mogoče prezentirati, je pa ostala ohranjena pod današnjim tlakom. Namesto negotove rekonstrukcije novega

estriha po zgledu novoodkritega je investitor vztrajal na kamnitem tlaku; ta je bil dejansko izveden iz dimenzijsko različnih plošč lipiškega apnenca (Lipica fiorito, Lipica unito) debeline 2 cm, ki so zahtevale tudi ustrezno utrjeno podlago. Iz enakega kamna je bila izdelana tudi nova stopnica pred oltarno menzo.

Robert Peskar

134

EŠD: 15022

Naselje: **Verpete**

Občina: Vojnik

Ime: **Verpete – hiša Verpete 14**

Naslov: Verpete

Področje: E

Obdobje: začetek 19. stoletja

Verpete – hiša Verpete 14, vulgo: pri Cimerl oziroma pri Joštu (EŠD 15022), ki stoji na parc. št. 707/4, k. o. Verpete, je z občinskim odlokom razglašena za kulturni spomenik lokalnega pomena v Občini Vojnik (Uradni list RS, št. 47/96). Stanovanjska hiša Verpete 14 je nadstropna kamnita hiša, ki stoji tik ob regionalni cesti med Vojnikom in Slovenskimi Konjicami, v naselju Verpete.

Nadstropna, nepodkletena, pravokotna zidana hiša s predelano črno kuhinjo v pritličju in nadstropju naj bi nastala v začetku 19. stoletja. Na kamnitem portalu je letnica 1808. Hiša je vrisana tudi v franciscejski kataster iz leta 1825. Postavil jo je veliki lesni trgovec Stefan Zimerl, gradili pa naj bi jo Furlani. V preteklosti je služila kot furmanska gostilna in počivališče poštnih konj, zdaj je namenjena prebivanju. V preteklosti je bila gradbeno predelana, saj je vidno, da je arkadni hodnik na zahodni strani hiše dodan naknadno. Objekt ima zanimivo notranjo tlorisno zasnovo in ohranjeno zunanjo podobo. Fasadni omet je bogato členjen, streha je somerno dvokapna s čopoma in krita z opečno kritino. Dimnik na vzhodni strani strehe je v gradbenem in likovnem pogledu posebnost v bližnji in daljni okolici. Klasično zidan opečni dimnik je izdelan v kombinaciji gladkega in grobega ometa, z gladko izvedenimi vogalnimi lizenami in na čelni strani oblikovanima kartušama. Strešica nad dimnikom je piramidaste oblike.

Stavba je zanimiva ne samo z gradbenorazvojnega vidika (bogastvo arhitekturnih elementov: oboki, arkadni hodnik, fasadna členitev, dimnik, dve nekdanji črni kuhinji s kurišči ...), s katerega lahko razberemo način življenja in gospodarjenja

Verpete 14, hiša pred obnovo (foto: B. Hostnik)

Verpete 14, hiša po obnovi (foto: B. Hostnik)

v preteklosti, temveč tudi s sociološkega vidika, saj je znano, da sta bila do prve svetovne vojne v njej furmanska gostilna in počivališče poštnih kočij.

Lastniki so se dolga leta trudili z vzdrževanjem tako velikega objekta ter neuspešno prosili za razna finančna sredstva pri Občini Vojnik in sodelovali na razpisih Ministrstva za kulturo. Obnova je uspela šele v letu 2011 s prijavo na razpis Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano iz naslova ukrepa 323 – Ohranjanje in izboljševanje dediščine podeželja iz Programa razvoja podeželja 2007–2013.

Pred prijavo na omenjeni razpis pa se je v maju 2010 ob prekrivanju strehe poškodoval dimnik. Lastniki so ga nato nameravali v celoti porušiti, vendar smo zaradi njegove edinstvenosti rušitev preprečili ter ga s pomočjo podjetja Remont, d. o. o., iz Celja (ki ima izkušnje pri obnovah spomeniškovarstvenih objektov) in ob strokovnem nadzoru tehničnega sodelavca Aleša

Plevčaka sanirali in mu vrnili prvotno podobo. Ostala obnovitvena dela v sklopu ukrepa 323 so obsegala zemeljska in pripravljalna dela (drenažo okoli objekta, gradnjo velike škarpe na zahodni strani ...), mizarska dela z izdelavo stavbnega pohištva (replika starih oken v obliki in materialu) ter zidarska dela s celovito obnovo fasade z detajli (cofki pod okni, obrobe, struktura fasadnega ometa ...).

Obnovitvena dela na objektu Verpete – hiša Verpete 14 (EŠD 15022) so bila posebej po zaslugi izvajalca, podjetja REMONT, d. d., izvedena korektno, konservatorski cilji pa so ob rednem terenskem nadzoru tehničnega sodelavca Aleša Plevčaka in odgovorne konservatorke doseženi.

Hiša Verpete 14 je po nekajletnih naporih lastnikov in po zaslugi razpisa Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano končno dobila videz, ki je primeren kulturnemu spomeniku.

Božena Hostnik

135

EŠD: 9350

Naselje: **Vešter**

Občina: Škofja Loka

Ime: **Trnje pri Škofja Loki – arheološko najdišče Puštal**

Področje: A

Obdobje: starejša železna doba

Lokacija načrtovane gradnje transformatorske postaje TP Trnje, parc. št. 1163/2, k. o. Stara Loka, leži znotraj enote kulturne dediščine Trnje pri Škofji Loki – arheološko najdišče Puštal. V skladu z izdanimi kulturnovarstvenimi pogoji je bil na lokaciji opravljen podpovršinski terenski pregled s strojno testno sondo velikosti 2 x 1,5 m, ki je bila zaradi ugotovljenega arheološkega potenciala razširjena v izkopno polje velikosti 3,2 x 3,2 m in globine 2,5 m. Arheološko vrednotenje lokacije so januarja 2011 izvedli arheologi Luka Rozman, Maruša Urek in Špela Tomažinčič iz podjetja MAGELAN Skupina, strokovni nadzor je opravila Mija Topličanec z ZVKDS, OE Ljubljana.

Območje vrednotenja leži na robu jugozahodnega pobočja 559 m visokega hriba Puštal nad vasjo Trnje, ki strateško leži ob vstopu v Selško dolino in ima dober pregled nad Sorškim poljem. Na hribu so bile s sondiranju leta 1954 evidentirane naselbinske in obrambne strukture gradišča, na podlagi drobnih najdb datiranega v halštat (Gabrovec, S. 1984, Poročilo o sondiranju na Puštalu nad Trnjem. Tipkopis, neobjavljeno, 1–3), prav tako so bili dokumentirani posamezne najdbe iz rimske dobe ter naselbinski ostanki in najdbe iz časa pozne antike, med katerimi izstopa depo uporabnih predmetov, orodja in orožja (Štukl, J. 2004, Poznoantični depo s Puštala nad Trnjem. Arheološki vestnik 55, 415–427).

Dokumentiran stratigrafski in sedimentološki zapis v testni sondi so sestavljale predvsem geološke plasti, v najnižjem delu skrilav muljevec in preperel skrilav muljevec, ki tvori geološko osnovo hriba. Nad matično osnovo je bil zaradi pobočnega polzenja v več fazah naložen sediment prenesene matične podlage. Med geološko plazino smo dokumentirali sivorjavo koluvialno plast predelane matične osnove in glinastega melja z odlomki prazgodovinske keramike in lepa. Najdbe so bile sekundarno odložene s prenesenim sedimentom, na kar kaže tudi močno obrabljena in zaobljena keramika. Keramiko per analogijam preliminarno datiramo v halštat.

Dokumentirano koluvialno plast s prazgodovin-

sko keramiko povezujemo z lokacijo prazgodovinskega gradišča na hribu. Poleg transportiranih keramičnih najdb in lepa z gradiščem povezujemo tudi v isti plasti odkrite kamnite sestavine, konglomeratna lomljenca in nekaj prodnikov, ki ne predstavljajo matične kamenine območja, temveč so prvotno verjetno predstavljali gradbeni material naselbinskih in obrambnih struktur gradišča na Puštalu.

Maruša Urek, Špela Tomažinčič

136

EŠD: 815, 10872, 14262

Naselje: **Vinji Vrh, Gradenje, Bela Cerkev,**

Družinska vas

Občina: Šmarješke Toplice

Ime: **Vinji Vrh pri Beli Cerkvi – arheološko območje Vinji Vrh, Vinji Vrh pri Beli Cerkvi – arheološko najdišče Strmec, Gradenje – arheološko najdišče Gradenska hosta**

Področje: A

Obdobje: železna doba, rimsko obdobje, srednji vek, novi vek

Predhodne arheološke raziskave za določitev vsebine in sestave najdišča na območju načrtovane gradnje vodovoda Vinji Vrh – nizka cona je izvedla ekipa ZVKDS, CPA, pod vodstvom konservatorskega svetovalca dr. Philipa Masona. V strokovni ekipi so bili Ildikó Éva Pintér, kons. tehn. dokumentalistka, Aleš Klobučar, kons. tehn. dokumentalist, Nejc Počkar Trelc, kons. tehn. dokumentalist, in Matjaž Filipič, kons. tehn. dokumentalist. Predhodne raziskave so potekale od 31. marca do 12. aprila 2011 in jih je v celoti financirala Občina Šmarješke Toplice.

Trasa vodovoda v skupni dolžini 3175 m poteka po južnih in jugozahodnih pobočjih hriba Velikega Vinjega vrha (392 m) ter valovitem, delno terasiranim ravninskim predelu med grebenom Gradenska hosta in globoko vrezano dolino potoka med Belo Cerkvijo in Drago severno od zaselka Zgornja Družinska vas in naselja Bela Cerkev v Občini Šmarješke Toplice. Območje se razteza na prostoru na pobočju Strmec na južni in jugozahodni strani hriba Veliki Vinji vrh ter zajema vrh grebena Gradenska hosta na severu in poplavno ravnino reke Krke na jugu. Glavna dostopa do gradišča sta potekala po mlajšeželeznodobnem in rimskodobnem planem grobišču Strmec na južnih pobočjih hriba ter po nizu starejšeželeznodobnih gomilnih grobišč od Kozjan do Mladih vin, ki se raztezajo po grebenu Gradenska hosta na vzhodu. Trasa je bila razdelana v devet območij, ki ustrezajo osnovni reliefni konfiguraciji terena.

Na delu območja trase znotraj mlajšeželeznodobnega in rimskodobnega planega grobišča Strmec (parc. št. 1569/2, 1979, 2009, vse k. o. Bela Cerkev) smo opravili ročni izkop sedmih testnih sond (TS) na območjih I (TS 1–3) in II (TS 4–7) dimenzij 2 x 2 m.

V TS 1 in 2 znotraj območja I je ohranjen nivo hodne površine rimskodobnega grobišča Strmec. Odkrita je le ena struktura (jama za stojko) v TS 1, ki seka starejšo, domnevno prazgodovinsko koluvialno plast in je pokrita z rimskodobnimi paleolemi. Enaka stratigrafska sekvenca je prisotna v TS 2, le da v tem primeru brez struktur. Lega plasti kaže na verjetnost njihovega nadaljevanja pod cesto proti severu in po preostalem delu trase proti vzhodu. V TS 3 so recentni posegi in oranje uničili vse starejše plasti nad lapornato geološko podlago. Znotraj območja II smo zasledili arheološke strukture v TS 4, in sicer rimskodobno groblje ali grobnico ali srednjeveško groblje, brežino, rimskodobni ali srednjeveški jarek s polnilom. V TS 5 pa smo zasledili polnilo, oblogo in vkop rimskodobnega groba. V TS 6 in 7 so mlajši koluvialni nanosi pokrili starejše prazgodovinske koluvialne plasti.

Na območju trase vodovoda Vinji Vrh – nižinska cona smo z intenzivnim terenskim pregledom odprtih in zaprtih površin v območjih III–IX zajeli sedem območij koncentracije arheološkega materiala, predvsem na južnem in jugozahodnem pobočju Velikega Vinjega vrha nad globoko suho dolino ter med novo stanovanjsko sosesčino pod Gradensko hosto in zaselkom Gradenje.

1. Vinji Vrh (IV/4A, 9B, 12B, 16A, 17B, 19B, 27B; parc. št. 1841/1, 1861/4, 1863, 1868/2, 1873, 1874, 1920/6, 1924, 1925, vse k. o. Bela Cerkev): en odlomek prazgodovinske lončenine, štirje kosi rimskodobnega gradbenega materiala, en kos ožgane glin, en kos žlindre, dva kosa železove rude nakazujejo na poselitev v prazgodovinskem času in v rimski dobi.

2. Vinji Vrh (IV/33B, 34B, 35B, 36B, 37B, 39B, 42B, 43B, 47A; parc. št. 1782, 1783, 1786, 1789, 1807/1, 1807/2, 1810, 1812, 1815, vse k. o. Bela Cerkev; 1072, k. o. Družinska vas): sedem odlomkov prazgodovinske lončenine, dva odlomka rimskodobne lončenine, en kos ožgane glin, en kos žlindre, en kos roženca – surovine nakazujejo na poselitev v prazgodovinskem času in v rimski dobi.

3. Vinji Vrh (IV/59A, 63A, 64A; parc. št. 1096/1, 1104, obe k. o. Družinska vas): dva odlomka prazgodovinske lončenine, en odlomek rimskodobne lončenine, trije kosi žlindre, en kos železove rude nakazujejo na poselitev v prazgodovinskem času in v rimski dobi.

4. Vinji Vrh (V/1B, 2B, 9B; parc. št. 1722, k. o. Bela Cerkev): trije odlomki prazgodovinske lončenine, trije odlomki srednjeveške lončenine, en kos ožgane glin, trije kosi žlindre, ena ožgana kost nakazujejo na poselitev v prazgodovinskem času in v srednjem veku.

5. Vinji Vrh (VIII/10A, 11A; parc. št. 1011/3, 1013/14, obe k. o. Družinska vas): dva odlomka srednjeveške lončenine, en kos ožgane glin nakazujejo na poselitev v srednjem veku.

6. Vinji Vrh (VIII/36B; parc. št. 985, k. o. Družinska vas): en kos železove rude lahko nakazuje na poselitev v prazgodovinskem času in v rimski dobi.

7. Vinji Vrh (IX/7A; parc. št. 981/1, k. o. Družinska vas.): en odlomek prazgodovinske lončenine, en kos železove rude nakazujeta na poselitev v prazgodovinskem času.

Trasa vodovoda Vinji Vrh – nizka cona prečka starejšeleznodobno gomilno grobišče Mlada vina in Gradenska hosta. Kljub odsotnosti arheoloških najdb na tem predelu trase obstaja možnost ohranjenih prazgodovinskih struktur – grobov v cestišču.

Philip Mason, Ildikó Éva Pintér

137

EŠD: 815

Naselje: **Vinji Vrh**

Občina: Šmarješke Toplice

Ime: **Vinji Vrh pri Beli Cerkvi – arheološko območje Bela Cerkev**

Področje: A

Obdobje: bronasta doba, železna doba, rimsko obdobje, srednji vek, novi vek

Predhodne arheološke raziskave za določitev vsebine in sestave najdišča na območju gradnje stanovanjske hiše na parc. št. 2860/6, 2860/7, obe k. o. Bela Cerkev, znotraj registrirane enote kulturne dediščine Vinji Vrh pri Beli Cerkvi – arheološko območje Bela Cerkev (EŠD 815) je izvedla ekipa ZVKDS, CPA, pod vodstvom konservatorskega svetovaleca dr. Philipa Masona, univ. dipl. arheologa, in Ildike Éve Pintér, kons. teh. dokumentalistke. Predhodne raziskave so potekale 8. septembra 2011.

Predhodne raziskave na območju predvidene gradnje stanovanjske hiše so potekale v obliki ročnega izkopa treh testnih sond v velikosti 1,00 x 1,00 m. V TS 2 in 3 smo prišli do geološke osnove, ki jo označuje lapor ali sterilna geološka plast, v TS 1 pa smo prišli do proluvialnih plasti.

V testnih sondah smo našli arheološke artefakte, v zasutih in nasutih so bili najdeni odlomki

novoveškega gradbenega materiala, novoveška lončenina in steklo, živalske kosti, kosi železa, kos železove rude.

Arheološko strukturo smo zasledili, vendar gre za paleostrugo, ki je zapolnjena s proluvialnimi nanosi. Vodotok, ki se je iztekal v reko Krko, lahko s položajem in dejavnostjo narekuje način poselitve in uporabo tega prostora tako v prazgodovini kot tudi v rimskem obdobju in srednjem veku.

Plasti v testnih sondah kažejo na človekovo dejavnost pri njihovem oblikovanju, in sicer nasipavanje in zasipavanje ter oranje, predvsem v zadnjem desetletju gre za deponiranje gradbenega in drugega odpadnega materiala. Druge plasti so koluvialnega oziroma proluvialnega izvora.

Na podlagi odkrite stratifikacije plasti in najdb lahko trdimo, da je lokacija novogradnje znotraj območja človekove dejavnosti v bližnji preteklosti. Posebno pozornost je treba posvečati odkriti paleostrugi, ker lahko položaj in dejavnost vodotoka narekuje način poselitve in uporabo prostora skozi čas.

Philip Mason, Ildikó Éva Pintér

138

EŠD: 815

Naselje: **Vinji Vrh**

Občina: Šmarješke Toplice

Ime: **Vinji Vrh pri Beli Cerkvi – arheološko območje Vinji Vrh**

Področje: A

Obdobje: bronasta doba, srednji vek, novi vek

Predhodne arheološke raziskave za določitev vsebine in sestave najdišča so bile izvedene na območju načrtovane gradnje kanalizacije Vinji Vrh–Gradenje, ki leži na območju registrirane enote kulturne dediščine Vinji Vrh pri Beli Cerkvi – arheološko območje Vinji Vrh (EŠD 815), na parc. št. 880/2, 881/1, 884/1, 884/2, 884/3, vse k. o. Družinska vas. Predhodne arheološke raziskave (odločba MK št. 62240–478/2010/2) je izvedla ekipa ZVKDS, CPA, pod vodstvom konservatorskega svetovaleca dr. Philipa Masona, univ. dipl. arheologa. Predhodne raziskave so potekale 7. in 8. aprila 2011 in jih je v celoti financirala Občina Šmarješke Toplice.

Trasa kanalizacije Vinji Vrh–Gradenje leži na valovitem delno terasiranjem ravninskem predelu severno od zaselkov Zgornja Družinska vas in Sela v Občini Šmarješke Toplice. Območje se razteza v prostoru med globoko suho dolino pod pobočji Strmec na južni in jugozahodni strani hriba Ve-

liki Vinji vrh (392 m) ter jugovzhodnimi pobočji grebena Gradenske hoste na severu in poplavno ravnino reke Krke na jugu. Trasa poteka od zaselka Sela v smeri severozahod in prečka manjšo suho dolino ali koluvialni žleb, nato se dvigne in zavije bolj proti zahodu po poljski poti v smeri zaselka Gradnje. Prostor med njimi označujejo sadovnjaki, travniki in njive. Na območju zaselkov Zgornja Družinska vas in Sela na jugu kot tudi na območju zaselka Gradnje na severozahodu se okoli starejših domačij razvijajo nove stanovanjske soseske.

Na območju načrtovane gradnje kanalizacije Vinji Vrh–Gradenje smo ročno izkopali 10 testnih sond (TS) v velikosti 1,00 x 1,00 m. Največje globine arheoloških plasti smo odkrili v TS 9, kjer so bile ohranjene do globine 1,40 m. V TS 1–4 in 7–8 smo prišli do geološke osnove, ki je na tem območju pliocensko–pleistocenski sediment glin z roženčevim prodrom, ki leži nad sivim dolomitiziranim apnencem. V TS 5, 9 in 10 je globina koluvialnih sedimentov preprečila nadaljnji izkop, v TS 6 pa ga je preprečil recentni vodovod.

V TS 1, 2 in 3 so bili odkriti predvsem fragmenti novoveške keramike in gradbenega materiala; odkriti so bili tudi v ornici in mlajših koluvialnih plasteh v TS 4–8 in 10. V testnih sondah 4–10 so bili odkriti tudi odlomki prazgodovinske lončenine in drobci oglja, ponekod pa tudi odlomki ožgane glin. Glede na izdelavo in obliko, razmeroma majhni odlomki prazgodovinske lončenine verjetno sodijo v bronasto dobo, vendar gre za najdbe v starejših koluvialnih plasteh, kar pomeni, da so vsekakor v sekundarni legi. Kos roženca v TS 10 iz SE 1003 verjetno izvira iz geološke osnove na tem območju ali surovine, vsekakor pa je v sekundarni legi.

Arheoloških struktur nismo zasledili v nobeni od testnih sond. Plasti v testnih sondah kažejo na človekovo dejavnost pri njihovem oblikovanju, in sicer samo oranje in recentni infrastrukturni posegi. Druge plasti so koluvialnega izvora. Na podlagi odkritih plasti in najdb v testnih sondah lahko vsekakor domnevamo, da se na više ležečih predelih v neposredni bližini predvidenega posega nahaja območje prazgodovinske, domnevno bronastodobne poselitve. Stratigrafija testnih sond kaže na naravno sekvenco nalaganja holocenskih koluvialnih plasti na območju koluvialnega žleba v osrednjem in severnem raziskanem delu trase, čeprav prisotnost odlomkov prazgodovinske lončenine, drobcev oglja in ožgane glin v starejših koluvialnih plasteh kaže na morebitni antropogeni vzrok teh erozijskih procesov. Ostanke paleotal kot tudi različne plasti koluvijev kažejo

na več faz prekinitev in ponovnega zagona teh procesov. Prazgodovinska lončenina, drobcji oglja in ožgane glin v podobnih plasteh v več testnih sondah so verjetno posledica erozije območja prazgodovinske poselitve širšega območja okoli žleba proti jugu, severu in zahodu. Veliki, skoraj zaobljeni dolomitni kamni in velike dolomitne plošče v mlajši koluvialni plasti v testni sondi 10, v SE 1002 so prav tako lahko posledica erozije in-taktnih arheoloških struktur na više ležečem pre-delu parcele.

Na podlagi odkrite stratifikacije plasti in najdb lahko trdimo, da je lokacija trase gradnje kanalizacije Vinji Vrh–Gradnje znotraj območja človekove dejavnosti v bližnji preteklosti (oranje, gradnja vodovoda), vendar se v neposredni bližini predvidenega posega nahaja območje prazgodovinske, domnevno bronastodobne poselitve. Predvidena trasa kanalizacije poteka naprej po poljski poti (parc. št. 1357, k. o. Družinska vas) in tako prečka morebitno območje prazgodovinske poselitve.

Philip Mason, Ildikó Éva Pintér

139

EŠD: 4103

Naselje: **Vipavski Križ**

Občina: Ajdovščina

Ime: **Vipavski Križ – cerkev Sv. križa**

Področje: R

Obdobje: 18. stoletje

Slika visi v glavnem oltarju prezbiterija farne cerkve Sv. križa v Vipavskem Križu. Oltar je kamnit. Poleg kamnitega okvirja, ki je del oltarja, ima slika tudi lesen (pozlačen) okvir, ki je s prednje strani nameščen po obodu slike. Na sliki je upodobljen križani Kristus s sv. Marijo Magdaleno, ki kleči desno ob križu. Na levi je naslikana panorama mesta, v ozadju je temno, oblačno nebo. Avtorstvo slike ni znano. Slika je naslikana po beneških vzorih. Figura Marije Magdalene je kvalitetna in verjetno naslikana po grafični predlogi. Preostali del slike si je slikar verjetno izmislil sam, kar se vidi v slabši kvaliteti – nesorazmerna velikost Jezusa in Marije Magdalene, nejasna perspektiva Jezusovega korpusa ... (Ferdinand Šerbelj, ogled slike).

Lesen podokvir je bil črvojed, brez zagozd, na vogalih žebličen. Ker je slika po višini nižja od oltarne niše, so bile v spodnjem delu dodane poslikane deske. Motiv na deskah ni prepoznaven. Platno je v dobrem stanju, a uplahnelo.

Na dveh mestih sta bili manjši raztrganini že podlepljeni s kosi platna. Po robovih podlepljenih kosov platna se je originalno platno močno deformiralo. Na podokvir je bilo pripeto z močno zarjavelimi kovanimi žbljji in zakovicami, platno pod njimi pa je bilo večina preperelo. Platno je bilo s hrbtne strani premazano z oljnim premazom. Debela plast grunda je iz rdečega bolusa. Oprijemljivost s platnom je dobra. Hkrati z barvno plastjo je bil grund močno banjasto razpokan. Slika je naslikana v oljni tehniki. V preteklosti je bila v celoti preslikana. Obe barvni plasti (original in preslikava) sta bili stabilni. V barvni plasti je bil viden »odtis« vertikalne prečke podokvirja, na kateri je slonelo platno. Barvna plast z grundom je bila močnejše razpokana in zatrdela v spodnjem delu slike. Morda gre za posledico sveč, ki so gorele v bližini, saj so bili med odstranjevanjem nečistoč opaženi ostanki črne umazanije – morda saje. Ponekod so bile na barvni plasti tudi kapljice voska. Plast laka je bila debela. Stratigrafska analiza treh vzorcev je pokazala, da je bila slika večkrat lakirana, enkrat do dvakrat med originalno barvno plastjo in preslikavo, prav tako čez preslikavo. Vrhnja plast laka je bila tudi močno zamazana. Na sliko je bil s prednje strani prižebličen lesen pozlačen okrasni okvir, ki je prekril pribl. 3 cm obodnega pasu slike.

Med deli so se potrdile nekatere domneve o preteklih posegih v sliko. Zelo verjetno sta bili spremenjeni velikost in oblika slike. O tem lahko sklepamo po:

- motivu, ki daje vtis »utesnjenosti« (odrezane stranice križa in hrbet Marije Magdalene),
- v »živo« odrezani poslikani barvni plasti po robovih (razen zgoraj),
- »previsoki« oltarni odprtini,
- ostanku neobdelanega platna v zgornjem delu slike in
- »odreznih« luni in soncu.

Slika je bila tudi v celoti preslikana. Med preslikavo je bilo spremenjenih nekaj detajlov. Mariji Magdaleni je bil »skrit« pramen las, zmanjšan nos, njena roka je bila »pomaknjena« pred obleko, naslikan je bil nimb, zmanjšan volumen frizure in zmanjšan dekolte. Pri Kristusu je bila stanjšana desna roka in predručena trnjeva krona. Zmanjšana je bila horizontalna prečka križa in odebeljene so bile črke napisa »IN RI«. Originalno temnorjavkasto nebo je bilo pastozno preslikano v modro oblačno nebo. Preslikava na nebu je bila pastozna, naslikana v dveh debelih slojih, drugod je bila preslikava lazurna, ponekod prosojna. Le na nekaterih mestih so

bile tudi na inkarnatu posamezne zaplate pastozne preslikave. Brez preslikave je ostal le pas pod okrasnim lesenim okvirom, ki je bil prižebličen po robu slike.

Na sliki so bili v preteklosti izvedeni še naslednji posegi:

- ob predelavi slike so nanjo po obodu nove oblike pribili lesen okrasni okvir;
- dve raztrganini sta bili podlepljeni s kosi platna;
- slika je bila s hrbtne strani premazana z oljnim premazom. Premaz je bil nanesen po predelavi slike (za stranicami podokvirja, ki je nastal po predelavi, premaza ni).

Pred transportom v atelje smo sliko demontirali. V oltar je vstavljena z zadnje strani, kjer je v oltarju zidana niša. Ker je bila velikost podokvirja malenkost prevelika, je bila slika v nišo zagozdena. Odstranjevanje je bilo težavno, saj je bilo treba sliko s podokvirjem delno deformirati, da jo je bilo mogoče odstraniti iz niše. Restavratorske posege smo začeli z odstranjevanjem okrasnega lesenega okvirja s slike. Okvir je bil na sliko pribit s prednje strani skozi barvno plast, na kateri je tako nastalo nekaj poškodb. Sledile so naravoslovne raziskave, ki so jih izvedli v Restavratorskem centru. Narejena sta bila rentgenski posnetek celotne slike in mikroskopska stratigrafija treh vzorcev barvne plasti z grundom. Obe preiskavi sta potrdili domnevo, da je slika preslikana, kar nam je bilo v pomoč pri odločitvi, da se s konservatorsko-restavratorskimi posegi prezentira originalna poslikava. Po opravljenih preiskavah smo odstranili lesene deske, montirane v spodnjem podaljšku slike. Sledili sta grobo odstranjevanje nečistoč s hrbtne strani slike (sesanje, ometanje) in odstranjevanje platna iz podokvirja.

Zatem smo začeli zelo zamudno fazo odstranjevanja preslikav, nečistoč in lakov z originalne barvne plasti. Trdovratnost nečistoč in preslikav ter debelina preslikav so bili po celotni sliki različni. Temu ustrezno je bilo treba prilagajati način odstranjevanja in uporabljena topila ter njihova razmerja in raztopine. Najprej je bilo narejenih več poskusov, s katerimi smo na različnih mestih iskali najučinkovitejše in za original neškodljive metode. V večini primerov so se izmenjuje kombinirale kemične in mehanske metode. Zelo pastozna preslikava neba se je najprej mehčala s sredstvom Lava (pribl. 30 sekund). Ostanek lave in zmehčana preslikava sta se najprej odstranila z večkratnim nanašanjem vpojnih celuloznih oblog. Preostala preslikava se je odstranila izmenjajoče

se z mešanico acetona in alkohola (1 : 1) ter mehansko s skalpelom. Sloj laka in/ali nečistoč pod preslikavo (nad originalom) se je dokončno odstranil z blago vodno raztopino amonijaka. Manjše preslikave po preostali sliki (detalji inkarnata, obleke ...) so se odstranjevale s skalpelom. Sloji lakov, patin, lazurnih preslikav in nečistoče, ki so prekrivale celotno sliko (razen neba), so se odstranjevali z gelom (acetom, amonijak), blago vodno raztopino amonijaka ter mešanico alkohola in acetona (1 : 1). Po navadi se je najprej uporabil gel, po potrebi pa se je odstranjevanje zaključilo še z raztopino amonijaka ter mešanico alkohola in acetona. Tehnike so se kombinirale in sproti prilagajale debelini in trdovratnosti slojev, ki jih je bilo treba odstraniti.

Po dokončanem odstranjevanju preslikav, lakov in nečistoč smo barvno plast začasno zaščitili z lističi riževga papirja, ki smo jih na barvno plast nalepili z 10-odstotno raztopino Beva 371. S tem se je stabilna barvna plast še dodatno stabilizirala, hkrati pa smo jo zaščitili pred pritisli, do katerih je prišlo med delom na hrbtne strani slike. Sledilo je odstranjevanje oljnega premaza in nečistoč s hrbtne strani slike. Naredili smo poskus odstranjevanja premaza s skalpelom (po predhodnem mehčanju premaza s hlapi topil) in mikropeskalnikom. Nato smo pod mikroskopom pogledali morebitno destruktivnost postopkov na platnena vlakna. Izbrali smo odstranjevanje z mikropeskalnikom, ker se je izkazalo za učinkovitejše. Za peskanje smo uporabili steklene perle premera 40–70 µm pri tlaku 4 bare, peskalni šobi premera 0,8 mm in oddaljenosti nekaj centimetrov. Peskanje je premaz dobro odstranilo s strukture platna, skalpel pa je premaz zagladil malo pod nivojem tkanja, odstranil pa ga je samo po »vrhovih« strukture tkanja. Delo smo nadaljevali z odstranjevanjem podlepljenih kosov platna na mestih raztrganin. Podlepljena kosa platna sta se zelo trdovratno držala originalnega platna, zato smo ju s skalpelom samo »zabrusili« po robovih, saj dobro opravljata svojo funkcijo. Sledilo je utrjevanje slike in ravnanje krakelir v podtlačni mizi. Slika se je v podtlačni mizi obdelovala z licem navzdol, saj sta v platnu dva izrazita vertikalna šiva.

Da bi sliko lažje napeli na novi podokvir, smo jo s platnenimi trakovi po robovih tračno podlepili. Sledilo je podlepljenje luknjic od žbljev z japonskim papirjem in nitkami. Kitanje poškodb smo izvedli s klejnokrednim grundom. Ravnanje krakelir med utrjevanjem slike ni bilo zadostno, zato smo ga ponovno izvedli v podtlačni mizi.

Vipavski Križ, cerkev Sv. križa, slika pred posegi (foto: V. Klančar)

Vipavski Križ, cerkev Sv. križa, shema sprememb med preteklimi posegi: rdeči pravokotnik – domnevna oblika originalne slike; rumenkasto območje pastoznih, neprosojnih preslikav neba; plavkasto območje lazurnih preslikav; rdeče lise – spremembe (foto: V. Klančar)

Vipavski Križ, cerkev Sv. križa, detajl med odstranjevanjem preslikav, laka in nečistoč (foto: V. Klančar)

Vipavski Križ, cerkev Sv. križa, slika po posegih (foto: V. Klančar)

Vipavski križ, cerkev Sv. križa, primerjava platna pred odstranjevanjem oljnega premaza (levo), po odstranjevanju premaza s skalpelom (na sredini) in po odstranjevanju premaza z mikropeskalnikom (desno) (foto: V. Klančar)

Izrazite in zatrdle deformacije platna na mestu podlepljenih poškodb smo dodatno ravnali še ročno z ogretim utežmi. Nadaljevali smo napenjanje slike na nov podokvir. Prvo lakiranje smo izvedli ročno z lakom damar saten. Retuša, ki je sledila, je bila zelo zamudna, predvsem zaradi številnih barvno izstopajočih krakelir. Po retuši smo sliko še enkrat lakirali s sprejem. V spodnjem delu smo ji zaradi previsoke oltarne odprtine dodali novo platno, s katerim smo nadomestili barvane lesene deske. Platno smo napeli na samostojen podokvir in ga obarvali v nevtralnem tonu, podobnem spodnjemu delu slike. Pred montažo smo hrbitišče slike zaščitili s snemljivim filcem. Na sliko smo ga pritrdili s šiviljskim »ježkom«. Tako bosta v primeru dodatnega pribijanja zagod v prihodnje demontaža in ponovna montaža filca hitri in enostavni.

Restavratorski posegi so potekali od marca do julija 2011. Med delom so si sliko ogledali predstavniki ZVKDS. Sliko smo v oltar montirali 16. julija 2011.

Vid Klančar

140

ESD: 3495

Naselje: **Vitanje**

Občina: Vitanje

Ime: **Brezen – cerkev sv. Antona**

Področje: UA

Obdobje: 15. stoletje, prva četrtina 18. stoletja, 1710, zadnja četrtina 18. stoletja, 1790, druga polovica 19. stoletja, 1871, 1890

Od maja do julija 2011 je intenzivno potekala obnova zunanjsčine podružnične cerkve sv. Antona v Breznu pri Vitanju. Celotno cerkev so na novo prekrili s skriljem, obnovljena je bila tudi dotrajana fasada cerkve. Finančna sredstva za

obnovo so bila zbrana izključno s pomočjo faranov, veliko dela pa je bilo opravljenega zaradi njihovega lastnega zanosa in truda.

Cerkve sv. Antona stoji na rahli vzpetini severozahodno od starega trškega jedra Vitanja. V tlorisu jo sestavljajo pravokotna ladja z nadzidanim zvonikom, enako visoki triosminsko zaključeni kapeli, ožji in nižji triosminsko zaključen prezbiterij ter ob zahodni del severne fasade prislonska pritlična zakristija. Ladja in prezbiterij cerkve sta v osnovi poznogotska iz 15. stoletja. Sprva je imela cerkev obokan prezbiterij, ravno krito ladjo in lesen strešni stolpič. Leta 1710 so ladji prizidali severno kapelo, nekoliko kasneje še južno. Še kasneje, a še vedno v 18. stoletju, so preobokali prezbiterij in prizidali zakristijo. Leta 1890 so ladjo podaljšali za dolžino pevske empore ter ji prizidali zvonik. Fasada je iz druge polovice 19. stoletja (Jože Curk, Topografsko gradivo IV, Sakralni spomeniki na območju Občine Slovenske Konjice, 1967). Na fasadi obeh kapel se je v fragmentih ohranila arhitekturna poslikava v obliki niza pilastrov v dveh nadstropjih z delilnimi zidci in okenskimi obroboami ter dekorativnim geometrijskim pasom, ki obteka strešni venec kapel in prezbiterija. Na južni kapeli so se ohranili tudi fragmenti naslikanih letnic 1790 in 1871, ki brez dvoma označujejo gradbene posege, o katerih piše Jože Curk. Letnico 1710 pa lahko razberemo iz latinskega napisa na kamniti plošči, vzdani na fasado severne kapele.

Cerkve je razglašena za kulturni spomenik lokalnega pomena z Odlokom o razglasitvi kulturnih in zgodovinskih spomenikov v Občini Vitanje, Uradni list RS, št. 8/99-390, 2/2001-185, 87/2001 (popravek). Splošni kulturnovarstveni akti za celovito obnovo zunanjsčine so bili od župnijskega urada Vitanje pridobljeni avgusta 2010, dopolnilni kulturnovarstveni pogoji za obnovo fasade pa še aprila 2011. Na zvoniku

in strehi cerkve je bil v celoti zamenjan star, dotrajan skrilj z novim. Krovska dela je opravilo podjetje Monte, d. o. o., iz Zgornje Ložnice. Obnovo fasade je izvajal Nazmi Vežaj, s. p. Na podlagi sondažnih raziskav smo na ZVKDS, OE Celje, pripravili delavniške načrte za obnovo arhitekturne poslikave na obeh kapelah in poslikanih ur na zvoniku. Barve smo izbrali na podlagi sondažnih raziskav in predhodno pripravljenih barvnih vzorcev. Slikopleskarska dela je izvajal podjetnik Tolič, s. p. Ob rednem spremljanju del smo na kraju samem podajali detajlna navodila glede strukture ometa in same izvedbe detajlov na objektu. V okviru redne dejavnosti ZVKDS, OE Celje, je mag. Aleš Sotler restavratorsko utrdil in obnovil del originalnega

ometa z letnicama ter dodal letnico zadnje obnove zunanjsčine – 2011.

V letu 2012 sta načrtovani zaščita talnega zidca s sanirnimi ometi in elektrifikacija notranjsčine. V prezbiterij in obe kapeli bodo namestili obnovljene odslužene historične lestence, ki so jih farani uspeli pridobiti. Obstoječi ohranjeni lesteneč v ladji cerkve bo predelan v skladu z navodili in nameščen nazaj na svoje mesto. Cerkveni zvonik je brez zvonov že od leta 1943, ko so mu odvzeli vse tri zvonove (ustni vir: g. Ivan Pesjak). Farani so za cerkev naročili nov zvon, ki ga bodo ulili v zvonarni Rudolfa Pernerja v Passau. Tehtal bo 500 kg.

Urška Kerbavec

Brezen, cerkev sv. Antona, restavratorsko obnovljeni del originalnega ometa z zapisom letnic na južni kapeli (foto: U. Kerbavec, 2011)

Brezen, cerkev sv. Antona po obnovi (foto: U. Kerbavec, 2011)

141

EŠD: 7359

Naselje: Voglje

Občina: Sežana

Ime: Voglje na Krasu – Pil na Klancu

Naslov: Voglje, parc. št. 139/1, k. o. Voglje

Področje: E

Obdobje: 19. stoletje

Na križišču sredi vasi stoji ob zidanem vaškem kalu z letnico 1905 in med tremi kostanjevimi drevesi slojno znamenje, zloženo iz kamnitih blokov. Na masiven podstavek je postavljen zgornji del, ki se na vse štiri strani odpira s polkrožno zaključenimi nišami. Prehodi so ločeni s profiliranimi venci. Streha je sestavljena iz dveh piramid različnih višin, ločenih s profiliranim vencem. Vrhnja se izteka v železen križ. V niše so bile postavljene poslikave na pločevini, ki so zaradi dotrajanosti postale nerazpoznavne. Tako je podoba v zahodni niši predstavljala Sv. trojico, v južni Sv. družino, v vzhodni sv. Roka in v severni sv. Janeza (Ljubo Vidmar, Voglje 31). Pod zahodno nišo je napis LETA PIL JE SHEGNAN NA DAN 11 JULIU 1852 NA ZHAŠT S TROJIZE U VOGUAG. Pod nišo na severni strani pa je kamnita tabla s plitvim reliefom z dekoracijo v obliki cvetov, angelsko glavo, Jezusov in Marijin monogram. Okrog in krog znamenja teče ožji kamnit pločnik. Znamenje je bilo zaradi bližine ceste in rasti korenin bližnjih dreves precej razmajano, zato ga je bilo treba na novo zložiti. Zunanje površine kamnitih sten so bile porasle z algami in lišaji. Arhitekturni kamniti elementi so bili obenem na nekaterih mestih počeni in okrušeni ali premaknjeni. Stiki med kamni so bili ponekod zapolnjeni s cementno malto.

Konservatorsko-restavratorska dela na znamenju so potekala po določenem predhodnem programu. Znamenje se je po kosih previdno ročno razstavilo, posamezni kosi so se oštevilčili in deponirali na gradbišču. Poškodovani kosi so se odpeljali v restavratorsko delavnico. Po ponovni montaži so bili kamniti sestavni bloki očiščeni z vodnim curkom. Odstranili so se tako alge in mahovje kot tudi cementna polnila. Očiščen in pobarvan je bil tudi kovinski križ. Čiščenje umazanije in lišajev s kamnite površine je potekalo s peskanjem, za kar smo uporabili »MARMOR SOFT«, in sicer pod nizkim pritiskom (en bar).

Razpoke in nastale praznine med kamnitimi elementi so se injicirale. Odkrušeni deli so se domodelirali. Za spajanje počenih in zlomljenih delov smo uporabili različna lepila (epoksi smole,

TENAX). Ta lepila smo uporabili tudi kot vezivo s kalcidnim peskom, dobljeno maso pa uporabili za izdelavo manjkajočih poškodovanih delov. Za končno površinsko zaščito kamnitih delov smo uporabili enkratni premaz z »NANO PROTEKTOM«.

Hkrati so na terenu potekala gradbena dela. Izdelan je bil betonski temelj, na katerega so se potem postopoma zlagali posamezni restavratorsko obdelani kamniti kosi. Ti so se poglobljeno zafugirali. Niše se niso pozidale, ampak so ostale odprte. Po postavitvi znamenja se je ponovno položil še kamniti pločnik.

Postopke konservatorsko-restavratorskih del smo v celoti fotodokumentirali.

Doseženi rezultati so v skladu s pričakovanim, do novih odkritij ni prišlo. Restavratorska dela je izvajal restavrator ZVKDS, OE Nova Gorica, Anton Naglost s sodelavci, dela je koordinirala in obenem izvajala konservatorski nadzor etnologinja iste enote Eda Belingar. Gradbena dela je izvajal zunanji izvajalec Gradbeništvo Perčič Miha, s. p., Cesta na Lenivec 29, 6210 Sežana.

Eda Belingar, Anton Naglost

Voglje na Krasu, pil v letu 2007 (foto: E. Belingar, 2007)

Voglje na krasu, zlaganje oštevilčenih kamnitih blokov na prej pripravljen in utrjen temelj (foto: E. Belingar)

Voglje na Krasu, pil po dokončanju del v letu 2011 (foto: E. Belingar)

142

EŠD: 4765

Naselje: **Vojsko**

Občina: **Idrija**

Ime: **Vojsko pri Idriji – domačija Škratovše**

Naslov: **Vojsko 46**

Področje: **E**

Obdobje: **19., 20. stoletje**

Domačija Škratovše je velik enonadstropen in prostoren objekt. Pritličje s križno obokanim stropom z loki, ki jih nosijo kamniti stebri, postavljeni v dve vrsti, služi kot hlev za govejo živino, v nadstropju so bivalni prostori v manjšem obsegu, v nadaljevanju pa je skedenj.

Leta 2010 je popotresna sanacija potekala v pritličju objekta (glej poročila VS 46). V letu 2011 so se popotresna sanacijska dela nadaljevala v nadstropju in ostrešju. Narejena je bila armirano-betonska plošča med pritličjem in nadstropjem. Statično so bile utrjene stene. Odstranjena je bila dotrajana opečna kritina in položena nova. Poizdan je bil nov dimnik. V skednju je bila sanirana frčada. Dotrajane lesene stavbne elemente, kot sta opaž ter recentno in glede na tipologijo atipično stavbno pohištvo, je bilo treba nadomestiti z novimi okni v ravnini fasad.

Obsežna sanacijska dela so trajala vse do pozne jeseni, zato je izvajalec del Zidgrad, d. o. o., Idrija, izvedbo fasadnega ometa prestavil v leto 2012. Ker domačija Škratovše na Vojskem leži na nadmorski višini okrog 1000 m, je izdelava fasadnega ometa primerna le od pomladi do poznega poletja.

Andrejka Ščukovt

Vojsko pri Idriji, objekt med popotresno sanacijo, barvanje zatrepnih sten na lopi hleva (foto: A. Ščukovt, september 2011)

Vojsko pri Idriji, hiša in hlev na domačiji Škratovše (foto: A. Ščukovt, marec 2012)

143

EŠD: 12412

Naselje: **Vrhnika**

Občina: **Vrhnika**

Ime: **Vrhnika – domačija Ljubljanska cesta 16**

Naslov: **Ljubljanska cesta 16**

Področje: **E**

Obdobje: **1800**

Veliko furmansko domačijo pred Vrhniko sestavljata nadstropna hiša, nekdanja gostilna, in gospodarsko poslopje, preurejeno v prodajni avtosalon. Letnica 1807 na kamnitem portalu hiše kaže na sočasno gradnjo kompleksa z ureditvijo nove cesarske ceste Trst–Dunaj. Pri prenovi gospodarskega poslopja smo sodelovali že pred leti, tokrat pa se je lastnik odločil za celostno obnovo hiše za potrebe poslovne dejavnosti. Prvotno sta bili predvideni obnova ostrešja in zamenjava kritine, vendar je bilo po natančnejšem pregledu ugotovljeno, da je gradbenotehnično stanje ostrešja izrazito slabo, zato ga je bilo treba v celoti nadomestiti z novim. Izdelana je bila projektna dokumentacija na podlagi izdanih kulturnovarstvenih pogojev, v katerih so bile podane zahteve po ohranitvi izrednega profiliranega podstrešnega venca, vseh ostalih delilnih

fasadnih vencev, okenskih obrob in originalnih fasadnih ometov. Sondažne raziskave so pokazale, da je zaradi mnogih nekvadratnih obnov v preteklosti originalna substanca ometov, vencev in obrob v zelo slabem stanju in jo je treba v celoti nadomestiti z novimi materiali. Izdelal se je nov podstrešni venec, po natančnih posnetkih obstoječih so bile izdelane nove okenske obrobe v nadstropju, fasadni omet se je nadomestil s tankim in toplotno izolativnim z rekonstruiranimi poglobljenimi polji med okni v nadstropju in gladko finalno obdelavo. Vgradilo se je novo stavbno pohištvo, saj originalno ni bilo več ohranjeno. V pritličju so se namestila dvojna okna s kovanimi mrežami, v nadstropju pa enojna z enako razdelitvijo polj. Na dvoriščni strani sta bila izvedena dvigalo, vidno le v strešini, in nova zasteklitev ganka v nadstropju. Ohranili in obnovili so se le delilni zidec med etažama, oba vhodna kamnita portala ter eden odkrit v notranjosti in obokani prečni veži, kjer so se dokumentirali fragmenti stenskih poslikav. Sondažne raziskave je opravila restavratorka OE Ljubljana Tjaša Pristov. Na podlagi vzorcev smo se odločili za dva nova barvna tona (zelenega in belega), saj originalna barvna plast ni bila ohranjena.

Damjana Pediček Terseglav

Vrhnika, domačija Ljubljanska cesta 16 pred prenovno (foto: D. Pediček)

Vrhnika, domačija Ljubljanska cesta 16 po obnovi (foto: D. Pediček)

144

EŠD: 18302

Naselje: **Vubred**

Občina: Radlje ob Dravi

Ime: **Vubred – župnišče**

Naslov: Vubred 137

Področje: E, UA

Obdobje: zadnja četrtina 18. stoletja

Župnišče ob neogotski cerkvi sv. Lovrenca je bilo v poznobaročni tradiciji zgrajeno okoli leta 1791. Vse do leta 2005, ko se je brez nadzora in upoštevanja kulturnovarstvenih pogojev ZVKDS, OE Maribor, pričela celovita obnova župnišča, se je objekt med drugim ponašal tudi z naslednjimi izjemnimi kvaliteta: originalnimi notranjimi ometi, skoraj povsem ohranjenimi zunanji ometi s poudarjeno fasadno profilacijo in izvirnim, obnovljivim stavbnim pohištvom. Z omenjeno obnovo je bilo v celoti odstranjeno primarno stavbno pohištvo, zamenjano z nadomestki brez povezave z originali ter nazadnje tudi nepravilno vgrajeno. Posodobljena je bila notranjščina, pri čemer ni prišlo do sprememb tlorisne zasnove, temveč le do odstranitve velikega dela originalnih ometov, z ohranitvijo obstoječih štukatur. Z

odstranjevanjem starega stavbnega pohištva se je poškodovala tudi fasadna profilacija, zlasti so se poškodovala dekoracije okoli okenskih odprtin.

V letu 2011 je z novim župnijskim vodstvom uspešno potekala obnova zunanjščine župnišča. Na podlagi dokumentarnega gradiva in restavratorskih raziskav obstoječih ometov sta se določili oblika in struktura novih, ki so dopolnili manjkajoče dele in sekundarne cementne nanose. Napake, narejene pri vgradnji stavbnega pohištva, so se delno korigirale s posegi, ki so optično zakrili nepravilnosti. S sondažami se je raziskala tudi primarna fasadna barva, ki se je upoštevala pri obnovi. Vseh temeljnih napak samovoljne obnove leta 2005 se v sedanji krizni situaciji seveda ni dalo odpraviti. Počakati bo treba na ugodnejši čas, ko bo mogoče na podlagi obstoječe dokumentacije obnovo zadovoljivo zaključiti.

Obnovo fasade je izvajalo Gradbeništvo, inženiring in nadzor Dušan Sušek, s. p., Spodnja Vižinga 59B, 2360 Radlje ob Dravi. Sondažne raziskave pri obnovi je vodil restavrator ZVKDS, OE Maribor, Bine Kovačič, konservatorski nadzor pa Branko Ramšak, višji kons. tehnik, in odgovorna konservatorka.

Lilijana Medved

Župnišče v Vuhredu pred obnovo fasade, oktober 2010 (foto: L. Medved)

Zupnišče v Vuhredu po obnovi, maj 2011 (foto: L. Medved)

145

EŠD: 15642, 28714

Naselje: Zalog

Občina: Straža

Ime: **Zalog pri Prečni – arheološko območje Zalog, Zalog pri Prečni – lokacija dvorca Brajtenav**

Področje: A

Obdobje: prazgodovina, srednji vek, novi vek

Predhodne arheološke raziskave so bile izvedene na območju načrtovane gradnje gospodarske cone Zalog v Občini Straža. Celotno območje predvidenega posega leži znotraj enot kulturne dediščine Zalog pri Prečni – arheološko območje Zalog (EŠD 15642) in Zalog pri Prečni – lokacija dvorca Zalog (Brajtenav, EŠD 28714), zato je ZVKDS, OE Novo mesto, predpisal izvedbo predhodnih arheoloških raziskav za določitev vsebine in sestave najdišča.

Na podlagi že definiranih območij in predvidenih faz realizacije cone so raziskave obsegale pet enot opazovanja (enote E, F, G, H, I), na katerih je bilo predpisano določeno število testnih jarkov.

Za oceno arheološkega potenciala je bil opravljen podpovršinski pregled v obliki 168 ročno izkopanih testnih jarkov velikosti 1 x 1 m, ki so segali do geološke osnove. Jarki so bili v skladu z uveljavljenimi tehnikami sistematičnih terenskih podpovršinskih pregledov drug od drugega oddaljeni 50 m, v razmiku 20 m in z zamikom 25 m med prečnicami. Predpisana tehnika je omogočila ustrezno sedimentološko in stratigrafsko vzorčenje, pridobitev relevantnih podatkov o podpovršinskem zapisu območja in reprezentativen vzorec najdb.

Predhodne arheološke raziskave so bile zaradi nedostopnega terena za izvajanje testnih jarkov na delih območij, predvidenih za oceno arheološkega potenciala, izpeljane v dveh fazah, prva od 15. oktobra do 5. novembra 2010 in druga od 23. do 30. novembra ter 13. decembra 2010. Raziskave je izvedla ekipa podjetja MAGELAN Skupina pod vodstvom Špele Tomažinčič, s strokovnima sodelavcema Luko Rozmanom in Marušo Urek. Pri raziskavi so sodelovali še Mojca Horjak in Marko Pečovnik, študenta arheologije, in šest lokalnih kopačev. Strokovni nadzor je opravil Uroš Bavec iz novomeške enote ZVKDS.

Zalog pri Prečni, dvorec Brajtenav z okolico na mapi franciscejskega katastra, na katastru so označene enote predhodnih arheoloških raziskav (izvedba D. Češarek).

Območje raziskave leži na drugi rečni terasi levega brega Krke, v neposredni okolici nekdanje Opekarnice Zaloga, ki je na tem mestu zaradi glinokopov in opekarnice – opekarnice na sedanji lokaciji začela obratovati leta 1898 – močno degradirana. Območja načrtovane gospodarske cone so locirana na severni, vzhodni in deloma jugozahodni intaktni rob degradiranega okolja in radikalno spremenjene geomorfološke strukture terena. Obstoječo rabo prostora predstavljajo njivske površine, ki so bile intenzivno obdelovane in orane od povojnih let, ko je ta zemljišča dobila v last Kmetijska zadruga Novo mesto. Del območja prekrivajo travniške površine, skrajni rob opuščene glinokopa in območje varovanega biotopa sta porasla z gozdom in močno podrastjo. Manjši del območja predstavljajo že pozidane in za raziskavo nedostopne površine. Velikost območja je 23,1 ha, izvedba raziskav je bila mogoča na 69 odstotkih površine.

V historičnem in topografskem smislu je bila predmet arheoloških raziskav okolica dvorca Brajtenav. Prva, sicer posredna omemba dvorne stavbe Brajtenav je iz leta 1249, ko se v ustanovni listini kostanjeviškega cistercijanskega samostana med številnimi pričami, vazali koroškega vojvode Bernarda Spanheimskega navaja tudi ministerial Majnhard de Preitenove. Najstarejša, v grafični tehniki bakroreza izdelana upodobitev dvorca je iz Valvasorjevega albuma iz leta 1679. Valvasorjevo upodobitev dvorca odlično dopolnjujeta sicer precej mlajši literarni opis Karla Claričija, ki v detajle zariše skoraj celotno arhitekturo dvorca, pripadajoči vrt, dostop do dvorca, gospodarske objekte in tudi posamezne posesti dvorca, in franciscejski kataster, v katerem so na prostoru enote opazovanja H, ki leži neposredno ob lokaciji dvorca, prav tako vrisani dvorcu pripadajoči gospodarski objekti in pot, ki pelje na dvorec. V neposredni okolici dvorca sta vrisani še dve poti. Po katastru je raba prostora v okolici dvorca namenjena obdelovalnim površinam, ki so prikazane v diferencirani zemljiški razdelitvi in različnih rastrih obdelovalnih površin. Brajtenav so leta 1943 požgali partizani. Po vojni so ruševine dvorca odstranili in porabili za gradnjo bližnje, zdaj opustele in propadajoče zgradbe govedoreje in svinjereje Kmetijske zadruge Krka, ki se je naselila v neporušena gospodarska poslopja dvorca. Od dvorca Brajtenav ostaja lokacija, ki je s specifičnim pomenom v prostoru označena zaradi lege na nižji naravni vzpetini nad pretežno ravninskim svetom ob Krki.

Predhodne arheološke raziskave so v manjšem obsegu potrdile prisotnost depozitov, ki so povezani z lokacijo dvorca Brajtenav. Na enoti E (testna jarka 56 in 63) sta evidentirana depozita, ki predstavljata

kamnito utrditev in površino stare komunikacije, na enoti H (testni jarki 9, 21 in 22) pa so dokumentirane stratigrafske enote, ki jih prav tako povezujemo s staro komunikacijo, ki je z juga vodila proti Brajtenavu, oziroma z ostanki starih hodnih površin gospodarskih objektov, ki so v franciscejskem katastru vrisani v neposredni okolici dvorca. Razen navedenih znakov, ki jih povezujemo z znano lokacijo dvorca Brajtenav, arheoloških struktur ali intaktnih plasti antropogenega izvora nismo ugotovili v nobenem testnem jarku na nobeni enoti. Znake prazgodovinske poselitve smo detektirali le na podlagi najdb v 4 testnih jarkih (testni jarki 30, 37, 38 in 46) na enoti E, v katerih smo evidentirali 6 odlomkov prazgodovinske keramike. Keramiko preliminarno datiramo v iztek pozne bronaste dobe. Stratigrafska enota, v kateri so ležale najdbe, predstavlja ornico, sekundarni kontekst najdb je posledica intenzivne kmetijske obdelave tega prostora v preteklih desetletjih.

Na podlagi pridobljenih informacij, med katerimi izstopata sedimentološki kontekst odkritih prazgodovinskih najdb in sekundarna lega najdb, predvidevamo, da je bil izvorni kontekst najdb zaradi intenzivne rabe prostora v veliki meri uničen oziroma da so eventualno ohranjeni samo najgloblji deli struktur. Druga mogoča razlaga dokumentiranega podpovršinskega zapisa prostora je, da so najdbe transportirane, zato je njihov izvorni kontekst treba iskati drugje. Kot mogoč izvor se ponuja lokacija kasnejšega dvorca Brajtenav.

Špela Tomažinič

146

EŠD: 5903

Naselje: **Zavrh pod Šmarno goro**

Občina: **Medvode**

Ime: **Zavrh pod Šmarno goro – arheološko območje Gradišče nad Zavrhom**

Področje: **A**

Obdobje: **pozni srednji vek**

Maja 2011 je ekipa ZVKDS, CPA, zaradi predvidene gradnje stanovanjske hiše na parc. št. 619/4, k. o. Spodnje Pirniče, izvedla predhodne arheološke raziskave. Parcela leži na severnem pobočju Gradišča nad Zavrhom pod Šmarno goro, in sicer ob prvem zavoju makadamske ceste iz vasi Zavrh proti Šmarni gori, kjer je oblikovan manjši izravnani plato velikosti 30 x 20 m, ki se nato strmo spusti v dolino. Gradnja sama je predvidena prav na platoju v jugozahodnem (višjem) delu parcele, kjer smo izkopali dva testna jarka (TJ 1: 4 x 2 x 1,5 m, TJ 2: 2 x 2 x 0,6 m).

Strojni izkop je potekal do geološke podlage ali do arheološko pozitivnih plasti, ki so bile nato izkopane ročno. Apnenčasta živa skala (SE 004) je ponekod segala do površja, druge pa so bile vanjo oblikovane plitke ali globlje kotanje, v katerih se je oblikovala arheološka stratifikacija.

V testnem jarku 1 (na severnem robu platoja) se je pod plastjo gozdnega humusa (SE 001) razprostirala plast rumenkastorjave meljaste ilovice (SE 002), v kateri so bili posamezni odlomki poznosrednjeveške keramike. Pod to plastjo je ležala plast rdečkastorjave ilovice (SE 003) brez najdb, ki je prekrivala apnenčasto živo skalo (SE 004), odkrito na globini od 100 do 155 cm.

Testni jarek 2 je bil izkopen bližje dovozni poti. Vrhno plast je prav tako predstavljal gozdni humus (SE 001) debeline do 10 cm. Pod njo je ležala plast SE 005, sestavljena iz odlomkov poznosrednjeveške lončenine (1300 odlomkov/7246 g), odlomka železa, nekaj odlomkov prežganih živalskih kosti in zob, ki so tvorili 5 cm debel sloj nad plastjo SE 002. Sledila je enaka stratigrafija kakor v TJ1. Plast SE 002 in plast SE 003 nista vsebovali arheoloških ostalin in sta zapolnili kotanje v apnenčasti geološki osnovi (SE 004), ki je bila bližje površju na globlinah od 25 do 60 cm.

Večja koncentracija poznosrednjeveških najdb je bila jasno vidna na površini terena okoli TJ2, v radiju 6 m od makadamske steze. Tu smo pobrali še 186 odlomkov (830 g) poznosrednjeveške keramike. Med najdbami prevladujejo odlomki grobe kuhinjske lončenine, izdelane na hitrem lončarskem vretenu. Večinoma so to odlomki kuhinjskih loncev s trebušastim trupom in ravnim dnom, nekaj je tudi pokrovov z gumbastim držajem in verjetno nekaj odlomkov manjših krožnikov. Najdeni so tudi odlomki glazirane keramike, in sicer odlomki kuhinjske keramike s temnozelenim loščem na notranji površini, odlomki fine prečiščene namizne keramike z zeleno glazuro, odlomki rdeče glazirane keramike z belo poslikavo in odlomek keramike z rumenim loščem. Keramične najdbe lahko po analogiji na slovenskih najdiščih datiramo v pozni srednji vek – 14. in 15. stoletje.

Glede na morfologijo terena, količino in velikost keramičnih odlomkov (do 10 cm), ki predstavljajo cele posode, gre za namensko nasutje odpadnega materiala v krajšem časovnem obdobju. Da bi keramika prispela na območje raziskav z višjih delov hriba z erozijskimi procesi, ni verjetno. Odpad je verjetno povezan z bližnjo potjo in morda s poznosrednjeveško utrdbo na Gradišču nad Zavrhom.

Tina Žerjal, Mija Černe

147

EŠD: 8111

Naselje: **Zgornje Hoče**

Občina: **Hoče – Slivnica**

Ime: **Zgornje Hoče – domačija Sinič**

Naslov: **Zgornje Hoče 6**

Področje: **E**

Obdobje: **druga polovica 19. stoletja, prva četrtina 20. stoletja**

V okviru projekta Evropskega kmetijskega sklada za razvoj podeželja se je v letu 2011 pričela ter zaključila obnova zunanjsčine Siničevega mлина, najpomembnejše zgradbe na domačiji Sinič, spomeniku lokalnega pomena. Mogočno zidana nadstropna stavba, tlorisno oblikovana v L, z mlinskimi in stanovanjskim delom pod skupno streho, je v preteklih letih nezadržno propadala. Med drugim je bil zelo ogrožen obsežen valjni mehanizem mlina, delno povezan z ostrešjem, ki je zaradi dotrajane kritine in preperelosti ključnih strukturnih elementov izgubljalo gradbeno stabilnost. Nujnost obnove so narekovali tudi vlažne, ponekod že porušene stene, odpadajoči ometi ter ob nezadostnem vzdrževanju močno dotrajano stavbno pohištvo. Natančni kulturnovarstveni pogoji za obnovo zunanjsčine spomenika so bili izdelani na podlagi strokovnih ocen obstoječega stanja in ob pomoči dokumentarnega gradiva ZVKDS, OE Maribor (arhitekturni posnetki stanja iz leta 1991, fotodokumentacija).

V okviru celovite obnove zunanjsčine Siničevega mlina so bila izvedena naslednja dela:

- ureditev drenaže okoli celotnega objekta;
- rekonstrukcija ostrešja po izvornem vzoru, s ponovno vzpostavitev delnega strešnega čopa, odstranjenega v preteklosti;
- pri posegu v ostrešje – odstranitev in začasno deponiranje mlinskega mehanizma, fiksnega v strešno konstrukcijo; notranjščina mlina bo predmet obnove v prihodnosti;
- zamenjava celotne kritine (dotrajane opečne in neustrezne salonitne) s klasičnim bobrovcem, po vzoru primarnega;
- pozidava porušeni delov ostenja dvorišnega vogala, od pritličja do ostrešja;
- izdelava novega stavbnega pohištva po vzoru obstoječih originalov; zaradi načrtovane nove funkcije, povezane s turizmom, smo pristali na kompromis neizvirne dvojne zasteklitve okenskih kril stanovanjskega trakta in prostorov nekdanje kašče ter ohranili originalen videz stavbnega pohištva mlinskega dela, kjer je predvidena ureditev ekomuzeja:

Zgornje Hoče, Siničev mlin pred obnovo zunanjščine, julij 2010 (foto: L. Medved)

Zgornje Hoče, Siničev mlin po obnovi, marec 2012 (foto: L. Medved)

- obnova fasadnih ometov in fasadne profilacije celotne stavbe: odstranjevanje dotrajanih delov starih in vseh sekundarnih cementnih ometov, izdelava in dodelava novih ometov v izvorni strukturi in obliki, obnova poškodovane in dodelava manjkajoče primarne fasadne profilacije, barvanje fasade na podlagi rezultatov sondažnih raziskav;
- izdelava pločnikov ob stavbi z neenakomerno lomljenimi, naravnimi škrljastimi ploščami, položenimi v ustrezno peščeno podlago.

Obnova zunanjščine celotnega mlinskega kompleksa je s strokovnega vidika ocenjena za uspešno, razen obnove okenskih odprtin v pritličju stanovanjskega trakta (v kuhinji), kjer lastnik investitor ni dovolil preoblikovanja sekundarno povečanih okenskih odprtin po vzoru še obstoječega originalnega okna na shrambi.

Obnovo Siničevega mlina je izvajalo podjetje Stavbno tesarstvo, krovstvo – kleparstvo in notranja zaključna dela, Anita Pongrac, s. p., Ul. Marjana Nemca 7 A, 2204 Miklavž na Dravskem polju. Sondažne raziskave in restavratorski nadzor je vodila restavratorka ZVKDS, OE Maribor, Irena Čuk, konservatorski nadzor pa konservatorji Miran Ježovnik, u. d. i. g., Branko Ramšak, višji kons. tehnik, in odgovorna konservatorka.

Lilijana Medved

148

EŠD: 12039

Naselje: Železniki

Občina: Železniki

Ime: Železniki – domačija Češnjica 15

Naslov: Češnjica 15

Področje: R

Obdobje: sredina 19. stoletja

Domačija Češnjica je bila grajena v dveh gradbenih fazah. Prvotna stavba, domnevno kašča bogatejšega objekta, ki je bil v osemdesetih letih podrt, je bila manjša. Poslikana je bila s šivanimi robovi in delilnimi pasovi. Drugi, večji del stavbe je bil dograjen kasneje. Na njem ni bilo zaslediti poslikav. Prezentirani sta bili obe gradbeni fazi. Z originalnimi šivanimi vogalniki na zahodni in severni fasadi je bila nakazana velikost prvotnega objekta, z diletacijo v ometu pa je bil ta del hiše vidno ločen od kasnejše dograditve in povečave objekta. Na zahodni fasadi so bili odstranjeni stara električna napeljava, stara električna omariča ter doze in stikala. Na vseh teh mestih sta bila poškodovana originalen omet in tudi del poslikave. Omet, narejen ob napeljavi, je bil odstran-

jen, potem pa je bil izdelan nov apneni omet, ki smo ga prilagodili nivoju in strukturi prvotne obdelave fasade.

Ohranjena dekorativna poslikava iz prve gradbene faze (šivani robovi, delilni pasovi) je bila restavrirana, manjkajoči deli pa so bili naslikani na novo. Manjkajoči vogalniki in venčni zidec so bili naslikani na svež apneni omet v fresco tehniki, dokončno dodelani in izenačeni s preostalo poslikavo pa so bili v secco tehniki.

Projekt je bil izveden v sklopu poplavne sanacije, ki jo je financiralo Ministrstvo za okolje in prostor. Vodja celotnega projekta poplavne sanacije z ZVKDS, Restavratorski center, je bil Igor Peršolja, Anita Klančar Kavčič sem bila vodja konservatorsko-restavratorskih posegov na fasadah. Gradbene in konservatorsko-restavratorske posege je spremljala odgovorna konservatorka Damjana Pediček Terseglav, ZVKDS, OE Ljubljana.

Anita Klančar Kavčič

Železniki, zahodna fasada domačije Češnjica 15 pred posegi (foto: A. Klančar Kavčič)

Železniki, zahodna fasada domačije Češnjica 15 po posegih (foto: A. Klančar Kavčič)

149

EŠD: 9588

Naselje: **Železniki**Občina: **Železniki**Ime: **Železniki – hiša Na Plavžu 12**Naslov: **Na Plavžu 12**Področje: **R**Obdobje: **17. stoletje, tretja četrtina 18. stoletja, 1767, prva četrtina 19. stoletja, 1819**

Ob sondažnih raziskavah barvnih plasti in ometov na fasadi objekta Na Plavžu 12 je bilo ugotovljeno, da je bila prvotna fasada bogato okrašena s šivanimi robovi, dekorativnimi elementi in figuralnimi motivi. Pod sedmimi plastmi beležev smo našli dve vrsti poslikav. Prva poslikava, naslikana zgolj v črni barvi (oglje), z dekorativnim okrasjem, nakazuje arhitekturno členitev fasade. Ob odkrivanju so se pokazali igrivo dekorirani šivani robovi, naslikan venčni zidec, romboidna polja med okni, pod napuščem pa je bil naslikan pas s cofki, ki fasado uokvirja v zaključeno celoto. Tovrstne ali podobne poslikave ni najti v lokalnem okolju, po čemer bi lahko sklepali, da je hkrati s priseljenci iz sosednjih dežel v naše kraje prišel tudi nov model – vzorec poslikane fasade. Letnica nastanka te poslikave je 1767, kar kaže na novo odkrit napis nad vhodnimi vrati. Figuralna poslikava križanja na severni fasadi in njej podobna, a uničena figuralna poslikava na zahodni fasadi objekta sta nastali kasneje. Lahko bi jo primerjali z letnico 1819, ki je zapisana na kamnitem portalu vhodnih vrat.

Po prvih raziskavah je bilo ugotovljeno, da je bil originalen apneni omet s poslikavami precej dobro ohranjen, zato smo se odločili za njegovo ohranitev in prezentacijo. Posledica te odločitve je bilo dolgotrajno odstranjevanje kasneje nanesenih beležev in neprimernih ometov po celotni površini fasade. Spodnji pas ometa je bil do višine pribl. 1 m od tal zaradi čezmerne vlage in posledično slabega stanja že pred konservatorsko-restavratorskimi posegi odbit. Zaradi menjave okenskih okvirjev je bil uničen tudi omet okoli okenskih odprtín, zaradi električne napeljave in drugih tujkov pa posamezni pasovi in deli originalnega ometa.

Med deli je bil pod strešnim napuščem odkrit pas poslikav s cofki, kar kaže na to, da je bil strešni napušč v preteklosti predelan. Zaradi celovite prezentacije fasade je bil spodnji del tega napušča odbit, nov pa je bil pomaknjen za pribl. 20 cm višje, tako da je celoten pas z naslikanimi cofki viden.

Lesena polkna, ki jih je lastnica namestila na okna pred štiridesetimi leti, so se po odkritju poslikav pokazala kot neustrezna in moteča. V dogovoru z

lastnico so bila odstranjena, špalete so bile na novo pozidane, nova polkna pa bodo železokovana.

Po odstranitvi kasnejših ometov in beležev so se pokazale poškodbe in razpoke v ometu. Večje poškodbe na spodnjem delu fasade, okoli oken in novi napušč so bili obdelani z Rofixovim apnenim in sanirnim ometom (podjetje Givo), manjše poškodbe in poškodbe na poslikavah pa so bile pokitane z apnenim ometom na osnovi gašenega apna.

Po kitanju se je izvajalo utrjevanje obstoječih poslikav. Poslikave so bile izvedene v secco in apneni tehniki, kar pomeni, da je njihova obstojnost in vezivnost slabša, kot če bi bile izvedene v fresco tehniki, to je v tehniki slikanja na svež omet. Barvna plast je zato na občutljivejših mestih že odpadla, ponekod pa se je razprašila in na dotik brisala. Utrjena in očiščena je bila z oblogami amonijevega karbonata, z nanodelci kalcijevega hidroksida, ponekod (na nefiguralnih delih) pa tudi z 2-odstotno raztopino primala v apneni vodi.

Po utrjevanju je bila poslikava pripravljena za retušo in rekonstrukcijo manjkajočih delov. Rekonstruiran in retuširan je bil celoten del starejše »črne« dekorativne poslikave, mlajša figuralna poslikava pa je bila retuširana le na severni strani, kjer je bilo za to dovolj podatkov. Figuralna poslikava na zahodni fasadi je bila uničena do te mere, da je bila vsebinsko neprepoznavna. Restavratorska etika nam v takih primerih ne dovoljuje samovoljno spreminjati originalno podobo ali ji kaj dodajati, saj to ne bi bilo več odraz časa in sloga, v katerem je slika nastala. Rekonstruiran pa je bil okvir, ki ga je bilo mogoče prenesti z zahodne fasade. Retuša je bila izvedena s pigmenti in 2- do 4-odstotnim primalom v apneni vodi. Nepslikani deli fasade so bili prebeljeni s tonirano belo silikatno barvo proizvajalca Rofix, zidni podstavek pa je bil toniran v temnosivi barvi istega proizvajalca.

Čeprav je fasada obnovljena, lastnica še ni uredila problema vlage v hiši. V kleti pod zahodno fasado je na tleh pribl. 10 cm blata. Prostor je nepredušno zaprt, brez oken ali kakršnega koli zračenja. Vлага zaradi kapilarnega dviga potuje po stenah navzgor ter uničuje fasadne omete in poslikavo nad kletjo. Lastnico smo opozorili na nujnost odstranitve vode in na ustrezno prezračevanje. Ker ta poseg ni bil izveden, se uničujoče posledice čezmerne kapilarne vlage že kažejo in se bodo še kazale na poslikani fasadi in na novo izdelanemu ometu.

Fasada objekta Na Plavžu 12 je ena izmed redkih kvalitetnejše dekoriranih fasad, ki je bila ohranjena do te mere, da je bilo mogoče izvesti celovito prezentacijo. Projekt je bil izveden v sklopu poplavne sanacije, ki jo je financiralo Ministrstvo za okolje

Železniki, fasada hiše Na Plavžu 12 pred posegi (foto: A. Klančar Kavčič)

Železniki, fasada hiše Na Plavžu 12 po posegih (foto: A. Klančar Kavčič)

in prostor. Vodja celotnega projekta Poplavne sanacije je bil Igor Peršolja z ZVKDS, Restavratorski center, vodja konservatorsko-restavratorskih posegov na fasadah pa sem bila Anita Klančar Kavčič. Gradbene in konservatorsko-restavratorske posege je spremljala odgovorna konservatorica Damjana Pediček Terseglav, ZVKDS, OE Ljubljana.
Anita Klančar Kavčič

150

EŠD: 5995

Naselje: **Železniki**Občina: **Železniki**Ime: **Železniki – hiša Na Plavžu 39**Naslov: **Na Plavžu 39**Področje: **R**Obdobje: **16. stoletje, druga četrtina 17. stoletja, 1638, 18., 20. stoletje**

Objekt je bil v preteklosti večkrat predelan. Na fasadi je bilo odkritih devet plasti beležev in več plasti ometov. Prva sondiranja so pokazala fasado iz 19. stoletja s profiliranim sivočrnim okras-

jem: šivanimi vogalniki, okenskim okvirjem, štirikrakimi polji in venčnim zidcem. Dekorativni elementi so bili izdelani iz sivočrno obarvanega ometa, sestavljenega iz apna, črnega pigmenta, peska in žlindre. Zaradi velike količine žlindre v ometu, ki je delno nadomeščala pesek, delno pa črn pigment, ima ta omet slabo vezivnost, je prhek in drobljiv.

V tej tehnološki in stilni maniri je bilo v 19. stoletju preoblečenih kar nekaj hiš v Železnikih. Verjetno je bila tovrstna poenotena prenova objektov posledica uničujočega požara v letu 1822. Podobno okrasje je bilo zaslediti na objektu Na Plavžu 34 in Na Plavžu 69, ob sondiranjih pa bi se verjetno našlo še kje.

Med sondiranjimi je bil najden še starejši poslikan omet, ki bi lahko pripadal letnici 1644, ko je bila hiša zgrajena. Bil je v precej slabem stanju, ponekod se je skrival tudi do 15 cm globoko pod mlajšimi ometi in beleži. Na tej plasti smo zasledili zanimive šivane robove, katerih vmesni element deluje kot stiliziran kovan žbljič. Ker je bila ta plast prvotna in precej edinstvena v tem prostoru, smo se kljub slabi ohranjenosti odločili

Železniki, fasada objekta Na Plavžu 39 pred posegi (foto: A. Klančar Kavčič)

Železniki, fasada objekta Na Plavžu 39 po posegih (foto: A. Klančar Kavčič)

za njeno prezentacijo na podlagi arhitekturnega izrisa, ki je vključeval tudi rekonstrukcijo celotne fasade.

Poslikave na nadstropnem pomolu, naslikani delilni pasovi, okrasje okoli oken in naslikan portal nad vrati verjetno pripadajo drugemu, vmesnemu časovnemu obdobju. Vseeno smo jih zaradi jasne stavbne členitve fasade, ki se nemoteče ujema s prvotno poslikavo, in navezave na okenske odprtine (ki tudi niso prvotne) ohranili in prezentirali.

Dela so se pričela s sondažnimi raziskavami, ki so pokazala več plasti poslikav. Po odločitvi za prezentacijo prvotne – spodnje in vmesne poslikave je sledilo odstranjevanje mlajših beležev in ometov po vsej površini fasade. Po odkritju vseh ohranjenih fragmentov so sledili izmere in arhitekturni izris, ki je vključeval tudi rekonstrukcijo manjkajočih delov fasade. Rekonstrukcija je bila kasneje osnova za prenos na fasado. Po odstranjevanju ometov in beležev so bili vsi originalni fragmenti obšivani z apneno malto. Groba zidarska dela – to je izdelavo novega apnenega ometa (proizvajalca Rofix) na mestih večjih poškodb –

je izvedlo podjetje Givo. Na mesta, kjer smo na novo naslikali vogalnike in drugo fasadno okrasje, pa je bil za potrebe poslikave nanosen svež apneni omet na osnovi gašenega apna. Na svež omet je bila naslikana prva barvna plast, ki smo jo kasneje na suhi omet izenačevali s tonom ohranjenih elementov. Ohranjeni fragmenti so bili očiščeni, utrjeni, po potrebi injektirani, pokitani in na koncu retuširani. Po retuši je bila fasada prebeljena s tonirano belo apneno barvo proizvajalca Rofix, zidni podstavek (cokel) pa s temnosivo silikatno barvo istega proizvajalca. Projekt je bil izveden v sklopu poplavne sanacije, ki jo je financiralo Ministrstvo za okolje in prostor. Vodja celotnega projekta Poplavne sanacije je bil Igor Peršolja z ZVKDS, Restavratorski center, vodja konservatorsko-restavratorskih posegov na fasadah pa sem bila Anita Klančar Kavčič. Gradbene in konservatorsko-restavratorske posege je spremljala odgovorna konservatorica Damjana Pediček Terseglav, ZVKDS, OE Ljubljana.

Anita Klančar Kavčič

151

EŠD: 5998

Naselje: **Železniki**Občina: **Železniki**Ime: **Železniki – hiša Na Plavžu 57**Naslov: **Na Plavžu 57**Področje: **R**Obdobje: **17. stoletje, 1630, 19., 20. stoletje**

Predmet konservatorsko-restavratorskih posegov na hiši Na Plavžu 57 je bilo reliefno okrasje na južni in zahodni fasadi – kartuše pod okenskimi okvirji in angelske glavice na valjastih konzolah nad okenskimi okvirji.

Ravno ti elementi objekta so bili najbolj poškodovani. Barva, ki je prvotno ščitila šibkejšo štukaturno maso pred vremenskimi dejavniki, je bila skoraj popolnoma sprana in je odpadla. Zaradi tega je štukaturna masa na površini izgubila svojo vezivnost; bila je prhnata, oblike so bile zlizane, vidno je bilo odstopanje in odpadanje posameznih štukaturnih elementov, prisotni so bili tudi biološki vzroki propada. Ozadje, reliefna podlaga, je zaradi vdora vode v razpoke (verjetno posledica gradbenih

posegov) začelo cveteti in se usipati do armature. Glavice putov na vzhodi fasadi so bile na vrhnjih izpostavljenih delih močneje poškodovane zaradi neposrednega kapljanja deževnice.

Delo na reliefnem okrasju se je pričelo z odstranjevanjem beležev. Originalni belež je v veliki večini odpadel, kar pa ga je ostalo, se je luščil in slabo oprijemal podlage, zato smo se odločili za dokončno odstranitev s skalpeli in dleti. Prav tako smo odbili cementne plombe in nestabilne/nivojske fuge. Preperele poškodbe smo očistili do območij, kjer je bila vezivnost mavca zadovoljivo trdna, ob tem smo originalno armaturo iz trstičja ohranili. Sledilo je utrjevanje štukaturnega okrasja z apneni vodo in nanodelci kalcijevega hidroksida, nato kitanje in injektiranje na mestih razpok, stikov in poškodb. Na mestih odlomov je bilo manjkajoče dele reliefa treba domodelirati in zrekonstruirati. Za rekonstrukcijo in kitanje smo uporabili štukaturno maso – zmes alabastrnega mavca, gašenega apna, kalcitne moke in/ali peska (v prilagodljivem razmerju 1 : 1 : 1) ter kleva. Eno od odlomljenih angelskih glav je bilo treba sidrati in prilepiti nazaj na konzolo. Po konserviranju je sledilo barvanje reliefov. Tone barvnih opleskov sta

Železniki, hiša Na Plavžu 57 po obnovi (foto: A. Klančar Kavčič)

Železniki, hiša Na Plavžu 57, detajl pred obnovo (foto: A. Klančar Kavčič)

Železniki, hiša Na Plavžu 57, detajl po obnovi (foto: A. Klančar Kavčič)

narekovala predhodno obnovljena fasada in fasadno okrasje, kjer so bile uporabljene silikatne barve. Zaradi nekompatibilnosti silikatnih barv z mavčno podlago smo prvo plast mavčnih štukaturnih predelov pobelili z apnenim beležem Rofix. Pred nanosom dveh plasti silikatne barve smo površino preparirali s silikatno emulzijo istega proizvajalca. Ozadje – ravninski deli kartuš in valjaste konzole – je opleskano pastelno toplo rumeno in se barvno ujema z dvignjenimi oziroma profiliranimi dekorativnimi deli fasade; fruktoni in glavice putov pa soobarvani

z rahlo tonirano belo silikatno barvo. Projekt je bil izveden v sklopu poplavne sanacije, ki jo je financiralo Ministrstvo za okolje in prostor. Vodja celotnega projekta Poplavne sanacije je bil Igor Peršolja z ZVKDS, Restavratorski center, vodja konservatorsko-restavratorskih posegov na fasadah pa sem bila Anita Klančar Kavčič. Gradbene in konservatorsko-restavratorske posege je spremljala odgovorna konservatorica Damjana Pediček Terseglav, ZVKDS, OE Ljubljana.
Anita Klančar Kavčič

152

EŠD: 6003

Naselje: **Železniki**Občina: **Železniki**Ime: **Železniki – hiša Na Plavžu 69**Naslov: **Na Plavžu 69**Področje: **R**Obdobje: **17., 18., 19. stoletje**

Nekoč bogato hišo z lepo arhitekturno členitvijo in ohranjenimi sorazmerji med streho, njenim naklonom, višino hiše in okenskimi odprtini je lastnik v preteklih letih neprimerno predelal. Hišo je v zgornjem nadstropju dvignil, s tem spremenil naklon strehe, ob zgornji niši je dodal dve novi okni. Na vzhodni steni je dodal nov prizidek, ki na stavbi deluje kot tujek. Navkljub tem neustreznim posegom se je stavbi – z velikim trudom in sodelovanjem vseh izvajalcev – skušal povrniti njen prvotni mogočni videz.

Na hiši je bilo najdenih več plasti šivanih robov. Najbolje ohranjena je bila druga plast s profiliranimi sivočrnimi vogalniki in venčnim zidcem. Profilirano okrasje je izdelano v grobi strukturi ometa z značilno sivo barvo. V sam omet je bila vmešana žlindra, ki je imela funkcijo polnila in barvila. Prav zaradi velike količine žindre ima ta omet slabo vezivnost, je prhek in drobljiv, na več mestih je že odpadel in se odkrušil.

Tehnologija in videz profiliranega okrasja se ujemata z zgornjo plastjo poslikane fasade Na Plavžu 39 in najdenimi fragmenti vogalnikov Na Plavžu 34.

Na zahodni strani fasade je bila odkrita letnica 1734, ki verjetno pripada starejši izvedbi poslikane fasade. Na zgornjem delu južne fasade je niša, ki je bila v preteklosti verjetno prostor za figuro ali podobo svetnika zavetnika. Pod beleži v niši ni bilo najti poslikav. Po sondiranju in odločitvi za prezentiranje druge plasti poslikane fasade je sledilo odkrivanje te plasti po celotni fasadi. Pokazalo se je, da je profilirano okrasje prhko, v spodnjem delu fasade pa že precej uničeno. Na podlagi ohranjenih delov sta se naredila izris in rekonstrukcija celotne fasade s šivanimi vogalniki in venčnim zidcem. Del okrasja, ki je bil drobljiv in v slabem stanju, se je odstranil, prav tako so se odstranili predeli slabega ometa. Na vseh teh mestih se je izdelal nov apneni omet. Od celotnega starega ometa sta ostala ohranjena in prezentirana le del ometa s profiliranimi šivanimi vogalniki na jugovzhodnem in jugozahodnem vogalu hiše ter omet okoli letnice 1734 na zahodni fasadi. Ohranjene vogalnike je bilo zaradi drobljivosti in slabe obstojnosti treba utrditi, manjkajoče dele dopolniti, poškodbe pokriti. Novi vogalniki niso bili izvedeni v profilu, temveč so bili le naslikani, tako da se jih da ločiti od originalnih. Prav tako so bili na podlagi izrisa rekonstrukcije fasade na novo naslikani ostali deli: venčni

Železniki, hiša Na Plavžu 69 pred posegi (foto: A. Klančar Kavčič)

Železniki, hiša Na Plavžu 69 po posegih (foto: A. Klančar Kavčič)

zidec in zidni podstavek (cokel). Restavrirana je bila tudi niša s štukaturnim okrasjem na zgornjem delu južne fasade.

Projekt je bil izveden v sklopu poplavne sanacije, ki jo je financiralo Ministrstvo za okolje in prostor. Vodja celotnega projekta Poplavne sanacije je bil Igor Peršolja z ZVKDS, Restavratorski center, vodja konservatorsko-restavratorskih posegov na fasadah pa sem bila Anita Klančar Kavčič. Gradbene in konservatorsko-restavratorske posege je spremljala odgovorna konservatorica Damjana Pediček Terseglav, ZVKDS, OE Ljubljana.

Anita Klančar Kavčič

153

EŠD: 5985

Naselje: **Železniki**Občina: **Železniki**Ime: **Železniki – hiša Trnje 33**Naslov: **Trnje 33**Področje: **R**Obdobje: **prva četrtina 17. stoletja, 1614, prva četrtina 20. stoletja, 1904, prva četrtina 21. stoletja**

Ob sondažnih raziskavah barvnih plasti in ometov na fasadi objekta Trnje 33 je bilo ugotovljeno, da je hiša imela na sprednji strani (severna stran) levo in desno dekorativno poslikavo vogalnikov z rdečimi črtami in zelenkastimi polji. Na fasadi je bila najdena tudi figuralna poslikava z okvirjem.

Barvna plast na predelu okvirja je bila razmeroma dobro ohranjena, izgubila je vezivnost, ponekod je odpadala. Znotraj okvirja je bil odkrit prizor križanja, ki je bil zaradi uničenosti in prekritosti z zasiganimi beleži komaj prepoznaven. V desnem zgornjem kotu so bile večja plomba in nekaj manjših lokalno po poslikavi. Omet je ponekod odpadel, ponekod je bil prhek in lokalno podmehurjen.

Konservatorsko-restavratorski posegi na figuraliki so vključevali odstranjevanje starih beležev in neprimernih kitov, utrjevanje poslikave, odstranjevanje nečistoč, kitanje ter retušo in rekonstrukcijo na manjkajočih delih poslikave.

Z ohranjenega šivanega roba so se dokončno odstranili ostanki starih beležev, sledili so odstranjevanje nečistoč, kitanje in nivojsko prilaganje z novim ometom ter izrisovanje novih vogalnikov. Vsi vogalniki so bili na novo prepleškani z izbranim zelenim in rdečerjavim opleskom apnene barve proizvajalca Rofix, ki se je barvno ujemal z originalnim tonom poslikave.

Projekt je bil izveden v sklopu poplavne sanacije, ki jo je financiralo Ministrstvo za okolje in prostor. Vodja celotnega projekta poplavne sanacije je bil Igor Peršolja z ZVKDS, Restavratorski center, vodja konservatorsko-restavratorskih posegov na fasadah pa sem bila Anita Klančar Kavčič. Gradbene in konservatorsko-restavratorske posege je spremljala odgovorna konservatorica Damjana Pediček Terseglav, ZVKDS, OE Ljubljana.

Anita Klančar Kavčič

Železniki, hiša Trnje 33 pred obnovo (foto: A. Klančar Kavčič)

Železniki, hiša Trnje 33 po obnovi (foto: A. Klančar Kavčič)

154

EŠD: 27283

Naselje: **Železno**Občina: **Žalec**Ime: **Železno pri Žalcu – zidanica Železno 18**Naslov: **Železno 18**Področje: **E**Obdobje: **sredina 19. stoletja**

Železno – zidanica na domačiji Železno 18, vulgo: Intiharjeva klet (EŠD 27283), ki stoji na parc. št. *89/1, k. o. Velika Pirešica, je varovana kot kulturna dediščina v Programu priprave strategije prostorskega razvoja in prostorskega reda Občine Žalec (Uradni list RS, št. 68/06).

Zidanica je kamnita, pravokotna, delno podkletena. Vrisana je že v franciscejskem katastru iz leta 1825. Dvocelična stavba ima gospodarski in bivalni del ter klet. V gospodarskem delu sta velika preša – stiskalnica za vino – in kurišče črne kuhinje. V bivalnem delu pa so krušna peč in nekaj kosov notranje opreme. Streha je somerno dvokapna s čopi, krita z opeko.

Zidanica je bila z novimi lastniki v letu 2010 zaradi slabega gradbenega stanja in pozicije tik ob cesti

pripravljena na izbris iz RKD. Narejeni so bili že tehnični posnetki za arhivsko varstvo, vendar sta lastnika po nekajkratnih pogovorih uvidela, da ima objekt kot zadnja vinska klet na tem območju le še nekaj perspektive ter se odločila za obnovo. Bodoča namembnost naj bi bila muzejska.

Lastnika sta bila uspešna na kandidaturi razpisa Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano v okviru ukrepa 323 – Ohranjanje in izboljševanje dediščine podeželja iz Programa razvoja podeželja 2007–2013.

Obnovitvena dela so v prvi fazi, v letu 2011, obsegala celovito zunanjo sanacijo objekta, saj pri obnovi notranjosti s črno kuhinjo lastnika na razpisu nista uspela. V celoti se je izvedla drenaža okoli objekta in uredil se je teren. Fasadni omet je bil izdelan iz sanirnega in apnenega ometa. Ponovile so se fasadne členitve, opečne prezračevalne line na zatrepu so se obnovile. Okna so izdelana kot replika starih v obliki in materialu. Streho je bilo zaradi dotrajanosti treba v celoti izdelati na novo. Ostrešje je v materialu in obliki (vezave) identično prejšnjemu. Na vidnih delih je ročno potesano na primer nad prešo v gospodarskem delu, kjer ni stropa, temveč je vidno ostrešje. Opeka je

Zidanica Železno 18 pred obnovo (foto: B. Hostnik)

Zidanica Železno 18 po obnovi (foto: B. Hostnik)

bobrovec. Pri odstranitvi ostrejša se je porušila južna stena ob vhodu. Ponovno se je pozidala z avtohtonim kamnom. Pri delu so se uporabljali zahtevani materiali. Dela (na primer tesanje strešne konstrukcije, gradnjo kamnitega zida) so izvajalci opravili primerno.

V letu 2011 sta se lastnika ponovno prijavila na razpis Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano v okviru ukrepa 323, saj želita kot muzejsko prezentacijo obnoviti tudi notranjost s črno kuhinjo in staro stiskalnico – prešo.

Menimo, da so obnovitvena dela na objektu Železno – zidanica na domačiji Železno 18 (EŠD 27283) ustrezno izvedena, konservatorski cilji pa so ob rednem terenskem nadzoru odgovorne konservatorke doseženi.

Obnova zidanice, ki je bila »obsojena« na rušitev, je postala pozitiven primer varovanja kulturne dediščine na območju Železnega, ki je nekdaj slovelo po vinskih kletih, zdaj pa je Intiharjeva klet ena izmed zadnjih.

Božena Hostnik

155

EŠD: 17552

Naselje: **Žihlava**

Občina: Sveti Jurij

Ime: **Žihlava – domačija Vočin**

Naslov: Žihlava 1

Področje: E

Obdobje: 1904

Domačija Vočin, ena izmed večjih starejših kmečkih posesti z začetka 20. stoletja, stoji v ravninskem predelu gručaste vasi Žihlava, nekoliko pomaknjeno od lokalne ceste Ljutomer–Sveti Jurij ob Ščavnici. Sestavljena je iz pritlične stanovanjske hiše in v obliki črke L postavljene niza gospodarskih poslopij.

Svojestveno stavbno enoto domačije predstavlja prav stanovanjska hiša, grajena leta 1904. Vse do danes je ohranila tako zunanjo podobo kot notranjo tlorisno zasnovo z vsemi pripadajočimi stavbnimi detajli. Z vidika lokalne stavbne tipologije

predstavlja posebno mesto v zunanji stavbni zasnovi prav glavna vhodna lopa z dvoravnim stranskim stopniščem, glavnim kamnitim portalom in bogato profiliranimi vratnicami z dekorativno kovano mrežo. Stanovanjska hiša se ponaša tudi z zelo bogato fasadno profilacijo, kar jo postavlja ob bok celemu nizu še ohranjenih bogato zasnovanih stanovanjskih hiš v neposredni bližini.

Zaradi prepoznanih ohranjenih stavbnih kvalitete tako stanovanjskega kot gospodarskega dela je bila domačija leta 2010 z odlokom Občine Sveti Jurij ob Ščavnici, razglašena za kulturni spomenik lokalnega pomena. Tako so se lastniki v prvi vrsti odločili za obnovo stanovanjske hiše in kandidirali za sredstva javnega razpisa Ministrstva za kmetijstvo, in sicer iz naslova ukrepa 323 – Ohranjanje in izboljševanje dediščine podeželja v okviru Programa razvoja podeželja 2007–2013.

Z obnovo stanovanjske hiše, ki se je pričela avgusta 2011, se je posegalo predvsem v njeno zunanost, kar je bilo v skladu s pogoji omenjenega javnega razpisa. Obstoječi žlebovi in drugi manjši kleparski deli so se zamenjali z novimi, bakrenimi. Posebne pozornosti je bila deležna predvsem fasa-

da s posameznimi profiliranimi fasadnimi detajli, ki je bila na določenih mestih zaradi dokaj visokega deleža vlage precej dotrajana. Tako so bili pred začetkom del na fasadi predhodno izdelani posnetki posameznih fasadnih elementov, kar je bila osnova za kasnejšo rekonstrukcijo. Temu so sledila sondiranja beležev in samega stavbnega pohištva. Po opravljenih restavratorskih raziskavah se je začela delna odstranitev obstoječih ometov. Večji delež jih je bilo treba odstraniti prav na dvoriščni severni fasadi, kjer so bili v izjemno slabem stanju. Na južni, to je na glavni obcestni fasadi ter na vzhodni in zahodni strani je bilo treba odbiti samo določene dele profilacije, kjer so se kazale že tako velike poškodbe, da je bilo utrjevanje oziroma obnova skorajda nemogoče. Po zaključenih delih na fasadi se je začela obnova obstoječega stavbnega pohištva. To se je v celoti ohranilo, le okna v zatrepjih je bilo treba izdelati na novo. Vsa ostala okna in vrata ter pripadajoče okovje so se očistili, ponekod obnovili in zaščitili s premazi za les in okovje, in sicer po barvni lestevici, ki je bila določena na podlagi predhodno izvedenih sondiranj.

Žihlava, domačija Vočin pred obnovo, avgust 2008 (foto: S. Vešligaj)

Žihlava, domačija Vočin po obnovi, oktober 2011 (foto: S. Vešligaj)

Vsa navedena dela so potekala in bila opravljena v skladu s konservatorskimi izhodišči. Obnova je bila uspešno zaključena v začetku oktobra. Obnova gospodarskih poslopij je potekala pod nadzorom odgovorne konservatorke Suzane Vešligaj in sodelavcev gradbenika Branka Ramšaka ter restavradorjev Vlaste Čobal in Bineta Kovačiča. Vsa dela je izvajal Gradbeni inženiring Ravenka iz Murske Sobotice.

Suzana Vešligaj

156

EŠD: 903

Naselje: **Žužemberk**

Občina: Žužemberk

Ime: **Žužemberk – grad**

Področje: UA

Obdobje: 13.–21. stoletje

Na javnem razpisu Občine Žužemberk je bilo za sanacijo stene »B« (vzhodne obodne stene med stolpoma št. 1 in 7), stolpa št. 7 in zahodnega obodnega zida romanskega palacija v grajskem jedru izbrano

podjetje MAP TRADE, d. o. o., iz Slovenske Bistrice, ki je po več kot desetletju dela na gradu zamenjalo gradbeno podjetje SGI, d. o. o., iz Ljubljane. Sanacija in delna rekonstrukcija stene »B« in stolpa št. 7 sta potekali na podlagi fotogrametrične dokumentacije, ki jo je izdelal Geodetski inštitut Slovenije iz Ljubljane. V omenjenem podjetju so izdelali fotogrametrično rekonstrukcijo določenih grajskih stavbnih segmentov (Projekt določitve osnovnih gabaritov delov obzidja gradu Žužemberk, junij 2005) za potrebe izdelave projektne dokumentacije za stavbno konsolidacijo in prezentacijo. Predmet obdelave sta bila predvsem obe razvalini južnih stolpov (stolpa št. 5 in 6) nad reko Krko, jugovzhodni stolp (št. 7) in delno porušeni vzhodni obodni zid gradu med stolpoma št. 7 in 1. Fotogrametrično rekonstrukcijo nekdanjih gabaritov in okenskih odprtín so izdelali na podlagi obdelave obstoječe fotodokumentacije z metodo projektivne transformacije, s katero so določene dele fasad s slike prevzorčili (zasuk in sprememba merila) na izbrane referenčne točke, ter na podlagi izmere arhitekturnih detajlov na objektu, ki so vidni tudi na uporabljenih arhivskih fotografijah.

Grad Žužemberk, stanje stolpa št. 7 in z bršljanom zarasle stene »B« pred sanacijo (foto: T. Golob, 2007)

Grad Žužemberk, zunanji fasadi stolpa št. 7 in stene »B« po obnovi (foto: T. Golob, 2011)

Grad Žužemberk, dvorišni fasadi stolpa št. 7 in stene »B« po obnovi (foto: T. Golob, 2011)

Dela so obsegala statično in protipotresno sanacijo omenjenih stavbnih sklopov in so se omejila na injehtiranje in fugiranje zidov ter vgradnjo jeklenih perfo sider. Rekonstrukcija je obsegala ponovno pozidavo dvoriščne obodne stene stolpa št. 7 in nadzidavo vzhodne obodne stene. Vzhodno obodno steno so pokrili z dvokapno strehico, na stolpu št. 7 pa so sanirali obstoječo strešno konstrukcijo in streho na novo pokrili z opečnim bobrovcem. Romanski zid v grajskem jedru so pokrili z nadstreškom iz bakrene pločevine. Delavci omenjenega podjetja so tudi na novo pozidali del zida v severnem delu obrambnega jarka, ki je grozil z zrušitvijo.

Tomaz Golob

157

EŠD: 8676

Naselje: **Žužemberk**

Občina: **Žužemberk**

Ime: **Žužemberk – območje bojev med NOB**

Področje: **A**

Obdobje: *prazgodovina, rimsko obdobje, srednji vek, novi vek*

Predhodne arheološke raziskave na območju Občinskega prostorskega načrta Žužemberk

(odločba MK št. 62240-304/2011/3) je izvedla ekipa ZVKDS, CPA, pod vodstvom konservatorskega svetovalca dr. Philipa Masona, univ. dipl. arheologa, in Ildike Éve Pintér, kons. teh. dokumentalistke. Predhodne raziskave v obliki historične analize, analize posnetkov LiDAR in ekstenzivnega terenskega pregleda so potekale od 10. oktobra do 29. novembra 2011 in jih je v celoti financirala Občina Žužemberk. Območje OPN Žužemberk obsega gospodarsko cono Žužemberk, Jamo pri Dvoru in Hinje. Z analizo in arheološko interpretacijo posnetkov LiDAR smo znotraj območja prepoznali 14 značilnosti, ki jih lahko pripišemo ali dejavnostim, povezanim z izrabo gozda, kot so apnenice, gozdne poti, kamnolomi in podobno, ali čiščenju površja, kot so groblje. Koncentracije najdb na podlagi ekstenzivnega terenskega pregleda so se pokazale na petih območjih.

1. Žužemberk – sejmišče (ZE I/1, 2, 3, 5, 8, 11, 21, 24, 27, 30, 31, 33, 34, 46): odkritih je bilo pet odlomkov prazgodovinske lončenine, štirje odlomki rimskodobne lončenine, en odlomek srednjeveške lončenine, osem kosov rimskodobnega gradbenega materiala, trije kosi ožgane glinice in en srebrn novc iz leta 1872. Odkrite arheološke najdbe kažejo na morebitno poselitev

prostora v prazgodovinskem in v rimskem obdobju ter v srednjem veku.

2. Jama pri Dvoru – Smerjak (ZE II/2, 4): odkrita sta bila odlomek rimskodobnega stekla in kos ožgane glinice, ki kažeta na morebitno poselitev prostora v rimskem obdobju.

3. Jama pri Dvoru – Jamske njive (ZE II/41, 42, 43): odkritih je bilo 53 kosov srednjeveškega gradbenega materiala in osem kosov ožgane glinice. Odkrite arheološke najdbe kažejo na morebitno poselitev prostora v srednjem veku.

4. Jama pri Dvoru – Dolenja Gmajna (ZE II/50, 51, 52): odkriti so bili trije odlomki srednjeveške lončenine in kos ožgane glinice, ki kažejo na morebitno poselitev prostora v srednjem veku.

5. Hinje – Hosti (ZE III/1, 2, 3): odkriti so bili dva odlomka prazgodovinske lončenine, odlomek rimskodobne lončenine, dva odlomka srednjeveške lončenine, 22 kosov srednjeveškega gradbenega materiala in osem kosov ožgane glinice. Odkrite arheološke najdbe vsekakor kažejo na morebitno poselitev prostora v prazgodovinskem in v rimskem obdobju ter v srednjem veku.

Philip Mason, Ildikó Éva Pintér, Gašper Rutar, Dimitrij Mlekuž, Barbara Nadbath

Kazalo kratic

A – arheologija
 E – etnologija
 R – restavratorstvo
 U – urbanizem
 UA – umetnostna zgodovina
 UR. KR. – urejanje krajine
 T – tehnika
 Z – zgodovina

Seznam avtorjev**ZVKDS, Območna enota Celje**

Bogdan Badovinac
 Danijela Brišnik
 Tanja Hohnec
 Božena Hostnik
 Urška Kerbavec

ZVKDS, Območna enota Kranj

Eva Tršar Andlovic
 Saša Roškar

ZVKDS, Območna enota Ljubljana

Tatjana Adamič
 Damjana Pediček Terseglav
 Tjaša Pristov
 Marija Režek Kambič

ZVKDS, Območna enota Maribor

Dean Damjanovič
 Marlenka Habjanič
 Alenka Horvat
 Miran Ježovnik
 Mihaela Kajzer Cafnik
 Nataša Kiš
 Irena Kranjc Horvat
 Svjetlana Kurelac
 Andrej Magdič
 Lilijana Medved
 Nina Nahtigal
 Jelka Skalicky
 Neva Sulič Urek
 Suzana Vešligaj

ZVKDS, Območna enota Nova Gorica

Eda Belingar
 Marta Bensa
 Ernesta Drole
 Andrejka Ščukovt

ZVKDS, Območna enota Novo mesto

Danilo Breščak
 Tomaž Golob
 Robert Peskar

ZVKDS, Območna enota Piran

Mojca MarijAna Kovač

ZVKDS, Center za preventivno arheologijo

Maja Bricelj
 Eva Butina
 Mija Černe
 Tomaž Fabec
 Mojca Jereb
 Robert Krempuš
 Evgen Lazar
 Philip Mason
 Dimitrij Mlekuž
 Barbara Nadbath
 Ildikó Éva Pintér
 Gašper Rutar
 Mira Strmčnik Gulič
 Vesna Tratnik
 Tina Žerjal
 Alja Žorž

ZVKDS, Restavratorski center

Irena Čuk
 Andrej Jazbec
 Anita Klančar Kavčič
 Anton Naglost

ZVKDS, Služba za razvoj in informatiko

Marko Stokin

Zunanji sodelavci

Manja Balek Jurjavčič
 Barbara Čeh
 Saša Djura Jelenko
 Matej Draksler
 Vid Klančar
 Otmar Kovač
 Borut Križ
 Miha Murko
 Primož Predan
 Mateja Ravnik
 Anja Sagadin
 Dunja Šalecl
 Petra Stipančič
 Špela Tomažinčič
 Maruša Urek

ISSN 1580-5166

9 771580 516007

28,00 Eur

V S V S V S V S V S V S V S